

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE

**NACIONALNA STRATEGIJA ZA UKLJUČIVANJE ROMA,
ZA RAZDOBLJE OD 2013. DO 2020. GODINE**

ZAGREB, STUDENI 2012. GODINE

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE

Na temelju članka 31. stavka 3. Zakona o Vladi Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 150/2011), Vlada Republike Hrvatske je na sjednici održanoj 29. studenoga 2012. godine donijela

ZAKLJUČAK

1. Donosi se Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. 2020. godine, u tekstu koji je dostavio Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, aktom, klase: 004-01/12-01/09, urbroja: 50450-12-43, od 26. studenoga 2012. godine.

2. Početkom primjene Nacionalne strategije iz točke 1. Zaključka prestaju se primjenjivati Nacionalni program za Rome, koji je Vlada Republike Hrvatske donijela svojim Zaključkom, klase: 016-02/02-03/02, urbroja: 5030108-03-01, od 16. listopada 2003. godine i Akcijski plan Desetljeća za uključivanje Roma 2005. - 2015., koji je Vlada Republike Hrvatske donijela svojim Zaključkom, klase: 016-02/04-01/06, urbroja: 5030108-05-1, od 31. ožujka 2005. godine.

3. Zadužuje su Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina da Nacionalnu strategiju iz točke 1. ovog Zaključka dostavi Europskoj komisiji, u prijevodu na engleski jezik.

4. Zadužuje se Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina da o ovom Zaključku na odgovarajući način izvijesti Odbor za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Hrvatskoga sabora.

5. Zadužuje se Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina da o ovom Zaključku izvijesti nadležna tijela, nositelje mjera iz Nacionalne strategije iz točke 1. ovoga Zaključka.

Klasa: 016-02/12-01/14
Urbroj: 50301-04/12-12-2

Zagreb, 29. studenoga 2012.

PREDSJEDNIK

Zoran Milanović

SADRŽAJ

I. OKVIR ZA DONOŠENJE NACIONALNE STRATEGIJE ZA UKLJUČIVANJE ROMA, ZARAZDOBLJE OD 2013. DO 2020. GODINE.....	1
II. TEORIJSKI, ZAKONODAVNI I STRATEŠKI OKVIR STRATEGIJE	5
II.1 ISKLJUČENOST ROMA	5
II.2 EKONOMSKE IMPLIKACIJE (TROŠAK) ISKLJUČENOSTI ROMA	6
II.3 MEĐUNARODNI NORMATIVNI OKVIR ZA DONOŠENJE I PROVEDBU STRATEGIJE	11
II.4 NORMATIVNI OKVIR REPUBLIKE HRVATSKE ZA DONOŠENJE I PROVEDBU STRATEGIJE	13
II.5 USKLAĐENOST STRATEGIJE SA STRATEGIJAMA EUROPSKE UNIJE	15
II.6 USKLAĐENOST STRATEGIJE SA STRATEŠKIM OKVIROM REPUBLIKE HRVATSKE	18
II.7 POLITIKE I STRATEGIJE USMJERENE NA UKLJUČIVANJE ROMSKE NACIONALNE MANJINE U REPUBLICI HRVATSKOJ OD 1990. GODINE	19
II.8 PRIMJENA ISKUSTAVA RANIJE IMPLEMENTIRANIH POLITIKA I MJERA	22
III. KONTEKST STRATEGIJE	26
III.1 ROMSKA ZAJEDNICA U REPUBLICI HRVATSKOJ	26
III.2 DEMOGRAFSKI PODACI O ROMIMA U REPUBLICI HRVATSKOJ	27
III.3 SOCIO-EKONOMSKI POLOŽAJ ROMA U REPUBLICI HRVATSKOJ	30
IV. POLITIKE STRATEGIJE.....	35
IV.1 GLAVNA PODRUČJA STRATEGIJE	35
IV.2 CILJEVI STRATEGIJE ZA UKLJUČIVANJE ROMA DO 2020. GODINE	36
IV.3 POKAZATELJI UČINKA I EFIKASNOSTI PROVEDENIH MJERA	36
IV.4 PRIORITETNE POLITIKE STRATEGIJE	38
IV.4.1 OBRAZOVANJE	38
IV.4.2 ZAPOŠLJAVANJE I UKLJUČIVANJE U GOSPODARSKI ŽIVOT	51
IV.4.3 ZDRAVSTVENA ZAŠTITA	61
IV.4.4 SOCIJALNA SKRB	73
IV.4.5 PROSTORNO UREĐENJE, STANOVANJE I ZAŠTITA OKOLIŠA	84
IV.4.6 UKLJUČIVANJE U DRUŠTVENI I KULTURNI ŽIVOT	94
IV.4.7 STATUSNA RJEŠENJA, SUZBIJANJE DISKRIMINACIJE I POMOĆ U OSTVARIVANJU PRAVA ZA ROMSKU NACIONALNU MANJINU	109
IV.4.8 UNAPRJEĐENJE PRIKUPLJANJA STATISTIČKIH PODATAKA	123
V. OKVIR ZA PRAĆENJE PROVEDBE	126
V.1. OKVIR ZA PRAĆENJE PROVEDBE.....	126
V.2 MEHANIZMI ZA PRAĆENJE PROVEDBE (MONITORING).....	130
V.3 ULOGE DIONIKA U PRAĆENJU PROVEDBE.....	131
VI. PROVEDBA STRATEGIJE	135
VI.1 ULOGE PROVEDBENIH TIJELA I PARTNERA	135
VI.2 FINANCIJSKI OKVIR PROVEDBE STRATEGIJE	138
VI.3 VREMENSKI OKVIR PROVEDBE	144
VI.4 OČEKIVANI REZULTATI I POSTIGNUĆA STRATEGIJE	146
VI.5 DODATNE PREPORUKE	148

Kratice

APDUR – Akcijski plan Desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015.
AZOO – Agencija za odgoj i obrazovanje
BiH – Bosna i Hercegovina
CERD – Odbor UN-a za ukidanje rasne diskriminacije
CEZIH – Centralni zdravstveni informacijski sustav Republike Hrvatske
CHR – Odbor UN-a za ljudska prava
DP – Državni proračun
DPRH – Državni proračun Republike Hrvatske
ECRI – Europska komisija protiv rasizma i nesnošljivosti
EFRR – Europski fond za regionalni razvoj
ESF – Europski socijalni fond
EU – Europska unija
HZJZ – Hrvatski zavod za javno zdravstvo
HZMO – Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje
HZZ – Hrvatski zavod za zapošljavanje
HZZO – Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje
IPA – Instrument pretprijetne pomoći Europske unije
JLS – Jedinice lokalne samouprave
JLP(R)S – Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave
JP(R)S – Jedinice područne (regionalne) samouprave
MF – Ministarstvo financija
MRMS – Ministarstvo rada i mirovinskoga sustava
MINPO – Ministarstvo poduzetništva i obrta
MINGO – Ministarstvo gospodarstva
MUP – Ministarstvo unutarnjih poslova
MVEP – Ministarstvo vanjskih i europskih poslova
MZOS – Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta
MSPM – Ministarstvo socijalne politike i mladih
NCVVO – Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja
NPR – Nacionalni program za Rome
NR/SR – Narodna Republika/Socijalistička Republika
OCD – Organizacije civilnog društva
OSI – Fondacije Otvoreno društvo – Institut Otvoreno društvo (Open Society Foundations – Open Society Institute)
PHARE – Program pretprijetne pomoći EU za restrukturiranje ekonomije pretprijetnih zemalja
PP – Prostorni planovi
REF – Fond za obrazovanje Roma (Roma Education Fund)
RH – Republika Hrvatska
RNM – Romska nacionalna manjina
SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SOR – Strateški okvir za razvoj
TDU – Tijela državne uprave
ULJPPNM – Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina
UNDP – Program Ujedinjenih naroda za razvoj
UNICEF – Fond Ujedinjenih naroda za djecu
UNHCR – Ured Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za izbjeglice
UZUVRH – Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske

I. Okvir za donošenje Nacionalne strategije za uključivanje Roma za razdoblje od 2013. do 2020. godine

Romi su u Republici Hrvatskoj, kao i u mnogim zemljama u kojima žive, zbog slabe obrazovanosti, neuključenosti u formalne oblike rada, specifičnog načina življenja i drugih karakteristika, u većoj ili manjoj mjeri marginalizirani: ekonomski, prostorno, kulturološki i politički. Ocijenivši položaj romske zajednice težim od položaja drugih manjinskih zajednica u Europi, Vijeće Europe i Europska unija od 1993. godine, a posebice posljednjih desetak godina, posvećuju osobitu pozornost problematici Roma kao najbrojnijoj nacionalnoj manjini u Europi te potiču zemlje članice i druge zemlje u regiji na sustavno rješavanje problema romske zajednice, kako bi se zatečeni jaz što brže prebrodio, a uvjeti življenja Roma poboljšali. Pri tomu svojim rezolucijama i preporukama apeliraju na multidisciplinarni i sustavni pristup u rješavanju problema na svim područjima, a posebice se zalažu za ostvarivanje prava djece, žena, omogućavanje stjecanja obrazovanja, osiguravanje zdravstvene i socijalne zaštite, primjerenog stanovanja te iskorjenjivanje diskriminacije i segregacije po bilo kojoj osnovi, uključujući rasnu, nacionalnu, vjersku i spolnu. Osobita pozornost pridaje se položaju Roma u zemljama tranzicije, jer gospodarske i socijalne teškoće s kojima su suočene ove zemlje dodatno otežavaju njihov položaj.

Položaj Roma (Roma/Romkinja)¹ i uvjeti njihova življenja godinama su bili na marginama društvenog interesa, što je pridonijelo značajnom zaostajanju kvalitete uvjeta njihovog življenja u odnosu na prosječnu kvalitetu uvjeta življenja većinskog stanovništva. Odnosi se to na njihov status u društvu, način na koji je organizirano obrazovanje, zdravstvena i socijalna skrb, mogućnosti očuvanja nacionalnog identiteta, rješavanje statusnih pitanja, zapošljavanje, medijsku prezentaciju, političku zastupljenost i sl.

Cijeneći da postoji jaz koji Romi sami ne mogu prebroditi te nastojeći promijeniti postojeće stanje, s ciljem ostvarivanja Ustavom i pravnim sustavom Republike Hrvatske zajamčenih prava te uklanjanja svih oblika diskriminacije, Vlada Republike Hrvatske 2003. godine donijela je Nacionalni program za Rome. U 2005. godini, Republika Hrvatska je, zajedno s još nekoliko europskih zemalja (Bugarska, Češka, Mađarska, Makedonija, Rumunjska, Slovačka, Srbija i Crna Gora), pristupila Desetljeću za uključivanje Roma 2005.-2015. koje su pokrenuli Svjetska banka i Institut Otvoreno društvo u suradnji s još nekoliko ključnih međunarodnih aktera te je sukladno tome izradila nacionalni Akcijski plan za uključivanje Roma 2005.-2015. kojim je postavila ciljeve u područjima obrazovanja, zdravlja, zapošljavanja i stanovanja koji trebaju biti postignuti do 2015. godine. Republika Hrvatska 1. srpnja 2012. godine preuzela je predsjedanje Desetljećem za uključivanje Roma 2005.-2015.

Ocjenjujući da je provedba Desetljeća u Republici Hrvatskoj još uvijek neujednačena u mnogim područjima te da je u cilju poboljšanja socio-ekonomskog položaja Roma potrebno postaviti eksplicitne ciljeve za svako područje koje se tiče Roma, razviti adekvatne indikatore i osnovne odrednice za praćenje napretka tijekom vremena, Republika Hrvatska je pristupila izradi Nacionalne strategije za uključivanje Roma od 2013. do 2020. godine (u daljnjem tekstu

¹Napomena: Izrazi koji se koriste u ovoj Strategiji, ako imaju rodni izričaj, odnose se na jednak način i na ženski i na muški rod, bez obzira u kojem se rodu koristili..

„Strategija“).² Strategija se nadograđuje na Nacionalni program za Rome, redefinirajući nacionalne prioritete, načine provedbe i poduzimanje posebnih mjera sukladno izmijenjenim društvenim i političkim okolnostima, ostvarenom napretku i daljnjim izazovima u procesu uključivanja i poboljšanja socio-ekonomskog položaja Roma. Istovremeno, Nacionalnom strategijom za uključivanje Roma od 2013. do 2020. godine usklađuje se temeljni strateški dokument Republike Hrvatske za integraciju pripadnika romske nacionalne manjine s Priopćenjem Komisije Europskom Parlamentu, Vijeću, Europskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija o Okviru EU za nacionalne strategije integracije Roma do 2020. godine. Strategija se temelji i na odredbama međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima i pravima nacionalnih manjina kojih je Republika Hrvatska stranka. Tijekom procesa njene izrade korištena su iskustva drugih zemalja koje sustavno rješavaju probleme Roma, osobito u okviru Desetljeća za uključivanje Roma.

Strategija je usklađena s uočenim potrebama i izazovima povezanim sa socijalnim uključivanjem Roma na svim razinama: lokalnoj, područnoj, nacionalnoj i EU. Strategija sadrži opće i posebne ciljeve postavljene kao smjernice za kreiranje javnih politika usmjerenih na socio-ekonomsko uključivanje romskih zajednica do 2020. g.

Nacionalna strategija za uključivanje Roma od 2013. do 2020. godine bit će periodično revidirana, s obzirom na činjenicu da je potrebno Strategiju nadopuniti nedostajućim podacima i početnim vrijednostima te sukladno uočenim potrebama i promjenama vezanim uz položaj romske nacionalne manjine općenito, ali i položaja osobito isključenih i marginaliziranih skupina unutar romske zajednice (žene, djeca, djeca s posebnim potrebama, osobe s invaliditetom, osobe starije dobi, marginalizirane romske zajednice) u Republici Hrvatskoj.

Važne dopune Strategije očekuju se i na području vezivanja Strategije za druge nacionalne dokumente koji se izrađuju su sklopu priprema za ulazak u EU, osobito ciljeva vezanih uz strategiju Europa 2020 i programiranje proračunskog razdoblja 2014.-2020.

Strategija će početkom 2013. g. biti nadopunjena Akcijskim planom koji će sadržavati mjere usmjerene na postizanje ciljeva definiranih Strategijom u razdoblju 2013.-2015.

²Strategija je izrađena u suradnji Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske, nadležnih ministarstava, drugih tijela Vlade Republike Hrvatske i ostalih državnih institucija, predstavnika lokalne i područne (regionalne) samouprave, Udruge općina i Udruge gradova, predstavnika romske nacionalne manjine iz redova vijeća romske nacionalne manjine i romskih organizacija civilnog društva te nezavisnih stručnjaka. U izradi su sudjelovali i predstavnici Programa Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) Hrvatska, Fonda Ujedinjenih naroda za djecu (UNICEF) – Ureda za Hrvatsku, Ureda Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za izbjeglice (UNHCR) – Predstavništva u Republici Hrvatskoj i Fonda za obrazovanje Roma (REF). Osobitu potporu pružio je Program MtM Zaklade Otvoreno društvo (OSF). Tajništvo Desetljeća za uključivanje Roma i UNDP omogućili su pristup strategijama i analizama strategija nekih zemalja članica EU, među kojima se Strategija Republike Slovačke pokazala osobito zahvalnom za unaprijeđenje pristupa izrade ove Strategije. Najveći dio Strategije, uključujući poglavlje IV Strategije, plod je radnih skupina koje su okupile predstavnike/ce i stručnjake različitih sektora uz pomoć Milene Babić, Srdana Dvornika, Biserke Tomljenović i Diane Topčić-Rosenberg, koji su bitno pridonijeli i analizama položaja Roma u Hrvatskoj. Analize položaja romske zajednice u Republici Hrvatskoj urađene su na temelju dostupnih analiza, izvješća i studija domaćih i međunarodnih agencija i stručnjaka.

Radni tekst Strategije u razdoblju od 8. lipnja do 1. srpnja 2012. godine bio je predmet javne rasprave tijekom koje je organizirano 5 regionalnih konzultativnih sastanaka sa zainteresiranom javnošću (Čakovec, Osijek, Rijeka, Sisak i Zagreb), osobito predstavnicima romske nacionalne manjine i nadležnim tijelima jedinica lokalne i područne samouprave u kojima žive Romi, a uzeti su u obzir i prilozi javnoj raspravi pristigli na posebnoj mrežnoj stranici posvećenoj javnoj raspravi Strategije.

Vidjeti: http://www.uljppnm.vlada.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=102

i

http://www.uljppnm.vlada.hr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=4&Itemid=80.

Vlada Republike Hrvatske donosi Nacionalnu strategiju za uključivanje Roma od 2013. do 2020. godine kako bi uz uključivanje i koordinirano djelovanje svih tijela i organizacija na svim razinama društva u Republici Hrvatskoj potaknula i podržala proces društvenog i ekonomskog uključivanja romske nacionalne manjine te na taj način omogućila podizanje razine kvalitete života Roma i smanjenje nejednakosti i jaza između socio-ekonomskog statusa Roma i ostalog stanovništva.

Strategijom za uključivanje Roma želi se na sustavan način pomoći pripadnicima romske nacionalne manjine u Hrvatskoj u poboljšanju uvjeta življenja, potaknuti i podržati njihovo uključivanje u društveni život i procese odlučivanja u lokalnoj i široj zajednici, a da pri tom ne izgube vlastiti identitet, kulturu i tradiciju te ih poticati na preuzimanje aktivne uloge u promjeni svog položaja u društvu. Strategija je usmjerena i na promjenu stava većinskog stanovništva prema Romima, promičući načela nediskriminacije i desegregacije.

Zaštita i promicanje jednakosti spada u najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske te su pretpostavke za ostvarivanje jednakih mogućnosti i uređuje se zaštita od diskriminacije na osnovi rase ili etničke pripadnosti ili boje kože, spola, jezika, vjere osigurane i Zakonom o suzbijanju diskriminacije te Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina.

Uz desegregaciju, načelo nediskriminacije temeljno je načelo Strategije, a posebno će se u procesima ostvarivanja ciljeva Strategije voditi računa o postojećim vidovima višestruke diskriminacije pojedinih skupina unutar romske zajednice. Primjeri takve diskriminacije mogu se naći u odnosu prema Romkinjama, koje su u velikom broju slučajeva diskriminirane na temelju svoje etničke pripadnosti, ali i na temelju spola, a u nekim slučajevima i na temelju dobi. Ovakvi primjeri mogu se naći i kada se radi o starijim osobama, osobama s invaliditetom, djeci i djeci s posebnim potrebama i teškoćama u razvoju.

Nasuprot negativnoj diskriminaciji, diskriminacija može biti pozitivna ukoliko je podešena prema specifičnim oblicima zakurnosti diskriminirane skupine. Stoga ova Strategija promiče pozitivnu diskriminaciju romske zajednice u pristupu društvenim dobrima.

Izrada Strategije temeljila se i na Deset zajedničkih temeljnih načela o uključivanju Roma. Načela su predstavljena na sastanku Europske platforme za uključivanje Roma održanom u travnju 2009. godine u Pragu. Vijeće Ministara zaduženo za Društvene djelatnosti usvojilo ih je kao dodatak svojim zaključcima u lipnju 2009. te pozvalo zemlje članice i Europsku komisiju da ih uzmu u obzir pri izradi svojih politika i strateških dokumenata. Ova načela obuhvaćaju: (1) Konstruktivne, pragmatične i nediskriminatorne politike; (2) Eksplicitno, ali ne i isključivo usmjerenje; (3) Interkulturalni pristup; (4) Usmjerenost ka uključivanju u maticu; (5) Svijest o rodnoj dimenziji; (6) Prijenos politika temeljenih na dokazima; (7) Uporaba instrumenata EU; (8) Uključivanje regionalnih i lokalnih vlasti; (9) Uključivanje civilnog društva; i (10) Aktivno sudjelovanje Roma. Načela su prihvaćena i u Republici Hrvatskoj na Sedmoj proširenoj sjednici Radne skupine za praćenje Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015. koja je održana 20. studenoga 2009. godine u Zagrebu.

Praćenje provedbe Nacionalnog programa za Rome i Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015., ukazuje na stalno poboljšanje položaja pripadnika romske nacionalne manjine na svim područjima, osobito na području obrazovanja, uključivanja u društveno-politički život na lokalnoj razini kroz vijeća i predstavnike romske nacionalne manjine te legalizaciji naselja i poboljšanju infrastrukture u nekim dijelovima RH. Analiza i

mišljenja nadležnih tijela, predstavnika jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, vijeća, predstavnika i udruga romske nacionalne manjine, međunarodnih organizacija i neovisnih stručnjaka ugrađene su u Strategiju. Praćenje provedbe Strategije provodit će se putem izvješća o provedbi Akcijskog plana za provedbu Nacionalne strategije za uključivanja Roma, a kvalitetno praćenje provedbe omogućit će daljnji napredak u uključivanju pripadnika romske nacionalne manjine u maticu društva u Republici Hrvatskoj.

Početak primjene Nacionalne strategije za uključivanje Roma od 2013. do 2020. godine, prestaju se primjenjivati Nacionalni program za Rome, koji je Vlada Republike Hrvatske donijela 16. listopada 2003. godine i Akcijski plan Desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015., koji je Vlada Republike Hrvatske donijela 31. ožujka 2005. godine.

II. Teorijski, zakonodavni i strateški okvir strategije

II.1 Isključenost Roma

Socijalnu isključenost valja razumjeti kao razmjerno trajnu, višestruko uvjetovanu i višedimenzionalnu prikraćenost (depriviranost) pojedinca. To je proces kojim su određeni pojedinci gurnuti na rub društva i onemogućeno im je puno sudjelovanje u društvu i društvenim procesima samo uslijed njihova siromaštva, nedostatka temeljnih sposobnosti i prilika za doživotno učenje ili kao rezultat diskriminacije. Posljedično, isključene osobe i skupine udaljavaju se od prilika za rad, mogućnosti za ostvarenje prihoda i obrazovanja, kao i od mreže društvenih aktivnosti i aktivnosti u zajednici. Socijalno isključene osobe nemaju pristupa tijelima moći i procesima odlučivanja te se zbog toga često osjećaju bespomoćne i nesposobne preuzeti kontrolu nad svojim odlukama koje utječu na njihov svakodnevni život³.

Siromaštvo je vid ili oblik prikraćenosti koji se najčešće svodi na materijalnu prikraćenost, odnosno, na nedostatak financijskih sredstava. Siromaštvo se može definirati na dva načina – kao multidimenzionalna te kao relativna prikraćenost. Dok se relativna prikraćenost odnosi na nemogućnost adekvatne ishrane, odjeće, kućanskih potrepština, zdravih radnih i životnih uvjeta, usluga uobičajenih u društvu, siromaštvo podrazumijeva nedostatak resursa koji omogućuju da se izbjegne prikraćenost, odnosno, osiguraju životni uvjeti prihvatljivi u određenom društvu⁴.

Siromaštvo je jednodimenzionalni, a isključenost višedimenzionalni koncept. Siromaštvo se svodi na financijsku (materijalnu) dimenziju života (tzv. dohodovno siromaštvo), dok isključenost, osim nedostatka novca, podrazumijeva i prikraćenost u drugim područjima života: obrazovanje, zaposlenje, stanovanje, socijalne veze, političko odlučivanje, itd. Svrha borbe protiv siromaštva jest preraspodjela resursa, dok se ublažavanjem isključenosti želi ostvariti veći stupanj socijalne integracije (uključenosti).

Socijalno uključivanje je proces koji osobama izloženim riziku od siromaštva i socijalne isključenosti pruža mogućnost za stjecanje prilika i resursa nužnih za puno sudjelovanje u gospodarskom, društvenom i kulturnom životu, kao i za uživanje u životnom standardu i dobrobiti koji se smatraju normalom u društvu u kojemu žive. Proces socijalnog uključivanja osigurava njihovo značajnije aktivno sudjelovanje u procesu odlučivanja, što utječe na njihov život i pristup temeljnim pravima.

Europski pristup socijalnoj isključenosti temelji se na razumijevanju da siromaštvo i socijalna isključenost nisu primarno rezultat ljudske slabosti pojedinaca, niti njihovih promašaja, nego su rezultat strukturalnih problema u društvu. Na okolnosti u kojima se ljudi nađu utječe cijeli niz različitih gospodarskih, društvenih i kulturnih čimbenika koji su u uzajamnoj interakciji i uzajamno se pojačavaju. Iako ovi čimbenici igraju određenu ulogu u produljenju ili intenziviranju takve situacije, siromaštvo i socijalna isključenost više su od pukog neimanja posla ili nedostatnih prihoda.

³Vidjeti Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju:

http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/medunarodna_suradnja/jim_zajednicki_memorandum_o_socijalnom_ukljucivanju_rh/zajednicki_memorandum_o_socijalnom_ukljucivanju_hr

⁴Sučur, Zoran: Siromaštvo, višedimenzionalna deprivacija i socijalna isključenost u Hrvatskoj, Zagreb, 2006. <http://hrcaak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=20248>

Socijalna isključenost odnosi se na sve slučajeve kidanja socijalnih veza, a tri su glavne dimenzije isključenosti:

- ekonomska (nezaposlenost, oskudica financijskih sredstava) koja se ogleda u dugotrajnoj ovisnosti o naknadama socijalne pomoći i dugotrajnoj isključenosti iz svijeta plaćenog rada;
- nepriznavanje socijalnih, građanskih i političkih prava koja se javlja kao uskraćenost prava (posebice na stanovanje i zdravstvenu skrb) te kumuliranje teškoća i hendikepa koji vode dugoročnoj neintegritnosti;
- rupture u socijalnim odnosima⁵ koje rezultiraju izolacijom i kidanjem socijalnih ili obiteljskih veza.

Nekoliko je skupina posebno pogođeno socijalnom isključenosti i siromaštvom u Hrvatskoj – osobe s invaliditetom, osobe s duševnim smetnjama, beskućnici, nezaposleni, umirovljenici i Romi. Socijalna isključenost i siromaštvo među Romima znatno su rašireniji nego kod ostalih društvenih skupina. U romskoj zajednici apsolutna prikraćenost daleko nadmašuje relativnu. Procjenjuje da 76% Roma i 20% ostalog stanovništva koji žive u blizini romskih naselja žive u apsolutnom siromaštvu. Pored toga, njihovo je siromaštvo često dubinsko i trajno te pogađa gotovo sve aspekte života uključujući stanovanje, obrazovanje, zdravlje, zapošljavanje⁶. Nadalje, socijalna isključenost Roma je višestruka. Osim što se ogleda u sve tri glavne dimenzije isključenosti, isključenost Roma, posebice marginaliziranih romskih zajednica, proteže se i na druge dimenzije isključenosti, poput političke, financijske, kulturne, simboličke ili prostorne.

Sve ove vrste isključenosti međusobno su uzročno-posljedično povezane i zadržavaju Rome u cjelini, a posebno marginalizirane i segregirane romske zajednice unutar ukupne romske populacije, u začaranom krugu isključenosti i prikraćenosti. Stoga, kako bi se postigla održiva socijalna uključenost i smanjivanje siromaštva Roma u Republici Hrvatskoj, politika sprječavanja ili smanjivanja isključenosti zahtijeva dinamičan i sveobuhvatan pristup koji kombinira ekonomske i socijalne mjere.

II.2 Ekonomske implikacije (trošak) isključenosti Roma

Kao isključena skupina u najvećem broju zemalja u kojima žive, Romi se suočavaju s ograničenim pristupom obrazovanju, poteškoćama pri uključivanju u tržište rada, prihodovna razina im je značajno niža nego u većinskog stanovništva te povezano s tim, zdravstvena slika populacije im je loša što za posljedicu ima veću stopu smrtnosti i niža očekivanja vezana uz dužinu životnog vijeka. Isključenost Roma ne uzrokuje samo znatniju ljudsku patnju, značajne direktne troškove u javnim proračunima, nego i indirektno troškove vezane uz gubitke u produktivnosti.

⁵(Choffé, 2001:207), Šućur, Zoran, Socijalna isključenost: pojam, pristupi i operacionalizacija, Zagreb, 2004
<http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=22120>

⁶Bejaković, Predrag, Vodič za socijalnu uključenost, Institut za javne financije, 2009.

Prateći trendove nataliteta moguće je uočiti postojanje jedne posebne razlike između romske populacije u odnosu na većinsko stanovništvo, a koja je vezana uz dinamiku stanovništva. Romsku populaciju i većinu ostalog stanovništva karakteriziraju oprečni demografski trendovi. Demografski pokazatelji u Europskoj uniji pokazuju da dok većinsko stanovništvo ubrzano stari, istovremeno se udio romske populacije povećava. Kao posljedica toga, povećava se i udio Roma u ekonomski aktivnoj populaciji.

Kretanje dobne strukture u Republici Hrvatskoj uglavnom reflektira kretanje dobne strukture Europske unije. Demografsku situaciju u Hrvatskoj već duže vrijeme obilježavaju trendovi brojanog smanjivanja i starenja stanovništva. Prirodni prirast je kontinuirano negativan, iako je u 2009. godini blago porasla stopa ukupnog fertiliteta⁷ te dolazi do povećavanja udjela starijeg stanovništva i smanjivanja udjela mlađeg, to jest, starenja stanovništva. Indeks starenja stanovništva Hrvatske u kontinuiranom je porastu. Od 2001. do 2005. godine indeks starenja povećao se za 8,9% za ukupno, a 10,7% za žensko stanovništvo, dok je povećanje indeksa starenja za muško stanovništvo u promatranom razdoblju iznosilo 7,1%⁸. Ova povećanja uvelike su premašila procjene za isti period, koje su predviđale povećanje indeksa starenja za 6% za ukupno i žensko stanovništvo te 7% za muško stanovništvo⁹. U 2010. godini predviđeni indeks starenja iznosio je 110,3% za ukupnu populaciju, 133,3% za žensko stanovništvo te 88,5% za muško stanovništvo. Ovaj proces starenja stanovništva Republike Hrvatske nastaviti će se i dalje ukoliko ne dođe do radikalnog porasta nataliteta, što je u postojećoj situaciji gotovo nemoguće, ili imigracije populacije u fertilnom razdoblju. Predviđa se da će se starenje stanovništva nastaviti te neka demografska predviđanja ukazuju da će do 2031. godine udio starih ljudi u Hrvatskoj biti između 20% i 25% ukupnog stanovništva¹⁰.

Indeks starenja romske populacije prema popisu stanovništva iz 2001. godine iznosio je 5,5 što je posve suprotno indeksu starenja ostale populacije, koji je u istoj godini iznosio 90,7. Iako podaci popisa stanovništva iz 2011. godine nisu dostupni, može se pretpostaviti da su razlike između romskog i ostalog stanovništva još uvijek ogromne te da će udio radno sposobnog romskog stanovništva porasti unutar ukupnog udjela radno sposobnog stanovništva Republike Hrvatske.

Trenutno u Republici Hrvatskoj, kao i u ostalim europskim zemljama u kojima žive Romi, najvećem dijelu radno sposobnih Roma nedostaje razina i opseg obrazovanja potrebnog za uspješno sudjelovanje u tržištu rada. Razmjerno velik broj Roma u većini zemalja ne doprinosi punjenju državnog i lokalnih proračuna u većoj mjeri jer uglavnom žive od socijalne pomoći

⁷ Republika Hrvatska, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, Izvješće o provedbi Zajedničkog memoranduma o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske (JIM) u 2010. godini

⁸ Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Procjena stanovništva Republike Hrvatske u 2010. godini <http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/07-01-04_01_2011.htm>

⁹ Tomek-Roksandić, Spomenka; Perko, Goran; Lipovšćak, Mirjana; Mihok, Diana; Puljak, Ana; Radašević, Hrvoje; Čulig, Josip – Usporedba procjene indeksa starenja zagrebačkog, hrvatskog i europskog pučanstva (II dio) / (Comparison Assessment of the Zagreb, Croatian and European Population Aging Index (PartII)), Hrvatski časopis za javno zdravstvo (1845-3082) 2 (2006), 8; <<http://www.hejz.hr/old/clanak.php?id=13023>>

¹⁰ Republika Hrvatska, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske, ožujak 2007.

koju upotpunjuju zaradom od rada na crno. Posljedica toga su gubici izraženi u stotinama milijuna eura u produktivnosti i fiskalnim davanjima vladama tih zemalja.¹¹

Za Republiku Hrvatsku u ovom trenutku ne postoje egzaktni podaci o ekonomskim implikacijama socijalne isključenosti Roma. Međutim, prema anketi UNDP, Svjetske Banke i DG REGIO, u 2011. godini udio zaposlenih (stopa zaposlenosti) unutar radno sposobne populacije iznosio je 34,91% Roma, u odnosu na 77,13% ostalog stanovništva, dok je udio nezaposlenih (stopa nezaposlenosti) unutar radno sposobne populacije iznosio 65,09% za Rome te 22,87% za ostalo stanovništvo. Kada se govori o stopi radne aktivnosti, podaci su pokazali da je samo 18,21% Roma radno aktivno, u odnosu na 58,41% radno aktivnog ostalog stanovništva. Nadalje, kada se govori o apsolutnom siromaštvu s prihodom kućanstva ispod definirane granice siromaštva od 25 kuna na dan (\$4,30), anketa je pokazala da u ovu skupinu spada 8,90% romskih u odnosu na 5,47% kućanstava ostalog stanovništva. Indeks materijalne prikraćenosti pokazuje da je 86,35% Roma materijalno prikraćeno u odnosu na 41,59% ostalog stanovništva, dok je ekstremno materijalno prikraćeno 66,01% Roma naprema 23,24% ostalog stanovništva. Samo je 4,49% Roma u dobnim granicama 25-64 godine starosti provelo u obrazovnom sustavu prosječan broj godina, u odnosu na 10,58% ostalog stanovništva. Pri tome je samo 3,54% Romkinja provelo prosječan broj godina u obrazovnom sustavu, u odnosu na 5,44% romskih muškaraca. Ovi podaci govore da romska zajednica u Republici Hrvatskoj, kao i u drugim zemljama Europe, pokazuje slične elemente ekonomske i socijalne isključenosti – nizak stupanj obrazovanja, visoku stopu nezaposlenosti i visoku stopu materijalne prikraćenosti, što podrazumijeva ovisnost o sustavu socijalne skrbi i naknadama za uzdržavanje, ali i posljedično lošiju zdravstvenu sliku populacije. Slijedom toga, ekonomske implikacije i financijski trošak povezan sa socijalnom i ekonomskom isključeošću Roma postoje, a Republika Hrvatska, kao i druge zemlje Europe u kojima živi isključena romska populacija, podnosi teret financijskog gubitka.

Uključivanje Roma nužna je i dugoročno financijski profitabilna investicija. Važno je prepoznati da pored prepreka kao što je diskriminacija Roma na tržištu rada, velikoj većini radno sposobnih Roma u Republici Hrvatskoj, baš kao i u drugim zemljama Europe, nedostaje ljudski kapital potreban za efikasno sudjelovanje na tržištu rada. Veoma nizak nivo obrazovanja među radno sposobnim Romima pretvara se u isključenost iz tržišta rada te posljedično u ekonomske i fiskalne gubitke. Stoga je od posebne važnosti ulagati u

¹¹The World Bank, Europe and Central Asia, Human Development Department, Economic Costs of Roma Exclusion, travanj 2010 http://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/Economic_Costs_Roma_Exclusion_Note_Final.pdf. Prema ovom izvještaju Odjela za razvoj ljudskih resursa za područje Europe i Središnje Azije, Svjetske Banke, koji prikazuje analize podataka za četiri europske zemlje u kojima živi brojnija romska populacija – Rumunjska, Bugarska Srbija i Republika Češka – niža granica procjene gubitaka u razini produktivnosti iznosi više od 2 milijarde eura godišnje, što potvrđuju i procjene UNDP-a iz 2006. godine. Niža granica fiskalnih gubitaka na godišnjem nivou za ove četiri zemlje iznosi 843 milijuna eura. UNDP je procijenio da ekonomski gubici kombinirano za sve četiri zemlje iznose čak 5,7 milijardi eura godišnje, dok fiskalni gubici iznose 2 milijarde eura godišnje. Godišnji fiskalni dobiti nastali premošćivanjem nesklada u zapošljavanju mnogo su veći od ukupnog troška ulaganja u javno obrazovanje sveukupne romske djece – 7,7 puta veći u Bugarskoj, 7,4 puta veći u Republici Češkoj, 2,4 puta veći u Rumunjskoj i 3,3 puta veći u Srbiji. Republika Slovačka procjenjuje da ekonomski gubici koji rezultiraju iz socijalne isključenosti Roma dostižu 7% BDP-a. Republika Slovačka također procjenjuje da su troškovi isključenosti Roma iz tržišta rada veći od troškova potrebnih za njihovo uključivanje u društvo. Predviđanja govore da će ovi troškovi s vremenom rasti, jer je romska populacija mlada, a broj članova u romskim obiteljima veći nego kod većinskog stanovništva. Financijski gubitak je utoliko veći, koliko je veći nesklad u produktivnosti između Roma i većinske populacije, kao što je to slučaj primjerice u Rumunjskoj.

obrazovanje Roma, jer premošćivanje nesklada u obrazovanju predstavlja i ekonomski nužan izbor.

Ulaganje u obrazovanje romske djece stoga, ne doprinosi samo napretku romske zajednice već društva u cjelini. Korist koju bi država mogla imati proizlazila bi iz povećanih prihoda države od poreza na dohodak, doprinosa iz plaće, ušteda na osiguranju od nezaposlenosti, socijalnoj pomoći, poticajnim mjerama za zapošljavanje, i slično.¹²(Kertesi i Kezdi, 2006) .

Analize Svjetske Banke u četiri zemlje pokazale su da osim što se lakše uključuju u tržište rada, obrazovaniji Romi mogu očekivati i mnogo veće zarade. Prema procjenama, u narednom razdoblju od 20-30 godina, kada se pokažu rezultati promjena vezani uz obrazovanje Roma, bit će vidljivo da su troškovi integracije Roma daleko manji nego troškovi održavanja standarda njihovih socio-ekonomskih uvjeta. Kada bi se stopa zaposlenosti Roma povećala na razinu stope zaposlenosti većinskog stanovništva, ukupna stopa zaposlenih bila bi veća za 5-10% ovisno o broju i veličini romske populacije u pojedinoj zemlji. Uzimajući u obzir utjecaj toga na rast BDP-a, nacionalne ekonomije bi zabilježile značajan napredak u svim indikatorima koji se temelje na postotku BDP-a po glavi stanovnika.¹³

Prema većini standardnih ekonomskih modela, poput onog Svjetske Banke, povećanje sudjelovanja nezaposlenog radno sposobnog stanovništva u tržištu rada je nužno za ekonomski rast. Budući da je u romskoj zajednici udio osoba stariji od 50 godina općenito niži, a udio osoba mlađih od 30 godina značajni veći nego u većinskog stanovništva, romska populacija predstavlja značajan i trajno rastući udio resursa potrebnih za sudjelovanje u tržištu rada. Prema skromnim procjenama uključivanje radno sposobne romske populacije u tržište rada moglo bi potaknuti rast nacionalnog BDP-a za 4-6%. Stoga države u kojima žive romske zajednice, a koje za jedan od prioriteta ne postavljaju ekonomsko uključivanje Roma, ako se izuzmu socijalne usluge, gube veliki dio financijskog dobitka. Ovi gubici se odražavaju i uključuju:

- indirektan trošak kroz izgubljeni BDP, zbog toga što socijalno isključeni nezaposleni Romi ne pridonose domaćem proizvodu;
- povećane izdatke države za socijalnu skrb, novčane potpore i izdatke za zdravstveno osiguranje isključenih i siromašnih osoba;
- gubitke kroz povećanje troškova za zdravstveno osiguranje, kao rezultat loših uvjeta života i nedostatne prevencije;
- gubitke povezane s troškovima obrazovanja u segregiranim školama i školama s niskim obrazovnim standardima koje ne pružaju kvalitetno obrazovanje, a pored toga škole s posebnim programima zahtijevaju veće troškove;

¹²Istraživanje "Očekivana dugoročna korist za proračun od obrazovanja Roma u Mađarskoj" procjenjuje kako je „neto proračunska korist (povrat uložених sredstava u obrazovanje) za dijete u koje se ulaže od četvrtе godine života 70.000,00 eura u slučaju da završi srednjoškolsko obrazovanje, a oko 55.000,00 eura u slučaju da završi strukovnu školu. Istraživanje je osim procjena po pojedinačnom djetetu uzelo u obzir i relativnu nesigurnost povrata investicije kod sve djece te je utvrdilo kako je za ulog od 14.000,00 eura po djetetu potrebno 20% uspješnosti kako bi se osigurao povrat uložених sredstava (Kertesi i Kezdi, 2006).

¹³Committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs, Járóka, Lívia, Working document on the EU strategy on the social inclusion of Roma, rujan 2010, <http://www.feantsa.org/files/freshstart/Communications/Flash%20EN/Docs_relating_to_Flash_2010/September/100928jaro-ka-working-doc-roma.pdf>

- troškove povećane sigurnosti uzrokovane većim stopama kriminala kao posljedicom isključenosti i ekonomske prikraćenosti;
- povećane administrativne troškove vezane uz nadgledanje tijekom socijalne skrbi¹⁴.

Gubici vezani uz nisku razinu zaposlenosti Roma te uz troškove kao što su zdravstveno osiguranje za nezaposlene, socijalna skrb, novčane pomoći i neučinkovitost obrazovnog sustava u odnosu na razinu obrazovanja pripadnike romske zajednice, direktno negativno utječu na društveni standard. Jednako učešće Roma u radu nužno je kako bi se izašlo na kraj s rastućim troškovima na nacionalnom nivou, a koji se odnose se na mirovine, zdravstvenu zaštitu i druge troškove povezane sa starenjem stanovništva. Uspješno i održivo uključivanje Roma, osim što bi značilo poboljšanje položaja romske zajednice, donijelo bi i ekonomsku i financijsku dobit od koristi za cijelu zajednicu. Stoga je nužno razumjeti da socijalno uključivanje Roma nije samo moralna obveza jedne države, nego i ekonomska nužnost. Potpuno uključivanje Roma je ključno ne samo kao dobro djelo u odnosu na romsku zajednicu, nego i zbog financijskih interesa zemlje.

¹⁴ Marcinič A. and Marciničinová E. The Cost of Non-Inclusion - The key to integration is respect for diversity. Open Society Foundation, Bratislava, 2009, <http://www.romadecade.org/files/ftp/Publications/2_cost_of_non_inclusion.pdf>

II.3 Međunarodni normativni okvir za donošenje i provedbu Strategije

Analiza stanja: Republika Hrvatska u međunarodnom kontekstu posebnu pažnju posvećuje poštivanju prava Roma i snaženju njihovog uključivanja u sve aktivnosti u društvu, dok na nacionalnom planu svoje aktivnosti temelji na **međunarodnim standardima i međunarodnim instrumentima**, globalnim i regionalnim¹⁵, kojih je na području ljudskih prava Hrvatska stranka. Temeljem istih, također redovito izrađuje i predstavlja svoja nacionalna izvješća.

Glede promicanja i zaštite prava Roma, RH aktivno surađuje s međunarodnim organizacijama koje se bave ljudskim pravima. Pri tome se posebna pažnja pridaje suradnji s **Ujedinjenim narodima**, posebice Vijećem za ljudska prava kao i suradnji s tematskim procedurama Vijeća za ljudska prava kojima je Hrvatska uputila otvoreni poziv. U tom smislu, temeljem posjeta Hrvatskoj, posebna izvjestiteljica za odgovarajuće stanovanje UN-a sačinila je izvješće koje se u jednom dijelu odnosi na Rome¹⁶.

Na području suradnje s **Vijećem Europe**, Hrvatska uz poštivanje odredbi regionalnih instrumenata koje je ratificirala, izvršava odluke Europskog suda za ljudska prava¹⁷ te provodi preporuke Parlamentarne skupštine i Odbora ministara kao i Europske komisije protiv rasizma i nesnošljivosti. U Hrvatskoj se provodi kampanja Vijeća Europe "Dosta" kojoj je RH pristupila u 2008., a koja je namijenjena borbi protiv diskriminacije Roma (spot je prikazan na HTV-u).

Hrvatska također surađuje s **Organizacijom za europsku suradnju i sigurnost**, koja na ovom području, posebice kroz Ured za demokratske institucije i ljudska prava, prati situaciju vezanu za promicanje i zaštitu prava Roma.

Hrvatska daje punu potporu dokumentu "**Okvir EU za nacionalne integracije Roma do 2020.**" koji poziva na jačanje mjera na području obrazovanja, zapošljavanja, zdravstva i stanovanja u kontekstu smanjivanja postojećih problema u odnosu na integraciju Roma u društvo.

Republika Hrvatska aktivna je i u **Desetljeću za uključivanje Roma**, uključujući predsjedanje od srpnja 2012. do lipnja 2013.

"Međunarodni ugovori koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom i objavljeni, a koji su na snazi, čine dio unutarnjega pravnog poretka Republike Hrvatske, a po pravnoj snazi su iznad zakona. Njihove se odredbe mogu mijenjati ili ukidati samo uz uvjete i na način koji su u njima utvrđeni, ili suglasno općim pravilima međunarodnog prava", propisano je člankom 140. Ustava Republike Hrvatske.

¹⁵ Navode se ključni instrumenti:

- Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, iz 1951. s dodatnim protokolima
- Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, iz 1995.
- Europska socijalna povelja
- Europska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima, iz 1992.

¹⁶ Vidi izvješće: (A/HRC/16/42/Add2), sačinjeno temeljem posjeta iz srpnja 2010.

¹⁷ Vidi predmet Oršuš (zahtjev 15766/03)

Osim ugovornim obvezama, Republika Hrvatska je međunarodno vezana i ostalim međunarodno-pravnim obvezama koje potječu iz članstva u međunarodnim organizacijama. Za ostvarivanje prava Roma osobito su značajni sljedeći međunarodni ugovori i dokumenti:

DOKUMENTI UJEDINJENIH NARODA

1. Opća deklaracija o ljudskim pravima usvojena 1948. godine
2. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966. godine i Fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima od 1966. godine
3. Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima od 1966. godine
4. Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije od 1965. godine
5. Konvencija UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena od 1979. godine i Fakultativni protokol uz Konvenciju UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena od 1999. godine
6. Konvencija o pravima djeteta od 1989. godine i Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta, o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji od 2000. godine
7. Deklaracija o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih ili jezičnih manjina od 1992. godine

DOKUMENTI VIJEĆA EUROPE I EUROPSKOG PARLAMENTA

Vijeće Europe veliki dio svojih aktivnosti posvećuje zaštiti ljudskih prava te, osobito, zaštiti manjina. Pravna obveznost tih dokumenata različita je s obzirom na to radi li se o ugovornim obvezama koje je Hrvatska izrijekom preuzela ili se radio obvezama temeljem ovlaštenja tijela Vijeća Europe. Vijeće Europe predstavlja organizaciju čije se aktivnosti protežu na zaštitu ljudskih prava i demokracije, očuvanje i razvoj europskog kulturnog identiteta i rješavanje društvenih problema kao što su zaštita manjina i borba protiv ksenofobije, zaštita okoliša i slično. Unutar navedenog djelokruga nastao je niz dokumenata koji se, između ostaloga, odnose i na zaštitu Roma te koji su za Republiku Hrvatsku, kao članicu Vijeća Europe, obvezujući. To su:

1. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (tzv. Europska konvencija o ljudskim pravima) od 1951. godine i dodatni protokoli
2. Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina od 1995. godine
3. Europska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima od 1992. godine
4. Instrument Srednjoeuropske inicijative za zaštitu nacionalnih manjina od 1994. godine
5. Preporuke Odbora ministara, drugih tijela Vijeća Europe i Europskog parlamenta koje se odnose na posebna pitanja vezana uz Rome:
 - a) Preporuka Odbora ministara Rec(2000)4 – Načelne smjernice o obrazovnoj

- politici glede romske/ciganske djece u Europi od 2000. godine
- b) Preporuka Odbora ministara Rec(2001)17 o poboljšanju gospodarskog položaja i zapošljavanja Roma/Cigana i nomada u Europi od 2001. godine
 - c) Rezolucija Europskog parlamenta P6_TA(2006)0244 o položaju Romkinja u Europskoj uniji od 2006. godine
6. Preporuka Europske komisije protiv rasizma i nesnošljivosti (ECRI) o borbi protiv rasizma i nesnošljivosti protiv Roma/Cigana od 1998. godine
7. Specifične preporuke Odbora ministara Vijeća Europe i Europske komisije protiv rasizma i nesnošljivosti u okviru procesa praćenja provedbe obveza koje se odnose na Republiku Hrvatsku:
- a) Rezolucija Odbora ministara ResCMN(2002)1 o provedbi Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina od strane Hrvatske od 2002. godine
 - b) Drugo, treće i četvrto izvješće Europske komisije protiv rasizma i nesnošljivosti (ECRI) o Hrvatskoj CRI (2001) 34 od 2001., CRI(2005)24 od 2005. godine i CRI (2012) 45, od 2012. godine

II.4 Normativni okvir Republike Hrvatske za donošenje i provedbu Strategije

Normativni okvir koji regulira prava nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj čine:

Ustav Republike Hrvatske („Narodne novine“, br. 85/10. - pročišćeni tekst);

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina („Narodne novine“, br. 155/02., 47/10., 80/10. i 93/11.);

Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj („Narodne novine“, br. 51/2000.);

Zakon o osobnoj iskaznici („Narodne novine“, br. 11/02., 122/02. i 31/06.);

Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina (»Narodne novine« br. 51/00. i 56/00.);

Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 901/11, 16/12, 86/12)

Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica („Narodne novine“, br. 83/02.);

Zakon o elektroničkim medijima („Narodne novine“, br. 153/09.);

Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji („Narodne novine“ br. 137/10.);

Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski sabor („Narodne novine“, br. 120/11 – pročišćeni tekst);

Zakon o sustavu državne uprave („Narodne novine“ br. 150/11.);

Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi („Narodne novine“, br. 60/01. – vjerodostojno tumačenje, 129/05., 109/07., 125/08., 36/09. i 150/11.);

Zakon o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave („Narodne novine“, br. 33/01., 10/02., 155/02., 45/03., 43/04., 40/05., 44/05. – pročišćeni tekst i 109/07.);

Zakon o izboru općinskih načelnika, gradonačelnika, župana i gradonačelnika Grada Zagreba („Narodne novine“, br. 109/07., 125/08., 24/11. i 150/11.);

Zakon o državnim službenicima („Narodne novine“ br. 92/05., 107/07., 27/08., 49/11. i 150/11.);

Zakon o službenicima i namještenicima u lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi („Narodne novine“, br. 86/08.);

Zakon o sudovima („Narodne novine“, br. 122/10.- pročišćeni tekst, 27/11. i 130/11.);

Zakon o državnom odvjetništvu („Narodne novine“, br. 76/09., 153/09., 116/10., 145/10., 57/11. i 130/11.);

Zakon o suzbijanju diskriminacije („Narodne novine“, br. 85/08.);

Zakon o ravnopravnosti spolova („Narodne novine“, br. 82/08);

Zakon o socijalnoj skrbi („Narodne novine“ br. 33/12)

Kazneni zakon („Narodne novine“ br. 125/11.) i

Zakon o popisu stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2011. godine („Narodne novine“, br. 92/10.)

*Ustav Republike Hrvatske*¹⁸ kao temeljni pravni akt Republike Hrvatske, zasnovan je na načelima slobode, jednakosti, nacionalne ravnopravnosti i socijalne pravde, i poštivanja prava čovjeka kako je propisano člankom 3.: „Sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše su vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava.“ Nadalje, Hrvatski Ustav jak naglasak stavlja na jednakost svih pojedinaca i grupa u članku 14. koji propisuje: “Svatko u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode, neovisno o njegovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama. Svi su pred zakonom jednaki.” U u članku 66. navodi: "Obrazovanje je u Republici Hrvatskoj svakomu dostupno, pod jednakim uvjetima, u skladu s njegovima sposobnostima. Obvezno obrazovanje je besplatno u skladu sa zakonom." Promjenom Ustava Republike Hrvatske iz lipnja 2010. godine, uz ranije navedene nacionalne manjine, u tekst Ustava dodaju se i Bošnjaci, Slovenci, Crnogorci, Makedonci, Rusi, Bugari, Poljaci, Romi, Rumunji, Turci, Vlasi i Albanci, tako da su sada u Izvorišnim osnovama izrijeком navedene sve 22 nacionalne manjine koje žive u Republici Hrvatskoj.

Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina (UZNM)¹⁹ pripadnicima svih nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj, dakle i pripadnicima romske nacionalne manjine, jamče se sljedeća prava:

1. Izjašnjavanje o pripadnosti nacionalnoj manjini;

¹⁸Ustav Republike Hrvatske, pročišćeni tekst <<http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/232289.html>>

¹⁹Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, 2002. <<http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/310287.html>>

2. Uporaba imena i prezimena na manjinskom jeziku i pismu;
3. Dobivanje osobne iskaznice i na manjinskom jeziku i pismu;
4. Služenje svojim jezikom i pismom, privatno i u javnoj uporabi te u službenoj uporabi;
5. Odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu kojim se služe;
6. Uporaba svojih znamenja i simbola;
7. Kulturna autonomiju održavanjem, razvojem i iskazivanjem vlastite kulture te očuvanjem i zaštitom svojih kulturnih dobara i tradicije;
8. Pravo na očitovanje svoje vjere te na osnivanje vjerskih zajednica zajedno s drugim pripadnicima te vjere;
9. Pristup sredstvima javnog priopćavanja i obavljanja djelatnosti javnog priopćavanja (primanje i širenje informacija) na jeziku i pismu kojim se služe;
10. Samoorganiziranje i udruživanje radi ostvarivanja zajedničkih interesa;
11. Zastupljenost u predstavničkim i izvršnim tijelima na državnoj i lokalnoj razini te u upravnim i pravosudnim tijelima;
12. Sudjelovanje pripadnika nacionalnih manjina u javnom životu i upravljanju lokalnim poslovima putem vijeća i predstavnika nacionalnih manjina te
13. Zaštita od svake djelatnosti koja ugrožava ili može ugroziti njihov opstanak, ostvarivanje prava i sloboda.

II.5 Usklađenost Strategije sa strategijama Europske unije

Pri izradi Nacionalne strategije za uključivanje Roma od 2013. do 2020. godine, posebna pažnja je posvećena usklađenosti s dva značajna dokumenta Europske unije usmjerena na uključivi rast i razvoj koji potiče socijalno i ekonomsko uključivanje marginaliziranih skupina – Europskom strategijom za pametan, održiv i uključiv rast – Europa 2020²⁰ te Okvirom EU za nacionalne strategije integracije Roma do 2020. godine²¹, koji sadrži smjernice državama članicama za izradu nacionalnih strategija integracije Roma kako bi se osigurala primjena djelotvornih politika za socijalno i ekonomsko uključivanje romske nacionalne manjine.

Pored toga, Strategija se oslanja i na dokumente: Europska platforma protiv siromaštva i socijalne isključenosti: europski okvir za socijalnu i teritorijalnu koheziju²² i Socijalna i ekonomska integracija Roma u Europi²³, koji su od značaja za socijalno i ekonomsko uključivanje i poboljšanje položaja Roma na području Europske unije.

²⁰Europa 2020 – Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast, ožujak 2010. <http://www.mobilnost.hr/prilozi/05_1300804774_Europa_2020.pdf>

²¹Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - An EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020, travanj 2011. <http://ec.europa.eu/justice/policies/discrimination/docs/com_2011_173_en.pdf>

²²Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – The European Platform against Poverty and Social Exclusion: A European framework for social and territorial cohesion, prosinac 2010. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0758:FIN:EN:PDF>>

²³Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - The social and economic integration of the Roma in Europe, travanj 2010. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0133:FIN:EN:PDF>>

1. EUROPA 2020.

U svojem nastojanju prevladavanja gospodarske krize Europska unija je 2010. g. usvojila *Europsku strategiju za pametan, održiv i uključiv rast – Europa 2020*. Ova strategija predstavlja platformu za zajednički izlazak iz krize te preobrazbu Europske unije. Strategija Europa 2020. predlaže tri prioriteta koji se međusobno nadopunjuju – pametan rast razvijanjem ekonomije utemeljene na znanju i inovaciji; održiv rast promicanjem ekonomije koja učinkovitije iskorištava resurse, koja je zelenija i konkurentnija; te uključiv rast njegovanjem ekonomije s visokom stopom zaposlenosti koja donosi društvenu i teritorijalnu povezanost. U okviru prioriteta uključivog rasta, cilj je osigurati ekonomsku, socijalnu i teritorijalnu koheziju u svrhu podizanja svijesti i prepoznavanja osnovnih ljudskih prava osoba koje su pogođene siromaštvom i socijalnom isključenošću, omogućavajući im da žive dostojanstveno i aktivno sudjeluju u društvu.

Od država članica očekuje se promicanje zajedničke kolektivne i individualne odgovornosti u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti te definiranje i provođenje mjera usmjerenih na specifične okolnosti grupa u posebnom riziku. Kao jedna od ciljnih skupina eksplicitno su navedeni Romi kao najbrojnija, a istovremeno socijalno i ekonomski najisključenija europska nacionalna manjina.

2. Priopćenje Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija – EUROPSKA PLATFORMA PROTIV SIROMAŠTVA I SOCIJALNE ISKLJUČENOSTI: EUROPSKI OKVIR ZA SOCIJALNU I TERITORIJALNU KOHEZIJU

Europska platforma protiv siromaštva i socijalne isključenosti: europski okvir za socijalnu i teritorijalnu koheziju, usvojena 2010. g.e postavlja okvir za postizanje ciljeva Europske unije vezanih uz smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti za najmanje 20 milijuna do 2020. godine. Ova platforma dio je strategije Europa 2020. za pametan, održiv i uključiv rast. Ključne aktivnosti ove platforme uključuju poboljšani pristup marginaliziranim i socijalno isključenim skupinama zaposlenju, socijalnoj sigurnosti, osnovnim uslugama (zdravstvo, stanovanje, itd.) i obrazovanju; bolje korištenje EU fondova za podršku socijalnom uključivanju i suzbijanju diskriminacije; socijalne inovacije kako bi se iznašle pametna rješenja u Europi nakon krize, posebice u smislu efektivnije i učinkovitije socijalne skrbi; nova partnerstva javnog i privatnog sektora.

Poseban zadatak država članica prema ovom dokumentu, jest definiranje i provedba mjera koje su usmjerene na posebne grupe, među kojima se izdvajaju upravo Romi, ostale manjinske skupine, obitelji s jednim roditeljem, starije žene, osobe s invaliditetom i beskućnici. U tom smislu Europska platforma daje načelni okvir za mjere koje je Republika Hrvatska uvela svojim strateškim dokumentima koji se tiču Roma/kinja.

3. Priopćenje Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija – OKVIR EU ZA NACIONALNE STRATEGIJE INTEGRACIJE ROMA DO 2020. GODINE

Okvir EU za nacionalne strategije integracije Roma do 2020. godine je odgovor Europske unije na trenutnu situaciju u Uniji vezanu uz položaj Roma te poticaj na odlučno djelovanje, u aktivnom dijalogu s Romima, kako bi se prekinula ekonomska i socijalna marginalizacija najveće europske manjine. Temeljem Direktive 2000/43/EZ, države članice²⁴ imaju obvezu Romima (kao i ostalim građanima EU) osigurati nediskriminirajući pristup obrazovanju, zapošljavanju, stručnom osposobljavanju, zdravlju, socijalnoj zaštiti i stanovanju.

Prema smjernicama Europske Komisije, nacionalne strategije država članica trebaju slijediti ciljani pristup koji će, sukladno Zajedničkim temeljnim načelima o uključivanju Roma²⁵, aktivno pridonijeti društvenoj integraciji Roma u glavninu društva i uklanjanju odijeljenosti, gdje ona postoji te se uklopiti i pridonijeti širem okviru strategije Europa 2020. i stoga biti sukladni nacionalnim programima reformi. Kako bi se postigao vidljiv napredak u integraciji Roma potrebno je osigurati usredotočenje nacionalnih, regionalnih i lokalnih integracijskih politika na Rome na jasan i specifičan način putem eksplicitnih mjera za uklanjanje izazova s kojima se suočavaju. Komisija državama članicama predlaže izradu nacionalnih strategija integracije Roma te prilagodbu postojećih, da bi se ispunili ciljevi EU-a za integraciju Roma, i to ciljanim akcijama i dostatnim financiranjem (nacionalnim, EU i drugim) za njihovu provedbu.

Ova Strategija je izrađena sukladno temeljnim preporukama Okvira EU, istovremeno zadržavajući širi obuhvat koji nasljeđuje iz Nacionalnog programa za Rome, za koji je ocijenjeno da bitno pridonosi napretku položaja pripadnika romske nacionalne manjine, odnosno smanjivanju jaza u odnosu na ostalo stanovništvo

4. Priopćenje Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija – SOCIJALNA I EKONOMSKA INTEGRACIJA ROMA U EUROPI

Socijalna i ekonomska integracija Roma u Europi je strateški dokument Europske unije usvojen 2010. g. kao nadogradnja na mobilizaciju institucija EU, država članica, međunarodnih organizacija i organizacija civilnog društva potpori socijalnoj i ekonomskoj integraciji Roma. Europska unija nastoji potaknuti snažniju suradnju između nacionalnih, europskih i međunarodnih aktera kako bi se povećala učinkovitost već postojećih instrumenata u postizanju uključivanja romskih zajednica. Kao temelj za jačanje suradnje ovaj dokument navodi Europsku platformu za uključivanje Roma te Zajednička temeljna načela za uključivanje Roma.

²⁴COM(2010) 133, Socijalna i ekonomska integracija Roma u Europi.

²⁵Deset zajedničkih temeljnih načela o uključivanju Roma predstavljeno je na prvom sastanku Platforme 24. travnja 2009. U dodatku su zaključaka Vijeća od 8. lipnja 2010: European Commission, 10 Common Basic Principles on Roma Inclusion, 2009

http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Documents/2011_10_Common_Basic_Principles_Roma_Inclusion.pdf

Obuhvaćaju: 1) konstruktivne, pragmatične i nediskriminatorne politike 2) eksplicitno, ali ne isključivo usmjerenje 3) interkulturalni pristup 4) usmjerenje ka uključivanju u maticu 5) svijest o rodnoj dimenziji 6) prijenos politika temeljenih na dokazima 7) uporabu instrumenata EU-a 8) uključivanje regionalnih i lokalnih vlasti 9) uključivanje civilnog društva 10) aktivno sudjelovanje Roma.

II.6 Usklađenost Strategije sa strateškim okvirom Republike Hrvatske

Sastavni dio strateškog okvira Strategije čine i drugi nacionalni planovi, programi i strategije u kojima su definirani ciljevi i propisane mjere za unaprjeđivanje provedbe socijalnog uključivanja i poboljšanja položaja marginaliziranih skupina, a koji su od značaja za ostvarivanje prava Roma:

- Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje od 2011. godine
- Strategija obrazovanja odraslih od 2007. godine
- Nacionalni plan za poticanje zapošljavanja za 2011. i 2012. godinu
- Nacionalni provedbeni plan za socijalno uključivanje za 2011. i 2012. godinu
- Strategija razvoja socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2011. do 2016. Godine
- Nacionalni program za mlade od 2009. do 2013.g
- Nacionalna strategija razvitka zdravstva za razdoblje od 2006. do 2011. godine
- Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava od 2008. do 2011. godine
- Nacionalna politika za ravnopravnost spolova za razdoblje od 2011. do 2015. godine
- Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja ljudima za razdoblje od 2012. do 2015. godine
- Nacionalni program prevencije ovisnosti za djecu i mlade u odgojno - obrazovnom sustavu te djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi za razdoblje od 2010. do 2014. godine
- Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe opojnih droga u Republici Hrvatskoj 2006.-2012.
- Strategija razvitka službene statistike Republike Hrvatske 2004. – 2012.
- Program statističkih aktivnosti Republike Hrvatske za razdoblje od 2008. do 2012. Godine
-

Strateški pristup temelji se i na obvezama koje su preuzete potpisivanjem memoranduma s Europskom komisijom, a koji su također svojim sadržajem o značaja za poboljšanje socio-ekonomskog položaja Roma:

1. Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske (JIM) Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi i Europske komisije od 2007. godine, prioriteti kojega su borba protiv siromaštva i socijalne isključenosti, osuvremenjivanje sustava socijalne zaštite te priprema Republike Hrvatske za puno sudjelovanje u otvorenoj metodi usklađivanja socijalne zaštite i socijalnog uključivanja po pristupu u Europsku uniju. Memorandum iznosi glavne izazove u odnosu na rješavanje pitanja siromaštva i socijalne isključenosti, predstavlja glavne mjere politike koje je Republika Hrvatska poduzela u svjetlu sporazuma o tome da se zajednički ciljevi EU-a počnu prevoditi u nacionalne politike te identificira ključna politička pitanja za buduće praćenje i preispitivanje politike. On označava početak provođenja socijalnih ciljeva EU u području borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti kroz nacionalnu politiku, uzimajući u obzir posebnosti svake zemlje kandidatkinje. U okviru ovog dokumenta posebno poglavlje posvećeno je uvođenju mjera za ukidanje stereotipa i rasnih predrasuda prema Romima kao integralnih dijelova politika osmišljenih za pomoć Romima. Prioriteti i mjere koje navodi ovaj

dokument odnose se na uključivanje i poboljšanje položaja pripadnika romske zajednice u svim područjima – obrazovni sustav, cjeloživotno obrazovanje, očuvanje kulture, jezika i običaja Roma, politička participacija i sudjelovanje u procesima odlučivanja, zdravstvena zaštita, stanovanje, zapošljavanje, participiranje u projektima namijenjeni Romima te sprječavanje nasilja i diskriminacije.

2. Zajednički memorandum o prioritetima politike zapošljavanja Republike Hrvatske (JAP) Ministarstva gospodarstva, rada i poduzetništva i Europske komisija od 2008. godine predstavlja analizu ključnih izazova za reformu tržišta rada te za politiku zapošljavanja i jedan je od evaluacijskih dokumenata zemlje kandidata na području politike zapošljavanja kojim se definira politika zapošljavanja i preoblikovanja institucija u skladu sa zahtjevima europske strategije zapošljavanja i provedbenih mehanizama Europskog socijalnog fonda. U ovom dokumentu naglašeno je kako je jedan od izazova vezanih uz položaj romske nacionalne manjine taj što među Romima nezaposlenost ostaje endemska. Nastavlja se diskriminacija Roma u Hrvatskoj, bilo po pitanjima pristupa zaposlenju, obrazovanju, bilo po pitanjima općeg društvenog stava. Stoga se predlaže učinkovitije provođenje postojećih programa za osjetljive skupine na tržištu rada te njihovo proširenje, posebno u namjeri da se učini značajan utjecaj na zapošljavanje Roma. U tom kontekstu potrebno je pokrenuti zasebne studije s ciljem analize i nadzora stanja zapošljavanja romske manjine, određujući rizike s kojima se suočavaju i utvrđujući odgovarajuće političke odgovore.

II.7 Politike i strategije usmjerene na uključivanje romske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj od 1990. godine

Nakon proglašenja samostalnosti 1991. godine, prioriteti Republike Hrvatske bili su usmjereni na okončanje ratnih sukoba, povratak odcijepljenih teritorija mirnom reintegracijom te provedbu programa obnove i zbrinjavanja i povratka prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba. Položaj romske nacionalne manjine nije bio u posebnom fokusu, a prava romske zajednice bila su regulirana zakonima i propisima koji su regulirali pitanja prava i statusa nacionalnih manjina općenito.

Prateći trendove europskih zemalja i preporuke institucija Europske unije, Republika Hrvatska prepoznaje poteškoće s kojima se suočavaju Romi u Hrvatskoj te poduzima prve korake ka većem uključivanju romske zajednice u društvo kao cjelinu. U 2003. godini Hrvatska je usvojila Nacionalni program za Rome koji je sadržavao niz mjera radi pružanja sustavne pomoći Romima u poboljšanju uvjeta života, njihovu uključivanju u društveni život i procese donošenja odluka na različitim razinama kao i očuvanju njihova identiteta, kulture i tradicije.

Nacionalni program za Rome Vlade RH (NPZR) navodi osnovne probleme u društvenoj integraciji i socijalnom statusu Roma i navodi konkretne mjere koje trebaju provesti ministarstva Vlade RH, kao i lokalne vlasti u području očuvanja romske kulture i jezika, ostvarivanja građanskog statusa Roma, političke reprezentacije, obrazovanja, stanovanja, zdravstva, socijalne skrbi, obiteljske zaštite i zaštite žena te zapošljavanja Roma.

Sveukupna koordinacija i praćenje politika i aktivnosti usmjerenih na romsku zajednicu na nacionalnom nivou povjerena je Uredu za nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske²⁶. Za provedbu mjera i politika odgovorna su relevantna ministarstava na nacionalnoj razini, odnosno relevantna tijela na lokalnoj i područnoj (regionalnoj) razini. U siječnju 2003. godine Vlada Republike Hrvatske formirala je Povjerenstvo za praćenje provedbe Nacionalnog programa za Rome. Od 23 člana Povjerenstva, sedam (7) je birano iz redova romske nacionalne manjine, dok su ostali članovi, njih 16, predstavnici različitih tijela državne uprave – ministarstva i drugih institucija te Grada Zagreba i Međimurske županije (uključujući i predsjednicu Povjerenstva)²⁷. Povjerenstvom predsjedava potpredsjednik Vlade Republike Hrvatske za područje društvenih djelatnosti, predsjednik Povjerenstva. Povjerenstvo odlučuje o politikama i mjerama koje će biti provedene, a sastoji se od pet radnih skupina (1) Uključivanje Roma u kulturni i društveni život i provođenje međunarodnih dokumenata; (2) Statusna prava i nediskriminacija; (3) Obrazovanje, znanost i sport; (4) Socijalna i zdravstvena zaštita i zapošljavanje; (5) Prostorno uređenje i stanovanje.

Usporedo s provedbom Nacionalnog programa za Rome, Republika Hrvatska izrazila je spremnost da zajedno s još nekoliko europskih zemalja²⁸ pristupi Desetljeću za uključivanje Roma 2005.-2015.²⁹, koje je pokrenula grupa značajnih regionalnih i međunarodnih aktera³⁰. Provedbom Nacionalnog Programa za Rome i pristupanjem Desetljeću Republika Hrvatska ujedno primjenjuje osnovne ciljeve Milenijskog razvoja Ujedinjenih naroda i Programa socijalnog uključivanja Europske unije na programu namijenjenom najranjivijoj manjinskoj populaciji u Europi – Romima.

Kako bi svoje aktivnosti i napore za uključivanje Roma uskladila s ciljevima Desetljeća, Republika Hrvatska 2005. godine donosi *Akcijski plan Desetljeća za uključivanje Roma 2005. - 2015.* (APDR) koji navodi jasne ciljeve, mjere, indikatore te institucije odgovorne za provedbu mjera za unapređivanje života Roma u područjima obrazovanja, stanovanja, zapošljavanja i zdravstva. Budući da inicijativa Desetljeća za uključivanje Roma obuhvaća dulje vremensko razdoblje te posjeduje eksterne (od strane tijela Desetljeća) i interne mehanizme praćenja provedbe (povjerenstva koja u Hrvatskoj prate provedbu mjera), ali i određenu financijsku strukturnu potporu, prvenstveno putem Fonda za obrazovanje Roma (REF), APDR je predstavljao ključni dokument u području uključivanja Roma.

²⁶Sada Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.

²⁷Odlukom iz 2008. godine Povjerenstvo je, uključujući i predsjednicu Povjerenstva, brojalo 28 članova, od toga devet (9) Roma. U 2012. godini Povjerenstvo broji 31 člana, od kojih je devet (9) romskih predstavnika/ca.

²⁸Bugarska, Češka, Mađarska, Makedonija, Rumunjska, Slovačka, Srbija i Crna Gora; naknadno su se inicijativi pridružile Bosna i Hercegovina, Španjolska i Albanija.

²⁹Desetljeće za uključivanje Roma 2005.-2015., inicijativa koja je izniknula 2003. iz regionalne konferencije u Budimpešti pod nazivom "Romi u proširenoj Europi: Izazovi za budućnost". Inicijativa predstavlja političku obvezu 9 vlada srednje i jugoistočne Europe, uključujući Hrvatsku, na aktivno sudjelovanje u rješavanju problema siromaštva Roma, isključenosti i diskriminacije kroz fokusiranu akciju (opisanu putem niza konkretnih mjera u nacionalnom Akcijskom planu Desetljeća) u osnovnim područjima vezanim za poboljšanje kvalitete života Roma: obrazovanje, zapošljavanje, zdravstvo i stanovanje.

³⁰Među kojima su najaktivniji Svjetska banka, Institut otvoreno društvo, Program Ujedinjenih naroda za razvoj, Vijeće Europe, Razvojna banka Vijeća Europe, Kontakt za pitanja Roma i Sinti grupa pri Uredu za demokratske institucije Organizacije za suradnju i sigurnost u Europi, Europski forum Roma i Putnika, Europski centar za prava Roma i Fond za obrazovanje Roma.

U travnju 2005. Vlada Republike Hrvatske osnovala je i Radnu skupinu za praćenje Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma 2005. – 2015. čije su zadaće sustavno praćenje i koordiniranje provedbe Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma 2005. – 2015.; predlaganje mjera za unaprjeđenje provođenja Akcijskog plana; izrada preporuka, mišljenja, stručnih obrazloženja i izvješća te smjernica u vezi s provedbom Akcijskog plana; praćenje rasporeda i utroška sredstava za provođenje mjera iz Akcijskog plana. Radnu skupinu sačinjava 12 članova od čega 4 iz reda romske nacionalne manjine i 8 predstavnika tijela državne uprave.

U 2007. godini izrađen je i potpisan *Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju* (JIM). Memorandum je dokument Vlade Republike Hrvatske, odnosno Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi, i Opće uprave Europske Komisije za zapošljavanje, socijalna pitanja i jednake mogućnosti, kreiran kako bi pomogao Hrvatskoj u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti. Memorandum daje opći pregled i prikazuje glavne izazove koji se odnose na rješavanje siromaštva i socijalne isključenosti te predstavlja glavne političke mjere koje će poduzeti Hrvatska. Memorandum također sadrži konkretne mjere za uključivanje romske populacije koje nadopunjavaju mjere utvrđene Nacionalnim programom za Rome i Akcijskim planom Desetljeća, kao što su: uključivanje romske djece u obrazovanje, očuvanje romske kulture, jezika i običaja, uključivanje romskih predstavnika u tijela lokalne i regionalne samouprave, pristup kvalitetnom zdravstvu, uključivanje u procese donošenja odluka, poticanje zapošljavanja, poboljšanje stambenih uvjeta, sprječavanje nasilja i diskriminacije kao i osnaživanje Roma kroz sudjelovanje u aktivnostima ocjenjivanja učinkovitosti mjera i projekata usmjerenih na njihovo uključivanje.

Akcijski planovi Desetljeća za uključivanje Roma za 2009./2010. te za 2011./2012. godinu su dokumenti koje je donijela Vlada Republike Hrvatske, nakon što ih je usvojilo Povjerenstvo za praćenje provedbe Nacionalnog programa za Rome na prijedlog Radne skupine za praćenje Desetljeća za uključivanje Roma. Ovi dokumenti sadrže razrađene mjere Akcijskog plana 2005.- 2015. u 2009/10. i 2011/12. godini, za svako od četiri područja – obrazovanje, zdravstvena zaštita, zapošljavanje i stanovanje. APDR sadrže i pregled raspoloživosti, odnosno odsutnosti podataka za indikatore te naznake povezanosti svake od mjera s temeljnim odrednicama (suzbijanje diskriminacije /segregacija, borba protiv siromaštva). U APDR-u su predviđeni rokovi i potrebna sredstva za provedbu.

U nastojanju da poboljša položaj i uvjete života romske nacionalne manjine te pripadnike romske zajednice uključi u javni i društveni život, Vlada Republike Hrvatske redovito alocira financijska sredstva iz Državnog proračuna za provedbu Nacionalnog programa za Rome i Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma. Tako su u razdoblju od 2005. do 2009. godine financijska sredstva dodijeljena za provedbu mjera i programa usmjerenih na uključivanje Roma četrnaesterostruko povećana u usporedbi s početnom godinom ulaganja.

Tablica 4: Sredstva izdvojena iz državnog proračuna za provedbu Nacionalnog programa za Rome						
Godina	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Izdvojena sredstva (€)	122,000	374,000	1,600,000	1,900,000	2,383,300	5,287,400*

*uključujući sredstva iz EU fondova

Prema Izvješću o provođenju Akcijskog plana za Desetljeća za uključivanje Roma za 2009. i 2010. godinu za provođenje Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma 2005. – 2015. i Nacionalnog programa za Rome u Državnom proračunu Republike Hrvatske za 2009. i 2010. godinu ukupno je osigurano 20.666.014 kuna (budući da su određene mjere iz oba dokumenta kompatibilne i ne mogu se odvajati). U 2009. i 2010. godini za Projekt podrške Romima – program Phare 2005 i Phare 2006 utrošena su sredstva u iznosu od 21.595.932,89 kuna, od čega je iz Državnog proračuna RH 5.748.267,26 kuna, a 15.847.665,63 kuna su sredstva iz proračuna Europske unije. Za legalizaciju šest romskih naselja u Međimurskoj županiji koja su obuhvaćena projektima programa Phare 2005, Phare 2006 i IPA 2008 Vlada Republike Hrvatske je osigurala iznos od 9.200.000 kuna.

Valja imati na umu da ova izvješća ne obuhvaćaju znatna sredstva utrošena na lokalnoj i područnoj razini te sredstva tijela državne uprave u brojnim programima koji nisu specifično namijenjeni pripadnicima romske nacionalne manjine i/ili su podatci o etničkoj pripadnosti korisnika nedostupni.

II.8 PRIMJENA ISKUSTAVA RANIJE IMPLEMENTIRANIH POLITIKA I MJERA

Kako bi se osigurali uspješni i održivi rezultati mjera predviđenih strateškim dokumentima za uključivanje i poboljšanje položaja Roma u Republici Hrvatskoj, potrebno je buduće strategije i politike temeljiti na iskustvima i uvidima u rezultate provedbe mjera postojećih strategija i politika.

Nacionalna strategija za uključivanje Roma od 2013. do 2020. godine je kreirana na način koji pruža sveobuhvatan pristup uključivanju i poboljšanju položaja romske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj. Ciljevi i mjere sadržane u ovom dokumentu postavljeni su na temelju desetogodišnjeg iskustva provedbe Nacionalnog programa za Rome i sedmogodišnjeg iskustva provedbe Akcijskih planova Desetljeća te na temelju dostupnih izvješća, studija i analiza provedbe strateških dokumenata³¹. Pored toga, kako bi se osigurala relevantnost dokumenta Strategije u smislu postavljanja ciljeva i mjera sukladno izazovima i potrebama vezanim uz uključivanje romske zajednice, i u konačnici sveobuhvatnost i učinkovitost istih, u njegovoj izradi sudjelovali/le su i predstavnici/ce tijela državne i javne vlasti na nacionalnom i lokalnom nivou, stručnjaci/kinje s relevantnim iskustvom u različitim područjima obuhvaćenim ovom strategijom, predstavnici/ce međunarodnih organizacija s dugogodišnjim iskustvom u provedbi programa usmjerenih na uključivanje Roma i iskustvom u izradi studija i analiza provedbe takvih programa u Europskoj uniji i regiji te predstavnici/ce romske zajednice koji su u ovaj

³¹ Između ostalih, relevantne publikacije uključuju: UNDP, Okvir za praćenje Desetljeća za uključivanje Roma, studeni 2008.; Centar za ljudska prava / UNDP, Provedba Akcijskoga plana Desetljeća za uključivanje Roma za Hrvatsku u periodu 2009. - 2010. (u kontekstu Okvira za praćenje Desetljeća za uključivanje Roma, UNDP, 2008); Povjerenstvo za praćenje provedbe Nacionalnog programa za Rome, Izvješće o provođenju Nacionalnog programa za Rome za 2007., 2008. i 2009. godinu; Ured za nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske, Izvješće o provođenju Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma za 2009. i 2010. godinu; Centar za ljudska prava i Romi za Rome Hrvatske, Analiza i smjernice za osnaživanje romskog civilnog sektora u Republici Hrvatskoj, 2012.

dokument unijeli svoja iskustva i viđenje utjecaja dosadašnjih politika u svojim lokalnim zajednicama.

Iskustva su pokazala da je za ostvarivanje ciljeva i postizanje učinkovitosti intervencija usmjerenih na uključivanje i poboljšanje položaja romske zajednice u Hrvatskoj važno voditi računa o sljedećem:

- Vlada Republike Hrvatske donijela je dva međusobno komplementarna strateška dokumenta za uključivanje Roma čije mjere se u dobrom dijelu preklapaju – Nacionalni program za Rome i Akcijski plan Desetljeća za Rome 2005. – 2015. Provedbena tijela za oba dokumenta su za većinu mjera ista. Provedba mjera i proces izvještavanja povećavaju opseg administrativnih poslova bez posebnog učinka na povećanje utjecaja socijalnih intervencija. Osim povećanog opsega posla vezanog uz izvještavanje, dvostruko izvještavanje ima demotivirajući učinak, a osim toga odvraća fokus s konkretnih aktivnosti provedbe. Preporuka većine glavnih dionika, uključujući i predstavnike romske zajednice, je da bi planirane izmjene strateških dokumenta trebale bi ići u smjeru objedinjavanja i jasnog povezivanja ovih dvaju dokumenata, temeljite revizije postignutog na osnovu evaluacije te jasnog definiranja ciljeva, mjera i nadležnosti i financijskih potreba. Ova Strategija je, slijedeći preporuke i iskustva, kreirana na način da objedini oba dokumenta te jasno postavi i definira ciljeve i druge parametre te osigura pretpostavke za uspješnu i učinkovitu provedbu mjera i praćenje rezultata, a primjenom Strategije i pratećeg Akcijskog plana prestat će važiti ovi dokumenti.
- Za uspješnu i učinkovitu provedbu mjera i intervencija te određivanje daljnjih koraka ka postizanju postavljenih ciljeva, od velike su važnosti kvalitetno praćenje i evaluacija provedbe. Jedan od glavnih problema vezanih uz praćenje i evaluaciju je dostupnost i način prezentacije podataka o napretku implementiranih mjera, jer postoji izražen nedostatak podataka o obrazovanju Roma, zapošljavanju, zdravlju i stanovanju, kao i indikacijama o cjelokupnom siromaštvu. Dosadašnji strateški dokumenti uglavnom definiraju i kao rezultat imaju prikaz podataka o članovima romske zajednice primateljima usluga i programa, čime se registrira apsolutni broj osoba obuhvaćenih programima, bez prikazivanja što ti brojevi razmjerno znače ili kako su povezani sa širim mjerama ishoda – rezultatima. Također je uočen i opći problem otežanog pristupa i disperziranosti podataka te nedostatka etnički disagregiranih podataka koji bi omogućili točnu procjenu jaza između Roma i ostalog stanovništva u svim područjima kao i preciznije mjerenje napretka i provedbe na razini države. Nedostatak podataka otežava provjeru efikasnosti mjera koje se provode, a također onemogućuje postavljanje polazišnih podataka ('baseline') odnosno referentnih podataka koji služe kao temelj za usporedbu, evaluaciju i postavljanje ciljeva bez kojih je teško pratiti napredak provedbe. Stoga je pri izradi pratećeg Akcijskog plana Strategije potrebno posvetiti posebnu pažnju postavljanju indikatora koji će omogućiti mjerenje učinka intervencija, ali i postavljanju standarda za prikupljanje podataka i njihovo praćenje.
- U vezi institucionalnog uređenja Nacionalnog programa za Rome, postavljene su jasne podjele odredbi koje se tiču provedbe, praćenja i evaluacije, odgovornosti kao i zahtjeva i učestalosti izvještavanja. Na nacionalnoj je razini za procese praćenja i izdavanje objedinjenog dokumenta temeljenog na godišnjim izvještajima četiri područja interesa Desetljeća kao središnje koordinacijsko tijelo zadužen Ured za ljudska prava i prava

nacionalnih manjina. Ured podržavaju specijalizirana tijela – Povjerenstvo za praćenje provedbe Nacionalnog programa za Rome i Radna skupina Desetljeća.

- Tijekom provedbe mjera Nacionalnog programa za Rome i Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave pokazale su se kao najslabija karika. Niti jedan od strateških dokumenata nije bio obvezujući za lokalne vlasti te je tako svaka jedinica lokalne samouprave samostalno odlučivala o tome hoće li i u kojem opsegu provoditi predviđene mjere. Kao rezultat toga, i pored kontinuiranog povećanja ulaganja Vlade Republike Hrvatske u procese uključivanja Roma, nije u potpunosti postignut trajan i održiv učinak. Stoga je potrebno poduzeti mjere za daljnju decentralizaciju provedbe politika i mjera, s jasnijom razradom prioriteta Desetljeća i Strategije na lokalnim razinama uprave, pri čemu bi uprava u suradnji s relevantnim ministarstvima preuzela veću odgovornost za provedbu. Strateški dokument treba jasno precizirati i ojačati ulogu i odgovornost nacionalnih i lokalnih vlasti te jasno odrediti koje mjere, odnosno koje udjele u odgovornosti za financiranje i provedbu mjera uključivanja Roma imaju nacionalne (ministarstva, uredi), a koje lokalne vlasti (općine, gradovi, županije) te u tom smislu definirati i sustav praćenja. Također bi, kako bi se osigurala provedba mjera i postizanje ciljeva Strategije i akcijskih planova na regionalnoj i lokalnoj razini, jedinice područne (regionalne) samouprave trebale biti obvezne izraditi županijske akcijske planove za uključivanje Roma. Za izradu i provedbu akcijskih planova županijama treba osigurati potporu tijela s nacionalne razine, ali i edukacije iz područja razvoja zajednice, socijalne uključenosti, borbe protiv siromaštva, manjinskih prava te korištenja fondova, osobito fondova EU.
- Iskustva su pokazala da je radi učinkovitijeg i koordiniranog djelovanja i postizanja postavljenih ciljeva i rezultata potrebno naći načine i uspostaviti funkcionalne mehanizme za uspostavljanje bolje vertikalne suradnje, međuresorne suradnje, ali i suradnje između vladinih tijela, organizacija civilnog društva i međunarodnih aktera. Uspostava ovakve suradnje i partnerskih odnosa nužna je radi postizanja sinergijskog učinka, ali i zbog većeg osjećaja odgovornosti i vlasništva nad ostvarivanjem ciljeva, posebno od strane aktera na lokalnoj razini. Potreba za pojačanim radom u zajednici, kako romskoj tako i među ostalim stanovništvom na osvještavanju, osnaživanju, socijalnoj rekonstrukciji zajednice ili možda bolje rečeno u slučaju odnosa Roma i ostalog stanovništva „konstrukciji“ zajednice, neće se zadovoljiti bez učinkovitog timskog rada i partnerstva na lokalnoj razini između centara za socijalnu skrb, obiteljskih centara, obrazovnih institucija, zdravstvenih institucija, nevladinog i vladinog sektora, gospodarskog sektora i predstavnika obiju zajednica. No, za stabilnost provedbe ovakvih aktivnosti važno je osigurati čvrstu potporu države koja mora osigurati jasan strateški i zakonski okvir na razini podzakonskih akata te financijski poduprijeti razvoj lokalnih programa tamo gdje lokalne vlasti nemaju dovoljno kapaciteta, volje ili sredstava, uz uporabu raspoloživih fondova EU.
- Iskustva tijekom desetak godina provedbe politika i mjera usmjerenih na uključivanje i poboljšanje položaja Roma u Hrvatskoj pokazala su da je romska zajednica nedovoljno aktivno uključena u njihovu provedbu, ali i u njihovo kreiranje te procjenu njihovih učinaka. Ovo se ne odnosi na romske predstavnike koji se uključuju u različite inicijative i sudjeluju u procesima provedbe i praćenja. I pored uključenosti romskih predstavnika,

većina zajednice ostaje isključena. Posebno su isključene žene te je veoma mali broj Romkinja koje su preuzele vodeće uloge i aktivno sudjeluju u kreiranju, provedbi i evaluaciji intervencija. Stoga ova Strategija i prateći Akcijski plan posebnu pažnju posvećuju poticanju aktivnog uključivanja Roma i Romkinja, posebno u marginaliziranim i prikraćenim romskim zajednicama, u planiranje, provedbu, praćenje i evaluaciju Strategije i politika. Uključivanje i aktivno sudjelovanje Roma/kinja u svim fazama procesa omogućit će da Romi/kinje iz uloge pasivnih primatelja usluga postanu aktivni sudionici u procesima svojeg uključivanja te steknu osjećaj vlasništva i preuzmu odgovornost za povećanje učinkovitosti politika i mjera. Uključivanje Roma mora se poticati i dogoditi, kako na nacionalnoj, tako i na područnoj (regionalnoj) i lokalnoj razini, kroz doprinos romskih stručnjaka/inja i djelatnika u različitim ustanovama te kroz konzultacije sa što većim brojem Roma u dizajniranju, provedbi i evaluaciji politika. U skladu s tim, otvorenost i transparentnost politika za uključivanje je od velikog značaja za poticanje aktivnog uključivanja pripadnika/ca romske zajednice, a također je važno da se politike dotiču i bave i teškim temama i tabuima na odgovarajući i učinkovit način. Stoga ova Strategija uzima u obzir važnost većeg i sustavnijeg uključivanja što je moguće većeg broja romske populacije, posebice one na najnižoj lokalnoj razini te sukladno tome prepoznaje i potrebu za izgradnjom kapaciteta pripadnika romske zajednice u Hrvatskoj za preuzimanje aktivne uloge u društvu.

III. Kontekst Strategije

IV.

III.1 Romska zajednica u Republici Hrvatskoj

U posljednjih tridesetak godina u Republici Hrvatskoj provedeno je nekoliko istraživanja o Romima, a među najznačajnijima su istraživanje Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu iz 1982. godine, čiji su rezultati objavljeni pod naslovom *Društveni položaj Roma u SR Hrvatskoj*, istraživanje Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar iz 1998. godine, pod naslovom *Društveni razvojni položaj Roma u Hrvatskoj*, Državnog zavoda za obitelj, materinstvo i mladeži iz 2002. godine, pod naslovom *Struktura romskih obitelji i poimanje sadržaja roditeljstva u njima* te istraživanja sabrana u zborniku *Kako žive hrvatski Romi*, Instituta Ivo Pilar, objavljenom u Zagrebu 2005.

Iako ne postoji konsenzus o dolasku Roma na područje Hrvatske, najraširenije mišljenje je da su prvi Romi u Hrvatsku došli kao dio najbrojnije skupine koja je stigla u Europu u 14. i 15. stoljeću preko Male Azije i Jugoistočne Europe³². Prvi pisani dokument u kojemu se spominju Romi je dubrovački trgovački spis iz 1362. godine. Desetak godina kasnije, 1373. godine, Romi se spominju i u Zagrebu, gdje su trgovci, krojači i mesari. U Dubrovniku Romi (Jeđupi) žive u Gružu i već krajem 14. i u 15. stoljeću formiraju srodničke zadruge koje se bave tradicionalnim romskim zanatima i glazbom. U srednjem je vijeku romsko stanovništvo vezano za gradove. U Puli 1497. djeluje svećenik Dominik Ciganin, a 1500. godine Romi se spominju u predgrađu Šibenika. O stvarnom broju i položaju Roma u Hrvatskoj tijekom 16. i 17. stoljeća, malo je podataka. Čigani „šipuši“, svirači, spominju se u Hrvatskoj 1671. godine. U Međimurju se Romi spominju 1688. godine, kada je u Legradu (koji tada administrativno pripada Međimurju) kršteno dijete „ciganskog“ vojvode Ivana, a u 18. stoljeću međimurski feudanci dozvoljavaju doseljavanje Roma-Koritara. Važno je napomenuti da je veliki dio romske populacije u tom periodu pripadao nižoj ili srednjoj klasi te su živjeli kao ravnopravna skupina zajedno s ostalim stanovništvom. Tijekom 19. stoljeća velike romske skupine dolaze u Hrvatsku iz Rumunjske. Pripadaju romskoj skupini *Koritara*, a naseljavaju područje Međimurja i Podravine. Govore *ljimba d'bajáš*, jedan od rumunjskih dijalekata (*vlaški* dijalekt) te, uz već prisutne *Kalderaše* i *Lovare*, čine jezgru današnjeg romskog stanovništva u Hrvatskoj.

Tijekom Drugog svjetskog rata romska zajednica bila je izravno progonjena tadašnjim rasnim zakonima i pretrpjela je velike gubitke. Nema suglasja oko mogućeg broja stradalih Roma s područja Hrvatske, no razmjeri su jasni ima li se u vidu da se samo u u poimeničnom popisu žrtava koncentracijskog logora Jasenovac navodi 16.045 Roma, od čega 5.599 djece, a prema popisu stanovništva 1931. g. bilo je 14.284 Roma³³. Mnogi Romi su sudjelovali u narodnooslobodilačkom ratu, a tijekom devedesetih godina dvadesetog stoljeća i u Domovinskom ratu.

³²Za izvore o povijesti Roma vidjeti npr. Danijel Vojak: *Zbornik za narodni život i običaje i rukopisne zbirke Arhiva Odbora za narodni život i običaje kao izvor za proučavanje povijesti romskog stanovništva na području Hrvatske u razdoblju od kraja XIX. stoljeća do 1941.* Etnol. trib. 27-28, Vol. 34/35, 2004./2005., str. 207-236. i tamo navedene radove.

³³Danijel Vojak, nav. djelo, str. 216. Za usporedbu, popis iz 1921.g. bilježi 4.611 Roma.

Romi su na teritoriju Hrvatske prvi puta priznati kao nacionalna manjina ustavom iz 1974. g. od kada se Romima jamči zaštita svih manjinskih prava u skladu s važećim zakonodavstvom. Pripadnici romske zajednice na području Republike Hrvatske već stoljećima ju smatraju svojom domovinom te u okviru svojih mogućnosti aktivno doprinose razvoju i dobrobiti čitave zajednice.

Suvremeni položaj Roma oblikovan je kroz dva karakteristična oblika suživota. Romske zajednice koje su živjele u razmjerno izoliranim i zasebnim ruralnim naseljima očuvale su svoju nacionalnu i kulturnu samosvijest, ali se kao posljedica toga javlja siromaštvo i zaostajanje u odnosu na okružje. Nasuprot tome, životni standard dijela romske populacije koji je živio izmiješan s većinskim stanovništvom bio je značajno bolji, ali uz cijenu gubitka odrednica nacionalnog identiteta.

III.2 Demografski podaci o Romima u Republici Hrvatskoj

Tijekom nekoliko posljednjih desetljeća, broj Roma u Hrvatskoj se povećavao s 1.257 u 1971., 3.658 u 1981. do 6.659 osoba u 1991. godini. Prema popisu stanovništva iz 2001. godine u Republici Hrvatskoj kao pripadnici romske nacionalne manjine izjasnile su se 9.463 osobe, od čega 4.686 žena i 4.777 muškaraca. Prema službenim pokazateljima Romi su 2001. godine u Republici Hrvatskoj činili 0,21% ukupnog stanovništva. Broj Roma u Republici Hrvatskoj, prema popisima stanovništva od 1948. do 2001. godine, prikazan je u Tablici 1³⁴.

Točan broj Roma koji danas žive u Republici Hrvatskoj i njihov teritorijalni raspored teško je

Tablica 1: Broj Roma u Hrvatskoj prema popisu stanovništva od 1948. do 2001. godine							
Godina popisa	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.
Broj Roma	405	1.261	313	1.257	3.858	6.695	9.463

utvrditi iz više razloga, uključujući odluku određenog broja Roma da se izjasne kao pripadnici neke druge etničke skupine, što je direktna posljedica negativnih

iskustava i distanciranosti većinskog stanovništva, uglavnom zasnovane na stereotipima i predrasudama³⁵. Jedan od uzroka neizjašnjavanja Roma je i činjenica da oni nisu homogena populacija. Unutar romske populacije postoje različitosti u smislu jezika, socio-ekonomske situacije i vjerske pripadnosti. Stoga su rezultati službenog popisa stanovništva tek naznaka stvarnog stanja. Prema procjenama Vijeća Europe, u Republici Hrvatskoj živi između 30.000 i 40.000 Roma. Prema rezultatima istraživanja *Struktura romskih obitelji i poimanje sadržaja roditeljstva u njima* što ga je 2002. godine proveo Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 51% Roma u Hrvatskoj je "starosjedilačko", 17% ih je selilo unutar

³⁴Podaci o broju Roma u Republici Hrvatskoj prema popisu stanovništva iz 2011. godine nisu bili dostupni u procesu izrade ove Strategije.

³⁵Istraživanje provedeno 1995. godine na reprezentativnom uzorku sačinjenom od učenika srednjih škola u Hrvatskoj (N=2.715) ispitalo je razinu prihvaćanja ili odbijanja određenih etničkih skupina (Previšić, 1996 i Posavec/Hrvatić, 2000). Od 13 etničkih skupina, Romi su, pored pripadnika srpske i crnogorske etničke skupine, koje su negativno percipirane zbog ratnih događanja, pozicionirani na najnižim razinama u odnosu na većinu od 7 značajki Bogardusove skale socijalne distance. U odnosu na značajku "blisko srodstvo putem braka" Romi su pozicionirani na 12 mjesto u ovom istraživanju, dok su u odnosu na značajke "prijateljstvo", "susjed/a", "učenik/ca u razredu", "građanin/ka Republike Hrvatske" i "isključen/a iz Republike Hrvatske" postavljeni na 11. mjesto.

Hrvatske, dok su ostali doseljenici. Tijekom 90-tih godina prošlog stojeća zabilježeno je intenzivno doseljavanje Roma iz drugih krajeva bivše Jugoslavije, a osobito iz Bosne i Hercegovine, Srbije te Kosova.

U Tablici 2. daje se usporedni prikaz broja Roma po županijama, obuhvaćenih popisima stanovništva iz 1991. i 2001. godine. Podaci pokazuju gotovo 50%-tni porast ukupnog broja Roma u Hrvatsko te značajan porast broja Roma u pojedinim županijama, dok se u nekim županijama (uglavnom onima koje su bile zahvaćene ratnim sukobima) broj Roma smanjio. U Tablici 3. prikazane su općine i gradovi po županijama, odnosno gradske četvrti Grada Zagreba, kojima po podacima popisa stanovništva iz 2001. godine živi više od 100 Roma.

Tablica 3: Općine, gradovi po županijama i gradske četvrti Grada Zagreba u kojima živi više od sto Roma		
Naziv županije	Naziv općine/grada	Broj Roma
Zagrebačka	Velika Gorica	130
Sisačko- moslavačka	Novska	120
	Sisak	436
Varaždinska	Petrijanec	366
Primorsko-goranska	Rijeka	489
Brodsko-posavska	Slavonski Brod	582
Osječko-baranjska	Beli Manastir	153
	Belišće	160
	Darda	210
	Osijek	124
Vukovarsko-srijemska	Vinkovci	114
Istarska	Pula	301
	Vodnjan	195
Međimurska	Čakovec	1.105
	Kotoriba	156
	Mala Subotica	430
	Nedelišće	541
	Podturen	173
	Selnica	162
Grad Zagreb	Orehovica	237
	Trnje	163
	Peščenica-Žitnjak	751
	Gornja Dubrava	200
	Donja Dubrava	126
	Sesvete	343
Ukupno		8.347

Tijekom migracija, u doticaju s brojnim kulturama, Romi su usvajali elemente karakteristične za sredinu u kojoj su boravili tijekom dužeg vremenskog razdoblja. Većinsko stanovništvo u Republici Hrvatskoj u pravilu ne poznaje ili nedovoljno poznaje tradiciju, jezik, umjetnost i druge karakteristike Roma. Rezultati spomenutog istraživanja Državnog zavoda za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži pokazuju da se u romskim obiteljima uglavnom govori romski

Tablica 2: Broj Roma po županijama		
Županija	1991.	2001.
Zagrebačka	128	231
Krapinsko-zagorska	2	4
Sisačko-moslavačka	315	708
Karlovačka	16	7
Varaždinska	333	448
Koprivničko-križevačka	204	125
Bjelovarsko-bilogorska	144	140
Primorsko-goranska	504	589
Ličko-senjska	49	10
Virovitičko-podravska	86	4
Požeško-slavonska	0	7
Brodsko-posavska	223	586
Zadarska	7	4
Osječko-baranjska	782	977
Šibensko-kninska	42	8
Vukovarsko-srijemska	265	167
Splitsko-dalmatinska	39	11
Dubrovačko-neretvanska	5	4
Istarska	637	600
Međimurska	1.920	2.887
Grad Zagreb	994	1.946
Ukupno-Hrvatska	6.695	9.463

jezik (78,9%), odnosno neki od dijalekata romskog jezika (romani chib govori 42,4% ispitanika, Ijimba d' bjash 36,5%), 11% ispitanika govori albanski, u svega 6% obitelji se govori hrvatski, a 4% ispitanika jezik svakodnevnih komunikacije u obitelji izričito naziva rumunjskim.³⁶

Romi često prihvaćaju dominantnu religiju sredine u kojoj žive te joj dodaju elemente svojih tradicijskih vjerovanja. Tako su Romi u Hrvatskoj pripadnici različitih vjeroispovijesti – 45,5% Roma izjašnjava se muslimanima, 31,1% katolicima, 16,9% pravoslavicima, dok 6,8% nisu pripadnici ni jedne vjerske skupine ili su neke druge vjere.

Obitelj je temeljni element socijalnog ustroja Roma, uz specifičnosti koje proizlaze iz tradicije. Istraživanje iz 1982. godine pokazuje da prosječno romsko kućanstvo broji 5,6 članova, dok ono iz 1998. govori da relativno najveći broj kućanstava ima 5 ili 6 članova, s izraženim značajnim većim razlikama među pojedinim naseljima. Prema tom obilježju romske se obitelji znatno razlikuju od prosječnog kućanstva u Hrvatskoj, jer je

prosječno hrvatsko kućanstvo brojilo 3,23 člana u 1981., da bi se smanjilo na 3,1 člana u 1991., a podaci iz 2001. godine govore da prosječno kućanstvo u Hrvatskoj ima 2,99 člana. Romska kućanstva su pretežno mlada. Indeks starenja romske populacije prema popisu stanovništva iz 2001. godine iznosio je 5,5 što je suprotno od indeksa starenja ostalog stanovništva koji je u istoj godini iznosio 90,7. Raščlamba populacije prema starosti pokazuje da je najviše Roma u najmlađoj dobnoj skupini (0-4 godina) te se njihov broj postupno smanjuje idući prema većoj starosnoj dobi: oko 55% populacije potpada pod dobne granice od

³⁶Za romske skupine i narječja u Hrvatskoj vidjeti Zoran Lapov: Riječ redaktora, u Veljko Kajtazi: Romsko-hrvatski i Hrvatsko-romski rječnik, Zagreb, 2008 i Zoran Lapov: The Romani Groups and Dialects in Croatia. With a Special Emphasis on the Romani borrowings in Croatian Language, u B. Schrammel, D.W. Halwachs, G. Ambrosch (ur.), General and Applied Romani Linguistics, Proceedings from the 6th International Conference on Romani Linguistics, LINCOM Europa, Muenchen, pp.79-89.

0-19 godina, oko 40% populacije je u dobnim granicama od 20-59 godina, a samo oko 3% populacije je starije od 60 godina³⁷.

U romskim obiteljima prisutna je tradicionalna podjela uloga. Odnos prema ženi nije emancipiran. Žene su često marginalizirane i izložene diskriminaciji što se odražava u odgoju djece i funkcioniranju obitelji. Uz to, prisutna je visoka stopa fertiliteta. U nekim romskim zajednicama, dogovoreni brakovi, maloljetnički brakovi i prisilni brakovi još su uvijek prevladavajući kao „tradicionalna praksa“. Žena je u romskom društvu podređena i samim time bez velike mogućnosti planiranja obitelji. Visoka rodnost romske zajednice djelomično je posljedica podređenog položaja žene. Ipak, treba uzeti u obzir i činjenicu da je gornji opis položaja romskih žena u suprotnosti s načinom na koji romska zajednica vidi sebe – kao zajednicu u kojoj se žene, posebice odrasle žene, poštuju i smatraju glavnim stupovima zajednice. One održavaju etnički identitet i tradiciju, štite jedinstvo obitelji, upravljaju novcem i osiguravaju komunikaciju s vanjskim svijetom³⁸.

III.3 Socio-ekonomski položaj Roma u Republici Hrvatskoj

Nepovoljan socioekonomski položaj Roma uzrokovan je duboko ukorijenjenim socijalnim problemima povezanim sa siromaštvom, niskim stupnjem obrazovanja, visokom stopom nezaposlenosti, neodgovarajućim uvjetima života i stanovanja, lošim zdravstvenim statusom i diskriminacijom širokog spektra. Isprepleteni i međusobno uzročno-posljedično povezani, ovi negativni faktori stvaraju zatvoreni krug socijalne isključenosti iz kojega Romi nisu u mogućnosti izaći prepušteni sami sebi i bez podrške. Nizak životni standard većine Roma te stalno prisutna marginalizacija doprinose njihovoj ovisnosti o socijalnoj, odnosno društvenoj skrbi. Stope njihova siromaštva katkad mogu biti desetak puta veće nego stope siromaštva ostalog stanovništva. Prema izvješću UNDP-a *Lica siromaštva, lica nade*³⁹ iz 2005. godine, stopa siromaštva Roma u Hrvatskoj dva i pol puta je veća od stope siromaštva ostalog stanovništva koje živi u blizini Roma⁴⁰. Siromaštvo među Romima je znatno raširenije nego u drugim skupinama ili u društvu kao cjelini. Prema liniji siromaštva od 60% medijana neto prihoda po glavi stanovnika, 76% Roma i 20% ostalog stanovništva koji žive u blizini romskih naselja žive u apsolutnom siromaštvu.⁴¹ Romsko je siromaštvo po svom karakteru često dubinsko i permanentno te pogađa gotovo sve aspekte životnog standarda (stanovanje, obrazovanje, zdravlje i slično).⁴²

³⁷ Pocos, Nenad, Demografska analiza Roma na temelju statističkih podataka, 2005; <http://www.pilar.hr/images/stories/dokumenti/zbornici/30_hr/z_30_035.pdf>

³⁸ Kusan Lovorka, Zoon Ina, Izvještaj o pristupu Roma zapošljavanju: Hrvatska, Vijeće Europe, rujan 2004 <http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/archive/stabilitypact/activities/Croatia/romaaccessemploymentCroatian_en.asp>

³⁹ UNDP, Regional Bureau for Europe and Commonwealth of Independent States (2005.) *Faces of Poverty, faces of hope*. UNDP, Bratislava, Slovak Republic. <http://vulnerability.undp.sk>. Izvješće prezentira profil ranjivosti romskog stanovništva u zemljama koje sudjeluju u „Desetljeću za uključivanje Roma 2005. - 2015.“ (Bugarska, Češka Republika, Hrvatska, Mađarska, Rumunjska i Srbija i Crna Gora).

⁴⁰ Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP), Siromaštvo, nezaposlenost i socijalna isključenost, Izvješće, 2006. <<http://www.undp.hr/upload/file/104/52134/FILENAME/Siromastvo,%20nezaposlenost%20i%20socijalna%20isklucenost.pdf>> (pristupljeno 05.02.2012.)

⁴¹ UNDP, Vulnerable Groups in Central and South Eastern Europe, <<http://vulnerability.undp.sk>>

⁴² Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske, ožujak 2007.

Unatoč činjenici da su pripadnici romske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj u značajnoj mjeri obuhvaćeni primjenom prava iz sustava socijalne skrbi, siromaštvo i isključenost su socijalni problemi koji su u velikoj mjeri prisutni u romskoj zajednici. Iako se ne može govoriti o potpunoj socijalnoj diskriminaciji Roma, određeni oblici društvenog etiketiranja, stigmatizacije i segregacije postoje⁴³. Drugim riječima, Romi su godinama na marginama društvenog interesa, što je pridonijelo značajnom zaostajanju u njihovoj kvaliteti uvjeta života u usporedbi s prosječnim uvjetima života većinskog stanovništva. Stoga se o Romima može govoriti kao o višestruko marginaliziranoj populaciji. Marginalizacija Roma vidljiva je u nekoliko važnih dimenzija – socio-ekonomskoj, prostornoj, kulturnoj i političkoj, a dodatno je naglašena kada je riječ o Romkinjama.

Socio-ekonomska marginalizacija Roma povezana je s njihovim niskim socio-ekonomskim statusom, niskom razinom obrazovanja, naginjanju prema određenim profesijama i niskoj razini uključenosti u formalne oblike rada. Ovakav status usko je povezan s njihovim (ne)sudjelovanjem u obrazovnom sustavu. Veliki broj Roma ostaje izvan tržišta rada i nema mogućnost natjecanja za više društvene pozicije zbog udaljenosti od obrazovnih institucija. Većina romskih zajednica pripada siromašnijim slojevima stanovništva s niskim primanjima i životnim standardom, većim stopama nezaposlenosti i otežanom pristupu zdravstvenim i obrazovnim uslugama.

Evidentno je da su Romi marginalizirani u odnosu na dominantne/formalne oblike rada. Stoga uglavnom nisu uključeni u formalne oblike zapošljavanja. Stope nezaposlenosti među romskom populacijom u Hrvatskoj iznimno su visoke. Budući da su marginalizirani u odnosu na formalne oblike rada, u zadovoljavanju životnih potreba velika većina romske populacije ovisna je o socijalnoj pomoći i pomoći za nezaposlene.

S obzirom da su Romi općenito slabo zastupljeni u profesijama koje bi im mogle omogućiti veći životni standard i ugled, slabo su zastupljeni u uglednim profesijama te njihov je ukupan ekonomski status izrazito nepovoljan. Najveći dio romske populacije nalazi se u začaranom krugu siromaštva koje uz to ima i ekstremni oblik. Ekonomski položaj Roma u većini društava čak poprima i oblike bijede u kojoj su ugrožene osnovne egzistencijalne potrebe. Stoga, kada se govori o položaju Roma u stratifikacijskom sustavu, prema mišljenju nekih autora, Romi se nalaze izvan stratifikacijskog sustava, odnosno ispod donjih slojeva uobičajene stratifikacijske ljestvice⁴⁴. Taj položaj neki označavaju kao položaj “potklase”. S pojmom potklase usko su povezani koncepti siromaštva, urbane segregacije i etničke (rasne) diskriminacije. Prema tome, s obzirom na svoj ekonomski status, Romi su ne samo marginalizirani, nego i “isključeni” iz sustava socijalne stratifikacije.⁴⁵

<http://www.delhrv.ec.europa.eu/images/article/File/Microsoft%20Word%20-%20JIM_hrv_0320071.pdf>
(pristupljeno 07.02.2012.)

⁴³ Stigmatizacija predstavlja negativno obilježavanje pojedinaca ili grupa u društvenom, političkom i kulturnom životu, ili etiketiranje onih koje treba isključiti. Koncept segregacije predstavlja različitu validaciju pojedinaca ili grupa u socijalnom aspektu (uvjeti života) i njihovo isključivanje zasnovano na klasi, nacionalnosti, vjeri ili nekom drugom obilježju.

⁴⁴ Michael Haralambos – razlika između društvene nejednakosti i socijalne stratifikacije: društvena nejednakost se odnosi na postojanje društveno stvorene nejednakosti, a socijalna stratifikacija je poseban oblik društvene nejednakosti, koji se tiče postojanja uočljivih društvenih skupina (sloj, stratum) rangiranih jedna ispod druge

⁴⁵ Šućur, Zoran, Romi kao marginalna skupina, znanstveni rad, siječanj 2000.

<http://hrcak.srce.hr/index.php?id_clanak_jezik=31756&show=clanak>

Prostorna marginalizacija odnosi se na prostornu segregaciju i nerazvijenu infrastrukturu romskih naselja. Romi žive na cijelom području Republike Hrvatske, ali najbrojniji dio populacije živi u Međimurskoj županiji, Gradu Zagrebu, Osječko-baranjskoj županiji, Sisačko-moslavačkoj županiji, Istarskoj županiji i Primorsko-goranskoj županiji. Romska zajednica u Hrvatskoj prostorno je raspršena, nevezana uz tipičnu vrstu naselja. U gradovima obično naseljavaju loše opremljena predgrada. U selima najčešće žive u izdvojenim romskim naseljima. U većini slučajeva romska populacija živi u marginaliziranim i segregiranim zajednicama koje se mogu naći kako u urbanim, tako i u ruralnim područjima. Ovakva izdvojenost posljedica je i toga što su Romi, između ostalog i zbog negativnih iskustava koja su imali tijekom povijesti svojih migracija, izabrali prostornu i društvenu distancu kako bi sačuvali svoju posebnost i odoljeli, asimilacijskim procesima ili ih barem usporili. Međutim, ovakva segregacija odgađa i usporava proces integracije u hrvatsko društvo.

S izuzetkom Grada Zagreba, većina Roma živi u etnički homogenim i često ilegalno izgrađenim naseljima ili privatnim posjedima na marginama gradova i općina. Većina naselja izgrađena je bez urbanističkog plana, ne zadovoljava osnovne higijenske uvjete i neadekvatna je za življenje. Očekujući da će im Vlada riješiti probleme povezane sa stanovanjem, Romi u tim naseljima još uvijek žive u drvenim nastambama i metalnim kontejnerima bez odgovarajuće infrastrukture.⁴⁶

Romske zajednice u segregiranim naseljima često imaju ograničen pristup osnovnim uslugama. Njihova situacija dodatno je pogoršana tranzicijskim procesima, kao i ekonomskom krizom u posljednje tri godine koja je dodatno pogoršala socijalne i ekonomske uvjete u društvu i dodatno pojačala negativan učinak tranzicijskih procesa na životne uvjete i zapošljavanje Roma. Ovakve prostorne koncentracije imaju i značajan negativan utjecaj na uključivanje Roma u tržište rada, postojanje komunalne infrastrukture, komunalnih usluga, zdravlje, obrazovanje, stanovanje i prijevoz te povećavaju ostanak romske populacije u uvjetima siromaštva. Ovakvom statusu romske populacije dodatno pridonosi nezainteresiranost i nevoljkost lokalnih samouprava u nekim dijelovima Hrvatske, da se angažiraju i pridonese poboljšanju socioekonomskog položaja Roma na svojim područjima. Dodatan otežavajući faktor su ksenofobija i netrpeljivost prema Romima koje su postojale i prije razdoblja gospodarske krize, ali su njome dodatno pojačani, vodeći ka većoj segregaciji romske populacije.

Politička marginalizacija je povezana sa slabom političkom participacijom Roma. Sukladno Ustavnom zakonu o pravima nacionalnih manjina zajamčeno je i ostvareno pravo romske nacionalne manjine, uz 11 drugih nacionalnih manjina⁴⁷, na zastupljenost u Hrvatskom saboru putem jednog saborskog zastupnika. Odredbom članka 20. Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina propisano je da pripadnici nacionalnih manjina u općinama i gradovima u kojima sudjeluju u stanovništvu s između 5% i 15% imaju pravo na jednog vijećnika – manjinskog predstavnika u predstavničkom tijelu jedinice. Ukoliko u stanovništvu općina i gradova sudjeluju s više od 15%, odnosno ukoliko u stanovništvu županije sudjeluju s više od

⁴⁶Miletić, Geran-Marko, Uvjeti stanovanja i stambene aspiracije Roma, u *Kako žive hrvatski Romi*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2005. <http://www.pilar.hr/images/stories/dokumenti/zbornici/30_hr/z_30_159.pdf>

⁴⁷Odredbom članka 17. stavak 5. Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski sabor pripadnici austrijske, bugarske, njemačke, poljske, romske, rumunjske, rusinske, ruske, turske, ukrajinske, vlaške i židovske nacionalne manjine biraju zajedno jednog zastupnika u Sabor.

5%, pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na razmjernu zastupljenost u predstavničkim tijelima tih jedinica samouprave. Nadalje, pri jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave Romi su predstavljeni putem vijeća nacionalne manjine na svim razinama lokalne vlasti gdje čine više od 1.5% ukupnog stanovništva, u jedinicama lokalne samouprave na čijem području živi više od 200 pripadnika pojedine nacionalne manjine te u jedinicama područne (regionalne) samouprave na čijem području živi više od 500 pripadnika nacionalne manjine. U slučajevima kada nisu ispunjeni uvjeti za izbor vijeća nacionalnih manjina, a na području jedinice samouprave živi najmanje 100 pripadnika nacionalne manjine bira se predstavnik nacionalnih manjina. Vijeća su sastavljena od 10 manjinskih članova na razini općina, 15 članova na gradskoj i 25 članova na županijskoj razini te sudjeluju u izborima predsjednika vijeća za određenu lokalnu razinu vlasti. Predstavници vijeća izabiru se neposredno tajnim glasovanjem za razdoblje od četiri godine na redovnim izborima za članove vijeća nacionalnih manjina u jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave, a kandidate predlažu romske udruge ili određeni broj pripadnika romske nacionalne manjine⁴⁸. Vijeća imaju savjetodavnu ulogu u odnosu na tijela lokalne i područne (regionalne) samouprave.

Lokalna i područna (regionalna) samouprava pokriva operativne troškove djelovanja vijeća dok neke troškove iz područja kulture i zapošljavanja pokriva Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH. Na taj način zadovoljene su pretpostavke za zastupljenost romske zajednice u predstavničkim i izvršnim tijelima na lokalnom nivou. Unatoč tome vijeća romske nacionalne manjine suočena su s različitim problemima u funkcioniranju zbog manjka sustavne potpore za osnovne troškove od strane lokalne uprave što rezultira time da aktivnosti vijeća variraju. Nejasno definirana ili različito interpretirana savjetodavna uloga vijeća, bez stvarnog autoriteta, također unosi dodatne nejasnoće o tome kako stvarno doprinose lokalnoj samoupravi, osim što ispunjavaju funkciju participativne demokracije na papiru⁴⁹. U većini slučajeva na lokalnom nivou romska zajednica nema dovoljno utjecaja na donošenje odluka i romski predstavnici u vijećima smatraju da preporuke vijeća ne dopiru do lokalnih vlasti. Jedan od problema je i nedostatak šire koordinacije i suradnje svih vijeća koja djeluju u Republici Hrvatskoj što onemogućava njihovu transparentnost i utjecaj. Nadalje, još jedan od razloga nedostatnog participiranja u donošenju odluka je i taj što su predstavnici romske zajednice u vijećima romske nacionalne manjine najvećim dijelom, zbog generalno niske razine obrazovanja i vještina potrebnih za zastupanje, nedovoljno pripremljeni za učinkovito zastupanje svoje zajednice.

Osim kroz vijeća romske nacionalne manjine, neki predstavnici romskih organizacija civilnog društva participiraju na lokalnoj razini kroz članstvo u lokalnim specijaliziranim tijelima koja donose odluke o distribuciji sredstava za većinu edukativnih programa, razvoja relevantnog zakonodavstva, strategija i projekata. Kvaliteta suradnje između romske manjine i lokalne vlasti prilično varira od jednog do drugog područja, ali se za sada pokazalo djelotvornijim u većim urbanim područjima¹⁶.

⁴⁸Kandidate za članove vijeća nacionalnih manjina odnosno kandidate za predstavnike nacionalnih manjina mogu predlagati udruge nacionalnih manjina ili najmanje 20 pripadnika nacionalne manjine s područja općine, odnosno 30 s područja grada i 50 s područja županije (Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, NN 11/02., 47/10., 80/10.,91/11.)

⁴⁹Novak. Hrvatska: Stanje u zemlji u području obrazovanja Roma i radna strategija fonda za obrazovanje Roma.; UNDP. *Unplugged: Faces of Social Exclusion in Croatia*, 52

Kulturna marginalizacija Roma vidljiva je na razini vrijednosnog sustava i načina života. Kulturna marginalizacija Roma svodi se na to da se romski običaji, ponašanja i stavovi pojavljuju kao prepreka intenzivnijoj participaciji Roma u dominantnoj kulturi društva, jer se kvalificiraju kao devijantni, ili se cijela kultura drži manje vrijednom u odnosu na opću kulturu društva. Kulturna obilježja Roma oslikavaju specifičan način života te njegovu manifestaciju u vanjskom izgledu, svakodnevnim ponašanjima i institucijama i odnosima između ljudi. Romi potječu iz kulturno-civilizacijskog kruga bitno različitog od europskog. Iz svoje postojbine donijeli su brojne običaje i stavove koji se nisu uklapali u način života europskog stanovništva. Također su sa sobom donijeli drugačiji sustav vrijednosti u kojem zapadnjački materijalizam nije bio vrhovna vrijednost, što je određivalo njihov odnos prema zapošljavanju i radu. Prihvatajući vrijednosne orijentacije društava u kojima žive, Romi su osuđeni živjeti u anomijskoj situaciji te stoga prisiljeni koristiti “neformalne” putove kako bi realizirali općeprihvaćene vrijednosti.⁵⁰

Razlike između Roma i većinskog stanovništva su velike i na obiteljskom planu i planu obrazovanja. Dio Roma rano stupa u brak, javljaju se i maloljetničke trudnoće, što je također jedan od uzroka odsutnosti iz obrazovnog procesa. Stoga najveći dio romske populacije ima reduciranu adolescenciju i mladost te ne participira u adolescentskoj subkulturi koja ima bitnu ulogu kao prijelazno razdoblje prije preuzimanja društvenih uloga.

Razlike u načinima života i vrijednosnim sustavima između romskog i ostalog stanovništva rezultiraju pojavom stereotipa, nepovjerenja i nevoljkosti da približavanje i razumijevanje između dviju skupina, čime se jaz između njih produbljuje, a kulturna marginalizacija Roma ostaje kao trajno stanje.

⁵⁰Šućur, Zoran, Romi kao marginalna skupina, znanstveni rad, siječanj 2000.
<http://hrcak.srce.hr/index.php?id_clanak_jezik=31756&show=clanak>

V. Politike Strategije

IV.1 Glavna područja Strategije

Iako je posljednjih godina u Republici Hrvatskoj implementiran veliki broj mjera u okviru Nacionalnog programa za Rome i Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma te je postignut određeni napredak, položaj većine Roma u Hrvatskoj i nadalje je vrlo težak. Osim toga, paralelna provedba dvaju strateških dokumenata u određenoj mjeri je uzrokovala zbunjenost i nedostatak jasnog usmjerenja i posvećenosti na regionalnoj i lokalnoj razini. Stoga se ovom Strategijom nastoje definirati snažne mjere koje će biti jasno precizirane i usmjerene na rješavanje postojećih društvenih i ekonomskih problema s kojima se suočava romska zajednica. Njome se nastoji osigurati da se nacionalne, regionalne i lokalne politike za uključivanje objedine i usredotoče na Rome na jasan i specifičan način te da se potrebama Roma bave eksplicitnim mjerama za sprječavanje i naknade nedostataka s kojima se oni suočavaju.

U svom priopćenju Okvir EU za nacionalne strategije integracije Roma do 2020. godine Europska komisija predlaže zemljama članicama izradu nacionalnih strategija integracije Roma te prilagodbu postojećih, kako bi se ispunili ciljevi EU-a za integraciju Roma. Europska komisija daje naputak za izradu nacionalnih strategija usmjerenih na Rome, koje će definirati nacionalne ciljeve u skladu s ciljevima integracije Roma definiranim u Okviru EU za nacionalne strategije. Snažno se preporučuje integrirani pristup kombinirajući aktivnosti u različitim područjima te da ciljevi obuhvate najmanje četiri ključna područja – obrazovanje, zapošljavanje, zdravstvo i stanovanje, kako bi se premostio jaz između marginaliziranih romskih zajednica i većinskog stanovništva. Zemlje članice pred toga mogu dodati druge ciljeve relevantne za njihov specifični nacionalni kontekst te definirati i prijelazne korake.

S jedne strane, Strategija nasljeđuje Nacionalni program za Rome i time što obuhvaća šire područje od preporuka Okvira EU, a s druge strane Strategija donosi novine u odnosu na Nacionalni program za Rome. Glavna područja strategije obuhvaćaju:

- Obrazovanje
- Zapošljavanje i uključivanje u gospodarski život
- Zdravstvena zaštita
- Socijalna skrb
- Prostorno uređenje, stanovanje i zaštita okoliša
- Uključivanje u društveni i kulturni život, udruge
- Statusna rješenja, suzbijanje diskriminacije i pomoć u ostvarivanju prava.

Ova područja uključuju širok spektar specifičnih pitanja povezanih s uključivanjem i poboljšanjem položaja Roma koja nisu bila uključena u Nacionalni program za Rome. Temeljna obilježja Strategije su povećan obuhvat romske populacije u marginaliziranim naseljima, rad u zajednici i te poticanje aktivnog uključivanja Roma u provedbu programa i aktivnosti, za razliku od pristupa u kojem ciljana skupina pasivno prima različite vidove socijalne skrbi.

Imajući na umu specifičan i podređen položaj žena u romskoj zajednici, prilikom izrade Strategije vodilo se računa o rodnoj dimenziji, zaštiti žena i uvođenju načela rodne ravnopravnosti u svako područje. U ciljeve i mjere Strategije integrirani su elementi vezani uz promicanje ljudskih prava žena i rodne ravnopravnosti, jednakih mogućnosti na tržištu rada, rodno osjetljivog obrazovanje, ravnopravnosti u procesima odlučivanja u političkom i javnom životu te uklanjanja nasilja nad ženama.

IV.2 CILJEVI STRATEGIJE ZA UKLJUČIVANJE ROMA DO 2020. GODINE

Svrha Nacionalne strategije za uključivanje Roma od 2013. do 2020. godine je postavljanje smjernica kojima će se omogućiti postizanje suštinskih i trajnih promjena socio-ekonomskog položaja romske nacionalne manjine u Hrvatskoj. Strategijom su postavljeni opći i posebni cilj koji se žele postići provedbom planiranih mjera vezanih uz različite segmente i područja djelovanja.

Opći cilj postavljen Strategijom jest poboljšati položaj romske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj smanjivanjem višedimenzionalnog socio-ekonomskog jaza između romskog i ostalog stanovništva te na usklađen, otvoren i transparentan način postići potpuno uključivanje Roma u sve segmente društva i zajednice.

Četiri su posebna cilja postavljena u okviru Strategije, čijim će se ujednačenim postizanjem osigurati ostvarenje glavnog cilja:

- Izgraditi i razviti ljudski kapital romske zajednice podizanjem razine općeg i ciljanog obrazovanja djece i odraslih te poticanjem na cjeloživotno učenje
- Poboljšati ekonomski status Roma omogućavanjem pristupa tržištu rada, povećanjem mogućnosti zapošljavanja i samozapošljavanja te poticanjem jednakih mogućnosti u zapošljavanju
- Poboljšati zdravstveni i socijalni status pripadnika romske zajednice osiguravanjem jednakog i odgovarajućeg pristupa kvalitetnoj zdravstvenoj i socijalnoj skrbi te poboljšanjem uvjeta stanovanja
- Poboljšati društveni položaj Roma stvaranjem pretpostavki za ostvarivanje temeljnih ljudskih i manjinskih prava, uklanjanjem svih oblika diskriminacije i poticanjem aktivnog sudjelovanja u društvu i procesima odlučivanja.

IV.3 POKAZATELJI UČINKA I EFIKASNOSTI PROVEDENIH MJERA

Postizanje zacrtanih ciljeva zahtijeva sveobuhvatan pristup koji će integrirati i međusobno povezivati mjere i intervencije u različitim područjima. Tako su mjere usmjerene na zapošljavanje blisko povezane s mjerama usmjerenim na obrazovanje; mjere usmjerene na obrazovanje, zdravstvenu i socijalnu skrb u uskoj su vezi s mjerama za rješavanje statusnih pitanja; mjere za poboljšanje zdravstvene slike romske populacije povezane su s mjerama za poboljšanje uvjeta stanovanja. Provedba svih mjera zahtijeva dobru koordiniranost različitih tijela i sektora, ali i aktivnu uključenost same romske zajednice.

Kako bi se mogao pratiti pojedinačan i skupni učinak mjera, potrebno je postaviti pokazatelje koji će omogućiti jasno i nedvosmisleno mjerenje postignuća, evaluacija napretka, ali i usmjeravanje mjera i intervencija u željenom smjeru. Politike, mjere i aktivnosti za uključivanje Roma usmjerene su prema otklanjanju isključivanja temeljem etničke pripadnosti i rodno utemeljene socijalne isključenosti. Stoga se podrazumijeva da predloženi pokazatelji trebaju biti disagregirani na isti način. Promjene vezane uz položaj i socijalnu isključenost Roma bit će mjerene u odnosu na primarne i sekundarne pokazatelje socijalne isključenosti EU (leakenske pokazatelje)⁵¹ kojima se precizno mjere različiti aspekti siromaštva i socijalne isključenosti. Pored leakenskih pokazatelja, u odnosu na mjere postavljani su i drugi pokazatelji socijalnog i ekonomskog statusa Roma, koji će pokazati trendove u postignućima željenih rezultata. Uspješnost provedbe mjera i intervencija bit će mjerena u odnosu na trendove kretanja pokazatelja te će se smatrati uspješnom provedba čiji pokazatelji u najmanju ruku pokazuju trend zaustavljanja negativnih kretanja.

Nadalje, među važne pokazatelje postignuća ciljeva Strategije ubrajaju se:

- Kreiranje i promjena relevantnih politika na način koji će omogućiti poboljšanje statusa romske zajednice na nacionalnoj i lokalnoj razini i u skladu s temeljnim načelima ove Strategije, mjereno prema broju i vrsti;
- Smanjenje jaza između romske populacije i ostalog stanovništva u područjima obuhvaćenim Strategijom, izraženo indikatorima odgovarajućim za određeno područje;
- Pozitivne promjene u položaju i statusu romske populacije na razini lokalnih zajednica i jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave kao posljedica utjecaja provedenih inicijativa;
- Smanjenje diskriminacije i diskriminatornog odnosa ostalog stanovništva prema Romima, mjereno putem različitih anketa u romskim zajednicama;
- Promjena odnosa većinskog stanovništva u odnosu na romsku populaciju, mjereno putem anketa ili istraživanja javnog mnijenja kako pripadnika većinskog naroda, tako i samih Roma.

Ovi pokazatelji bit će podložni promjenama – ukidani, mijenjani ili će biti dodani novi u skladu s uočenim promjenama statusa Roma.

⁵¹Za vrijeme belgijskog predsjedanja EU u drugoj polovici 2001. iniciran je proces stvaranja pokazatelja siromaštva i socijalne isključenosti. Poznati su kao *laekenski pokazatelji* jer su prvotno odobreni na samitu Europskog vijeća u Leakenu u prosincu 2001. Dogovoreno je da obuhvaćaju tri razine: (1) deset primarnih pokazatelja financijskog siromaštva i materijalne deprivacije, zaposlenosti, zdravlja i obrazovanja; (2) sekundarne pokazatelje, koji dopunjuju primarne, ali ih i detaljnije razrađuju; (3) pokazatelje što ih zemlje same odluče dodati u svoje nacionalne planove za uključivanje, a koji im pomažu u tumačenju primarnih i sekundarnih pokazatelja i/ili osvjetljavaju specifičnosti pojedinog područja.

IV.4 Prioritetne politike Strategije

IV.4.1 Obrazovanje

STRATEŠKI OKVIR REPUBLIKE HRVATSKE U PODRUČJU OBRAZOVANJA

U Nacionalnom okvirnom kurikulumu za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje⁵² stoji: „Republika Hrvatska opredijelila se za razvoj društva znanja jer je znanje temeljna proizvodna i razvojna snaga u društvu. Znanje, obrazovanje i cjeloživotno učenje su temeljni pokretači razvoja hrvatskoga društva i svakoga pojedinca. Omogućuju mu bolje razumijevanje i kritičko promišljanje samoga sebe i svega što ga okružuje, snalaženje u novim situacijama te uspjeh u životu i radu. Odgoj i obrazovanje pridonose izgradnji osobnoga, kulturnoga i nacionalnoga identiteta pojedinca.“

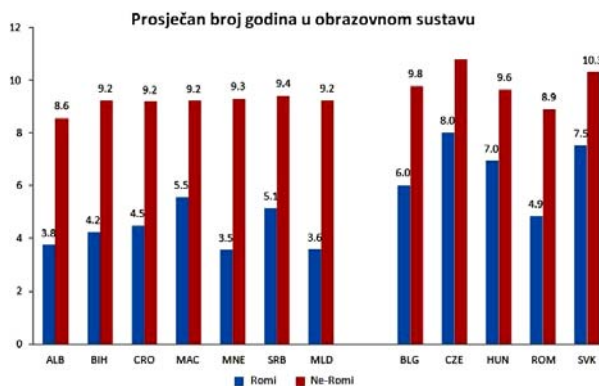
Okvirni kurikulum temelji se na 13 načela, koja čine vrijednosna uporišta za izradu i ostvarenje nacionalnoga kurikuluma, koja među ostalima uključuju: visoku kvalitetu odgoja i obrazovanja za sve, jednakost obrazovnih mogućnosti za sve, obveznost općeg obrazovanja, uključenost svih učenika u odgojno-obrazovni sustav, poštivanje ljudskih prava i prava djece i interkulturalizam.

Kurikulumom je postavljeno sedam odgojno-obrazovnih ciljeva među kojima su:

- osigurati sustavan način poučavanja učenika, poticati i unaprjeđivati njihov intelektualni, tjelesni, estetski, društveni, moralni i duhovni razvoj u skladu s njihovim sposobnostima i sklonostima
- odgajati i obrazovati učenike u skladu s općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima te pravima djece, osposobiti ih za življenje u multikulturnom svijetu, za poštivanje različitosti i toleranciju te za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskomu razvoju društva
- osigurati učenicima stjecanje temeljnih (općeobrazovnih) i strukovnih kompetencija, osposobiti ih za život i rad u promjenjivu društveno-kulturnomu kontekstu prema zahtjevima tržišnoga gospodarstva, suvremenih informacijsko-komunikacijskih tehnologija, znanstvenih spoznaja i dostignuća.

OBRAZOVANJE ROMA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Nakon gotovo cijelog desetljeća provedbe Nacionalnog programa za Rome i Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma, u Republici Hrvatskoj je u području obrazovanja najveći napredak ostvaren u domeni uključenosti romske djece u

Izvor: UNDP, Svjetska Banka i DG Regio, Romi u Središnjoj i Jugoistočnoj Europi, Regionalna anketa kućanstava, 2011.

⁵²Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, Nacni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje, 2011. <<http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2685>>

obrazovni sustav. Ipak, još uvijek je na svim razinama obrazovanja prisutno mnoštvo problema u praktičnoj provedbi kako nacionalne obrazovne politike, tako i mjera strateških dokumenata namijenjenih uključivanju romske nacionalne manjine u društvo. Obrazovna razina romske populacije vrlo je niska, a prosječan broj godina provedenih u obrazovnom sustavu znatno je niži u odnosu na većinsku populaciju.

PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Predškolski odgoj i naobrazba te skrb o djeci dio je sustava odgoja i obrazovanja Republike Hrvatske, a namijenjen je djeci u dobi od šest mjeseci do polaska u osnovnu školu. Republika Hrvatska je potpisnica *Konvencije o radnicima s obiteljskim obvezama*⁵³, broj 156, a u članku 5. točki B stoji da je „država dužna i obvezna skrbiti se o djeci predškolske dobi“.

Predškolska djelatnost je Zakonom o predškolskom odgoju i naobrazbi (NN 10/97, 107/07), uređena kao podsustav odgoja i obrazovanja Republike Hrvatske od 1997. godine.⁵⁴ U 2009./10. pedagoškoj godini ukupna obuhvatnost djece predškolske dobi u redovitim programima (petosatnim i desetosatnim programima) iznosi 58% djece predškolske dobi. Obuhvatnost djece kraćim programima je oko 28%. U godini dana prije polaska u školu programima predškolskog odgoja obuhvaćeno je 99,60% djece, što u redovitim vrtičkim programima što u programima predškole.⁵⁵

U okviru predškolskog odgoja još uvijek je dominantan problem niska uključenost djece pripadnika romske nacionalne manjine u programe predškolskog odgoja u integriranim skupinama. Programi predškole također se ne provode ujednačeno u svim sredinama. Podaci pokazuju da se romska djeca slabo uključuju u sustav predškolskog odgoja i obrazovanja na što je pravobraniteljica za ravnopravnost spolova ukazala u analizi podataka o obrazovanju romske nacionalne manjine objavljenoj u svom Izvješću o radu za 2009. godinu. Uključenost romske djece u predškolski odgoj varira s obzirom na činjenicu da su za predškolski odgoj osim sredstava iz Državnog proračuna ostvarena sredstva Roma Education Fund-a, što je imalo za posljedicu veću uključenost djece u predškolski odgoj.

- kraj pedagoške god. 2007./2008.: 810 djece (409 M, 401 Ž)
- kraj pedagoške god. 2008./2009.: 692 djece (350 M, 342 Ž)
- kraj pedagoške god. 2009./2010.: 824 djece (422 M, 402 Ž)
- kraj pedagoške god. 2010./2011. 586 djece (322 M, 301 Ž).

Početak pedagoške godine 2011./2012. pokazao je manje povećanje broja djece u sustavu predškolskog odgoja i obrazovanja – uključeno je 623 djece, od toga 289 (137 M, 152 Ž) u predškolskom odgoju te u predškoli 334 (185 M, 149 Ž).

Podzastupljenost djece pripadnika romske nacionalne manjine u predškolskom odgoju ima višestruke uzroke, od neosvijestjenosti roditelja o važnosti predškolskog odgoja, preko nedostatka financijskih sredstava u proračunima lokalnih samouprava i kontinuiranog financiranja programa predškole, nedostatnih kapaciteta u dječjim vrtićima, do neosvijestjenosti

⁵³Konvencija 156, Konvencija o jednakim mogućnostima i jednakom tretmanu radnika i radnica: Radnici s obiteljskim obvezama, 2010. <http://www.nhs.hr/dokumenti/konvencije/Konvencija_156_Radnici_s_obiteljskim_obvezama.pdf>

⁵⁴Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi (NN 10/97, 107/07), <<http://www.zakon.hr/z/492/Zakon-o-pred%C5%A1kolskom-odgoju-i-naobrazbi>>

⁵⁵Izvor: www.mzos.hr

o potrebi dugoročnog planiranja uključivanja romske zajednice na lokalnoj razini. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (MZOS) prepoznalo je ovaj problem i od 2009. godine po odluci ministra osigurava sufinanciranje cijene predškolskog odgoja iz sredstava Državnog proračuna. Svim pripadnicima romske nacionalne manjine osigurano je sufinanciranje roditeljskog udjela u ekonomskoj cijeni predškolskog odgoja. Time je omogućeno da uz sufinanciranje ostatka iz sredstava lokalnih proračuna, dječji vrtić za pripadnike romske nacionalne manjine bude besplatan.

OSNOVNOŠKOLSKO OBRAZOVANJE

Prema Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 901/11, 16/12, 86/12), osnovno obrazovanje je obvezno za svu djecu koja napune 6 godina, i traje osam godina. Isti zakon kao moguće osnivače osnovnih škola navodi državu, tijela lokalne i regionalne samouprave (gradove, općine i županije) te druge pravne i fizičke osobe. Velika većina škola su javne dok je broj privatnih i vjerskih škola zanemariv. Plan razvoja obrazovanja od 2005. – 2010. godine navodi stopu uključenosti djece osnovnoškolske dobi od 97,5%. Premda je ta stopa vrlo visoka čak i u usporedbi s prosjekom EU, MZOS planira dodatne napore i predviđa daljnji rast stope uključenosti. U sklopu osnovnoškolskog sustava postoje posebne škole i odjeli za pripadnike nacionalnih manjina i djecu s teškoćama u razvoju.⁵⁶ Naime, prema Zakonu o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina te u skladu s Europskom poveljom o regionalnim i manjinskim jezicima, pripadnici nacionalnih manjina ostvaruju pravo na obrazovanje na svom jeziku i pismu uz obvezu učenja hrvatskog jezika, uz druge modele učenje jezika i kulture nacionalnih manjina koji se ostvaruju u školama na hrvatskom jeziku. Djeca s teškoćama u razvoju obrazuju se u redovnim školama po redovnom, prilagođenom ili posebnom programu ili kada je to zaista jedino moguće, u posebnim ustanovama po posebnim programima uz odgovarajuće rehabilitacijske i socijalne potpore.

Vezano uz obrazovanje Roma u području osnovnoškolskog obrazovanja najveći problemi su neredovitost pohađanja nastave, niska stopa završnosti osnovnog obrazovanja, tj. napuštanje školovanja s navršenih 15 godina, neadekvatno praćenje zastupljenosti djece pripadnika romske nacionalne manjine koja se obrazuju po posebnim programima za djecu s teškoćama, neadekvatno planiranje i nekontinuirano financiranje programa produženog boravka, nedostatak kontinuirane i ciljane podrške obrazovnim djelatnicima koji rade s romskom djecom te nedostatak provedbe mjera sprječavanja segregacije.

Od 2002./2003. godine, odnosno donošenja Nacionalnog programa za Rome, broj učenika pripadnika romske nacionalne manjine u osnovnoj školi s 1.500 se povećao na 4.435 (2.246 M i 2.189 Ž) u 2010./2011. te na 4.915 učenika (2509 M, 2406 Ž) na početku 2011./2012. školske godine, što je pokazatelj napora Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta da se poveća obuhvat djece pripadnika romske nacionalne manjine obveznim osnovnoškolskim obrazovanjem. Međutim, završnost obaveznog osnovnog obrazovanja na vrlo niskoj je razini

⁵⁶ Izvor: Miličević, Filip; Dolenc, Danijela, Razvoj socijalne dimenzije u obrazovanju: izvještaj za Hrvatsku, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, svibanj 2009., <<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/kroatien/06848.pdf>>

kada je u pitanju romska nacionalna manjina. Stoga je primarni cilj osigurati da svi pripadnici romske nacionalne manjine završe obvezno osnovnoškolsko obrazovanje.

Višestruki su razlozi zbog kojih pripadnici romske nacionalne manjine ne postižu rezultate u osnovnoj školi, odnosno zbog kojih nisu uspješni u osnovnom obrazovanju u mjeri u kojoj su drugi učenici uspješni. Činjenica je da romski učenici ponavljaju razred više puta tijekom svog osnovnoškolskog obrazovanja i mahom napuštaju školovanje sa završenim petim ili šestim razredom osnovne škole, tj. u pravilu kada navrše 15 godina života, a nisu završili osnovnu školu.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta sukladno odredbama članka 135., 136. i 152. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi ima mehanizme postupati u slučaju zanemarivanja roditeljske uloge na način da nakon višekratnih pokušaja uspostave kontakta s roditeljima prijavi zanemarivanje uredu državne uprave u županiji i nadležnom centru za socijalnu skrb, što za posljedicu ima postupak izricanja novčane kazne prema navedenom Zakonu. Budući da u takvim slučajevima treba uslijediti prekršajna prijava, zbog nedjelotvornosti sudskog sustava i masovnosti problema, eventualna mjera izricanja kazne, ako do nje dođe, je neučinkovita.

Po presudi Europskog suda za ljudska prava Republika Hrvatska je jedna od zemalja u kojoj je pojava obrazovne segregacije i službeno prepoznata. Ona je prisutna u predškolskom i osnovnoškolskom obrazovanju u područjima koja se nalaze u blizini velikih "romskih naselja". U školskoj godini 2001./2002. osnovne škole Međimurske županije pohađalo je ukupno 865 učenika Roma, od kojih 511 u segregiranim romskim razredima. Djeca su bila raspoređena u ukupno 24 takva razreda, u četiri osnovne škole. U OŠ „Macinec“ takve razrede pohađalo je 83.33% romske djece, a u OŠ „Kuršanec“ čak 88.49% . U cilju izvršenja presude Europskog suda za ljudska prava Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta donijelo je mjere i odredilo aktivnosti kao preduvjet za dugoročno uklanjanje uzroka zbog kojih su u nekim odjelima samo romska djeca. Jedna od mjera je osiguravanje programa predškole za svu romsku djecu u Međimurju tijekom godine koja prethodi polasku u osnovnu školu, odnosno od 15. rujna tekuće do 15. lipnja naredne kalendarske godine, pet sati dnevno tijekom cijelog tjedna uz osigurani prijevoz i prehranu za svu romsku djecu, što se ostvaruje treću godinu, tj. nastavlja se i u pedagoškoj godini 2012./2013. Ostale mjere uključuju, između ostalog, osiguravanje učenja hrvatskog jezika za djecu koja nedovoljno znaju ili ne znaju hrvatski jezik. U nadležnosti je škola predvidjeti u okviru školskog kurikuluma pojačane programe učenja hrvatskog jezika te programe produženog boravka. Stručno usavršavanje učitelja i rad s roditeljima sastavni su dio mjera za izvršenje presude.

Obrazovna segregacija ima negativan učinak na tri ključne razine koje doprinose uključivanju Roma u društvo. Direktno i najintenzivnije utječe na smanjenje kvalitete obrazovanja koju dobivaju romska djeca. Romska djeca koja pohađaju segregirane škole imaju velike izgleda da postanu nezaposleni ili da rade poslove koji ne zahtijevaju visok nivo vještina, kojima se često tipično bave Romi. S druge strane, romska djeca koja idu u mješovite škole suočavaju se s izazovima uključivanja u školski program i uklapanja u sredinu ostalog stanovništva. Nasuprot tome, u „romskim razredima“ učitelji i nastavnici suočeni su s otežanim uvjetima rada te ograničenim sredstvima i mogućnostima za provedbu dodatnih programa podrške koji su potrebni romskoj djeci. Osim što često imaju vrlo ograničene materijalne resurse, ne postoji

ni način adekvatne kompenzacije za njihov dodatni rad s djecom. Suočeni s neredovitim dolaskom djece u školu, nedostatkom pažnje i koncentracije koji su često uzrokovani teškim uvjetima u kojima djeca žive, nedostatkom podrške roditelja obrazovanju njihove djece, učitelji često doživljavaju neuspjeh u postizanju obrazovnih ciljeva. Frustriranost i osjećaj bespomoćnosti mnoge navodi na snižavanje kriterija pa se događa da djeca dođu do petog razreda bez da su svladala osnove čitanja i pisanja. Osim toga u „romskim razredima“ djeca nemaju priliku iskusiti pozitivni vršnjački utjecaj, tj. vršnjačka očekivanja u takvim razredima rijetko sadrže i komponentu uspješnosti u školi. Djeca su, dakle, suočena sa smanjenim očekivanjima učitelja i nastavnika, sa smanjenim očekivanjima vršnjaka, a često i sa smanjenim očekivanjima roditelja pa nije nikakvo čudo da ni sama od sebe ne očekuju mnogo. "Takva praksa doprinosi ispadanju djece iz školskog sustava (u većini zemalja postotak se kreće oko 50%) u petom razredu osnovne škole, a negativno utječe i na mogućnost nastavka školovanja na srednjoškolskoj i visokoškolskoj razini" (Rekosh, Sleeper, 2004).

I kod romske djece u Hrvatskoj značajan je trend napuštanja školovanja te kasnijeg ulaska u osnovno obrazovanje. Procjene pokazuju da se do osmog razreda osnovne škole oko 70% romskih učenika gubi u sustavu osnovnog školovanja.⁵⁷ Ovaj podatak govori da sustav nije u dovoljnoj mjeri omogućio da romska djeca na vrijeme i uz adekvatnu pripremu uđu u obrazovni sustav, i da u njemu ostanu uspješno okončavajući školovanje. Ovaj problem mogao bi se u velikoj mjeri riješiti kvalitetnim i integriranim predškolskim obrazovanjem koji osigurava jezičnu pripremljenost i bolji uspjeh u školi. U posljednjih godinu dana u Međimurskoj županiji provodi se projekt koji uključuje svu djecu u obavezan program predškolskog odgoja koji traje cijelu školsku godinu. U nekim sredinama organiziran je predškolski odgoj za djecu od 4 godine starosti nadalje.

SREDNJOŠKOLSKO I VISOKOŠKOLSKO OBRAZOVANJE

Srednjoškolski sustav uređen je Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi i Zakonom o strukovnom obrazovanju. Osnovne tri skupine srednjih škola su: gimnazije, strukovne škole i umjetničke škole. Trajanje srednje škole ovisi o programu pa tako gimnazije, umjetničke i neki programi strukovnih škola traju četiri godine. S druge strane neki programi strukovnih škola (industrijske i obrtničke) traju od jedne do tri godine. Osnivači srednjih škola mogu biti: Republika Hrvatska, jedinice regionalne samouprave (županije) te druge pravne i fizičke osobe. Velika većina škola je u javnom vlasništvu, a broj privatnih (uglavnom gimnazija) je još uvijek vrlo nizak. Stopu uključenosti mladih u srednjoškolske programe prikazuje tablica 3. Podatak za 2004. godinu pokazuje zaostajanje Hrvatske za EU prosjekom, ali i namjeru da se poboljša stopa uključenosti. S druge strane, podaci Eurostata o udjelu stanovništva od 20 do 24 godine sa završenim srednjoškolskim obrazovanjem (ISCED razina 3a, 3b ili 3c) pokazuju da je u Hrvatskoj 2006. godine taj udio bio bolji od europskog prosjeka i iznosio 94,6%, u usporedbi s europskih 78,1%. (MZSS, 2008).

⁵⁷Novak, Jagoda, Kolumna pravo na obrazovanje, "Romi i Romkinje u visokom obrazovanju ili dok temelji klize...", prosinac 2008, <http://www.iro.hr/userdocs/File/pno_kolumna/Romi_u_VO.pdf>

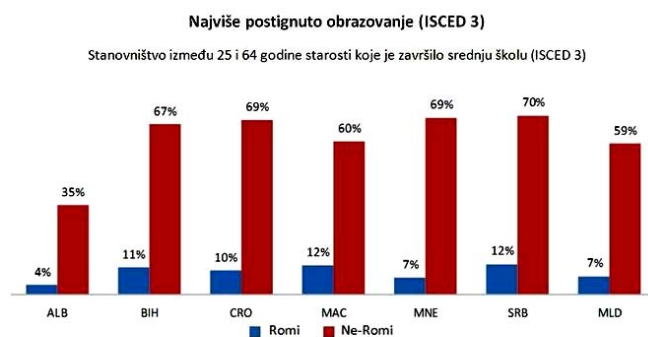
Prema Zakonu o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina te u skladu s Europskom poveljom o regionalnim i manjinskim jezicima, pripadnici nacionalnih manjina ostvaruju pravo na obrazovanje na svom jeziku i pismu uz obvezu učenja hrvatskog jezika, uz druge modele učenje jezika i kulture nacionalnih manjina koji se ostvaruju u školama na hrvatskom jeziku.

Djeca s teškoćama u razvoju obrazuju se u redovnim školama po redovnom, prilagođenom ili posebnom programu ili kada je to zaista jedino moguće, u posebnim ustanovama po posebnim programima uz odgovarajuće rehabilitacijske i socijalne potpore.

Tablica 3. Stopa uključenosti mladih srednjoškolske dobi u institucije srednjeg obrazovanja ⁵⁸				
Godina	2004.	2007. (cilj)	2010. (cilj)	EU prosjek 2004.
Stopa uključenosti	79,2%	81,0%	83,0%	85,0%

Izvor: MZOŠ, Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005.-2010.

Odgojno-obrazovna politika usmjerena je na promicanje srednjoškolskog obrazovanja za sve učenike/ce dorasle za upis u srednju školu, a za učenike/ce pripadnike romske nacionalne

Izvor: UNDP, Svjetska Banka i DG Regio, Romi u Središnjoj i Jugoistočnoj Europi, Regionalna anketa kućanstava, 2011.

škola nezadovoljavajući, MZOŠ olakšava upis učenika pripadnika romske nacionalne manjine, zato što žive u uvjetima koji su mogli utjecati na njegov uspjeh u osnovnoj školi. Uz to, MZOŠ odlučuje o svim posebnostima, primjerice, povećati broj učenika u razredu kako bi se omogućio upis učenika na osnovi Nacionalnog programa za Rome. Za sve redovite učenike srednjih škola MZOŠ osigurava stipendije i prema potrebi smještaj u učeničke domove. Unatoč tim mjerama, četverogodišnje srednjoškolsko obrazovanje završava tek negdje oko 10% romske populacije.

Praćenje broja upisanih pripadnika romske nacionalne manjine na visokoškolskim ustanovama ovisi o njihovoj voljnosti da se izjašnjavaju kao pripadnici romske nacionalne manjine, ako žele ostvariti pravo na stipendiju koju osigurava Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.

⁵⁸Izvor: Tablica 3; Miličević, Filip; Dolenc, Danijela, Razvoj socijalne dimenzije u obrazovanju: izvještaj za Hrvatsku, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, svibanj 2009., <<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/kroatien/06848.pdf>>

Na početku školske godine 2011./2012. studentima romske nacionalnosti dodijeljeno je 28 stipendija.

OBRAZOVANJE ODRASLIH

U okviru nacionalnog projekta „Desetljeće pismenosti u Hrvatskoj – za hrvatsku pismenost 2003.-2012.“ omogućeno je opismenjavanje, odnosno stjecanje osnovnoškolskog obrazovanja odraslih te osposobljavanje građana u čemu sudjeluju i pripadnici romske nacionalne manjine.

Podaci pokazuju da se Romkinje znatno rjeđe uključuju u sustav obrazovanja odraslih i neformalnog obrazovanja od Roma, na što je pravobraniteljica za ravnopravnost spolova ukazala u analizi podataka o obrazovanju romske nacionalne manjine objavljenoj u svom Izvješću o radu za 2009. godinu. Posljednji raspoloživi podaci o uključivanju osoba romske nacionalne manjine u sustav obrazovanja odraslih i neformalnog obrazovanja govore da je broj opismenjenih Roma/kinja bio sljedeći:

- 1.9.2007.-31.12.2008.: 515 polaznika (368 M, 147 Ž)
- 1.9.2008.-31.12.2009.: 489 polaznika (350 M, 139 Ž)

Sukladno Nacionalnom programu za Rome i Akcijskom planu Desetljeća za uključivanje Roma 2005.- 2015., Hrvatski zavod za zapošljavanje provodi mjere sufinanciranja i financiranja obrazovanja osoba romske nacionalne manjine. Unatoč mogućnostima obrazovanja, Romi se u ovakve programe uključuju u vrlo maloj mjeri. Prema podacima HZZ-a u 2010. godini u mjeru sufinanciranog/financiranog obrazovanja bilo je uključeno 32 osobe u cijeloj Hrvatskoj, od čega 9 žena. Prema područnim uredima, mjerom je bilo obuhvaćeno 16 osoba u Čakovcu, od čega dvije žene, 12 osoba u Zagrebu, od čega 7 žena te 3 osobe u Slavonskom brodu i jedna u Osijeku, a u 2011. godini u navedenu mjeru bilo je uključeno 35 osoba romske nacionalne manjine, od čega 11 žena. Prema područnim uredima, mjerom je obuhvaćeno 31 osoba u Područnom uredu Čakovec (od toga 10 žena) te 4 osobe (od toga 1 žena) u Područnom uredu Križevci.⁵⁹

CILJEVI

Opći i posebni ciljevi strategije definirani su na temelju iskustava u provedbi dvaju već postojećih strateških dokumenata Vlade Republike Hrvatske te analize dostupnih podataka o pokazateljima uključenosti u obrazovni sustav te dostupnim podacima o obrazovnim postignućima pripadnika romske nacionalne manjine.

Glavni nositelj mjera koje će biti provedene u okviru postavljenih ciljeva je Ministarstvo znanosti obrazovanja i sporta i HZZ za područje obrazovanja odraslih

OPĆI CILJ: Poboljšati pristup kvalitetnom obrazovanju uključujući obrazovanje i skrb pruženu u ranom djetinjstvu, ali i osnovno, srednje i sveučilišno obrazovanje s posebnim

⁵⁹Hrvatski zavod za zapošljavanje, Izvješće o provedbi mjera iz nadležnosti Hrvatskog zavoda za zapošljavanje prema Nacionalnom planu za poticanje zapošljavanja za 2009. i 2010. godinu, u razdoblje od 01.01. do 31.12.2010. godine <http://www.hzz.hr/docslike/Izvjesce_za_2010_godinu_mjere.pdf>

naglaskom na uklanjanje moguće segregacije u školama; spriječiti preuranjen prekid školovanja i osigurati lagan prijelaz iz škole do zaposlenja.

POSEBNI CILJEVI

Posebni cilj 1: Podići kvalitetu i učinkovitost obrazovanja djece pripadnika romske nacionalne manjine te osigurati stjecanje potrebnih znanja i vještina koje će omogućiti osobni razvoj učenika, kao i završavanje osnovnog obrazovanja s ciljem nastavka školovanja te smanjenja razlike između obrazovnih postignuća djece pripadnika romske nacionalne manjine u odnosu na prosječnu razinu obrazovnih postignuća svih učenika u osnovnoškolskom obrazovanju u RH.

Definicija: Do 2015. godine razviti sustav podrške odgojno obrazovnim ustanovama za razvoj odgojno obrazovnih programa i primjenu odgojno obrazovnih praksi koje će osigurati adekvatnu pripremljenost djece za školu te uvjete za istinsku socijalnu integraciju poštujući specifičnosti rada u multikulturalnom okruženju te s djecom iz socijalno depriviranih obitelji.

Pokazatelj učinka:

- Doneseni akti na razini MZOS, Agencije za odgoj i obrazovanje (AZOO), kojima se utvrđuje program praćenja i podrške te odgovornosti pojedinih institucija za njegovu provedbu.

Polazna vrijednost:

- Nisu doneseni akti

Izvori podataka:

- Izvješće AZOO
- Nezavisna evaluacija provedbe NSR
- Evaluacija kvalitete predškolskog i osnovnoškolskog obrazovanja dostupnog romskoj djeci od strane Nacionalnog centra za vanjsko vrednovanje obrazovanja (NCVVO)

Posebni cilj 2: Povećati obuhvat romske djece oba spola predškolskim odgojem i obrazovanjem te podići razinu kvalitete predškolskog odgoja i obrazovanja djece pripadnika romske nacionalne manjine kao dio cjeline ranog obrazovanja djeteta, koji pomaže smanjenju razlika u društvenom podrijetlu i sposobnostima učenja, i nastoji što je moguće bolje zadovoljiti djetetove razvojne potrebe te ga uvesti u svijet svjesnog učenja.

Definicija: Uspostaviti mehanizme koji će omogućiti dostupnost predškolskog odgoja marginaliziranim i socijalno isključenim skupinama kroz povećano djelovanje u zajednici. Povećati broj upisane romske djece oba spola u integrirane predškolske programe u okviru redovnih predškolskih ustanova te broj djece koja nisu uključena u predškolski odgoj, u programe predškole u trajanju od minimalno 1 godine po pet sati dnevno tijekom pedagoške godine do 2020. Preporuka je minimalno 2 godine predškole.

Pokazatelji učinka:

- Neto omjer upisa romske djece - Neto omjer upisa je omjer upisane djece službeno određene dobi za razinu odgoja i obrazovanja prema ukupnoj populaciji u toj dobi.
- Stopa sudjelovanja romske djece oba spola u integriranim programima predškolskog odgoja i naobrazbe:

- a) redoviti, cjeloviti programi
- b) program predškole – za djecu u šestoj godini života koja nisu polaznici redovitog programa predškolskog odgoja
- Praćenje ovih pokazatelja treba vršiti po programima.
- Javni trošak predškolskog odgoja i obrazovanja kao udio u proračunu Jedinica lokalne/područne (regionalne) samouprave (JL/P(R)S) (%)
- Broj sati koje su učenici proveli po pojedinim programima
- Vrednovanje kvalitete predškolskog odgoja i naobrazbe – pedagoški standard, samovrednovanje
- Broj i kvaliteta provedenih seminara stručnog usavršavanja za rad u multikulturalnim sredinama; Broj polaznika, trajanje edukacije osposobljavanja i uspješnost

Polazna vrijednost:

- Udio romske djece koja pohađa predškolski odgoj u odnosu na ukupni broj romske djece predškolske dobi u 2012.
- Udio romske djece koja pohađa program predškole u odnosu na ukupni broj romske djece predškolske dobi u 2012.

Izvori podataka:

- Popis stanovništva 2011. godine iz kojeg će se zaključno dobiti broj žitelja romske populacije u svakoj županiji.
- Procjena generacije prema UNDP.
- Uredi državne uprave – podaci iz matice rođenih.

Posebni cilj 3: Izjednačiti obuhvaćenost osnovnoškolskim obrazovanjem pripadnika romske nacionalne manjine u odnosu na prosjek upisa osnovnoškolskog obrazovanja na razini RH (dosegnuti postotak obuhvaćenosti od 98%) te izjednačiti završnost osnovnoškolskog obrazovanja pripadnika romske nacionalne manjine u odnosu na prosjek završnosti osnovnoškolskog obrazovanja na razini RH (dosegnuti postotak završnosti od 95%)

Definicija: Osigurati obuhvat osnovnim obrazovanjem svoj djeci romske nacionalnosti bez obzira na status obitelji po pitanju državljanstva, boravišta te postojanje dokumentacije o identitetu djeteta. Provoditi mjere usmjerene smanjenju razlika u kvaliteti obrazovanja te pružanju podrške djeci, obiteljima i obrazovnim djelatnicima.

Pokazatelji učinka:

- Stopa obuhvata romske populacije osnovnim obrazovanjem.
- Stopa završnosti osnovnoškolskog obrazovanja pripadnika romske nacionalne manjine.
- Omjer završetka školovanja - primarni omjer završetka osnovne škole je omjer ukupnog broja učenika koji uspješno završavaju posljednju godinu osnovne škole u jednom naraštaju prema ukupnom broju djece koja bi trebala završavati školu.
- Stopa odustajanja i uzroci
- Obrazovna postignuća učenika romske nacionalne manjine, ili uspješnost završetka
- Broj godina provedenih u osnovnoškolskom obrazovanju (pitanje ponavljača)
- Broj romske djece u redovnom ili prilagođenom programu u odnosu na broj sve djece u redovnom ili prilagođenom programu.

Polazna vrijednost:

- Udio romske djece koja je obuhvaćena osnovnim obrazovanjem u odnosu na ukupni broj romske djece osnovnoškolske dobi u 2012.
- Broj pripadnika romske nacionalne manjine koji su završili osnovnu školu u odnosu na ukupni broj pripadnika romske nacionalne manjine starijih od 15 godina.

Izvori podataka:

- Popis stanovništva 2011. iz kojeg će se zaključno dobiti broj žitelja romske populacije u svakoj županiji.
- Procjena generacije prema UNDP
- Popis stanovništva 2011. iz kojeg će se zaključno dobiti broj žitelja romske populacije u svakoj županiji po dobnoj strukturi.

Posebni cilj 4: Do 2020. godine ukinuti sve razredne odjele koje pohađaju samo učenici pripadnici romske nacionalne manjine.

Definicija: Pravilnikom propisati obvezu i modalitete za izradu i provedbu desegregacijskih planova te mjera namijenjenih prevenciji pojave obrazovne segregacije.

Pokazatelji učinka:

- Broj razreda koje pohađaju samo učenici pripadnici romske nacionalne manjine.
- Donesen pravilnik o prevenciji obrazovne segregacije i modalitetima desegregacije

Polazna vrijednost:

- Broj razreda koje pohađaju samo učenici pripadnici romske nacionalne manjine.

Izvori podataka:

- Baza podataka MZOS

Posebni cilj 5: Smanjiti razliku između prosječnog obuhvata i završnosti srednjeg i visokog obrazovanja pripadnika romske nacionalne manjine u odnosu na prosječni obuhvat i završnost srednjeg i visokog obrazovanja na razini RH u cilju izjednačavanja mogućnosti za stjecanje znanja i sposobnosti za rad i nastavak školovanja – Povećati broj pripadnika romske nacionalne manjine koji upisuju srednje obrazovanje i visoko obrazovanje do 2020. godine. Povećati broj pripadnika romske nacionalne manjine koji završavaju srednje obrazovanje do 2020. godine.

Definicija: Provoditi mjere usmjerene poticanju učenika osnovnih škola i srednjoškolaca na nastavak školovanja te pružanju podrške učenicima, obiteljima i obrazovnim djelatnicima uz nastavak stipendiranja studenata i pojačanu ulogu vijeća romske nacionalne manjine te nevladinog sektora u području informiranja i osvještavanja romske zajednice o važnosti nastavka obrazovanja. Provoditi mjere usmjerene smanjenju razlika u kvaliteti obrazovanja.

Pokazatelji učinka:

- Stopa porasta pripadnika romske nacionalne manjine koji upisuju srednje i visoko obrazovanje. Sredstva izdvojena na nacionalnoj i lokalnoj razini za stipendije, smještaj, put (%)
- Broj korisnika stipendija i potpora

- stopa upisa učenika romske nacionalne manjine u srednje škole u odnosu na postotak učenika pripadnika romske nacionalne manjine koji su završili osnovnu školu.
- Broj / postotak učenika pripadnika romske nacionalne manjine u gimnazijskim programima na u odnosu na ukupnog broja upisanih u srednjoškolske programe
- Stopa porasta pripadnika romske nacionalne manjine koji završavaju srednje obrazovanje
- Stopa odustajanja i uzroci
- Obrazovna postignuća učenika romske nacionalne manjine ili uspješnost
- Broj godina provedenih u srednjoj školi (pitanje ponavljača)

Polazna vrijednost:

- Broj pripadnika romske nacionalne manjine koji su upisali srednju školu i sveučilišni studij u odnosu na ukupni broj pripadnika romske nacionalne manjine koji su upisali srednju školu i sveučilišni studij u polaznoj godini (2012).
- Broj pripadnika romske nacionalne manjine koji su završili srednju školu u odnosu na ukupni broj pripadnika romske nacionalne manjine koji su završili srednju školu u polaznoj godini (2012).

Izvori podataka:

- Baza podataka MZOS

Posebni cilj 6: Smanjiti razliku između prosječnog obuhvata i završnosti visokog obrazovanja pripadnika romske nacionalne manjine u odnosu na prosječni obuhvat i završnost visokog obrazovanja na razini RH u cilju izjednačavanja mogućnosti za stjecanje znanja i sposobnosti za rad i nastavak školovanja – Do 2020. godine povećati broj pripadnika romske nacionalne manjine koji završavaju visoko obrazovanje te onih koji nastavljaju poslijediplomski studij.

Definicija: Provoditi mjere usmjerene poticanju učenika srednjih i visokih škola i sveučilišta na nastavak školovanja te pružanju podrške učenicima, obiteljima i obrazovnim djelatnicima uz nastavak stipendiranja studenata i pojačanu ulogu vijeća romske nacionalne manjine te nevladinog sektora u području informiranja i osvještavanja romske zajednice o važnosti nastavka obrazovanja. Provoditi mjere usmjerene smanjenju razlika u kvaliteti obrazovanja.

Pokazatelji učinka:

- Stopa porasta pripadnika romske nacionalne manjine koji završavaju visoko obrazovanje.
- Stopa porasta pripadnika romske nacionalne manjine koji nastavljaju postdiplomski studij.
- Sredstva izdvojena na nacionalnoj i lokalnoj razini za stipendije, smještaj, put (%)
- Broj korisnika stipendija i potpora
- Broj godina provedenih u visokom školstvu
- Stopa odustajanja i razlozi

Polazna vrijednost:

- Broj pripadnika romske nacionalne manjine koji su završili visoko obrazovanje u odnosu na ukupni broj osoba koje su diplomirale u polaznoj godini (za 2012. godinu).
- Broj pripadnika romske nacionalne manjine koji su nastavili poslijediplomski studij u odnosu na ukupni broj osoba koje su nastavile poslijediplomski studij u polaznoj godini (za 2012. godinu).

- Broj pripadnika romske nacionalne manjine koji su se u 2012. godini upisali u visokoškolsko obrazovanje u odnosu na broj pripadnika romske nacionalne manjine koji su završili srednju školu.
- Broj pripadnika romske nacionalne manjine koji su se u 2012. godini upisali na poslijediplomski studij u odnosu na broj pripadnika romske nacionalne manjine koji su diplomirali u polaznoj godini.

Izvori podataka:

- Baza podataka MZOS

Posebni cilj 7: Povećati obuhvat odraslih pripadnika romske nacionalne manjine programima opismenjavanja, obrazovanja i osposobljavanja kroz cijelo opće, strukovno, visoko i obrazovanje, s ciljem razvijanja individualnih potencijala i jačanja njihovih kapaciteta i kompetencija za postizanje veće konkurentnosti na tržištu rada i trajne zapošljivosti te povećanje njihove društvene uključenosti i aktivnog sudjelovanja u svim područjima suvremenog života.

Definicija: Povećati obuhvat odraslih pripadnika (posebice žena) romske nacionalne manjine programima osnovnog i srednjeg obrazovanja te strukovnog obrazovanja s ciljem jačanja njihovih znanja, kompetencija i sposobnosti za sudjelovanje i kompetitivnost na tržištu rada te aktivno uključivanje u društvo i društvene procese. Povećati stopu odraslih Roma koji su kroz programe obrazovanja odraslih završili osnovno, srednje i/ili strukovno obrazovanje sukladno zahtjevima na tržištu rada. Provoditi mjere usmjerene poticanju osoba starijih od 15 godina koje nisu završile osnovno i/ili srednje obrazovanje na nastavak školovanja te pružanje podrške osobama obuhvaćenim programima i njihovim obiteljima tijekom obrazovanja te u procesima socio-ekonomskog uključivanja po završetku obrazovanja. Jačati ulogu vijeća romske nacionalne manjine i nevladinog sektora u području informiranja i osvještavanja romske zajednice o važnosti nastavka obrazovanja.

Pokazatelji učinka:

- Stopa obuhvata pripadnika romske nacionalne manjine koji se uključuju u programe obrazovanja odraslih, cjeloživotnog obrazovanja i strukovnog obrazovanja u odnosu na ukupnu romsku populaciju.
- Stopa porasta pripadnika romske nacionalne manjine koji se uključuju u programe obrazovanja odraslih, cjeloživotnog obrazovanja i strukovnog obrazovanja.
- Stopa porasta pripadnika romske nacionalne manjine koji nastavljaju nadogradnju svoje školske spreme u skladu sa zahtjevima tržišta rada.
- Sredstva izdvojena na nacionalnoj i lokalnoj razini za stipendije, smještaj, put (%)
- Broj korisnika stipendija i potpora
- Broj i vrsta programa koje pohađaju pripadnici/ce romske nacionalne manjine
- Stopa odustajanja i razlozi

Polazna vrijednost:

- Broj pripadnika romske nacionalne manjine koji su završili neki od programa obrazovanja za odrasle ili strukovnog obrazovanja u 2012. godini.
- Broj i vrsta programa obrazovanja koje su završili pripadnici/ce romske nacionalne manjine u 2012. godini

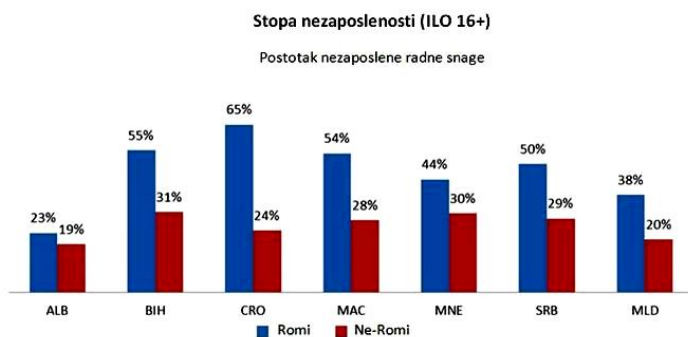
Izvori podataka:

- Baza podataka MZOS
- Baza podataka HZZ
- Baze podataka učilišta s certificiranim obrazovnim programima

IV.4.2 Zapošljavanje i uključivanje u gospodarski život

Zapošljavanje i uključivanje Roma u gospodarski život jedno je od prioritarnih pitanja socio-ekonomskog uključivanja Roma u Republici Hrvatskoj, ali istovremeno jedan od glavnih izazova. Republika Hrvatska, kao i veliki broj drugih zemalja u Europskoj uniji i regiji suočava se s generalno visokom stopom nezaposlenosti. U ožujku 2012. godine stopa registrirane nezaposlenosti iznosila je 20%, odnosno 339.882 nezaposlene osobe. Generalno visoka stopa nezaposlenosti negativno se odražava i na ionako 'tradicionalno' visoku stopu nezaposlenosti radno sposobnih Roma.

Podaci za prethodne tri godine pokazuju neznatan pad nezaposlenosti Roma, međutim taj broj je još uvijek vrlo visok u odnosu na udio romske populacije u ukupnoj populaciji u Hrvatskoj. Krajem prosinca 2009. godine evidentirano je ukupno 4.731 nezaposlena osoba romske nacionalnosti što je činilo 1,79% ukupno nezaposlenih u Hrvatskoj. U 2010. godini pri Hrvatskom zavodu za zapošljavanje evidentirane su 4.533 nezaposlene osobe romske nacionalnosti, što je u odnosu na ukupnu nezaposlenost iznosilo 1,49%, a krajem 2011. godine, taj je broj iznosio 4.499 pripadnika romske nacionalne manjine, odnosno 1,42% od ukupnog broja nezaposlenih osoba. S obzirom na to da Romi prema službenim statistikama iz 2001. godine čine 0,2% ukupnog stanovništva u Hrvatskoj (ili oko 0,8% prema neslužbenim

Izvor: UNDP, Svjetska Banka i DG Regio, Romi u Središnjoj i Jugoistočnoj Europi, Regionalna anketa kućanstava, 2011.

procjenama), vidljivo je da je udio nezaposlenih Roma u ukupnoj populaciji nezaposlenih sedam do osam puta (ili dva puta ako se uzmu neslužbeni podaci) veći od njihovog udjela u ukupnoj populaciji. Izraženo u postocima gledano unutar populacije, razlika u odnosu nezaposlenih Roma i ostalog stanovništva je 65% nezaposlenih pripadnika romske nacionalne manjine u odnosu na 24% ostalog stanovništva.⁶⁰

Siromaštvo uzrokovano nezaposlenošću Roma u Hrvatskoj dugotrajno je stanje. Prema istraživanju nekadašnjeg Zavoda za obitelj, materinstvo i mladež provedenom u 2002. godini, 89% romskih kućanstava nije imalo članove sa stalnim prihodima, a samo 6% ih je bilo stalno zaposlenih. Prema izvješću UNDP-a iz 2006. godine⁶¹ u nekim su romskim naseljima stope nezaposlenosti dosežale i do 100%. Slijedom marginalizacije i niskih obrazovnih postignuća, Romi su i danas uglavnom isključeni iz formalnih oblika zapošljavanja. Odsutnost formalnog

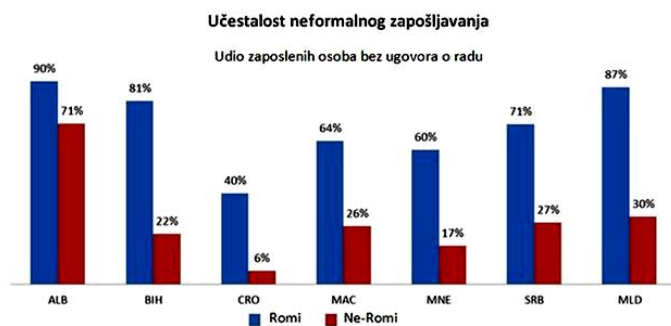
⁶⁰UNDP, Svjetska Banka i DG Regio – Izvor: UNDP, Svjetska Banka i DG Regio, Romi u Središnjoj i Jugoistočnoj Europi, Regionalna anketa kućanstava, 2011.

⁶¹UNDP, Siromaštvo, nezaposlenost i socijalna isključenost, 2006.

<<http://www.undp.hr/upload/file/104/52134/FILENAME/Siromastvo,%20nezaposlenost%20i%20socijalna%20isklucenost.pdf>>

zaposlenja znači odsutnost društvenog statusa koji prioriteto izvire iz formalno plaćenoga rada, ali i isključenost iz sustava socijalne sigurnosti. Ovo se posebno negativno odražava na status romske zajednice, jer su mnoga romska tradicionalna zanimanja nestala u prošleme stoljeću ili su ozbiljno oslabljena zbog industrijalizacije. Znatna dio ekonomskih aktivnosti Roma prisutan je u sivoj ekonomiji. Mnogi nezaposleni Romi ostvaruju određeni prihod skupljanjem i prodajom sirovina. Skupljanje otpadnog metala fleksibilna je aktivnost u koju je svakodnevno uključena cijela obitelj, uključujući i žene i djecu.

Pored toga, kako bi preživjeli i prehranili obitelj, veliki broj Roma rade neprijavljeni bez ikakvog ugovora. Prema anketi kućanstava UNDP, Svjetske banke i DG Regio iz 2011.

Izvor: UNDP, Svjetska Banka i DG Regio, Romi u Središnjoj i Jugoistočnoj Europi, Regionalna anketa kućanstava, 2011.

godine, čak je 40% ispitanika Roma izjavilo uključeno u radne aktivnosti neformalno, bez ugovora, u odnosu na 6% ostalog stanovništva koji su izjavili isto.

Problemi zapošljavanja Roma višestruki su, pa o njima treba govoriti multidisciplinarno.

Osnovne prepreke

zapošljavanju Roma na otvorenom tržištu su niska razina obrazovanja i neprihvatanje dokvalifikacije i dodatnog osposobljavanja, predrasude poslodavaca, ali i kriva samopercepcija Roma da su diskriminirana manjina te da je svejedno što čine, ali da posao ne mogu dobiti; te marginaliziranost romske populacije i život u siromaštvu.

Visoka stopa nezaposlenosti Roma jednim je dijelom posljedica neriješenih statusnih pitanja određenog broja pripadnika romske zajednice, što predstavlja direktnu prepreku u pristupu tržištu rada. Približno 10% Roma koji žive u Hrvatskoj nema hrvatsko državljanstvo, a 3% ne posjeduje nikakve dokumente o državljanstvu ili druge dokumente kojima se dokazuje status⁶² što uvelike utječe na njihov pristup zaposlenju, osnovnim pravima i uslugama. Neriješena statusna pitanja javljaju se kao rezultat njihove neangažiranosti u tom smjeru, ali i uslijed nedostatne informiranosti i poznavanja funkcioniranja sustava te građanskih i manjinskih prava i obveza.

Pored toga, sustav vrijednosti romskih obitelji i zajednica razvijen unutar tradicijskog načina života, rezultira nedovoljnim vrednovanjem redovitog zaposlenja, zdravstvenog osiguranja,

⁶²Kušan Lovorka, Zoon Ina, Izvještaj o pristupu Roma zapošljavanju: Hrvatska, Vijeće Europe, rujna 2004
<http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/archive/stabilitypact/activities/Croatia/romaaccessemploymentCroatian_en.asp> (pristupljeno 31.01.2012.)

prava na mirovinu unutar romske zajednice, pa time i slabom motiviranošću za završetak obrazovanja. Obitelji s većim brojem djece učestalo većinu primanja ostvaruju kroz socijalne naknade koje se temelje na provjeri prihoda, čime ulaze u zamku neaktivnosti i ovisnosti o sustavu u kojoj se rad ne isplati.

Romskoj zajednici u Hrvatskoj nedostaje tradicija formalnog obrazovanja, odrasli članovi zajednice nedovoljno potiču djecu i mlade na obrazovanje i u zajednicama manjka pozitivnih uzora. Ovo je dijelom uzrokovano demotiviranošću pripadnika romske zajednice koja proizlazi iz toga što je u slučaju romske populacije primijećeno je da je nezaposlenost veća za osobe sa višim stupnjem obrazovanja. To upućuje na teškoće s kojima se romski radnici suočavaju u pronalaženju kvalificiranog zaposlenja. Naime, stigmatiziranost pripadnika romske zajednice predstavlja prepreku u zapošljavanju jer uzrokuje diskriminaciju pri zapošljavanju, kako u državnim i javnim službama, tako i kod privatnih poslodavaca. Tradicionalno ukorijenjene predrasude o Romima koje gaje poslodavci i slaba dinamika samozapošljavanja smanjuju šanse za nalaženje zadovoljavajućeg posla i poboljšanje društvenog statusa. Izvještaj Hrvatskog pravnog centra, HHO-a i udruge B.a.B.e. "Položaj Roma u Hrvatskoj" iz 2004. i 2005. godine, otkriva da poslodavci ne zapošljavaju Rome ni u slučajevima kad je njihov rad potreban i kad za njega postoji javni interes. Tako se navodi primjer sudskih postupaka u kojima se Romi koriste kao tumači za romski jezik u sudskim postupcima, ali ih se ne plaća. Stoga trendove kretanja nezaposlenosti Roma u Republici Hrvatskoj treba pratiti i prema stupnju obrazovanja također jer veće poteškoće u ugovaranju zaposlenja čak i nakon određenog stupnja obrazovanja, u usporedbi sa pripadnicima većinskog stanovništva, mogu ukazivati na diskriminaciju Roma pri zapošljavanju.

Obrazovna razina glavni je faktor otežanog zapošljavanja nezaposlenih Roma. Krajem 2011. godine u evidenciji nezaposlenih evidentirano je 3.179 osoba romske nacionalne manjine bez škole i nezavršene osnovne škole (70,6%), od toga 1.669 žena (52,5%) i 1.017 osoba romske nacionalne manjine sa završenom osnovnom školom, od toga 476 žena (46,8%). Završenu srednju školu u trajanju od 3 godine ima 262 osobe romske nacionalne manjine (od toga 96 žena ili 36,6%) te 37 osoba romske nacionalne manjine ima završenu četverogodišnju školu (od toga 23 žena ili 62,1%). Od ukupnog broja nezaposlenih osoba romske nacionalne manjine 2 osobe imaju završenu višu školu, i 2 osobe imaju završen fakultet/visoku školu (od toga 1 žena)⁶³. Visoki postotak od 70,6% evidentiranih nezaposlenih osoba koje uopće nemaju završenu osnovnu školu predstavlja prepreku za daljnje uključivanje u programe osposobljavanja i obrazovanja odraslih koje nudi Hrvatski zavod za zapošljavanje. Prema ovim podacima vidljivo je da je obrazovna struktura većine Roma je dostatna uglavnom za poslove koji su slabo plaćeni, a potpuno je nedostatna za obavljanje poslova u državnim i javnim službama za koje je nužno imati završenu najmanje četverogodišnju srednju školu ili visoku stručnu spremu, jer trogodišnja srednja stručna sprema nije dovoljna za obavljanje poslova u javnoj službi. Uza sve navedeno, nepoznavanje ili nedostatno poznavanje hrvatskog jezika

⁶³Izvor: izvještaj HZZ-a

također predstavlja prepreku za zapošljavanje. Prema podacima Ministarstva uprave za 2011. godinu u tijelima državne uprave zaposlena su 2 Roma.

Hrvatski zavod za zapošljavanje u okviru mjera iz Nacionalnog programa za Rome i Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma 2005. – 2015. provodi mjere sufinanciranja zapošljavanja osoba romske nacionalne manjine u trajanju od 24 mjeseca i sufinanciranje zapošljavanja osoba romske nacionalne manjine u programima javnih radova. Prema izvješću za 2010. i 2011. godinu ukupno je u mjere zapošljavanja i obrazovanja kroz mjere aktivne politike zapošljavanja Nacionalnog plana za poticanje zapošljavanja za 2009. i 2010. te Nacionalnog plana za poticanje zapošljavanja za 2011. i 2012. godinu bilo uključeno 847 nezaposlenih osoba romske nacionalne manjine. U mjeru Sufinanciranje zapošljavanja osoba romske nacionalne manjine u trajanju od 24 mjeseca ukupno je za dvogodišnje razdoblje uključeno 16 osoba, u mjeru javnih radova 762 osobe, u obrazovanje nezaposlenih osoba 67 osoba te u mjeru stručnog osposobljavanja za rad bez zasnivanja radnog odnosa uključene su bile dvije osobe. Najveći broj zaposlenih osoba romske nacionalne manjine od ukupno zaposlenih evidentiran je u mjeri Javni radovi. Poseban interes iskazuje se za uključivanje nezaposlenih osoba romske nacionalne manjine u programe javnih radova s naglaskom na programe komunalnih radova i to u Brodsko-posavskoj, Osječko-baranjskoj, Međimurskoj županiji, Bjelovarsko-bilogorskoj i Koprivničko-križevačkoj županiji. Temeljem sufinanciranja zapošljavanja, programa javnih radova, stručnog osposobljavanja za rad bez zasnivanja radnog odnosa te financiranja obrazovanja nezaposlenih osoba romske nacionalne manjine u 2010. godini sveukupno je isplaćeno 4.898.088,25 kn.⁶⁴, a u 2011. godini 7.061.805,27 kn.

I pored mjera, financijskih sredstava i napora koje Republika Hrvatska ulaže u poboljšanje ekonomskog statusa romske nacionalne manjine kroz povećanje zapošljavanja, ne postiže se zadovoljavajući učinak. Jedan od razloga za to je različitost mikro-regija u kojima su značajno zastupljeni pripadnici romske nacionalne manjine te nedostatak sustavnih podataka o specifičnostima pojedinih regija, što onemogućava prilagodbu politika. Stoga postoji potreba za razvojem mapa mikro-regija radi identifikacije specifičnih potreba u svakoj pojedinoj regiji te prilagodbe i implementacije odgovarajuće strategije.

Također, koordiniranost tijela na državnoj i lokalnoj razini nije uvijek zadovoljavajuća te se nedovoljno koordiniraju postojeći mehanizmi za zapošljavanje, obrazovanje i socijalnu skrb. Također, ne postoje mehanizmi za poticanje samozapošljavanja prilagođeni Romima. Stoga dominantno zapošljavanje putem javnih radova, zamišljeno kao privremena mjera, ne rezultira trajnijim zapošljavanjem te predstavlja opterećenje za proračun JLP(R)S. Uz to, zbog neprilagođenog sistema informiranja romskih zajednica i/ili nedovoljne motiviranosti romskih

⁶⁴HZZ, Izvješće o provedbi mjera iz nadležnosti Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje prema Nacionalnom planu za poticanje zapošljavanja za 2009. i 2010. godinu za razdoblje od 01.01. do 31.12.2010. godine<http://www.hzz.hr/doeslike/Izvjesce_za_2010_godinu_mjere.pdf>

zajednica za informacijom, slaba je informiranost pripadnika romske nacionalne manjine o raspoloživim mjerama za poticanje zapošljavanja.

Također je važno napomenuti da je sustav socijalnih prava s tri osnove – dječji doplatak, troškovi stanovanja – režijski troškovi i naknada za uzdržavanje – demotivirajući za reguliranje pitanja zapošljavanja Roma i njihovo uključivanje u formalni svijet rada te potiče rad 'na crno'.

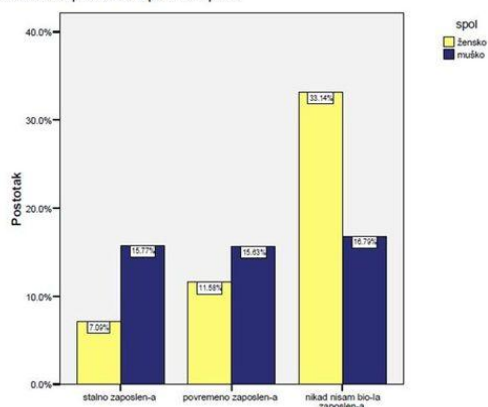
ROMKINJE – ZAPOŠLJAVANJE I UKLJUČIVANJE U GOSPODARSKI ŽIVOT

Osobito ranjiva pozicija Romkinja, kako u većinskom društvu, tako i unutar vlastitih zajednica. Njihova obrazovna struktura je još niža od obrazovne strukture muškaraca, što je često posljedica diskriminacije Romkinja od strane same romske zajednice (prosječna dob kada stupaju u brak i rađaju prvo dijete je od 15-18 godina, čime preskaču segment razvoja i vremensku dob kada se mogu obrazovati i uključiti u radno aktivne/prelazak iz djetinjstva u roditeljstvo. U prosjeku, žene u romskim zajednicama imaju po četiri djeteta.⁶⁵ Prema evidenciji HZZ-a za 2011. godinu, od 2.265 registriranih nezaposlenih Romkinja, njih 1.669 odnosno 73,6% nema niti završenu osnovnu školu, a samo 5,2% završilo je trogodišnje, srednjoškolsko i visoko obrazovanje.

Prema pokazateljima može se zaključno reći da većina Romkinja živi u ekonomski lošim uvjetima koji uključuju neadekvatne stambene uvjete, život u tradicionalnoj sredini gdje prevladava rana udaja, rano rađanje djece, prosječno veći broj djece nego što ga imaju pripadnice većinskog stanovništva, tradicionalna podjela kućanskih poslova u kojoj većina kućanskih poslova i briga za djecu pripada ženama. Pri tome, Romkinje koje žive u izdvojenim romskim naseljima i u ruralnim dijelovima u značajno su nepovoljnijem položaju od Romkinja koje žive u urbanim sredinama, primjerice u Zagrebu. Žene u segregiranim i marginaliziranim romskim zajednicama su najugroženiji dio populacije.

Podaci o zaposlenosti Roma i Romkinja pokazuju generalno nisku stopu zaposlenosti, a žene su unutar grupacije nezaposlenih, zaposlene u više nego dvostruko manjem postotku. Prema istraživanju Udruge žena Romkinja „Bolja Budućnost“ provedenom 2009. godine na uzorku od 715 ispitanika u pet županija, od ukupnog broja ispitanika bilo je zaposleno samo 7% žena u odnosu na 16% muškaraca. Romkinje su rjeđe zaposlene i na povremenim poslovima – 12% ispitanica u odnosu na 16% muškaraca. Čak 33%

Slika 8: Zaposlenost prema spolu

Izvor: Istraživanje Udruge žena Romkinja Bolja Budućnost, Život Romkinja u Hrvatskoj s naglaskom na pristup obrazovanju, 2009.

⁶⁵Baranović, Branislava, Istraživanje Udruge žena Romkinja Bolja Budućnost, Život Romkinja u Hrvatskoj s naglaskom na pristup obrazovanju, siječanj 2009.

<http://www.ijf.hr/socijalna_ukljucenost/adminmax/files/Izvjestaj_ZivotiObrazRomkinja.pdf>

žena nikad nije bilo zaposleno u odnosu na 17% muškaraca ispitanika.

I kada su zaposlene, mali broj žena Romkinja ima status zaposlenih osoba s ugovorom i prijavom u Hrvatskom zavodu za mirovinsko osiguranje (HZMO). Vrlo mali postotak žena Romkinja spada u kategoriju zaposlenih s plaćenim zdravstvenim i mirovinskom osiguranjem, a više nego dvostruko manje nego formalno zaposlenih muškaraca Roma.

Najčešći izvor povremenih ili stalnih prihoda romskih obitelji je socijalna skrb u vidu naknade za uzdržavanje, naknada za djecu i porodiljstvo. Za Romkinje koje su službeno prijavljene kao nezaposlene smatra se da „iskorištavaju“ državni sustav socijalne skrbi. Međutim, one naporno rade kao i sve žene u svijetu koje žive u siromaštvu. Osim što se brinu za djecu, rade u vrtovima, uzgajaju povrće, održavaju dom, peru odjeću i brinu se o fizičkim, psihološkim i financijskim potrebama cijele obitelji. Uz to mnoge od njih sudjeluju i lukrativnim aktivnostima, zajedno za svojim supruzima. U Zagrebu mnoge Romkinje na tržnicama prodaju polovnu odjeću. U Sisačko-moslavačkoj županiji postoje naselja u kojima gotovo svi stanovnici skupljaju otpadni metal (npr. Capraške Poljane) – i žene rade ravnopravno s muževima. U Međimurju poljoprivrednici često traže Romkinje za sezonske poslove u poljoprivredi. U cijeloj državi, kao posljednji izlaz protiv siromaštva, žene odlaze na ulicu i prose.⁶⁶ Stoga pitanju i problemima vezanim uz status i položaj žena treba pristupiti na način koji će omogućiti poboljšanje njihovog socioekonomskog položaja i uklanjanje višestruke diskriminacije, ali istovremeno poštujući tradicijske okvire romske zajednice i mogućnosti žena Romkinja za socijalno uključivanje.

U primjere dobre prakse možemo ubrojiti projekt proveden tijekom 2011. godine u okviru programa IPA „Bolja perspektiva žena Romkinja na tržištu rada“, čiji je nositelj bio Područni ured Zagreb Hrvatskog zavoda za zapošljavanje u kojemu su partneri bili CESI, Udruga žena Romkinja Hrvatske „Bolja budućnost“ i Grad Zagreb⁶⁷, a suradnik na projektu BFI Austrija.

CILJEVI

Opći i posebni ciljevi strategije definirani su na temelju iskustava u provedbi dvaju već postojećih strateških dokumenata Vlade Republike Hrvatske te analize dostupnih podataka o pokazateljima uključenosti u obrazovni sustav te dostupnim podacima o pitanjima zapošljavanja pripadnika romske nacionalne manjine.

⁶⁶ Kušan Lovorka, Zoon Ina, Izvještaj o pristupu Roma zapošljavanju: Hrvatska, Vijeće Europe, rujna 2004 <http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/archive/stabilitypact/activities/Croatia/romaaccessemploymentCroatian_en.asp> (pristupljeno 31.01.2012.)

⁶⁷ Među najvažnijim rezultatima projekta su: 6 trenera za zapošljavanje je osposobljeno za individualni prilagođeni rad sa ženama Romkinjama.; od ukupnog broja žena Romkinja uključenih u projekt (48), 27 ih je uspješno završilo osposobljavanja za zanimanja – računalni operator, pomoćna kuharica i hotelska sobarica; zaposleno je 13 korisnica; uspostavljen je Centar za savjetovanje i informiranje CASI „ROMANI“ koji sa svojim radom nastavlja i nakon projekta (osigurana je održivost).

Glavni nositelji mjera predviđenih za postizanje ciljeva postavljenih u strateškom području zapošljavanja su Ministarstvo rada i mirovinskoga sustava, Ministarstvo socijalne politike i mladih, Hrvatski zavod za zapošljavanje, ULJPPNM u suradnji sa resornim TDU, uključujući Ministarstvo poduzetništva i obrta, Ministarstvo gospodarstva, Ministarstvo poljoprivrede, u suradnji s HBOR-om, komercijalnim bankama i kreditnim unijama, u suradnji s poduzetničkim potpornim institucijama i JL/P(R)S .

OPĆI CILJ: Smanjiti jaz između romske nacionalne manjine i većinskog stanovništva na tržištu rada.

POSEBNI CILJEVI

Posebni cilj 1: Podići razinu socijalne uključenosti romske populacije kroz osnaživanje za uključivanje u tržište rada

Definicija: U okviru ovog cilja bit će uspostavljeni mehanizmi za pojačano poticanje, osnaživanje i uključivanje Roma u tržište rada, koji uključuju međusektorsku suradnju, izmjene propisa te osnaživanje i motivaciju Roma. Ovaj cilj sukladan je Zajedničkom memorandumu o prioritetima politike zapošljavanja (JAP).

Pokazatelj učinka:

- Stopa uključenosti romske populacije u tržište rada prema dobi i spolu u odnosu na ukupan broj radno sposobne romske populacije
- Stopa uključenosti romske populacije u tržište rada prema dobi i spolu u odnosu na stopu uključenosti ostalog stanovništva u tržište rada

Polazna vrijednost:

- Prema anketi Svjetske Banke i DG REGIO iz 2011. godine, postotak zaposlenih radno sposobnih Roma unutar anketiranih kućanstava pokazuje da je stopa zaposlenosti Roma unutar ukupne radno sposobne populacije starosti od 15-64 godine iznosila 34,91%, od čega muškaraca 41,06%, a žena 24,08%, a unutar dobnih granica 15-24 godine 23,79% od čega muškaraca 31,06%, a žena 12,96%.

Izvori podataka:

- Istraživanja, ankete, evidencije Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, izvješća romskih organizacija civilnog društva i vijeća romske nacionalne manjine

Posebni cilj 2: Povećati konkurentnost i stopu zapošljivosti mladih pripadnika romske nacionalne manjine

Definicija: Kako bi se postigao ovaj posebni cilj bit će proveden niz mjera usmjerenih na poticanje mladih Roma na ostanak i/ili povratak u obrazovanje i na stjecanje znanja i vještina koje će podići njihovu konkurentnost na tržištu rada. Između ostalog vršit će se profesionalno informiranje i savjetovanje mladih Roma na kraju osnovne škole za izbor zanimanja i odabir

odgovarajućih srednjoškolskih programa te provoditi informiranje o potrebama tržišta rada. Mladim Romima koji napuštaju redovno školovanje nakon osnovne škole osigurati će se profesionalno savjetovanje i definiranje plana aktivnosti s ciljem ponovnog uključivanja u obrazovanje - nastavak srednjoškolskog obrazovanja i/ili uključivanje u obrazovne programe za odrasle. U područjima sa značajnijim udjelom romske populacije organizirati će se ciljane aktivnosti upoznavanja učenika romske nacionalnosti sa različitim zanimanjima traženim na lokalnom tržištu rada. Jedan dio aktivnosti bit će usmjeren na poslodavce radi poticanja na zapošljavanje mladih Roma, kako u proizvodnom i gospodarskom sektoru, tako i u tijelima uprave na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini.

Pokazatelj učinka:

- Stopa zapošljavanja mladih Roma u odnosu na stopu zapošljavanja mladih u RH za izvještajno razdoblje, disagregirano po rodnoj pripadnosti

Polazna vrijednost:

- Iz evidencije Hrvatskog zavoda za zapošljavanje na početku izvještajnog razdoblja

Izvor i način prikupljanja podataka:

- Evidencija Hrvatskog zavoda za zapošljavanje

Posebni cilj 3: Povećati konkurentnost i stopu zapošljivosti Romkinja

Definicija: Aktivnosti usmjerene na postizanje ovog cilja ciljati će na žene Romkinje kao višestruko marginaliziranu populaciju unutar romske zajednice. Dio napora usmjerit će se na podizanje zapošljivosti Romkinja, kroz radionice o aktivnom traženju posla prilagođene ciljnoj skupini. Značajniji naponi bit će usmjereni na potporu samozapošljavanju Romkinja i razvijanju obrta te otvaranje specifičnih kreditnih linija za mikrofinanciranje obrta/poduzeća u vlasništvu i/ili pod upravom Romkinja.

Pokazatelj učinka:

- Stopa zapošljavanja Romkinja u odnosu na stopu zapošljavanja žena u RH za izvještajno razdoblje

Polazna vrijednost:

- Iz evidencije Hrvatskog zavoda za zapošljavanje za izvještajno razdoblje

Izvor i način prikupljanja podataka:

- Evidencija Hrvatskog zavoda za zapošljavanje

Posebni cilj 4: Povećati konkurentnost i stopu zapošljivosti dugotrajno nezaposlenih pripadnika romske nacionalne manjine

Definicija: Kako bi se postigao ovaj cilj, bit će organizirani i provedeni različiti obrazovni programi osposobljavanja i usavršavanja dugotrajno nezaposlenih pripadnika romske nacionalne manjine te osiguran financijski poticaj poslodavcima za njihovo zapošljavanje. Također će biti organizirani programi javnih radova koji će uključiti dugotrajno nezaposlene osobe.

Pokazatelj učinka:

- Stopa zapošljavanja dugotrajno nezaposlenih pripadnika romske nacionalne manjine u odnosu na stopu zapošljavanja ukupnog broja dugotrajno nezaposlenih osoba disagregirano po rodnoj pripadnosti

Polazna vrijednost:

- Evidencija Hrvatskog zavoda za zapošljavanje sa 31.12.2012.

Izvor i način prikupljanja podataka:

- Evidencije Hrvatskog zavoda za zapošljavanje

Posebni cilj 5: Povećati stopu formalnog samozapošljavanja pripadnika romske nacionalne manjine

Definicija: Ovaj cilj usmjeren je na poticanje i stvaranje uvjeta za samozapošljavanje pripadnika romske nacionalne manjine. Intervencije i mjere za postizanje cilja bit će usmjerene na edukaciju i savjetovanje Roma o samozapošljavanju i pokretanju vlastitog posla. Pripadnici romske nacionalne manjine bit će poticani na uključivanje u programe poduzetništva, ruralnog razvoja i ostale relevantne programe resornih tijela. Bit će kreirani i provedeni ciljani programi potpore u formalizaciji samozapošljavanja i razvoju obrta. Također će se kao poticaj sufinancirati bruto iznos minimalne plaće osobe koja se samozapošljava u prve dvije godine rada, ali i otvarati kreditne linije za mikrofinanciranje s posebno prilagođenim uvjetima za mikro i mala poduzeća/obrte koje tradicionalno vode Romi. Značajniji napori bit će usmjereni na potporu samozapošljavanju Romkinja, kroz edukacije o ženskom poduzetništvu i uključivanje u postojeće programe ženskog poduzetništva resornih tijela državne uprave.

Pokazatelj učinka:

- Stopa zapošljavanja nezaposlenih pripadnika romske nacionalne manjine kroz samozapošljavanje u odnosu na stopu formalnog samozapošljavanja većinskog stanovništva, disagregirano po rodnoj pripadnosti

Polazna vrijednost:

- Evidencija Hrvatskog zavoda za zapošljavanje s 31.12.2012..

Način prikupljanja podataka:

- Evidencija Hrvatskog zavoda za zapošljavanje

Posebni cilj 6: Podići razinu motivacije pripadnika romske nacionalne manjine za uključivanje na tržište rada

Definicija: Kako bi se postigao ovaj cilj bit će organizirane radionice prilagođene pripadnicima romske nacionalne manjine, za stjecanje vještina aktivnog traženja posla. Također će biti organizirane različite aktivnosti kojima će biti promovirane postojeće mjere za zapošljavanje i samozapošljavanje Roma, kroz uključivanje romskih udruga u sajmove poslova, posjete poslodavcima, promociju mjera zapošljavanja i slične aktivnosti.

Pokazatelj učinka:

- Broj održanih radionica ‘‘Priprema za zapošljavanje za Rome/Romkinje’’
- Broj održanih radionica kroz mobilne klubove za traženje posla organiziranih unutar romskih naselja ili u prostorima jedinica lokalne uprave
- Broj uključenih pripadnika/pripadnica romske nacionalne manjine u radionice

Polazna vrijednost:

- Evidencija Hrvatskog zavoda za zapošljavanje sa 31.12.2012.

Izvor i način prikupljanja podataka:

- Evidencija Hrvatskog zavoda za zapošljavanje
- Ankete

Posebni cilj 7: Jačati kapacitete Hrvatskog zavoda za zapošljavanje za rad s pripadnicima romske nacionalne manjine

Definicija: U okviru mjera usmjerenih na postizanje ovog cilja bit će provedeno istraživanje i analize o mogućnostima zapošljavanja pripadnika romske nacionalne manjine. Pored toga bit će organizirane različite edukacije sa svrhom senzibiliziranja savjetnika za zapošljavanje koji rade s teže zapošljivim nezaposlenim osobama.

Pokazatelj učinka:

- Broj i vrsta usluga Hrvatskog zavoda za zapošljavanje ga namijenjenih osobama romske nacionalne manjine

Izvor i način prikupljanja podataka:

- Evidencija Hrvatskog zavoda za zapošljavanje

IV.4.3 Zdravstvena zaštita

Specifičan socioekonomski položaj romske nacionalne manjine u velikoj mjeri određuje njihov status kada se radi o zdravlju i zdravstvenoj zaštiti. Romska populacija suočava se s različitim izazovima povezanim sa socijalnom isključenošću i siromaštvom, što direktno utječe na njihovu nejednakost i jaz između Roma i ostalog stanovništva u području zdravstvene zaštite. Socioekonomska

nejednakost romske populacije predstavlja trajan izazov za programe zdravstvene zaštite, a njihov zdravstveni status direktno je povezan sa socijalnim odrednicama zdravlja, jer velik dio romske populacije živi u nezdravijim uvjetima života te im je zdravlje općenito lošije u usporedbi s većinskom populacijom.

Izvor: UNDP, Svjetska Banka i DG Regio, Romi u Središnjoj i Jugoistočnoj Europi, Regionalna anketa kućanstava, 2011.

Prema regionalnoj anketi UNDP, Svjetske Banke i DG REGIO o rezultatima Desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015. provedenoj u 2011. godini u Hrvatskoj, koja je obuhvatila 3.869 Roma i 1.106 ostalog stanovništva u 757 romskih kućanstava i 350 kućanstava ostalog stanovništva, 12,28% ispitanih pripadnika romske zajednice ocijenilo je svoje zdravstveno stanje kao loše ili veoma loše u odnosu na 10,67% ostalog stanovništva koji su izjavili isto. Lošije zdravlje Roma u odnosu na većinsku populaciju može se pripisati nekolicini uzroka. Veliki broj Roma nije obuhvaćen zdravstvenim osiguranjem što je najčešće direktna posljedica neriješenih statusnih pitanja. Oko 10% Roma koji žive u Hrvatskoj nema hrvatsko državljanstvo, 6-7% su strani državljani, a 3% ne posjeduju nikakve dokumente o državljanstvu ili druge dokumente kojima se dokazuje status⁶⁸ što direktno utječe na nemogućnost pristupa pravu na zdravstveno osiguranje, ali i na pristup drugim pravima koja bi im omogućila ostvarivanje prava na zdravstveno osiguranje, kao što su pravo na zapošljavanje i socijalnu skrb. Jedan dio Roma bez zdravstvenog osiguranja ostaje izlaskom iz sustava nakon završetka ili prekida školovanja, ili nakon prestanka trajanja zaposlenja. Ovo se najčešće događa uslijed nepravovremene prijave pri Zavodu za zdravstveno osiguranje, što je uzrokovano nedovoljnom informiranošću i nepoznavanjem funkcioniranja sustava.

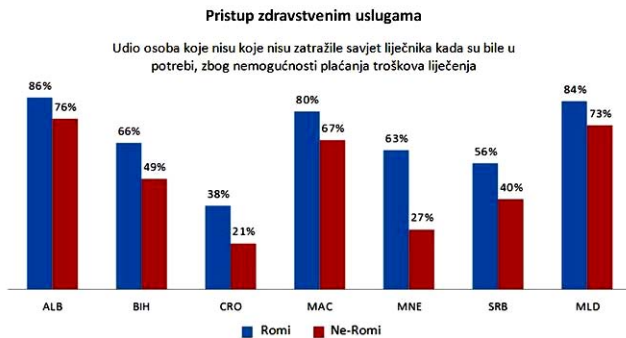
⁶⁸Kušan Lovorka, Zoon Ina: Izvještaj o pristupu Roma zapošljavanju: Hrvatska, Vijeće Europe, rujan 2004
<http://www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/archive/stabilitypact/activities/Croatia/romaaccessesemploymentCroatian_en.as
p> (pristupljeno 31.01.2012.)

Kada se radi o zdravstvenom osiguranju djece Hrvatski zavod za javno zdravstvo zaključuje kako su pristup i kvaliteta zdravstvenih usluga za romsku djecu jednaki kao i za svu drugu djecu. Budući da sva djeca u Republici Hrvatskoj imaju pravo na besplatnu zdravstvenu zaštitu do navršene 18 godine života, osigurana im je u potpunosti cjelovita zdravstvena zaštita. U nekim županijama, međutim, roditelji romske djece ne koriste mogućnosti koje im stoje na raspolaganju ili se čak protive provođenju preventivnih mjera zaštite, kršeći time *Zakon o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti*.

Nadalje, loše zdravstveno stanje pripadnika romske zajednice uzrokovano je i lošim i nehigijenskim uvjetima života i stanovanja, nedostatkom pristupa osnovnoj infrastrukturi, nemogućnošću pristupa zdravoj pitkoj vodi, niskim standardom komunalne higijene i ekološkim rizicima. Neki od uzroka lošeg zdravstvenog stanja direktno povezani sa siromaštvom jesu neuhranjenost te nemogućnost pristupa zdravstvenim uslugama iz financijskih razloga. U prilog tome da je loša financijska situacija jedan od uzroka nemogućnosti pristupa liječničkoj skrbi govori i anketa Svjetske Banke i DG REGIO u kojoj je čak 38% ispitanika Roma izjavilo da se ne obraćaju liječniku zbog nemogućnosti plaćanja troškova povezanih s liječenjem. Mišljenje romske zajednice je da je nemogućnost pristupa zdravstvenim uslugama romskoj populaciji dodatno otežana činjenicom da je Republika Hrvatska posljednjih godina nekoliko puta mijenjala zakone i propise vezane uz zdravstvenu zaštitu „od liste lijekova koji se dobivaju na recepte do plaćanja participacije, bolničkog liječenja, a posljednja promjena odnosila se na takozvano dodatno zdravstveno osiguranje koje se plaća mjesečnim iznosom određenim spomenutim zakonom.“⁶⁹ (*Zakonom o dobrovoljnom zdravstvenom osiguranju*).

Prema informacijama dobivenim od Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje, liste lijekova, osnovna i dopunska, mijenjane su u nekoliko navrata, ali u pravcu poboljšanja kvalitete liječenja populacije, primjerice uvođenjem na Listu novih lijekova te većeg broja pametnih lijekova. Nadalje, zakonske intervencije u Izmjenama i dopunama Zakona o dobrovoljnom zdravstvenom

osiguranju, prilikom uređenja kategorija osiguranih osoba koje po toj zakonskoj izmjeni i nadalje ostvaruju policu u DZO, jednakomjerno se odnose na sve osiguranike i osigurane osobe Zavoda te time ni ne pogađaju posebice romsku populaciju. Pored toga, mogućnost

⁶⁹Udruga Roma Zagreba i Zagrebačke županije, Prijedlozi za provođenje Nacionalnog programa za Rome po radnim skupinama u organizaciji Udruge Roma Zagreba i Zagrebačke županije <http://www.umrh.hr/Novo/nacionalni_program.htm> (pristupljeno 31.01.2012.)

oslobađanja od propisane participacije, osim sklapanja ugovora sa Zavodom o DZO, sadržana je u mogućnostima uređenja i utvrđivanja prava na oslobođenje od plaćanja iste, prema ostvarenom prihodovnom cenzusu koji po članu kućanstva iznosi 1.516,32 kn, prag koji vjerojatno ostvaruje maleni broj kućanstava romske populacije. K tomu valja napomenuti da Zavod u svom cjelovitom radu primjenjuje jedno od osnovnih načela jednakosti svih pred zakonom u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu i druga prava iz zdravstvenog osiguranja.

U Izvješću o provođenju Nacionalnog Programa za Rome za 2010. i 2011. godinu iz područja zdravstvene zaštite stoji da se informiranje Roma o mogućnostima korištenja prava na zdravstvenu zaštitu provodi kontinuirano. U području zdravstva, sve osobe osigurane putem Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje, pa tako i pripadnici romske nacionalne manjine, na jednak način ostvaruju dostupnost zdravstvene zaštite. Prema Zakonu o zdravstvenom osiguranju, sukladno kojem se prijavljuju hrvatski državljani i stranci sa stalnim boravkom u Republici Hrvatskoj, predviđeno je više osnova za prijavu na zdravstveno osiguranje: prijava temeljem radnog odnosa, zatim preko člana obitelji koji je nositelj osiguranja, prijava u roku od 30 dana od prestanka radnog odnosa, u roku od 90 dana od završetka redovnog školovanja i drugo. Uočeno je da se pripadnici romske nacionalne manjine često ne mogu prijaviti na zdravstveno osiguranje prema jednoj od navedenih osnova jer nisu upisani u knjigu državljana, a prema Zakonu o strancima rijetko ostvaruju pravo na zdravstvenu zaštitu.

Pored naprijed navedenih, uzroci lošijeg zdravstvenog stanja među romskom populacijom leže i u visokoj stopi konzumiranja alkohola i duhanskih proizvoda koja je nadalje povezana sa zdravstvenim rizicima i povećanom stopom ovisnosti. Prema anketi Svjetske Banke i DG REGIO iz 2011. godine, Romi u prosjeku troše više novca na kupnju cigareta i alkohola nego ostalo stanovništvo. Iako ne postoje precizni podaci o razmjerima pojavnosti ovisnosti u romskoj populaciji, uočena povećana konzumacija alkohola koju uočavaju službe socijalne skrbi, povezana je s pojavom posljedičnih bolesti poput ciroze jetre i oboljenja intestinalnog trakta kao i s dalekosežnim socijalnim i ekonomskim posljedicama alkoholizma kao što su patološki efekti, nasilje, raspad obitelji i slično. Postoje naznake da je visok nivo različitih ovisnosti među romskom populacijom učestao, uključujući pušenje među djecom i trudnicama, zlouporaba droga, kockanje, i slično. Uzroci ovisnosti, osim u nepovoljnoj socijalnoj situaciji, nalaze se i u niskoj stopi obrazovanja Roma te njihovoj slaboj osviještenosti po pitanju zdravlja i prevencije bolesti i ovisnosti.

ZDRAVLJE DJECE

Očekivano trajanje života pri rođenju u Republici Hrvatskoj⁷⁰, slično kao i u EU, iznosi 76,6 godina, 73,50 za muškarce i 79,60 za žene (u EU iznosi 76 za muškarce i 82 godine za žene⁷¹). Procjenjuje se da je za Rome očekivano trajanje života 10 godina manje⁷² te da rijetko dožive

⁷⁰Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Prirodno kretanje u Hrvatskoj u 2010. godini, srpanj 2011. <<http://www.hzjz.hr/publikacije/stanovnistvo2010.pdf>>

⁷¹http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/dataset?p_product_code=TSDPH100.

⁷²COM(2009)567,Solidarnost u zdravlju: smanjenje zdravstvenih nejednakosti u EU. Vidi i Fundación Secretariado Gitano,

duboku starost čemu u prilog govore i demografski pokazatelji. Stopa smrtnosti dojenčadi u 2010. godini u Hrvatskoj bila je 4,4 na 1 000 živorođenih⁷³, a u EU27 stopa smrtnosti je 4,3 na 1 000 živorođenih⁷⁴. Iako nedostaju podaci disagregirani prema nacionalnoj pripadnosti, postoje pokazatelji o znatno višoj stopi smrtnosti novorođenčadi u romskim zajednicama.

Pored pokazatelja lošijeg zdravstvenog stanja Roma u odnosu na ostalo stanovništvo, postoje i značajne razlike po pitanju zdravlja unutar romskih zajednica pa je tako zabilježena razlika u zdravlju djece i žena kao posebno ranjivih kategorija, u odnosu na zdravlje muškaraca. Izvješće Razvojnog programa UN-a (UNDP) o pet zemalja zamjećuje da je stopa smrtnosti romske djece 2 do 6 puta veća od stope u općoj populaciji, ovisno o zemlji. U drugim su zemljama, među koje spada i Hrvatska, također iskazane visoke razine smrtnosti dojenčadi u romskoj zajednici⁷⁵. Prema Izvješću o provođenju Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma za 2009. i 2010. godinu⁷⁶ u Hrvatskoj su kod romske dojenčadi u visokom udjelu (40,9%) kao uzroci smrti bili zastupljeni sindrom iznenadne dojenačke smrti (SIDS), nasilne smrti, poput ugušenja želučanim sadržajem, druge vrste aspiracija te respiratorne bolesti, najčešće upale pluća, što ih značajno razlikuje od hrvatskog prosjeka koji iznosi 5%. Romska dojenčad u velikom udjelu, čak 50%, nisu liječena prije smrti te su umrli izvan zdravstvene ustanove, u 63% slučajeva kod kuće, za razliku od hrvatskog prosjeka prema kojem je liječeno i umrlo u bolnici 95% dojenčadi. Za još 2% dojenčadi pružena je liječnička pomoć prije smrti izvan bolnice, a 3% umrle romske dojenčadi nije uopće liječeno. Potpuna procijepljenost djece u 2010. godini iznosila je 75,8%, nepotpuna procijepljenost iznosila je 6,41%, a necijepljeno je bilo 17,7% romske djece u nekim dijelovima Hrvatske, uslijed slabog odaziva Roma u smislu odlaska liječniku na cijepljenje te odbijanja liječnika da djecu cijepe na terenu u romskim naseljima.

Stope procijepljenosti predškolske romske djece su dostigle nivo procijepljenosti predškolske djece ostalog stanovništva. Prema anketi Svjetske Banke i DG REGIO, u 2011. godini cjepni obuhvat romske djece do iznosio je 96,60% za djecu od 0-6 godina i 96,48% za djecu od 6 godina starosti. Pobol od bolesti protiv kojih se cijepi je kod romske djece uglavnom uobičajen kao pobol kod ostale djece. Izvori mogućih epidemija, poput epidemije morbila koja se 2008. godine pojavila među romskom djecom u Zagrebačkoj i Brodsko-posavskoj županiji, najčešće pogađaju djecu u obiteljima mobilnih skupina Roma koji ne žive u Republici Hrvatskoj, nego se često sele na relaciji Španjolska-Italija-Njemačka-Srbija-Hrvatska. Ipak, zdravlje romske

navedeno djelo i Sepkowitz K, "Zdravlje romskog stanovništva u svijetu", 2006. na temelju situacije u Češkoj Republici, Irskoj, Slovačkoj i Bugarskoj.

⁷³Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Prirodno kretanje u Hrvatskoj u 2010. godini, srpanj 2011. <<http://www.hzjz.hr/publikacije/stanovnistvo2010.pdf>>

⁷⁴Omjer broja smrti djece mlađe od jedne godine tijekom godine i broja živorođenih u istoj godini, EurostatData, 2009<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_minfind&lang=en>

⁷⁵UNDP, Romi u središnjoj i istočnoj Europi, Izbjeći zamku ovisnosti, 2003. Bugarska, Rumunjska, Slovačka, Mađarska i Češka Republika. Komisija za jednakost i ljudska prava, Nejednakosti koje doživljavaju zajednice Roma i putujuće zajednice: pregled, 2009.

⁷⁶Ured za nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske, Izvješće o provođenju Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma za 2009. i 2010. godinu, svibanj 2011.

<http://www.nacionalnemanjine.vlada.hr/images/pdf/izvjesce_o_provodjenju_akcijskog_plana.pdf>

djece još uvijek ostaje predmet posebne skrbi, imajući na umu loše uvjete života u segregiranim romskim naseljima i područjima s visokom koncentracijom romske populacije te nisku razinu svijesti i znanja za pružanje odgovarajuće skrbi te zaštiti zdravlja djece i načinima prevencije pojave infektivnih bolesti poput hepatitisa i dizenterije, takozvanih „bolesti prljavih ruku“, koje se prenose kontaminiranom hranom i vodom.

Nadalje, romska djeca s teškoćama u razvoju suočena s istim izazovima s kojima se suočavaju djeca s teškoćama u razvoju ostalog stanovništva, zbog generalno lošijih uvjeta života i segregiranosti romskih zajednica češće su institucionalizirana nego djeca ostalog stanovništva. Također, zbog uvjeta u kojima odrastaju te često nemogućnosti rane socijalizacije i predškolskog obrazovanja koji bi njihove sposobnosti izjednačio sa sposobnostima ostalog stanovništva, djece istog uzrasta, u znatno većem postotku su procijenjena kao djeca sa smanjenim mentalnim sposobnostima, odnosno dijagnosticirana kao djeca s 'blagom mentalnom retardacijom', što za posljedicu ima neravnopravan položaj u školskom sustavu i smanjenje mogućnosti za kvalitetno obrazovanje.

ZDRAVLJE ŽENA

Uz djecu, žene u romskim zajednicama su također posebno ranjiva skupina. Romkinje čine jednu od najdepriviranijih kategorija romske populacije zbog izloženosti višestrukoj diskriminaciji i socijalnoj isključenosti na temelju rase, spola i statusa. Spol i etnička pripadnost imaju veliki utjecaj na zdravstveni status Romkinja te su one skupina s velikom vjerojatnošću rizika od izloženosti neodgovarajućoj zdravstvenoj skrbi. Zdravstveni status Romkinja lošiji je u usporedbi sa zdravstvenim statusom muškarca u romskoj zajednici, a također je njihov zdravstveni status lošiji i u odnosu na žene u ostalog stanovništva. Zdravlje žena Romkinja je ključno područje zabrinutosti imajući na umu socioekonomske faktore kao što je siromaštvo, neadekvatna prehrana i nemogućnost pristupa zdravstvenim uslugama. Zdravstveni status Romkinja je kritično nizak stoga što one rijetko odlaze na zdravstvene preglede, ili to čine tek kad su ozbiljno bolesne.

Predrasude i stereotipi prema Romima općenito, stvaraju sliku o tome da je loš zdravstveni status Romkinja rezultat njihove neodgovornosti za svoje i zdravlje djece te da je to rezultat nemara i niskog stupnja svijesti i zdravstvene kulture. Treba imati na umu da su romske zajednice često prometno slabo povezane s mjestima u kojima se nalaze specijalističke zdravstvene ustanove. Također treba imati na umu aspekte financijske (ne)mogućnosti Romkinja za snošenje troškova prijevoza do zdravstvene ustanove te troškova liječničkih pregleda i prepisanih lijekova. Nadalje, ustezanje od zdravstvenih pregleda često je povezano s nedostatkom povjerenja prema zdravstvenim radnicima te diskriminatornim stavom zdravstvenih radnika prema Romima.

Cjelokupno gledano, kombinacija diskriminatorskih praksi, visokih troškova liječenja, kompleksnih administrativnih procedura te neriješena statusna pitanja koja uvjetuju ostvarivanje prava na zdravstveno osiguranje zajedno pridonose ograničenosti ili potpunoj nedostupnosti zdravstvene zaštite velikom broju Romkinja u Europi.⁷⁷ Prema podacima dobivenim od romskih organizacija u Hrvatskoj oko 40% Romkinja nema zdravstveno osiguranje. Otprilike 60% Romkinja u ranoj dobi, s 13 ili 14 godina, stupa u izvanbračne zajednice te su već u 15-oj godini života majke⁷⁸. Kulturološki obrasci koji nameću rano stupanje u brak i maloljetničke trudnoće te rani i mnogobrojni porodi koji povećavaju rizik od komplikacija tijekom trudnoće i poroda uzrok su visokog mortaliteta novorođenčadi i visoke stope fertiliteta. Osim toga, prisutna je generalno nedovoljna svijest o zaštiti zdravlja žena, posebice reproduktivnog zdravlja, odgovornom seksualnom ponašanju i osobnoj higijeni kao načinima preveniranja bolesti i poboljšanja zdravstvenog statusa žena i djece. Tome u prilog govori i neodazivanje žena Romkinja na pozive za ginekološke preglede žena⁷⁹.

DISKRIMINACIJA ROMA U ZDRAVSTVENOM SUSTAVU

Zbog specifičnog načina života, Romi su izloženi diskriminaciji i segregaciji koji dodatno otežavaju njihov položaj. Predrasude prema romskoj populaciji koje rezultiraju diskriminacijom također se javljaju i u području zdravstva, među zdravstvenim radnicima. Anketa Europske unije o diskriminaciji manjina koja je u 2009. godini provedena u nekoliko zemalja Unije, pokazala je da je između 11-23% ispitanika Roma izjavilo da je u posljednjih 12 mjeseci doživjelo diskriminaciju od strane zdravstvenih radnika.⁸⁰ Diskriminacija romske populacije u zdravstvenim ustanovama je konzistentno na trećem mjestu iza diskriminacije u privatnom sektoru i zapošljavanju. Ne postoje precizni podaci o pojavnosti diskriminacije romske populacije od strane zdravstvenih radnika u Republici Hrvatskoj. Prema nekim pokazateljima postoje slučajevi diskriminacije Roma u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj.

Na poboljšanje zdravstvenog statusa romske populacije moglo bi pozitivno utjecati i povećanje broja zdravstvenih radnika romske nacionalnosti. Broj mladih Roma koji pohađaju srednjoškolsko obrazovanje zdravstvenog usmjerenja je još uvijek nedostatan. Srednjoškolsko

⁷⁷European Roma Information Office (ERIO), Roma Women in Europe, pristupljeno 03.02.2012.
<<http://erionet.org/site/upload/advocacy/Roma%20Women%20in%20Europe.pdf>>

⁷⁸Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, Romi i Romkinje u obrazovnom procesu, svibanj 2005
<<http://www.prs.hr/content/view/94/53/>> (Pristupljeno 31.01.2012.)

⁷⁹Ured za nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske, Izvješće o provođenju Akcijskog plana desetljeća za uključivanje Roma za 2009. i 2010. godinu, svibanj 2011.
<http://www.nacionalnemanjine.vlada.hr/images/pdf/izvjesce_o_provodjenju_akcijskog_plana.pdf>

⁸⁰EU-MIDIS, European Union Minorities and Discrimination Survey, 2009.<http://www.equineteurope.org/midis_roma_en.pdf> (pristupljeno 10.02.2012.).

Važno je zamijetiti i da veliki dio slučajeva diskriminacije ostaje neprijavljen, što također može biti pokazatelj segregiranosti i zatvorenosti romske populacije unutar svojih segregiranih zajednica. Anketa EU-MIDIS pokazuje da 66%-92% anketiranih pripadnika/ca romske populacije, ovisno o zemlji u kojoj žive, tijekom 12 mjeseci koji su prethodili anketi nije prijavila svoja iskustva diskriminacije bilo kojoj nadležnoj instituciji ili organizaciji u mjestu gdje se diskriminiranje dogodilo. Glavni razlog koji su Romi naveli za neprijavlivanje diskriminacije je da se ništa ne bi promijenilo njihovim prijavljivanjem. Nadalje, 23% ispitanika Roma izjavilo je da je izbjegavalo različita mjesta kako bi izbjegli potencijalnu diskriminaciju, što sugerira da bi razina diskriminacije bila veća da nisu izbjegavali ta mjesta.

obrazovanje zdravstvenog smjera pohađa dvanaest (12) učenika, od čega osam (8) učenica za zvanje medicinske sestre, jedna (1) učenica za zvanje zubotehničarke, jedan (1) učenik za zvanje radiološki tehničar i jedna (1) učenica za zvanje zdravstveno laboratorijski tehničar. Četvoro učenika dobilo je stipendiju Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta. Medicinski fakultet u Rijeci pohađa jedan (1) student romske nacionalnosti i jedna (1) studentica pohađa Zdravstveno veleučilište. U Međimurskoj županiji u 2010. godini uočen je znatan porast upisanih mladih Roma u srednje medicinske škole, gdje je broj romskih polaznika za zvanje zdravstvenog usmjerenja na razini srednjeg obrazovanja dvanaest (12) polaznika, a broj romskih polaznika za zdravstveno usmjerenje na razini visokog obrazovanja dvoje (2) polaznika.

PRAĆENJE ZDRAVLJA ROMA

Kako bi se moglo bolje utjecati na učinak strategija, mjera i programa zdravstvene zaštite usmjerenih na poboljšanje zdravstvenog statusa Roma, potrebno je pratiti njihov učinak. Prikupljanje podataka koji daju pravu sliku o zdravstvenom statusu Roma otežano je jer dobiveni podaci najčešće nisu disagregirani prema etničkoj pripadnosti. Jedan od objektivnih razloga za nedostatak podataka ili za njihovu podzastupljenost u slučaju Roma jest činjenica da se mnogi Romi ne izjašnjavaju kao pripadnici ove nacionalne manjine. Osim toga, jedan od glavnih razloga za nedostupnost statističkih podataka je manjak sustavnog prikupljanja podataka o situaciji Roma od strane relevantnih javnih institucija, pružatelja usluga i ministarstava. Primjerice, županijski uredi za javno zdravstvo, u suradnji sa Hrvatskim zavodom za javno zdravstvo, prikupljaju rutinske statističke podatke povezane sa zdravljem kroz zdravstvene ustanove, ljekarne i Središnji statistički ured, koji ne sadrže informacije o etničkoj pripadnosti.

Također Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje ne vodi evidencije iz kojih je vidljiva etnička pripadnost osiguranika, pa tako nije jasno vidljiv niti broj osoba romske nacionalnosti koje su obuhvaćene zdravstvenim osiguranjem.

Uz problem nedostatka rutinskih zdravstveno-statističkih pokazatelja za praćenje ishoda prema nacionalnoj pripadnosti, Ministarstvo zdravlja napominje da su javnozdravstvena statistička istraživanja definirana Godišnjim programom statističkih aktivnosti Državnoga zavoda za statistiku koji se svake godine podnosi na mišljenje resornim ministarstvima i Vladi RH, a potom na usvajanje Hrvatskom saboru. Bez promjena u Programu kojim bi se omogućilo praćenje zdravlja i zdravstvene zaštite Roma uvođenjem posebnih evidencija o etničkoj pripadnosti u sustav zdravstvene zaštite, nije moguće izdvojeno praćenje provođenja zdravstvene zaštite bilo koje nacionalne ili etničke skupine kroz obvezna zdravstveno-statistička istraživanja. Ovakve promjene zahtijevaju i velike financijske troškove, jer u projektu informatizacije sustava zdravstva nije bilo predviđeno izvještavanje prema nacionalnom ključu pa timovi primarne zdravstvene zaštite nemaju ni mogućnost izvještavanja

o zdravstvenom stanju, posjetima i pregledima na ovaj način. Za praćenje zdravstvenih pokazatelja određenih za praćenje Posebnih ciljeva potrebno je planirati i osigurati sredstva za provedbu posebnih istraživanja koja nisu u okviru Godišnjeg programa statističkih aktivnosti.

Svakako da je primjena načela jednakosti svih pred zakonom u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu i druga prava iz zdravstvenog osiguranja temelj za nediskriminatornu dostupnost zdravstvene zaštite. Međutim, jednakopravna primjena zakona i propisa bez razumijevanja da sve dok za pripadnike neke zajednice u društvu postoje nejednaki uvjeti života, jednakomjerna primjena načela nediskriminacije može staviti tu zajednicu u još neravnopravniji položaj, odnosno, javlja se diskriminacija nediskriminacijom. Stoga prema preporukama UNDP-a uvrštenim u Okvir za praćenje Desetljeća za uključivanje Roma, u ocjenjivanje zdravstvenog stanja romske populacije i provedbe pozitivnih mjera trebalo bi uključiti izračun indikatora poput stope smrtnosti i smrtnosti novorođenčadi, stope procijepljenosti, opsega pokrivenosti zdravstvenim osiguranjem, praćenja smrtnosti novorođenčadi te broja maloljetničkih trudnoća. Također je važno procijeniti opseg romske populacije, ne samo broj osiguranih, nego mogućnosti pacijenta da plaća doprinose za lijekove, odnosno udio kućanstava koja si ne mogu priuštiti propisani lijek. Pored toga, važno je napraviti procjenu situacije vezane uz različite oblike diskriminacije romske populacije koji potiču njihovu segregaciju i onemogućuju ostvarivanje Ustavom i zakonima zajamčenih prava.

Kako bi se dobila jasnija slika o specifičnoj situaciji romskog stanovništva do sada je provedeno nekoliko pilot istraživanja zdravstvenog statusa i zdravstvene zaštite romskog stanovništva u pojedinim županijama te su u suradnji sa županijskim zavodima za javno zdravstvo provedena istraživanja i prikupljeni podaci o pokrivenosti cijepjenja u pet županija sa najvećim udjelom romskog stanovništva u Hrvatskoj i u svim drugim županijama gdje žive Romi. Međutim, prikupljanje podataka o zdravstvenom statusu i uvjetima života romske populacije na razini područne (regionalne) samouprave je u najvećoj mjeri izostalo zbog manjka interesa za probleme s kojima se suočava romska zajednica te volje za suradnjom u većini županija, što je vidljivo i po tome da je većina županija oskudno definirala prioritete u vezi sa zdravljem Roma, što onemogućuje provedbe mjera i programa usmjerenih na poboljšanje zdravstvenog statusa romske nacionalne manjine.

Imajući na umu naprijed navedeno te vodeći se mjerama za socijalno uključivanje Zajedničkog memoranduma o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske navedenim u poglavlju 4.4.3. *Romi – poboljšati zdravstvenu zaštitu romske populacije*, jedan od primarnih ciljeva Nacionalne strategije za Rome od 2013. do 2020. je poboljšati zdravlje romske populacije u Republici Hrvatskoj te smanjiti nejednakost i jaz između zdravstvenog statusa Roma i ostalog stanovništva osiguravanjem iste razine kvalitete i dostupnosti zdravstvene zaštite, uz uključivanje i koordinirano djelovanje svih tijela i organizacija na svim razinama društva u Republici Hrvatskoj čije je djelovanje usmjereno na pružanje zdravstvenih usluga i osiguravanje kvalitete života u zajednici.

CILJEVI

Opći i posebni ciljevi strategije definirani su u skladu s uočenim potrebama romske zajednice te na temelju iskustava u provedbi dvaju već postojećih strateških dokumenata Vlade Republike Hrvatske (NPR, APDR).

Glavni nositelj mjera predviđenih za postizanje ciljeva postavljenih u strateškom području zdravstvene zaštite je Ministarstvo zdravlja. Za mjere koje su u okviru ovog područja strategije usmjerene na obrazovanje kadrova, nositelj će biti Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.

OPĆI CILJ: Unaprijediti zdravlje romske populacije te kvalitetu i dostupnost zdravstvene skrbi.

POSEBNI CILJEVI

Posebni cilj 1: Povećati obuhvat romske populacije zdravstvenim osiguranjem.

Definicija: Uspostaviti mehanizme za sustavno informiranje i poticanje romske populacije na rješavanje statusnih pitanja kojima će biti omogućeno ostvarivanje prava na zdravstveno osiguranje. Kako bi se postigao ovaj posebni cilj, potrebno je osigurati sustavno i usklađeno djelovanje različitih tijela javne vlasti i službi kako bi se postigao sinergijski učinak.

Pokazatelj učinka:

- Stopa obuhvata određene populacije obveznim zdravstvenim osiguranjem, po naseljima, dobi i spolu.

Polazna vrijednost:

- Udio romske populacije bez zdravstvenog osiguranja koji koristi hitnu medicinsku pomoć bez zdravstvenog osiguranja tijekom godine.

Izvori podataka:

- Popis stanovništva 2011. iz kojeg će se zaključno dobiti broj žitelja romske populacije u svakoj županiji.
- Evidencija prijema osoba koje zatraže zdravstvenu skrb u jedinici hitne medicine.

Posebni cilj 2: Povećati dostupnost zdravstvenih usluga romskoj populaciji s naglaskom na osobe treće dobi, osobe s invaliditetom, oštećenjima, posebnim potrebama i mobilne romske skupine.

Definicija: Uspostaviti mehanizme koji će omogućiti dostupnost zdravstvenih usluga pripadnicima romske nacionalne manjine, s posebnim naglaskom na marginalizirane i socijalno isključene skupine kroz povećano djelovanje u zajednici. Ovaj posebni cilj sukladan je Mjeri 11. Nacionalne strategije razvitka zdravstva 2006.-2011. koja glasi: U sustavu skrbi, prevencije i posebne brige o zdravlju ugroženih skupina osigurati kvalitetan zajednički pristup sustava zdravstva, socijalne skrbi te sustava civilnog društva na pomoć najosjetljivijim dijelom stanovništva.

Pokazatelji učinka:

- Postignuta 100% dostupnost zdravstvenih usluga romskoj populaciji s naglaskom na osobe treće dobi, osobe s invaliditetom, oštećenjima, posebnim potrebama i mobilne romske skupine do 2020. godine
- Stopa dostupnosti zdravstvenih usluga romskoj populaciji prema dobi, invaliditetu, oštećenjima, posebnim potrebama, razvrstano po dobi, spolu i mobilnosti.

Polazna vrijednost:

- Prema anketi UNDP, Svjetske Banke i DG REGIO iz 2011. godine udio ljudi koji žive u kućanstvima koja imaju pristup zdravstvenim uslugama kada je to potrebno kao postotak cjelokupne populacije koja živi u anketiranim kućanstvima bio je 91,9%.

Načini prikupljanja i izvori podataka:

- Ankete i istraživanja

Posebni cilj 3: Podići razinu svijesti romske populacije o odgovornosti za vlastito zdravlje.

Definicija: Informirati i educirati pripadnike romske populacije o značaju odgovornog ponašanja prema vlastitom zdravlju i načinima prevencije bolesti.

Pokazatelj učinka:

- Stopa pobola od bolesti uvjetovanih nezdravim načinima života i/ili nastalih uslijed nepravovremenog korištenja zdravstvenih usluga.

Polazna vrijednost:

- Stopa pobola od bolesti uvjetovanih nezdravim načinima života i/ili nastalih uslijed nepravovremenog korištenja zdravstvenih usluga u 2012. godini

Izvori podataka:

- Podaci Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo

Posebni cilj 4: Poboľjšati zaštitu reproduktivnog zdravlja žena, zdravlja trudnica i djece te smanjiti broj maloljetničkih trudnoća.

Definicija: Informirati i educirati Romkinje, ali i širu romsku zajednicu, o reproduktivnom zdravlju i zdravlju trudnica te rizicima povezanim s maloljetničkim trudnoćama. Ovaj cilj u skladu je s Ciljem 1.5. *Podizati kvalitetu i dostupnost zdravstvene zaštite za žene i djevojčice* Nacionalne politike za ravnopravnost spolova za razdoblje od 2011. do 2015.⁸¹

Pokazatelji učinka:

- Stopa pobola Romkinja od bolesti reproduktivnog sustava i komplikacija povezanih s trudnoćom i porodom.
- Stopa smrtnosti (prenatalne, neonatalne i postnatalne) djece disagregirana po etničkoj pripadnosti (broj smrti djece na 1.000 rođenih)

⁸¹ Nacionalna politika za ravnopravnost spolova za razdoblje od 2011. do 2015. NN 88/11 <<http://www.ured-ravnopravnost.hr/site/hr/nacionalni-dokumenti/politike-planovi-programi-strategije/nacionalna-politika-2011-2015.html>>

Polazna vrijednost:

- Stopa pobola Romkinja od bolesti reproduktivnog sustava i komplikacija povezanih s trudnoćom i porodom u 2012.
- Stopa smrtnosti (prenatalne, neonatalne i postnatalne) djece disagregirana po etničkoj pripadnosti (broj smrti djece na 1000 rođenih) u 2012. godini

Izvori podataka:

- Evidencije Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, evidencije zdravstvenih ustanova

Posebni cilj 5: Povećati senzibilizaciju radnika u sustavu zdravstva za rad s romskom populacijom te poboljšati komunikaciju romske populacije s liječnicima obiteljske medicine.

Definicija: Educirati i senzibilizirati zdravstvene radnike za rad s romskom populacijom, kako bi se uspostavio odnos povjerenja pripadnika romske zajednice prema zdravstvenim radnicima te povećao broj Roma koji su odabrali liječnike obiteljske medicine.

Pokazatelji učinka:

- Postotak pripadnika romske zajednice koji su zadovoljni pristupom i odnosom zdravstvenih radnika
- Zadovoljstvo pripadnika romske populacije odnosom zdravstvenih radnika prema njima
- Postotak pripadnika romske populacije koji su odabrali obiteljskog liječnika, prema dobi i spolu

Polazna vrijednost:

- Bazalna epidemiološka studija sa anketiranjem prospektivnog tipa na nekoliko županija istovremeno

Izvori podataka:

- Anketa koja bi se svake godine ponavljala na istom području

Posebni cilj 6: Smanjiti pobol od bolesti povezanih s niskim higijenskim standardom i bolesti protiv kojih se cijepi.

Definicija: Kombinacijom mjera koje će osigurati higijenske uvjete stanovanja romske populacije, povećati procijepljenost i educirati i informirati romsku populaciju o higijenskim navikama, postići smanjenje pobola od bolesti povezanih s niskim higijenskim standardom i bolesti protiv kojih se cijepi.

Pokazatelj učinka:

- Stopa pobola od bolesti povezanih s niskim higijenskim standardom i bolesti protiv kojih se cijepi

Polazna vrijednost:

- Mogu se pratiti pokazatelji crijevnih infestacija, ušljivosti ali to treba provesti kao zasebni epidemiološki izvid za svaku romsku zajednicu

Izvori podataka:

- Epidemiološko istraživanje

Posebni cilj 7: Smanjiti raširenost konzumiranja svih sredstava ovisnosti među romskom populacijom, s naglaskom na djecu i mlade te podići razinu svijesti o štetnosti sredstava ovisnosti.

Definicija: Informiranjem, educiranjem i mjerama podizanja svijesti romske populacije, roditelja i djece, podići svijest o štetnosti konzumiranja sredstava ovisnosti u romskoj zajednici. Ovaj Posebni cilj sukladan je prioritetima i ciljevima Nacionalnog programa prevencije ovisnosti za djecu i mlade u odgojno - obrazovnom sustavu te djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi za razdoblje od 2010. do 2014. godine i Nacionalne strategije suzbijanja zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj 2012.-2017. godine.

Pokazatelj učinka:

- Stopa konzumiranja sredstava ovisnosti među romskom populacijom, među djecom i mladeži
- Podignuta razina svijesti romske populacije, posebice djece i mladeži o štetnosti konzumiranja sredstava ovisnosti

Polazna vrijednost:

- Procjena stope konzumiranja sredstava ovisnosti među romskom populacijom

Izvori podataka:

- Službeni registri, analize izvješća, pilot istraživanje

IV.4.4 Socijalna skrb

Siromaštvo među Romima je znatno raširenije nego u drugim skupinama ili u društvu kao cjelini. Prema liniji siromaštva od 60% medijana neto prihoda po glavi stanovnika, 76% Roma i 20% ostalog stanovništva koji žive u blizini romskih naselja žive u apsolutnom siromaštvu.⁸² Romsko je siromaštvo po svom karakteru često dubinsko i permanentno te pogađa gotovo sve aspekte životnog standarda (stanovanje, obrazovanje, zdravlje i slično).⁸³

Prema anketi Svjetske Banke i DG REGIO iz 2011. godine ukupna nezaposlenost romske populacije u Republici Hrvatskoj doseže 65,09%, a nezaposlenost mlade romske populacije unutar dobne granice od 15-24 godine čak 76,21%. Visoka stopa nezaposlenosti i veliki broj djece čini da veliki broj romskih obitelji ovisi o pomoći za uzdržavanje.

Stopa siromaštva prema prihodima \$2.15 / \$4.30 (PPP – paritet kupovne moći)

Izvor: UNDP, Svjetska Banka i DG Regio, Romi u Središnjoj i Jugoistočnoj Europi, Regionalna anketa kućanstava, 2011.

U prosjeku 13,5% svih korisnika socijalne pomoći koju su dobivali građani Hrvatske sredinom proteklog desetljeća činili su Romi⁸⁴, što je činilo oko 50% romske populacije. U Međimurskoj županiji s ukupno 111.000 stanovnika, u kojoj živi oko 6.000 Roma, udio romske populacije u ukupnoj populaciji koja prima pomoć za uzdržavanje je 78%. Podaci Ministarstva socijalne politike i mladih o korisnicima raznih oblika socijalne pomoći objavljuju se mjesečno, no budući da nisu disagregirani prema etničkoj pripadnosti, noviji podaci o broju Roma/korisnika pomoći nisu dostupni. Međutim, primjer međimurskog romskog naselja Kuršanec u kojemu je u razdoblju od 2000. do 2008. godine oko 90% kućanstava koristilo pravo na pomoć za uzdržavanje⁸⁵ pokazuje stupanj ovisnosti romske populacije o ovoj vrsti socijalne pomoći.

⁸²UNDP, Vulnerable Groups in Central and South Eastern Europe, <<http://vulnerability.undp.sk>>

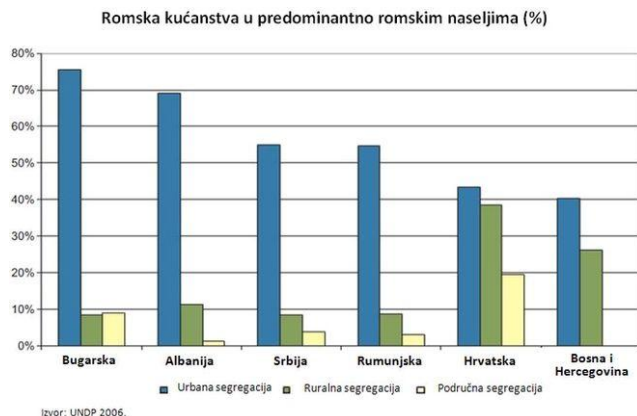
⁸³Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske, ožujak 2007. <http://www.delhrv.ec.europa.eu/images/article/File/Microsoft%20Word%20-%20JIM_hrv_0320071.pdf> (pristupljeno 07.02.2012.)

⁸⁴Kušan, L., Zoon, I.: Izvještaj o pristupu Roma zapošljavanju: Hrvatska. Council of Europe, 2004. Dostupno na URL: <http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/archive/stabilitypact/activities/Croatia/romaaccessemploymentCroatian_en.asp>

⁸⁵Šlezak, Hrvoje, Prirodno kretanje romskog stanovništva u Međimurskoj županiji – slučaj romskog naselja Kuršanec, Hrvatski geografski glasnik 72/2, 77 – 100 (2010.) (pristupljeno 05.02.2012.)

Unatoč činjenici da su pripadnici romske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj u značajnoj mjeri obuhvaćeni primjenom prava iz sustava socijalne skrbi, siromaštvo i isključenost su socijalni problemi koji su u velikoj mjeri prisutni u romskoj zajednici. Romske zajednice u segregiranim naseljima često imaju ograničen pristup osnovnim uslugama. Iako je pomoć za uzdržavanje velikom broju romskih obitelji često jedini i glavni prihod, uočeno je da se novčana pomoć u znatnom broju slučajeva ne troši namjenski.⁸⁶

U većini slučajeva romska populacija živi u marginaliziranim i segregiranim zajednicama koje se mogu naći kako u urbanim, tako i u ruralnim područjima. Ovakve prostorne koncentracije imaju značajan negativan utjecaj na uključivanje Roma u tržište rada, postojanje komunalne infrastrukture, komunalnih usluga, zdravlje, obrazovanje, stanovanje i prijevoz te povećavaju ostanak romske populacije u uvjetima siromaštva. Ovakvom statusu romske populacije dodatno pridonosi nezainteresiranost i nevoljkost lokalnih samouprava u nekim dijelovima Hrvatske, da se angažiraju i pridonesu poboljšanju socioekonomskog položaja Roma na svojim područjima. Dodatan otežavajući faktor su ksenofobija i netrpeljivost prema Romima koje su postojale i prije razdoblja gospodarske krize, ali su njome dodatno pojačani, vodeći ka većoj segregaciji romske populacije.

DJECA

Segregacija romskih naselja ima negativan učinak i na uključivanje romske djece. Romska djeca koja pohađaju segregirane škole imaju velike izgleda da postanu nezaposleni ili da rade u poslovima koji ne zahtijevaju visok nivo vještina, kojima se često tipično bave Romi. S druge strane, romska djeca koja idu u mješovite škole, suočavaju se s izazovima uključivanja u školski program i uklapanja u sredinu ostalog stanovništva.

⁸⁶U većini romskih naselja često je prisutan problem alkoholizma. U vrijeme isplata novčane pomoći za uzdržavanje, zabilježena je eskalacija različitih oblika društveno neprihvatljivog ponašanja kao što su maloljetnička delinkvencija, prostitucija, kockanje, velik broj krvnih delikata, kao i delikata protiv spolne slobode i spolnog čudoređa. Kako bi ublažili ovu pojavu, centri za socijalnu skrb koriste zakonsku mogućnost te Romima pomoć za uzdržavanje odobravaju u naravi. Međutim, u nekim slučajevima niti takav vid pomoći za uzdržavanje ne ublažava pojavu nenamjenskog trošenja sredstava, jer određeni broj korisnika dobivene namnice proda za novac pri čemu je dobiveni iznos manji od vrijednosti prodanih namnica. Nasuprot tome, neke obitelji i nadalje i same traže isplatu novčane pomoći u naravi zbog problema sa kamatarima, pa im takva vrsta pomoći predstavlja jedinu mogućnost za prehranu obitelji

Nadalje, kada se govori o maloj djeci, postoji zabrinutost vezana uz njihovu prehranu, zdravlje i rani razvoj, jer položaj romske djece još uvijek je velikim dijelom izuzet iz debate o siromaštvu Roma. Strategije za ublažavanje siromaštva djece još uvijek ne uspijevaju uspješno prevladati kompleksne interakcije između materijalne deprivacije, fizičke isključenosti i diskriminacije kojima je izložena romska populacija. Djeca u romskim obiteljima nerijetko odrastaju u težim uvjetima i nemaju jednake mogućnosti ravnopravnog sudjelovanja u društvu, kako zbog slabijeg obrazovanja, tako i zbog neuključenosti u formalne oblike rada i specifičnog načina življenja svojih roditelja. Jedno je od najistaknutijih obilježja vrlo velik broj djece u romskim obiteljima.

Imajući na umu često neadekvatne uvjete života u romskim naseljima poput premalog stambenog prostora, situacije da cijele obitelji žive u jednoj jedinoj prostoriji i nedostatak osnovnih higijenskih uvjeta poput sanitarnog čvora ili tekuće vode, zabrinutost za dobrobit romske djece uvećana je i time što djeca u romskim zajednicama za svoje obitelji predstavljaju važan izvor prihoda u smislu ostvarivanja prava na dječji doplatak⁸⁷. Stoga, činjenica da mnoga kućanstva ne zadovoljavaju ni minimalne uvjete za osnivanje i život obitelji nije prepreka rađanju velikog broja djece. Mnogima je neposredna gospodarska korist važnija od pružanja kvalitetnog života djeci.⁸⁸ Ovome u prilog govori i činjenica da obitelji s petoro ili više djece najčešće i jesu obitelji s najviše izrečenih mjera obiteljsko pravne zaštite zbog grubog zanemarivanja osnovnih dječjih potreba. Dobrobit romske djece trebala bi biti u fokusu i zbog činjenice da nadležne službe socijalne skrbi prijavljuju nenamjensko trošenje pomoći koja je prvenstveno namijenjena zadovoljenju osnovnih životnih potreba.

Posebno ranjive skupine romske djece su djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi, djeca s teškoćama u razvoju i djeca izložena zanemarivanju roditelja. Precizni podaci o broju romske djece koja ulaze u neku od ovih skupina nisu dostupni jer podaci o skrbi za djecu i mladež bez odgovarajuće roditeljske skrbi, djeci s teškoćama u razvoju i djeci izloženoj zanemarivanju roditelja nisu disagregirani prema etničkoj pripadnosti. Stoga je teško precizno odrediti koliko romske djece ulazi u neku od ovih skupina.

U Republici Hrvatskoj je zaštita i dobrobit djece, a posebice djece i mladeži bez odgovarajuće roditeljske skrbi jedan od prioriteta sustava socijalne skrbi. Stoga je donesen opsežni Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. temeljen na preporukama Odbora UN-a za prava djeteta iz 2004. Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016. (2018.) uzima u obzir preporuke Odbora UN-a za prava djeteta o tome da je skrb za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi potrebno osigurati u izvaninstitucijskim oblicima smještaja za 80% djece (udomiteljstvo, obiteljski domovi, organizirano stanovanje), od čega najviše u udomiteljskim obiteljima, da se djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi do tri godine života skrb izvan vlastite obitelji osigurava u

⁸⁷Za svako dijete Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje isplaćuje doplatku od 300 kuna. Za svako treće i četvrto dijete doplatka se uvećava za 500 kuna po djetetu. To znači da primjerice obitelj s četvero djece mjesečno dobiva 2200 kuna u obliku doplatka za djecu.

⁸⁸Šlezak, Hrvoje, Prirodno kretanje romskog stanovništva u Međimurskoj županiji – slučaj romskog naselja Kuršanec, Hrvatski geografski glasnik 72/2, 77 – 100 (2010.) (pristupljeno 05.02.2012.)

pravilu u udometeljskim obiteljima⁸⁹ te da treba spriječiti izdvajanja djece iz lokalne zajednice u svrhu zadržavanja kontakata sa širom rodbinom i drugim stečenim kontaktima. Međutim, također navodi da u Republici Hrvatskoj savjetovanje i praćenje ranjivih obitelji nije dobro strukturirano i definirano te da Odbor preporučuje mjere za unapređenje djelovanja centara za socijalnu skrb i prioritarno pružanje pomoći obiteljima kako bi se spriječilo izdvajanje djece iz obitelji.

Prema kombiniranim službenim podacima za 2009. godinu o broju korisnika domova, udometeljskih obitelji i obiteljskih domova, aktualni omjer institucijske skrbi i izvaninstitucijskih oblika smještaja u Republici Hrvatskoj je 39,6% prema 60,4% u korist izvaninstitucijskih oblika smještaja (prvenstveno u obiteljima udometelja).⁹⁰ Koliko je romske djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi, odnosno djece koja nemaju roditeljsku skrb uslijed smrti roditelja, ili nemogućnosti roditelja da skrbe o njima zbog bolesti ili drugih opravdanih razloga, smješteno u institucionalne ili izvaninstitucionalne oblike skrbi nije vidljivo iz navedenih podataka. Međutim, najnovije studije rađene u Europskoj uniji govore u prilog tome da su, u usporedbi sa svojim ukupnim brojem u populaciji, romska djeca nadzastupljena u institucionalnoj skrbi u većini zemalja u kojima žive Romi.⁹¹

Za mnogu djecu koja su iz nekog od navedenih razloga institucionalizirana, udometenje i usvojenje je jedini način da izađu iz institucionalnog okruženja. Za romsku djecu šanse za usvojenje su značajno manje zbog predrasuda i stigmatizacije romske populacije općenito, a za romsku djecu s teškoćama u razvoju šanse za udometenje ili posvojenje su još manje. Izvještaj Europskog centra za prava Roma ukazuje na to da se romska djeca koja su rođena s teškoćama često smještaju u institucionalnu skrb na najmanje godinu ili dvije kako bi im se pružila stalna medicinska pomoć te zbog nemogućnosti obitelji da skrbe o djeci iz razloga kao što je nedostatak prostora, nedostatak komunalnih usluga, siromaštvo, nedostatan znanje, kao i zbog toga što obitelji često imaju više djece o kojoj treba skrbiti. Isto istraživanje na više lokacija pokazalo je da su anketirane romske obitelji izjavile da je jedno ili više njihove djece s teškoćama provelo najmanje nekoliko mjeseci nakon rođenja smješteno u nekoj instituciji. Također je utvrđeno da samo stanje djeteta nije bilo izravan razlog za smještanje djece u institucionalnu skrb, nego se u većini slučajeva radilo o nemogućnosti obitelji da skrbi o djetetu. Imajući na umu poteškoće s kojima se suočavaju ostali roditelji koji imaju djecu s teškoćama u razvoju, u uvjetima života romske populacije skrb za dijete s teškoćama je još veći izazov.

⁸⁹ Članak 96.1. stavak 1. Zakona o socijalnoj skrbi (NN 33/12) propisuje da djetetu, a posebnop djetetu mlađem od sedam godina, centar za socijalnu skrb priznaje pravo na smještaj u udometeljsku obitelj. Sukladno uvjetima propisanim Zakonom o socijalnoj skrbi, odnosno povećana je dob djeteta koje se smješta u udometeljsku obitelj. Slijedom navedenog, dijete do sedam godina starosti u pravilu treba biti smješteno u udometeljsku obitelj.

⁹⁰ Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016. (2018.), listopad 2010. <http://www.mzss.hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrbi/plan_deinstitucionalizacije_i_transformacije_domova_socijalne_skrbi_i_drugih_pravnih_osoba_koje_obavljaju_djelatnost_socijalne_skrbi_u_republici_hrvatskoj_2011_2016_2018> (pristupljeno 08.02.2012.)

⁹¹ Life Sentence: Romani Children in Institutional Care, A Report by the European Roma Rights Centre and Bulgarian Helsinki Committee, Milan Šimečka Foundation, and Osservazione, lipanj 2011. <<http://www.errc.org/cms/upload/file/life-sentence-20-june-2011.pdf>> (pristupljeno 08.02.2012.)

Kada se govori o djeci koja zbog zanemarivanja roditelja moraju biti izdvojena iz obitelji, u svrhu zaštite i dobrobiti djece, kada je to potrebno poduzimaju se različite mjere prema roditeljima koji nedovoljno skrbe o djeci. Mehanizmi za nadzor nad roditeljskom skrbi postoje u Republici Hrvatskoj, a za praćenje statusa djece u obitelji zadužen je centar za socijalnu skrb. Ukoliko je zanemarivanje djeteta dostiglo stupanj toliko visok da se dijete više ne može ostaviti pod roditeljskom skrbi roditelju se oduzima pravo da živi sa svojim djetetom i odgaja ga te dijete povjerava na čuvanje i odgoj drugoj osobi ili ustanovi. Ukoliko roditelj zlorabi ili grubo zanemaruje⁹² roditeljske dužnosti i prava, roditeljska skrb oduzima se odlukom suda. Dostupni podaci ukazuju na relativno malobrojnu primjenu ovih mjera u odnosu na stvarno stanje, s obzirom na to da određeni broj romske djece prosjači i ne pohađa osnovnu školu, što ukazuje na zanemarivanje djece od strane roditelja te potrebu češće primjene spomenutih mjera. što ukazuje na određenu toleranciju centara za socijalnu skrb prema navedenom ponašanju roditelja. Centri za socijalnu skrb značajno su tolerantniji u primjeni mjera obiteljsko-pravne zaštite, kad su u pitanju romske obitelji te se na oduzimanje prava roditeljske skrbi u pravilu odlučuju tek u uvjetima teške ugroženosti zdravlja ili života djeteta. Prema izvješću o radu pravobraniteljice za djecu, iako je Ured pravobraniteljice za djecu u 2010. godini zaprimio 282 prijave koje su se ticale prava djece na zaštitu od nasilja i zanemarivanja, zabilježeno je samo 28 slučajeva koji se odnose na ograničavanje ili oduzimanje prava na roditeljsku skrb.⁹³ Međutim iz izvješća nije vidljivo je li i koliko među ovim slučajevima bilo slučajeva ograničavanja ili oduzimanja prava na roditeljsku skrb za romsku djecu.

Analiza stanja udomiteljstva za djecu iz perspektive stručnjaka u organizaciji UNICEF-ova Ureda za Hrvatsku provedena tijekom 2008. godine na temelju podataka prikupljenih na četiri stručna skupa na kojima je sudjelovalo ukupno 237 sudionika, stručnjaka i udomitelja, pokazala je da su stručnjaci u većini županija nezadovoljni nedostatkom udomiteljskih obitelji za specifične skupine djece (djecu s posebnim potrebama, djecu s poremećajima u ponašanju, djecu romske nacionalnosti). Kao jedno od specifičnih obilježja zajedničkih većini županija, posebno su istaknute poteškoće u smještanju djece romske nacionalnosti u udomiteljske obitelji. Budući da postoji izražen nedostatak udomiteljskih obitelji za romsku djecu, postoji izražena potreba za većim brojem udomiteljskih obitelji senzibiliziranih i spremnih za skrb o romskoj djeci.⁹⁴

Kako bi se djeci iz romskih zajednica bez odgovarajuće roditeljske skrbi, djeci s teškoćama u razvoju za koju roditelji nisu u stanju skrbiti ili djeci koja zbog zanemarivanja roditelja moraju biti izdvojena iz obitelji, pružila odgovarajuća skrb u obitelji, nastoji se poticati potencijalne udomitelje i posvojitelje na udomljavanje i posvajanje romske djece. Ovdje je posebno nužno istaknuti važnost poticanja udomiteljstva i posvajanja te specijaliziranog udomiteljstva unutar romske zajednice, od strane romskih obitelji, kako bi se djeci osiguralo odrastanje u okvirima tradicije i kulture kojoj po rođenju pripada. Poticanje udomiteljstva unutar romske zajednice

⁹²Pod grubom zlorabom roditeljske dužnosti razumijeva se: tjelesno ili duševno nasilje nad djetetom, spolno iskorištavanje djeteta, prisila na pretjerani rad, poticanje na prosjačenje i krađu, i slično. Grubo zanemarivanje djeteta razumijeva, između ostalog, i zanemarivanje skrbi za osnovne potrebe djeteta kao što je prehrana, higijena, odijevanje, medicinska pomoć, redovito pohađanje škole, napuštanje djeteta te ako roditelj dijete nije zaštitio od štetnih postupaka drugih osoba.

⁹³Republika Hrvatska, Pravobranitelj za djecu, Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu <<http://www.dijete.hr/>> (pristupljeno 08.02.2012.)

⁹⁴UNICEF Ured za Hrvatsku, Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj, analiza stanja i prijedlog smjernica, rujan 2009. <http://www.unicef.hr/upload/file/322/161299/FILENAME/Publikacija_udomiteljstvo_djece.pdf> (pristupljeno 08.02.2012.)

promiče se Međimurskoj županiji gdje se edukacije za udomitelje organiziraju svaka tri mjeseca. Svako edukaciji pridružuje se najmanje jedna romska obitelj. Međutim, problem kada su u pitanju udomitelji Romi javlja se u činjenici da te potencijalne udomiteljske obitelji najčešće nemaju osobne prihode, što se kosi s propisima vezanim uz davanje dozvole za udomljavanje, a udomitelji često nemaju završenu niti osnovnu školu, ili imaju skraćeno osnovnoškolsko obrazovanje stečeno na pučkom učilištu. Usprkos preprekama, centri za socijalnu skrb nalaze načine za uvođenje novih romskih obitelji u sustav udomiteljstva. Prepreke za udomljavanje romske djece nalaze se i u romskoj zajednici, jer romska populacija udomljavanje djece u romske obitelji vidi kao novi način 'zarade' zbog kojeg se obiteljima 'otimaju' djeca.

MLADI

Još jedna posebno osjetljiva skupina romske zajednice su mladi Romi. Od svih nacionalnih manjina i etničkih skupina u Hrvatskoj, Romi nedvojbeno imaju najteži socijalni položaj, uvjetovan visokim stupnjem socijalne isključenosti. Studije dosljedno pokazuju da su Romi "prezastupljeni" u svim kategorijama kojima je potrebna društvena zaštita: vrlo siromašni, dugoročno nezaposleni, bez stručne spreme, neobrazovani, članovi velikih obitelji, osobe bez boravka, državljanstva itd. Stoga Romi, pogotovo mladi, moraju dobiti priliku da izbjegnju krug siromaštva, diskriminacije i marginalizacije. U cilju poboljšanja uvjeta života pripadnika romske nacionalne manjine Vlada Republike Hrvatske donijela je Nacionalni program za Rome i Akcijski plan Desetljeća za uključivanje Roma 2005. – 2015. godine, kojima se na sustavan način želi pomoći Romima, osobito djeci i mladima, u poboljšanju uvjeta života te njihovu uključivanju u društveni život i procese odlučivanja uz očuvanje identiteta, tradicije i kulture.

Nacionalni program za Rome obuhvaća područje obrazovanja, očuvanje tradicijske kulture, uključivanje Roma, osobito mladih i djece, u društveni i politički život, statusna pitanja, suzbijanje diskriminacije, zdravstvenu zaštitu, zapošljavanje, socijalnu skrb, zaštitu obitelji, materinstva i mladeži te prostorno uređenje. Mjere predviđene u Akcijskom planu pridonijet će uklanjanju dugogodišnje marginalizacije i diskriminacije romske manjine te iskorjenjivanju siromaštva, a shodno gospodarskom razvoju i osiguravanje višeg životnog standarda. Zbog svega navedenog postoji jasna potreba za iscrpnom studijom temeljenom na pouzdanom istraživanju o mladima koji su marginalizirani i stigmatizirani u Hrvatskoj. Bez pouzdane informacije, strategije i politike usmjerene na ove skupine često su neodgovarajuće i ne ispunjavaju njihove stvarne potrebe.

Nacionalni program za mlade od 2009. – 2013. godine objašnjava situaciju mladih Roma: pripadaju nacionalnoj manjini s najtežim društvenim položajem, s visokom razinom društvene isključenosti i sa samo 10% romske djece koja završavaju osnovnu školu, a samo 5% srednju školu. U poglavlju 1, Obrazovanje i informatizacija, 1.1.4. Obrazovanje posebnih skupina mladih, NPM navodi kako se obrazovanje djece i mladih Roma provodi prema Nacionalnom programu za Rome iz 2003. godine i Akcijskom planu „Desetljeće za uključivanje Roma 2005. – 2015.“ Statistički podaci pokazuju da značajan broj mladih Roma neće nikad dobiti posao.

Tome pridonosi niska razina obrazovanja i kvalifikacija. Društvena marginalizacija dovela je do svojevrstne mimikrije te je po procjenama samo četvrtina Roma prijavljena kao Romi. Također, nepostojanje infrastrukture u romskim naseljima i neulazak mladih i djece Roma u sustav, onemogućuju tu skupinu da bude dio obrazovanja i osposobljavanja za rad. Na taj način mladi Romi ne stječu kvalifikacije i vještine koje bi ih učinile zapošljivijima. Poseban je problem ipak neodgovarajuća uključenost socijalnih službi i lokalnih zajednica u stvaranju mehanizama socijalne podrške mladima i njihovim obiteljima u ustrajanju na obrazovanju, informiranju i organiziranju pristupačnih alternativnih, izvaninstitucionalnih oblika obrazovanja i stjecanja kvalifikacija.

Treba naglasiti da je obrazovanje ustavna i zakonska obveza te kao takvo mora biti dostupno svakoj osobi, pogotovo djeci i mladima koji su socijalno isključeni i nisu u mogućnosti iskoristiti svoje pravo bez dodatne podrške.

OSOBE S INVALIDITETOM

Osobe s invaliditetom u romskoj zajednici također su iznimno osjetljiva skupina. Dok osoba starijih od 60 godina gotovo da i nema, samo je 3% romske populacije u Hrvatskoj starije od 60 godina, osobe s invaliditetom u romskoj zajednici su gotovo nevidljive. Pojedina prava iz socijalne skrbi koja se odnose na osobe s invaliditetom u obliku novčanih naknada, kao što su doplatak za pomoć i njegu, osobna invalidnina, status roditelja njegovatelja ili status njegovatelja, i naknada do zaposlenja, a posebice pojedina prava na socijalne usluge (primjerice usluga pomoći i njega u kući, usluga stručne pomoći u obitelji, usluga rane intervencije te usluga boravka), u odnosu na sveukupnu romsku populaciju, primjenjuju se u manjem broju. To ipak ne znači da u romskoj populaciji nema osoba s invaliditetom ili da ih je vrlo malo. Zapravo to je pokazatelj njihove diskriminiranosti unutar romske zajednice i zanemarenosti od drugih članova obitelji koji za njih ne traže pomoć, a neotkriveni od nadležnih službi su stoga i nedovoljno zaštićeni. U Međimurskoj županiji ova je situacija nešto bolja u posljednje dvije godine. Sva romska djeca s teškoćama u razvoju upućena su na vještačenje te sukladno oštećenju ostvaruju prava. Kod starijih osoba situacija je nešto drugačija zbog toga što su pojedina tjelesna oštećenja kod njih najčešće izazvana konzumiranjem alkohola, dok naknadu do zaposlenja ne mogu ostvariti jer nemaju dovoljno godina školovanja i osposobljavanja te nemaju kvalifikaciju ili svjedodžbu potrebnu za prijavu na zavod za zapošljavanje.

ŽENE

Većina studija koje daju disagregirane podatke prema etničkoj pripadnosti i spolu, pokazuju da su Romkinje izložene većoj socijalnoj isključenosti nego muškarci Romi, ali i većoj socijalnoj isključenosti u odnosu na žene iz ostalog stanovništva. Romkinje su izložene višestrukoj diskriminaciji zasnovanoj na etničkoj pripadnosti, spolu i statusu. Njihova se isključenost ogleda u područjima zapošljavanja, obrazovanja, zdravstvene zaštite, stanovanja. Osim toga, Romkinje imaju vrlo ograničen pristup socijalnoj skrbi i pomoći, financijskim uslugama, a posebice sudjelovanju u javnom i političkom životu.

Položaj Romkinja nije se promijenio ni usprkos činjenici da se ušlo u osmu godinu provedbe Desetljeća za uključivanje Roma. Europski parlament u svojoj rezoluciji o položaju žena Romkinja u Europskoj uniji od 01. lipnja 2006.⁹⁵ konstatira, između ostalog, da kao rezultat patrijarhalnih tradicija romske žene i djevojčice još uvijek ne uživaju potpuno poštivanje slobode izbora po pitanjima koja se tiču najosnovnijih odluka o vlastitim životima, da se Romkinje suočavaju s ekstremnim nivoima višestruke diskriminacije, da postoji neprihvatljivo veliki jaz u razinama obrazovanja ostalog stanovništva i Romkinja, da ogromna većina djevojčica u romskoj zajednici ne završava osnovno obrazovanje, da je stopa nezaposlenosti odraslih Romkinja često višestruko veća u odnosu na ostatak ženske populacije te da su Romkinje vrlo često među žrtvama trgovanja ljudima u Europi. Različite studije pokazuju da veliki broj Romkinja trpi fizičko ili seksualno nasilje od strane svojih partnera te da je u nekom trenutku svog života, veliki broj Romkinja bio žrtva obiteljskog nasilja od strane svojih supruga, svekra ili svekrve, ili drugih članova obitelji, u nekim slučajevima tijekom dugih vremenskih perioda. Veliki broj slučajeva nasilja i kršenja ljudskih prava Romkinja ostane neprijavljeno. Neprijavlivanje nasilja nad ženama događa se i u drugim zajednicama, ali vrlo je vjerojatno da je broj prijavljenih slučajeva nasilja nad Romkinjama znatno manji od broja prijavljenih slučajeva nad drugim ženama iz kulturoloških razloga, opasnosti od stigmatizacije žene u zajednici, ali i zbog nepovjerenja u institucije. U posljednjih nekoliko godina primijećen je porast ekonomskog nasilja nad Romkinjama, koje su najčešće nositelji u obitelji koji primaju novčanu pomoć, od strane supružnika koji primljenu novčanu pomoć troše na podmirenje dugova, kockanje i kamatarenje. Romkinje zbog toga vrlo često traže da se pomoć isplaćuje u naravi, kako bi osigurale osnovne namirnice za prehranu djece.

U nekim romskim zajednicama, dogovoreni brakovi, maloljetnički brakovi i prisilni brakovi još su uvijek prevladavajući kao „tradicionalna praksa“, što neke djevojčice izlaže seksualnom nasilju i iskorištavanju, ali im također u potpunosti priječi mogućnosti obrazovanja, posebice srednjoškolskog te, posljedično, zapošljavanja, jer je za uspješnije uključivanje u tržište rada srednjoškolsko obrazovanje nužno. Trgovanje ljudima, ili specifičnije, trgovanje ženama i djecom problem je cijele zajednice. I ostalo stanovništvo i romska populacija, posebice osobe lošijeg socioekonomskog statusa, izložene su povećanom riziku od postajanja žrtvama trgovanja ljudima. Romkinje su, također, zbog svog lošeg socioekonomskog statusa, niske razine obrazovanja i visoke stope nezaposlenosti dodatno izložene riziku od postajanja žrtvama trgovanja ljudima.⁹⁶ Ovaj rizik je tim veći u svjetlu skorog pristupanja Republike Hrvatske Europskoj uniji, otvaranja državnih granica i smanjene kontrole prijelaza osoba iz zemlje u zemlju. Također, u kontekstu trgovanja ljudima, ženske romske udruge ukazuju na problem trgovanja ljudima koji zahvaća i romsku zajednicu, pripisujući to običaju i tradiciji Roma.⁹⁷ Poseban naglasak stavljen je na ugovaranje maloljetničkih brakova uz novčane ili druge naknade koje se opravdava "romskim običajima", a zapravo predstavljaju trgovanje djecom i

⁹⁵European Parliament resolution on the situation of Roma women in the European Union, 01 June 2006
<<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P6-TA-2006-0244+0+DOC+PDF+V0//EN>> (pristupljeno 05.02.2012.)

⁹⁶Balogh, Lídia and Kóczé, Angéla, Policy Paper "Current Issues in Europe Regarding the Social and Political Inclusion of Romani Women", issued for the Roma Women in Focus conference held in Budapest on the 7th April, 2011.
<http://www.peacewomen.org/assets/file/partpol_romaniwomensocialinclusionineurope_ewl_april2011.pdf> (pristupljeno 05.02.2012.)

⁹⁷Okrugli stol "Tradicija, običaji i pritisak okoline", Udruga žena Romkinja Bolja Budućnost, Zagreb, 2. prosinca 2011.

ozbiljna su povreda brojnih dječjih prava. Posebno je naglašeno da pripadnici/ce romske nacionalne manjine najčešće postaju žrtve trgovanja ljudima u svrhu prisilnih sklapanja maloljetničkih brakova i prosjačenja.

Imajući na umu naprijed navedeno, jedan od primarnih ciljeva Strategije je podići razinu kvalitete života i potaknuti socijalno uključivanje romske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj te smanjiti nejednakost i jaz između socioekonomskog statusa Roma i ostalog stanovništva pravovremenim osiguravanjem iste razine kvalitete i dostupnosti socijalne skrbi, uz uključivanje i koordinirano djelovanje svih tijela i organizacija na svim razinama društva u Republici Hrvatskoj čije je djelovanje usmjereno na pružanje socijalnih usluga i osiguravanje kvalitete života u zajednici.

CILJEVI

Opći i posebni ciljevi ovog dijela Strategije definirani su u skladu s uočenim potrebama romske zajednice te uz sudjelovanja stručnjaka/inja iz područja socijalne skrbi te međunarodnih organizacija s iskustvom u radu u romskim zajednicama te na temelju iskustava u provedbi dvaju već postojećih strateških dokumenata vlade Republike Hrvatske.

Glavni nositelj mjera predviđenih za postizanje ciljeva postavljenih u strateškom području socijalne skrbi je Ministarstvo socijalne politike i mladih. Za mjere koje su u okviru ovog područja strategije usmjerene na obrazovanje kadrova, nositelj će biti Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, dok će za mjere koje su usmjerene na poticanje zapošljavanja nositelj biti Hrvatski zavod za zapošljavanje.

OPĆI CILJ: Smanjiti siromaštvo romske populacije i unaprijediti kvalitetu socijalnih usluga i usluga u zajednici.

POSEBNI CILJEVI

Posebni cilj 1: Podići kvalitetu, dostupnost i pravovremenost socijalnih usluga i usluga u zajednici s posebnim naglaskom na žene, djecu, mladež, osobe starije životne dobi i osobe s invaliditetom.

Definicija: Kako bi se postigao ovaj cilj, potrebno je osnažiti kapacitete postojećih servisa, centara za socijalnu skrb i obiteljskih centara za pružanje socijalnih usluga romskoj populaciji u naseljima nastanjenim Romima, kao i marginaliziranim romskim naseljima te poticanje i osnaživanje Roma za korištenje svojih prava. Također je potrebno formirati mobilne timove sastavljene od stručnih radnika te educiranih i osposobljenih medijatora Roma, sa svrhom svakodnevnog pružanja socijalnih usluga u romskim zajednicama

Pokazatelj učinka:

- Udio ispitanika koji su izrazili zadovoljstvo pruženim uslugama
- Udio stanovništva romskih zajednica kojima je socijalna skrb dostupna i pravovremena
- Broj pritužbi koje su podnijeli pripadnici romske nacionalne manjine pravobraniteljima ili timovima za pravnu pomoć

Polazna vrijednost:

- Trenutna kvaliteta pruženih usluga i zadovoljstvo korisnika pruženim uslugama
- Broj pritužbi koje su podnijeli pripadnici romske nacionalne manjine pravobraniteljima ili timovima za pravnu pomoć u 2012. godini

Izvori podataka:

- Ankete, studije, izvješća socijalnih radnika

Mehanizmi za praćenje napretka:

- Napraviti analizu anketiranjem korisnika.

Posebni cilj 2: Podići razinu kvalitete života unutar romskih obitelji s posebnim naglaskom na prava i dobrobit djece i mladih.

Definicija: Podizanje svijesti, edukacija i osnaživanje pripadnika romske populacije, obitelji i mladih za kvalitetniji život unutar obitelji te bolju skrb o djeci i kvalitetno roditeljstvo. Mjere za postizanje ovog posebnog cilja usmjerene su na važne segmente obiteljskog života i skrbi o djeci, a podrazumijevaju sudjelovanje nadležnih tijela i organizacija kroz pojedinačne ili zajedničke aktivnosti kako bi se sinergijskim djelovanjem postigao trajan pozitivan učinak. Ovaj cilj sukladan je Strategiji razvoja socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj, Poglavlje 4.7.3. Razvoj usluga namijenjenih obitelji

Pokazatelj učinka:

- Udio obitelji u kojima je povećana razina kvalitete života u odnosu na razinu kvalitete života izmjerene na početku (npr. u 2012. godini) – evaluacija ishoda

Polazna vrijednost:

- Izmjerena razina kvalitete života na početku određenim upitnikom za mjerenje ovog konstrukta; Podaci istraživanja instituta Ivo Pilar *Kako žive Hrvatski Romi?*
- Podaci Centara za socijalnu skrb - pokazatelji kvalitete života,
- Moguće je obaviti istraživanje. Potrebno je odrediti tko će ga provesti.

Izvori podataka:

- Ankete, istraživanja, podaci i evidencije Ministarstva socijalne politike i mladih, Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta, Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, Pravobraniteljice za djecu

Posebni cilj 3: Osnažiti lokalnu romsku zajednicu za prepoznavanje opasnosti od rizika izloženosti pojavama trgovanja ljudima, seksualnog iskorištavanja i drugih oblika nasilja s naglaskom na žene i djecu

Definicija: Kako bi se smanjili rizici od izloženosti romske populacije, posebice žena i djece kao najranjivijih skupina, od pojava trgovanja ljudima, seksualnog iskorištavanja i različitih drugih oblika nasilja, potrebno je sustavno raditi na podizanju svijesti, edukaciji, informiranju i osnaživanje pripadnika romske populacije, posebice žena i djece, o potencijalnim rizicima od izloženosti ovim pojavama te postojećim mehanizmima zaštite.

Pokazatelj učinka:

- Udio romskog stanovništva, žena i djece, koje je upoznato s pojavama trgovanja ljudima, seksualnog iskorištavanja i drugih oblika nasilja i poznaje mehanizme zaštite u odnosu na početne vrijednosti

Polazna vrijednost:

- Udio romskog stanovništva, žena i djece, koje je upoznato s pojavama trgovanja ljudima, seksualnog iskorištavanja i drugih oblika nasilja i poznaje mehanizme zaštite

Izvori podataka:

- Ankete u romskim zajednicama

IV.4.5 Prostorno uređenje, stanovanje i zaštita okoliša

PROSTORNO UREĐENJE

U svrhu stvaranja preduvjeta za prostorno rješavanje, uređenje i opremanje lokacija naseljenih Romima odnosno poboljšanja uvjeta stanovanja romske populacije u Republici Hrvatskoj, Ministarstvo graditeljstva i prostornoga uređenja provodi mjere propisane u poglavlju XIII Prostorno uređenje Nacionalnog programa za Rome (Vlada RH, 2003.) i poglavlju Stanovanje Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015. (Vlada RH, 2005.) za koje je zaduženo kao nositelj, koordinator ili suradnik u provedbi.

Od 2004. godine do danas putem županijskih zavoda za prostorno uređenje identificirano je 14 županija koje na svom teritoriju imaju lokacije naseljene Romima (tzv. romska naselja) koje zahtijevaju prostorno rješavanje, uređenje i opremanje. Pored toga, Institut za društvena istraživanja "Ivo Pilar" proveo je istraživanje prostornog razmještaja i karakterizaciju lokacija naseljenih Romima na području Republike Hrvatske i izradio studiju „Lokacije naseljene Romima – stanje i unapređenje razvoja naselja i aspiracije za oblike stanovanja“ kako bi se dobilo spoznaje o prostornom razmještaju romskih naselja, obilježjima stambenog fonda i stanja socijalne i tehničke infrastrukture te željama i potrebama romskog stanovništva vezanim za stanovanje i opremljenost naselja u kojima žive. Na temelju toga je objavljena knjiga *Kako žive hrvatski Romi*, na hrvatskom i engleskom jeziku. Istraživanje i izradu studije financiralo je Ministarstvo graditeljstva i prostornoga uređenja.

Glavni problemi:

Sam fenomen "romskih naselja", tj. specifičnih lokacija naseljenih Romima, znak je prostorne segregacije značajnog dijela romske nacionalne manjine. Takva 'naselja', osim niskog standarda stanovanja, preizgrađenosti i uglavnom neuređenog okoliša, obilježava i karakter privremenosti. Mnoga romska naselja nisu evidentirana u postojećim prostornim planovima JLS, pa je i dalje potrebno donošenje novih, odnosno izmjena i dopuna postojećih prostornih planova. JLS nemaju zonske planove, pa mnogih postojećih naselja nema u prostorno planskoj dokumentaciji., a isto tako su mnoga naselja izgrađena izvan područja planiranih prostornim planovima za građenje naselja.

To onemogućuje stalnost rješenja na temelju lokacijskih dozvola, a očituje se i u manjkavoj ili nepostojećoj komunalnoj infrastrukturi. Na mnogim mjestima nisu riješeni imovinsko-pravni odnosi: graditelji stambenih zgrada nisu vlasnici zemljišnih čestica na kojima su objekti izgrađeni, bilo da je vlasništvo privatno, općinsko/gradsko ili državno. Zbog toga nisu moguća stalna rješenja čak ni iznimno, izvan prostornih planova. Dio problema je i ažuriranje zemljišnih knjiga.

Zbog toga je velik dio kuća u kojima žive Romi sagrađen bespravno. Osim navedenih problema, u legalizaciji kuća i naselja postoji i problem troškova, koje mnoge romske obitelji ne mogu pokrivati same. I u slučajevima u kojima su naselja legalizirana i imaju komunalnu infrastrukturu, same kuće često nisu priključene na struju, vodu ili kanalizaciju. Postoje za mnoge obitelji poteškoće u plaćanju komunalnog doprinosa.

Donošenje prostornih planova (PP), odnosno donošenje izmjena i dopuna PP sukladno stanju na terenu detektirano je kao problem te na njega treba odgovoriti definiranjem relevantnih mjera. No prihvaćanje inicijative za donošenje, odnosno izmjene i dopune PP, kao i odluka hoće li ga se usvojiti, ostaje na predstavničkom tijelu JLS.

Legalna gradnja stambenih objekata za Rome je otežana uslijed nedostatka financijskih sredstava potrebnih za izradu projektne dokumentacije za obiteljske kuće, komunalnog doprinosa i ostalih troškova prilikom izdavanja akata o građenju. Problem legalizacije romskih naselja tj. nelegalizirana naselja uvjetovan je i nepoznavanjem propisa, nedostatkom financijskih sredstava za pokretanje postupka te otežanim pristupom institucijama koje pružaju usluge. Sve to rezultira getoizacijom (prostornim izdvajanjem romske nacionalne manjine).

STANJE PROVEDBE MJERA

Izrada županijskih programa aktivnosti i mjera za unapređenje stanja prostora i uvjeta stanovanja na lokacijama naseljenim Romima – Izradi županijskih programa pristupilo je 14 JP(R)S koje na svom teritoriju imaju lokacije naseljene Romima koje zahtijevaju prostorno rješavanje, uređenje i opremanje i Zavod Grada Zagreba. Do danas je Županijske programe izradilo i donijelo 13 županija: Zagrebačka, Sisačko-moslavačka, Karlovačka, Varaždinska, Koprivničko-križevačka, Bjelovarsko-bilogorska, Ličko-senjska, Virovitičko-podravska, Brodsko-posavska, Osječko-baranjska, Istarska i Međimurska županija te Grad Zagreb. Primorsko-goranska je izradila svoj program, ali ga nije usvojila na Županijskoj skupštini

Županijski programi su stručni elaborati koji za svaku lokaciju daju podatke o lokaciji (stanovnicima koji na njoj žive, potom prostorne podatke kao npr. vlasništvo zemljišta, namjena zemljišta po važećem planu, komunalnoj infrastrukturi, stambenim objektima, objektima javne namjene); procjenu stvarnih potreba i radova koje je potrebno izvršiti kako bi se poboljšao stambeni i naseljski standard (potreba izrade planova, rješavanje imovinskih odnosa nad zemljištem, parcelacija zemljišta i uknjižba, izvođenje infrastrukture, izgradnja objekata javne namjene) i procjenu troškova za sve predložene radove te druge podatke važne za provedbu.

Izradu županijskih programa sufinanciralo je tadašnje Ministarstvo prostornog uređenja i graditeljstva.

Provedba županijskih programa aktivnosti i mjera za unapređenje stanja prostora i uvjeta stanovanja na lokacijama naseljenim romima – U okviru provedbe županijskih programa, Ministarstvo je zaduženo da kao suradnik u provedbi osigurava sredstva za pomoć JLS u izradi prostornih planova za lokacije naseljene Romima (prostorni planovi uređenja općine ili grada u dijelu koji se odnosi na lokacije naseljene Romima i/ili detaljni planovi uređenja).

Temeljem osiguranih sredstava, od početka provedbe Nacionalnog programa i Akcijskog plana do danas, 16 JLS u 13 županija za 17 lokacija naseljenih Romima izradilo je i donijelo ukupno 25 prostornih planova i stvorilo nužne prostorne planske pretpostavke za daljnje aktivnosti na legalizaciji bespravno izgrađenih objekata, uređenju i opremanju tih lokacija.

Kontinuirano praćenje stanja lokacija naseljenih Romima – U svrhu uspostave baze podataka o prostorno planskoj dokumentaciji JLS za lokacije naseljene Romima, Odluke ministra o osiguranju sredstava JLS za izradu prostornih planova donose temeljem zahtjeva JLS, dogovorno na svim razinama i dostavljaju kontinuirano županijskim zavodima za prostorno uređenje, kao koordinatorima provedbe Županijskih programa i nositeljima uspostave baze podataka na regionalnoj razini.

Ciljevi i polazišta iz Nacionalnog programa za Rome od 2003. godine na području prostornog uređenja, stanovanja neće se mijenjati, već će nastaviti tijekom provedbe mjera koja su zacrtana iz prethodnih dokumenata (Nacionalni program za Rome iz 2003. i Akcijski plan Desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015. za razdoblje 2011. i 2012.). I dalje će se nastaviti donošenje preostalih Županijskih programa (to se odnosi na Primorsko-goransku županiju, koja još uvijek nije donijela svoj program) i prostornih planova JLS naseljenim Romima, koje će i dalje pratiti i sufinancirati Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja, kako bi se ostvarili što bolji uvjeti stanovanja romske populacije.

Sustavno će se pratiti realizaciju programa i planova te po potrebi intervenirati. Cilj je destimulirati nekontrolirano širenje substandardnih naseobina i određivanje granica rasta kroz infrastrukturne radove odnosno izbor namjene površina u cilju društvene i ekonomske afirmacije Roma. Treba omogućiti optimalnu transformaciju prostora, naročito vrijednih gradskih ili doprirodnih prostora na način da se predlažu etapna rješenja koja uključuju i privremene oblike korištenja prostora.

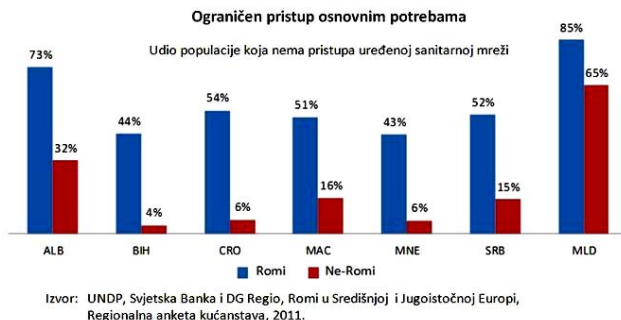
STANOVANJE

Općenito, empirijska istraživanja stanovanja u Hrvatskoj su izrazito rijetka, a time i istraživanja o stanovanju Roma. Ne postoji ni poseban propis kojim se uređuje obveza države u stambenom zbrinjavanju socijalno ugroženih kućanstava.

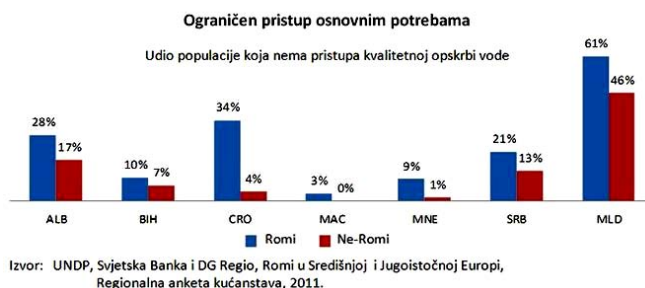
Hrvatska je izradila Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju 2007. godine, a prema Nacionalnom provedbenom programu za socijalno uključivanje 2011.-2012. godine, jedna od aktivnosti u području olakšanja pristupa stanovanju za socijalno ugrožene skupine je i izrada procjene stambenih potreba različitih skupina socijalno ugroženih slojeva. Dokumenti koje će Republika Hrvatska izrađivati, nakon ulaska u Europsku uniju, obuhvaćaju i Nacionalni akcijski plan protiv siromaštva i socijalne isključenosti, gdje će pitanje stanovanja Roma biti jedno od prioriteta.

Vijeće Europe u svojim dokumentima poziva na tretiranje Roma kao nacionalne manjine kojoj pripadaju sva građanska, socijalna i druga prava, a ne kao socijalno deprivilegirane grupe, a Preporuka Odbora ministara Vijeća Europe Rec(2005)4 definira da su područja stanovanja Roma stanovi/kuće, ali i karavani i mobilne kuće, o čemu države-članice moraju voditi brigu.

Glavna načela Nacionalne strategije za Rome u području stanovanja su destigmatizacija, desegregacija i degetoizacija na razinama procesa, sredstava (mehanizama provedbe) i ljudi koji su korisnici ili provoditelji Strategije, a usmjerena su na podizanje standarda i adekvatnosti stanovanja Roma u Republici Hrvatskoj.

Standard stanovanja promatra se kroz broj stanova za stalno stanovanje, površinu stanova, prosječnu kvadraturu stana po stanovniku, prosječan broj osoba po stanu, kao i sobnost, opremljenost nastanjenih stanova kuhinjom, zahodom i kupaonicom te instalacijama (struje, vodovoda, kanalizacije, centralnog grijanja). Program Ujedinjenih nacija o stanovanju definira odgovarajuće (prikladno, adekvatno) stanovanje kao više od krova nad glavom - ono znači i prikladnu privatnost; prostor; fizičku dostupnost; prikladno osiguranje; osiguranje zakupa; strukturalnu stabilnost i izdržljivost; prikladno osvjetljenje, grijanje i ventilaciju; prikladnu temeljnu infrastrukturu kao što je opskrba vodom, sanitarni prostor i prostor za odlaganje otpada; prikladnu i dostupnu lokaciju u odnosu na rad i temeljene sadržaje: sve to bi trebalo biti dostupno prema pristupačnim troškovima.

Europska unija teži premošćivanju jaza između udjela Roma s pristupom stanovanju i javnim komunalnim uslugama i ostalog stanovništva. Istraživanja⁹⁸ pokazuju da tek 4% romskih kućanstva obuhvaćenih uzorkom (N=968) ima opremu koja jamči higijenski standard potreban za normalan život, tj. priključke za tekuću vodu, električnu struju, kanalizaciju te posjeduje kupaonicu i WC u kući. Kućanstva bez ijednog priključka najčešća su u Varaždinskoj i Međimurskoj županiji. Prema podacima UNDP-a (2008) 3% kućanstava većinskog stanovništva živi u daščarama ili trošnim kućama, a među romskim kućanstvima takvih je 25%; oko 61% romskih kućanstava je bez unutarnjih toaleta, pristupa kupaonici ili odlagalištu otpada, dok je to slučaj u samo 19% kućanstava susjednog većinskog stanovništva, a između 72% i 100% kućanstava diljem EU-a spojeno je na javni vodoopskrbni sustav.

Specifična pitanja stanovanja Roma u Hrvatskoj još su neistraženi problemi stanovanja u urbanim i ruralnim mjestima; problemi Roma-beskućnika; problemi stanovanja Roma-počinitelja kaznenih djela koji se vraćaju s izvršavanja kazne zatvora. Također, nije poznat udio Roma među primateljima pomoći za podmirenje troškova stanovanja.

Financiranje projekata putem sredstava Europske unije neće se primjenjivati na privatno vlasništvo nego samo za projekte koje provode javne vlasti te su stoga jedinice lokalne i područne samouprave pozvane na izradu projekata za unapređenje stanovanja Roma.

Stanovanje bi trebalo biti sastavnim dijelom većine nacionalnih strategija i programa odnosno mjera kao pitanje koje obuhvaća sve značajne sektore, a aktivnosti vezane uz stanovanje trebaju biti dio integriranog pristupa uključujući, posebice, ljudska prava, obrazovanje, zdravlje, socijalna pitanja, zapošljavanje i sigurnost te desegregacijske mjere.

S druge strane, postoje i primjeri dobre prakse. Prema službenim evidencijama Ministarstva regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, čiji je prednik Ministarstvo regionalnog razvoja, šumarstva i vodnoga gospodarstva utvrđeno je da je po svim modelima stambenog zbrinjavanja koje predviđa Zakon o područjima posebne državne skrbi (NN, br. 86/08 i 57/11) do sada pozitivno riješeno 105 obitelji čiji su članovi pripadnici romske nacionalne manjine. Od navedenog broja 58 obitelji je stambeno zbrinuto dodjelom kuće u državnom vlasništvu, 11 obitelji dodjelom oštećene kuće u državnom vlasništvu i osnovni građevinski materijala za sanaciju iste, 7 obitelji dodjelom stanova u državnom vlasništvu, jedna obitelj dodjelom građevinskog zemljišta u državnom vlasništvu te 28 obitelji darovanjem osnovnog građevinskog materijala za sanaciju ili izgradnju obiteljske kuće u vlasništvu podnositelja zahtjeva. Trenutno su neriješena 73 zahtjeva obitelji čiji su pripadnici romske nacionalne manjine.

U cilju poboljšanja uvjeta stanovanja romske populacije Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova EU do kraja 2010. godine u okviru višegodišnjeg Projekta EIB II - Integralni razvoj

⁹⁸Geran-Marko Miletić, "Uvjeti stanovanja i stambene aspiracije Roma", u Maja Štambuk (ur.), *Kako žive hrvatski Romi*, Institut "Ivo Pilar", Zagreb 2005., str. 159-175

lokalne zajednice sufinanciralo je izgradnju obiteljskog romskog naselja u Općini Darda u Osječko-baranjskoj županiji.

Ministarstvo graditeljstva i prostornoga uređenja je od županija zaduženih za izradu županijskih programa aktivnosti i mjera za unapređenje stanja prostora i uvjeta stanovanja na lokacijama naseljenim Romima zatražilo prikupljanje podataka o opsegu pomoći koje su JLS pružile u cilju stambenog zbrinjavanja pripadnika romske nacionalne manjine ili pružanja drugih vrsta pomoći u rješavanju stambenog pitanja. Pomoć kod stambenog zbrinjavanja tako su pružili: Grad Čazma, Grad Daruvar, Grad Valpovo, Općina Darda, Grad Karlovac, Grad Ogulin, Grad Ozalj, Općina Saborsko, Općina Vrhovina, Grad Virovitica. Uz navedeno jedinice lokalne samouprave su dodjeljivale sredstva za podmirivanje troškova stanovanja (računi za električnu energiju, vodu, plin), sredstva jednokratne pomoći ili plaćanja troškova stanovanja (najam). Takve oblike pomoći dodjeljivali su: Grad Sv. Ivan Zelina, Općina Kloštar Ivanić, Općina Sveti Đurđ, Grad Koprivnica, Grad Križevci, Grad Karlovac, Grad Ozalj, Grad Virovitica, Grad Slatina.

Glavni problemi:

Stambeni objekti su neadekvatni. To su substandardni objekti, koji ni po kvaliteti ni po dimenzijama ne pružaju adekvatan prostor za zadovoljavanje elementarnih potreba stanara.

Nije osigurano zamjensko stanovanje za korisnike objekata koje je nemoguće legalizirati na određenoj lokaciji. Neopremljeni su, ili su manjkavo opremljeni infrastrukturom (struja, voda, kanalizacija). Slaba je i opremljenost stanova.

Postoje različiti problemi u urbanom odnosno ruralnom prostoru.

Postoje značajne prepreke stambenoj integraciji, koji se očituju kada u sklopu mjera za sprečavanje getoizacije dođe do mogućnosti preseljenja/integriranja romske populacije u većinska naselja ili stambene zgrade s većinskim stanovništvom.

ZAŠTITA OKOLIŠA

Glavni problemi:

U mnogim romskim 'naseljima' nije organiziran odvoz i odlaganje/prikupljanje komunalnog otpada. Postoji i problem plaćanje odvoza smeća. Uz mnoge kuće drže se životinje na neadekvatan način.

Veliko je i onečišćenje okoliša neodgovarajućim postupanjem s otpadom.

Kvaliteta pitke vode često je niska. Manjkava komunalna infrastruktura postaje problem okoliša kada nije adekvatno riješeno pitanje pristupa vodi i kanalizaciji, odnosno sanitarijama.

Nedostatan je nadzor ovlaštenih osoba jedinice lokalne samouprave (npr. komunalni redar) nad stanjem i okolišem.

Zamijećeno je i da dio pripadnika romske nacionalne manjine prilikom obavljanja pojedinih aktivnosti u djelatnosti gospodarenja otpadom (skupljanje, prijevoz, obrada) ne poštuje propisani postupak u sustavu gospodarenja otpadom.

CILJEVI

Ciljevi ovog dijela Strategije postavljeni su u skladu s uočenim problemima vezanim uz područje stanovanja i stambenog zbrinjavanja, prostornog uređenja i zaštite okoliša na područjima na kojima žive Romi. Ciljevi su formulirani kroz dijalog između tijela državne uprave predstavnika romske zajednice i organizacija civilnog društva.

Nositelji mjera predviđenih za postizanje ciljeva postavljenih u strateškom području stanovanja, prostornog uređenja i zaštite okoliša su Ministarstvo graditeljstva i prostornoga uređenja, Ministarstvo zaštite okoliša i prirode, Ministarstvo socijalne politike i mladih, Ministarstvo pravosuđa, Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova EU, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave.

OPĆI CILJ: Poboljšanje uvjeta stanovanja romske populacije

PROSTORNO UREĐENJE

POSEBNI CILJEVI

Posebni cilj 1: Osigurati prostorno-plansku dokumentaciju za romska naselja kako bi se stvorili uvjeti za poboljšanje stanovanja romske populacije.

Definicija: Ovaj cilj bit će postignut izradom, ažuriranjem i provedbom županijskih programa aktivnosti i mjera za unapređenje stanja prostora i okoliša na lokacijama naseljenim Romima. Zacrtni ciljevi bit će postignuti korištenjem postojeće dokumentacije, koju treba ažurirati/prilagoditi prema potrebi.

Pokazatelji učinka:

- Broj naselja legaliziranih u smislu uklapanja u prostorne planove

Polazna vrijednost:

- Broj naselja legaliziranih u smislu uklapanja u prostorne planove u 2012.

Izvori podataka:

- Raspoloživi podaci DZS-a i iz provedenog istraživanja (županijski programi)
-

Posebni cilj 2: Urediti i opremiti te poboljšati kvalitetu stanovanja u legaliziranim romskim naseljima.

Definicija: Ovaj cilj bit će postignut izradom i eventualnim izmjenama i dopunama postojećih prostornih planova jedinica lokalne samouprave za lokacije naseljene Romima, kao prostorno planskog preduvjeta za integraciju njihovih građevina u prostorne i funkcionalne sustave postojećih naselja. Također će se kontinuirano pratiti stanja lokacija naseljenih Romima, od

strane jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i Ministarstva graditeljstva i prostornoga uređenja. Na takav način se ostvaruju ciljevi prostorno-planskih preduvjeta za legalizaciju, uređenje, opremanje i povećanje standarda stanovanja na područjima naseljenim Romima.

Pokazatelji učinka:

- Smanjenje broja zahtjeva za izdavanje dozvola za gradnju ili legalizaciju objekata Roma odbijenih zbog nemogućnosti uklapanja u važeće prostorne planove.

Polazna vrijednost:

- Broj odbijenih zahtjeva za izdavanje dozvola za gradnju ili legalizaciju objekata Roma u 2012.

Izvori podataka:

- Evidencije Ministarstva graditeljstva i prostornoga uređenja o sufinanciranju izrade prostornih planova JLS i evidencije jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave za lokacije naseljene Romima

Posebni cilj 3: Riješiti imovinsko-pravne odnose u romskim naseljima.

Definicija: Zakonom o postupanju s nezakonito izgrađenim zgradama (NN 90/11) omogućeno je svim bespravnim graditeljima odnosno vlasnicima nezakonitih zgrada, pa tako i Romima, naknadno ozakonjenje zgrada izgrađenih bez propisanog akta kojim se dozvoljava građenje, pokretanjem postupka naknadnog ozakonjenja odnosno ishoda rješenja o izvedenom stanju kod nadležnog upravnog tijela. U rješavanje imovinskih i pravnih odnosa treba uključiti jedinice lokalne samouprave, Državno odvjetništvo i Agenciju za upravljanje državnom imovinom.

Pokazatelji učinka:

- Porast udjela naselja/parcela/kuća s riješenim imovinsko-pravnim statusom

Polazna vrijednost:

- Udio naselja/parcela/kuća s riješenim imovinsko-pravnim statusom

Izvori podataka:

- Evidencije jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, Državnog odvjetništva, Agencije za upravljanje državnom imovinom (AUDIO)

STANOVANJE

POSEBNI CILJEVI:

Posebni cilj 1: Unaprijediti stambenu integraciju Roma u zajednici

Definicija: ovaj cilj bit će postignut podizanjem razine svijesti i znanja Roma o načinu korištenja stambenih objekata i okoliša u skladu s pravilima o komunalnom i kućnom redu. Pored toga, mjerama u okviru ovog cilja bit će promicane antidiskriminacijske mjere.

Pokazatelji učinka:

- Poboľjšani uvjeti života u romskim naseljima (higijena naselja, odlaganje otpada)

Polazna vrijednost:

- Kvaliteta života i higijenski uvjeti stanovanja u romskim naseljima u 2012.

Izvori podataka:

- Izvješća jedinica lokalne samouprave, izvješća centara za socijalnu skrb, izvješća inspekcijских službi

Posebni cilj 2: Osigurati stanovanje u primjerenim uvjetima

Definicija: Mjere unutar ovog cilja usmjerene su na stvaranje uvjeta za integraciju Roma u stambenom smislu provodeći desegregacijske mjere. Kako bi se ostvario ovaj cilj, potrebno je provesti više mjera usmjerenih na podizanje standarda života romske populacije. Potrebno je napraviti procjenu neadekvatnih romskih objekata te primijeniti socijalne programe stambenog zbrinjavanja na romske obitelji i pojedince tamo gdje je potrebno. Nadalje, bit će osigurana zamjena za stambene jedinice koje nije moguće legalizirati iz prostornih razloga. Budući da za to postoje odgovarajući propisi, treba putem nadzora i pravne pomoći osigurati da njihova provedba ne bude na štetu prava stanara-Roma. Bit će napravljena sanacija i izgradnja kuća za romske obitelji na područjima posebne državne skrbi sukladno Zakonu o područjima posebne državne prema planu regionalne i lokalne samouprave. Sufinancirat će se projekti infrastrukture za romska naselja u suradnji i prema zahtjevu jedinica lokalne i regionalne samouprave koji su nositelji projekta te se provoditi programi, aktivnosti i mjere za unapređenje stanja prostora i uvjeta stanovanja na lokacijama naseljenim Romima, posebice glede boljeg pristupa komunalnim uslugama.

Pokazatelji učinka:

- Povećanje standarda i kvalitete življenja u romskim naseljima
- Obuhvat romske populacije mjerama usmjerenim na osiguranje stanovanja u primjerenim uvjetima

Polazna vrijednost:

- Standard i kvaliteta življenja u romskim naseljima iz Županijskih programa aktivnosti i mjera

Izvori podataka:

- Procjena adekvatnosti stanovanja Roma

ZAŠTITA OKOLIŠA

POSEBNI CILJEVI

Posebni cilj 1: Unaprijediti stanje okoliša romskih naselja

Definicija: Provedba organiziranog prikupljanja i odvoza otpada u legaliziranim romskim naseljima od strane jedinica lokalne samouprave i ovlaštenog komunalnog društva. Sanacija postojećih i sprječavanje nastanka novih divljih odlagališta otpada u svim romskim naseljima. Jačanje suradnje regionalne i lokalne samouprave i romske nacionalne manjine radi koordinacije i unapređenja aktivnosti zaštite okoliša, odnosno sprječavanja nastanka divljih odlagališta.

Pokazatelj učinka:

- Udio romskih naselja u kojima se gospodari otpadom na propisani način
- Smanjenje negativnog utjecaja otpada na okoliš

Polazna vrijednost:

- Udio romskih naselja s divljim odlagalištima otpada

Izvori podataka:

- Izvješća i studije jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave

Posebni cilj 2: Podići razinu informiranosti romske nacionalne manjine o zaštiti okoliša i o načinima njezine provedbe

Definicija: Kako bi se postigao ovaj cilj potrebno je uključiti predstavnike vijeća i predstavnike romske nacionalne manjine u akcije i ciljane programe zaštite okoliša jedinica regionalne/lokalne samouprave te bi se preko njih mogle distribuirati informacije o otvorenim natjecajima i programima. Mjere u okviru ovog cilja usmjerene su na poticanje i osnaživanje romskih udruga (jačanje kapaciteta) za provedbu projekata edukacije i podizanja svijesti o zaštiti okolišate sudjelovanje na natjecajima za dodjelu sredstava udrugama za programe edukacije i aktivnosti podizanja svijesti o zaštiti i očuvanju okoliša. Također, provedba mjera Akcijskog plana za obrazovanje za održivi razvitak utjecat će na razvoj znanja i vještina i romskog stanovništva na području zaštite okoliša i održivog razvitka.

Pokazatelji učinka:

- Povećanje razine informiranosti o zaštiti okoliša i sposobnosti za samostalno planiranje i provođenje projekata

Polazna vrijednost:

- Nezadovoljavajuća razina informiranosti pripadnika romske zajednice o zaštiti okoliša

Izvori podataka:

- Izvješća o provedbi mjera

IV.4.6 Uključivanje u društveni i kulturni život

POLITIČKA PARTICIPACIJA ROMSKE NACIONALNE MANJINE

Sukladno odredbama Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, Zakona o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave⁹⁹ i Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski sabor¹⁰⁰, omogućena je zastupljenost Roma u predstavničkim tijelima na lokalnoj i regionalnoj razini te mogućnost izbora u Hrvatski sabor zastupnika nacionalnih manjina, koji bi zastupao i Rome. U jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave ne postoji zakonska obveza osiguranja zastupljenosti pripadnika romske nacionalne manjine u izvršnim tijelima, kao ni obveza da se planom prijema planira zapošljavanje potrebnog broja pripadnika romske nacionalne manjine u upravnim tijelima jedinica, obzirom da pripadnici romske nacionalne manjine, prema Popisu stanovništva, kućanstva i stanova iz 2001. godine, u stanovništvu niti jedne jedinice lokalne samouprave na području Republike Hrvatske ne sudjeluju s više od 15%, odnosno u županiji s više od 5%.

ZASTUPLJENOST

Temeljem podataka iz odgovarajućeg popisa birača koji su korišteni za potrebe održavanja lokalnih izbora 2009. godine, pripadnici romske nacionalne manjine imali su udio veći od 5%, a manji od 15% u ukupnom biračkom tijelu četiri jedinice lokalne samouprave, odnosno u općinama Darda (Osječko-baranjska županija) te Mala Subotica, Orehovica i Pribislavec (Međimurska županija).

Sukladno odredbama Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, takav udio omogućuje zastupljenost pripadnika romske nacionalne manjine u općinskom vijeću. Veći udio bi osigurao i srazmjernu zastupljenost pripadnika romske nacionalne manjine u predstavničkom tijelu i izvršnom tijelu.

Na izborima zastupnika u Hrvatski sabor održanim u 2011. godini, kao zastupnik romske, austrijske, bugarske, njemačke, poljske, rumunjske, rusinske, ruske, turske, ukrajinske, vlaške i židovske nacionalne manjine izabran je pripadnik romske nacionalne manjine. Ovo je drugi mandat u kojem je zastupnik navedenih manjina u Hrvatskom Saboru osoba iz redova romske zajednice.

Izbori za vijeća i predstavnike nacionalnih manjina provedeni u srpnju 2011. godine pokazali su visoku osviještenost Roma o potrebi sudjelovanja na izborima. Primjerice, odaziv romskih birača u općinama bio je 63,40%, što je za 42,46% veći postotak od odaziva na izborima za vijeća i predstavnike nacionalnih manjina u 2007. godini. Također se povećao i broj izabranih vijeća i predstavnika romske nacionalne manjine u odnosu na izabrana vijeća i predstavnike u 2007. godini. Tako je izabrano 17 romskih vijeća (7 na razini županije, 5 na razini grada i 5 na razini općine) i 11 predstavnika (4 na razini županije, 5 na razini grada i 2 na razini općine), što u odnosu na izabrana vijeća i predstavnike u 2007. godini znači porast za jedno vijeće i dva predstavnika.

⁹⁹Narodne novine, broj: 33/01., 10/02., 155/02., 45/03., 43/04., 40/05., 44/05. – pročišćeni tekst i 109/07.)

¹⁰⁰Narodne novine, broj: 116/99., 109/00., 53/03., 69/03. – pročišćeni tekst, 167/03., 44/06., 19/07., 145/10. i 93/11. - Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, broj: U-I- 120/2011.

Romski predstavnici aktivno sudjeluju u izradi politika (Nacionalni program za Rome i Akcijski plan Desetljeća za uključivanje Roma) i članovi su Povjerenstva za praćenje Nacionalnog programa za Rome i Radne skupine za praćenje Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma. Pripadnici romske nacionalne manjine sudjeluju u procesima donošenja odluka od Hrvatskog sabora do lokalne zajednice, pri čemu su 3 predstavnika Roma izabrana u općinska predstavnička tijela u Međimurskoj županiji, a jedna Romkinja u zagrebačku Gradsku skupštinu. Više od 300 Roma je izabrano u vijeća i za predstavnike nacionalnih manjina na svim razinama u Hrvatskoj.“

Izvješće o provođenju Nacionalnog programa za Rome za 2007., 2008. i 2009. godinu navodi da “u cilju osposobljavanja predstavnika Roma, posebice žena i mladih, za sudjelovanje u procesu odlučivanja i većoj uključenosti u društveni život (...) u narednom razdoblju potrebno je nastaviti s edukacijom vijeća i predstavnika romske nacionalne manjine, posebice žena i mladih, o pravima koja su osigurana Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina.”

Iako je velik dio problema u djelovanju vijeća i predstavnika nacionalnih manjina riješen od donošenja Ustavnog zakona o manjinama do danas, još uvijek postoje nedostaci na koje ukazuju praksa, analize i studije. U vijećima romske nacionalne manjine ogleđa se opća problematika vijeća nacionalnih manjina u Hrvatskoj. I u slučaju vijeća romske nacionalne manjine vidljiv je uzorak tipičan za sva vijeća Stoga vijeća nisu preuzela niti onu ulogu u obrazovanje, informiranju i snaženju kulturnog života manjinskih zajednica koju im je ustavni zakon omogućio.¹⁰¹

Kada se govori o procedurama nominiranja, izbora i imenovanja u radna i savjetodavna tijela pokazatelj¹⁰² govore da se predstavnici/ce romske nacionalne manjine u rad savjetodavnih tijela najčešće uključuju na poziv poznatih osoba, što nameće zaključak o netransparentnim procedurama pri izborima predstavnika romske nacionalne manjine u savjetodavna tijela. Ovakva praksa nominiranja, izbora i imenovanja predstavnika romske nacionalne manjine u savjetodavna tijela nisu uključujuće i osnažujuća za romsku zajednicu u cijelosti.

Osim poteškoća u primjeni Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina na razini jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, uočene su i druge poteškoće. Na zakonodavnoj i izvršnoj razini postoji primjetan nesrazmjer u zastupljenosti romske zajednice i ostalog stanovništva. Na ovim razinama nema niti jedne zaposlene osobe pripadnika/ce romske nacionalne manjine. Također je moguće uočiti manji broj uključenih predstavnika romske zajednice na razinama na kojima se kreiraju zakonski prijedlozi i rješenja te ostale javne politike važne za manjinske grupe te društvo u cjelini.

Također je znakovit način na koji pripadnici/ce romske nacionalne manjine u radnim i savjetodavnim tijelima percipiraju svoju ulogu. Samo manji broj njih vidi svoju ulogu u doprinosu stvaranju zakonskih i strateških dokumenata i unaprjeđenju postojećih. Većina njih svoju ulogu primarno vide u prenošenju informacija o rješenjima sadržanim u javnim politikama koje su donijeli i na čije su stvaranje utjecali drugi. Također svoju ulogu vide i u sferi mobiliziranja i povezivanja radi praćenja provedbe javnih politika, što je samo vid

¹⁰¹Gjenero, Davor, Neiskorištene šanse modela manjinske samouprave u Hrvatskoj, STINA, Manjinski forum, travanj 2010., <<http://www.nacionalne-manjine.info/files/STINA37.pdf>>

¹⁰²Prema istraživanju o političkoj participaciji Roma/kinja, Politička participacija Roma s naglaskom na Romkinje - Hrvatska”, autorice Aide Jašarević, Romsko srce, 2011.

instrumentalizacije koji im ne jamči proaktivnu i emancipirajuću ulogu u savjetodavnim tijelima pri javnoj upravi.

Nadalje, u tijelima koja se bave problemima Roma na regionalnoj razini, veći je broj pripadnika većinske populacije u odnosu na broj samih Roma/kinja. Važno je osigurati da uloge predsjedavajućih u tijelima koja se bave romskim pitanjima preuzima veći broj pripadnika romske nacionalne manjine, jer bi na taj način imali i veći utjecaj na kreiranje agende i tijek rasprava, kao i veći osjećaj moći pri razmatranju rješenja problema manjinske zajednice koju predstavljaju, a također i veću odgovornost i vlasništvo nad rezultatima provedbe politika i inicijativa.

Također se uočava pojava sudjelovanja istih osoba u više savjetodavnih ili radnih tijela koja se bave pitanjima romske zajednice. Iako to može biti rezultat međusektorskog pristupa u bavljenju problemima Roma, ovo može ukazivati i na zatvorenost i nemogućnost pristupa drugim predstavnicima romske populacije. Jedan od razloga ove pojave može biti i taj što nadležna tijela javne uprave i zakonodavac u svojim službama nemaju osobe zadužene i nadležne za bavljenje problematikom romske populacije, nego se ti poslovi dodjeljuju istim osobama, koje tako sudjeluju u više radnih ili savjetodavnih tijela, što može rezultirati neučinkovitošću jer se time smanjuje raspoloživost i efikasnost tih osoba.

Predstavnici/ce romske nacionalne manjine često sudjeluju u radnim i savjetodavnim tijelima dragovoljno i bez naknade, što ukazuje na moguće nepostojanje alociranih sredstava u proračunima kojima bi se potaknula profesionalizacija, veća raspoloživost i odaziv sastancima predstavnika romske nacionalne manjine te u konačnici povećala djelotvornost i učinkovitost ovih tijela.

Polovina izabраниh predstavnika romske nacionalne manjine ne konzultira se s onima čije interese zastupa u radnim i savjetodavnim tijelima. Stoga ne postoje formalne horizontalne konzultacije predstavnika romske nacionalne manjine s pripadnicima i pripadnicama romske zajednice, a predstavnici smatraju kako je neformalna komunikacija u raznim formama s članovima zajednice dostatna te da takve konzultacije smatraju obavljenima. Takva praksa za posljedicu ima neuključivanje većine pripadnika romske zajednice i njihovo nesudjelovanje u planiranju, kreiranju i provedbi politika i mjera koje se tuču njihovog položaja i statusa te bi takvu praksu trebalo mijenjati.

ROMKINJE I POLITIČKA PARTICIPACIJA

Sudjelovanje u savjetodavnim tijelima na lokalnim razinama govori u prilog većeg sudjelovanja Romkinja na ovim razinama (27 Romkinja aktualno sudjeluje u radu vijeća nacionalnih manjina na regionalnoj, lokalnoj i općinskoj razini u RH).

Prema rezultatima istraživanja: "Politička participacija Roma s naglaskom na političkoj participaciji Romkinja u zemljama regije" vidljivo je da je rodna zastupljenost između romskih žena i muškaraca ujednačena u svim kategorijama. Međutim, kada se pogledaju kriteriji za uključivanje u rad radnih ili savjetodavnih tijela prema rodnoj i manjinskoj pripadnosti, najviše Romkinja (njih 17), potvrdno je odgovorilo na tvrdnju da su u radna i savjetodavna tijela koja se bave problemima Roma pozvane na sudjelovanje zbog povezanosti sa romskom zajednicom te njih 13 zbog iskustva rada na toj problematici, dok je samo 1 Romkinja izjavila da je u savjetodavnom ili radnom tijelu zbog svoje stručne spremlje. Samo polovina Roma smatra da je

jedan od razloga njihovog sudjelovanja u tim radnim ili savjetodavnim tijelima povezanost s romskom zajednicom. U slučaju dobre povezanosti s političkim strankama kao razloga za uključivanje u radna ili savjetodavna tijela koja se bave problemima romske nacionalne manjine, dobiveni podaci također ukazuju na to da tek 3 Romkinje smatraju dobru povezanost s političkim strankama kriterijem za njihovo uključivanje, u odnosu na 7 Roma i 6 ispitanika iz većinske populacije. Dobiveni podaci moguće ukazuju da je sudjelovanje Romkinja u javnom i političkom životu prihvatljivo temeljem iskustva ili kombinacije iskustva i obrazovanja.

Kada se pogleda angažman članova radnih i savjetodavnih tijela na svim razinama u različitim organizacijama, vidljivo je da zbog nepostojanja stranačkog zaleđa Romkinje u tim savjetodavnim tijelima imaju znatno manju moć u artikuliranju prioriteta i relevantnih rješenja nego što je to slučaj s muškarcima Romima ili pripadnicima većinske populacije u istim savjetodavnim tijelima.

Prema rezultatima istraživanja "Politička participacija Roma s naglaskom na Romkinje - Hrvatska", autorice Aide Jašarević (Romsko srce, 2011.) prepreke koje se najčešće ističu u radu radnih ili savjetodavnih tijela kao i općenito uključivanju Romkinja u politički život su: „mnogobrojnost obitelji, nedostatak slobodnog vremena, nizak nivo obrazovanja, patrijarhalni stavovi muževa koji ograničavaju ili onemogućavaju žene da budu aktivne u javnom i političkom životu. Dvije trećine ispitanica iz tog istraživanja smatra da Romkinje nisu dovoljno zastupljene u tijelima odlučivanja“.

DRUŠTVENI ANGAŽMAN ROMSKE NACIONALNE MANJINE DJELOVANJEM U ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA

Poznata je činjenica brojnosti i heterogenosti udruga Roma u Republici Hrvatskoj. Osim što ta heterogenost i nedostatak realnih podataka stoje na putu razvijanja kvalitetnijeg strukturiranog dijaloga s romskom zajednicom, one ne dozvoljavaju osnaživanje romskih udruga i razvijanje prostora i kanala za prijenos poruke o potrebama i pravima Roma kao nacionalne/etničke manjine u Republici Hrvatskoj.

Romske organizacije civilnog društva suočavaju se sa sličnim preprekama i problemima u Republici Hrvatskoj kao i u drugim zemljama Europe i regije. U Republici Hrvatskoj registrirane su 143 organizacije civilnog društva koje su osnovali i kojima upravljaju Romi, od čega 46 u Gradu Zagrebu. Usprkos činjenici da u Hrvatskoj postoji veliki broj romskih organizacija, samo pola njih je formalno aktivno, a utjecaj i učinak velike većine udruga je relativno mali. Od ukupnoga broja tek je njih desetak doista kontinuirano aktivno i vidljivo. Romske organizacije civilnog društva još uvijek nisu postigle razinu djelovanja koja bi ih učinila faktorom promjene i povećanja uključivanja Roma i poboljšanja socio-ekonomskog položaja romske zajednice.

Od početka provedbe Nacionalnog programa za Rome provedene su brojne aktivnosti pružanja podrške i osnaživanja romskih udruga za prevladavanje prepreka s kojima se suočavaju. Organizirane su edukacije i treninzi od strane različitih aktera, nacionalnih, lokalnih i međunarodnih, s ciljem jačanja kapaciteta romskih udruga za preuzimanje aktivnije uloge u iniciranju pozitivnih promjena od značaja za romsku zajednicu. Čini se, pak, da uloženi naponi još uvijek ne daju dovoljno rezultata. Većini romskih organizacija civilnog društva još uvijek

nedostaju kapaciteti potrebni za postizanje jačeg utjecaja na promjenu položaja romske zajednice. Nedostaju im kapaciteti za praćenje provedbe mjera povezanih sa strategijama i politikama usmjerenim na uključivanje Roma i poboljšanje njihovog položaja, nedostaje im snaga i moć potrebna za zagovaranje, a također im nedostaju vještine potrebne za uspješno namicanje sredstava, financijski kapaciteti, znanja i vještine za kreiranje kvalitetnih projekata, uspješnu provedbu i praćenje učinka i kvalitete provedenih aktivnosti. Pored toga, zanemariva je njihova konkurentnost na u području namicanja sredstava, a kapaciteti, ljudski, logistički i financijski, za izradu i provedbu projekata financiranih sredstvima iz fondova EU su krajnje nedostatni¹⁰³.

Svakako je potrebno podići razinu educiranosti i informiranosti romske populacije o takvim mogućnostima kako bi se putem povlačenja EU sredstava poboljšala ukupna situacija Roma u Republici Hrvatskoj. Mnoge romske udruge još uvijek ne razumiju trendove kojima se kreće namicanje sredstava i administrativne procedure koje namicanje i korištenje sredstava podrazumijeva. Stoga njihovi naponi usmjereni na osiguravanje dostatnih sredstava često rezultiraju neuspjehom, što izaziva frustracije i nepovjerenje u stvarnu volju donatora da podrže inicijative usmjerene na romske zajednice.

Jedan dio romskih organizacija posjeduje iskustvo u provedbi projekata te uspijeva namaknuti sredstva za svoj rad, predominantno iz sredstava državnog proračuna namijenjenog financiranju aktivnosti udruga. Usporedimo li 2009. u odnosu na 2011. godinu, vidi se održanje otprilike istog iznosa sredstava romskim projektima na godišnjoj razini

Kvalitetnije projekte očito može ponuditi vrlo ograničen broj romskih udruga, čija se imena pojavljuju kao primatelji sredstava iz godine u godinu. Velika većina romskih udruga nema takve mogućnosti i uglavnom je njihov rad i djelovanje ovisno o drugim udrugama kao partnerima. Neke romske udruge uspjele su ostvariti partnerstva s drugim udrugama, ali u slučaju većine, nedostatak potrebne razine obrazovanja i vještina njihovih članova čine ih neprihvatljivim partnerima u inicijativama drugih udruga, posebice kada se radi o složenim projektima koji zahtijevaju određena i specifična znanja, vještine i višu razinu obrazovanja. U nekim slučajevima kada su uključeni u inicijative kao partneri utjecajnijih i jačih organizacija, njihov utjecaj u takvim partnerstvima je mali, a one same, kao i njihove zajednice, često nemaju značajnije dobrobiti.

Osim toga, upitno je koliko i do koje mjere aktivnosti većine romskih udruga uključuju veći broj pripadnika njihovih zajednica i u kojoj mjeri zajednice osjećaju pozitivne promjene i dobrobiti od djelovanje tih udruga. Uz to, i kod romskih udruga, kao što je to slučaj u savjetodavnim i radnim tijelima, uočava se učestala pojava angažmana i sudjelovanja istih osoba. Romskim udrugama upravljaju romski lideri koji su, ujedno i članovi/ce vijeća romske nacionalne manjine i savjetodavnih tijela. Isti romski lideri u nekim slučajevima vode više od jedne romske udruge. Romski lideri uključeni su u različite aktivnosti, inicijative i događanja

¹⁰³ „Za rješavanje problema sa kojima se još uvijek susreće romska nacionalna manjina neophodan je profesionalizam, projekti koji imaju dugoročne učinke i koji se kvalitetno i u činkovito provode. Treba uključiti mlade ljude, obrazovane ljude, kao i buduće generacije koje se trenutno školuju. Svakako bi pomoglo i dosljedno provođenje mjera utvrđenih Nacionalnim programom za Rome, kao i prihvaćanje kriterija kvaliteta programa, njihovo provođenje i učinkovitost, umjesto favoriziranja udruga i dobivanja na temelju mane udruge i položaja predsjednika udruge.“ – Anka Dalipovski, predsjednica Centra za provedbu integracija u EU.STINA, Manjinski forum, travanj 2010., <<http://www.nacionalne-manjine.info/files/STINA37.pdf>>

koja se tiču romske zajednice te su stoga na izvoru informacija i znanja. Međutim, prijenos znanja i informacija između romskih lidera i romskih zajednica, posebice s viših razina na niže (prema romskim zajednicama) nije dostatan iz različitih razloga – dijelom zbog očuvanja pozicije moći, a dijelom zbog nedostatka kapaciteta za pravovremen i kvalitetan prijenos znanja i informacija. Ovo nadalje rezultira nedostatnim sudjelovanjem članova romske zajednice u inicijativama uključivanja i razvoja romskih zajednica.

Također je nedostatna razina uključivanja mladih Roma/kinja u rad organizacija civilnog društva kroz volontersko djelovanje, aktivizam i/ili vođenje. Romske udruge i same prepoznaju potrebu za većim uključivanjem mladih u civilne inicijative.¹⁰⁴ Kada se govori o mladim romskim aktivistima, jedan od izazova povezanih s njihovim preuzimanjem vodećih uloga u romskim udrugama je mali broj mladih Roma/kinja s visokim obrazovanjem, dok mladi sa srednjoškolskim obrazovanjem najčešće ne posjeduju zadovoljavajuću razinu potrebnih vještina poput dobrog pisanog, pa i govornog izražavanja, aktivne upotrebe stranih jezika.

Aktivne romske organizacije civilnog društva ovisne su o financijskim potporama iz državnog proračuna i proračuna jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Međutim, smanjenje dostupnih sredstava, kao posljedica ekonomske krize i recesije, čini ta sredstva osjetno manjima nego ranijih godina te se tako i aktivnosti romskih udruga umanjuju.

Kako bi se civilni sektor, posebice romske udruge kvalitetno uključile u provedbu mjera, potrebno je:

- Izraditi temeljitu studiju i analizu stvarnih potreba romskoga civilnoga sektora te provesti procjenu kapaciteta i potreba romskih udruga s obzirom na tipove treninga i edukacija, strukturu natječaja za donacije, moduse uspješne suradnje na praktičnoj razini provedbe programa i osnaživanje mlade romske populacije koja nije zastupljena među voditeljima i predsjednicima romskih nevladinih udruga¹⁰⁵.
- Osnažiti kapacitete romskih organizacija civilnog društva sukladno procijenjenim potrebama, kako bi se mogle aktivno i ravnopravno uključiti u provedbu mjera i inicijativa usmjerenih na uključivanje Roma.
- Romske udruge svoje aktivnosti i inicijative trebaju temeljiti na stvarnim potrebama romske zajednice detektiranim kroz procjenu situacije u romskim zajednicama. Procjena potreba mora uključiti članove zajednice te uzeti u obzir njihovu percepciju potreba za određenom vrstom inicijativa te njihove korisnosti za zajednicu. Također, članovi/ce romske zajednice kojih se inicijative i mjere tiču, moraju biti uključeni/e u procese planiranja i osmišljavanja tih inicijativa.
-

KULTURA ROMA

Romska kultura i običaji specifični su po svojem sadržaju i izvođenju. Romi nemaju pisanu povijest. Povijest se u romskoj kulturi očuvala i prenosila usmenom predajom s koljena na

¹⁰⁴Novak, Jagoda; Pecnik, Aron; Bajrić, Bajro, Centar za ljudska prava i Romi za Rome Hrvatske, 2011./2012., Analiza i smjernice za osnaživanje romskog civilnog sektora u Republici Hrvatskoj, <<http://www.human-rights.hr/odjel-za-informiranje-i-istrazivanje/istrazivanja/>>

¹⁰⁵Centar za ljudska prava / UNDP, Provedba Akcijskoga plana Desetljeća za uključivanje Roma za Hrvatsku u periodu 2009. - 2010. (u kontekstu Okvira za praćenje Desetljeća za uključivanje Roma, UNDP, 2008) <http://www.human-rights.hr/attachments/577_584_Integracija%20Roma-kinja%20-%20Centar%20za%20ljudska%20prava.pdf>

koljeno kroz mnoge generacije. Također, običaji i kultura Roma mijenjali su se kroz vrijeme te poprimali elemente zajednica u kojima su živjeli. Njihove priče prenošene usmenom predajom, kao i glazba podlegli su utjecaju i karakteristikama zemalja u koje su se doseljavali.

Običaji Roma odlikuju se posebnosti ali, kako Romi nisu homogena skupina, ni njihovi običaji nisu potpuno istovjetni unutar romske zajednice. Romi se u Republici Hrvatskoj prema vjeroispovijesti dijele na katoličke Rome (39,2%), muslimanske Rome (31,9) i pravoslavne Rome (28,9%). Postoje četiri glavna romska plemena – Kalderash, Machavaya, Lovari i Churari, a Najstarije skupine Roma na području Republike Hrvatske su Lovari, Bajaši, Čergaši, Kaloperi i Khanjari (i drugi).

Međusobne različitosti otežavaju im određivanje vlastitog nacionalnog identiteta i očuvanje tradicijske kulture. Postoji nedovoljna prepoznatljivost vrijednosti i specifičnosti romske kulture i identiteta unutar većinske populacije, ali i unutar same romske populacije.

Romski jezik sastoji se od sedam individualnih jezika i brojnih dijalekata. Ne postoji književna tradicija romskog jezika pa tako ni pisana povijest. Različiti jezici kojim Romi govore te razvijena pretežito usmena književnost, ukazuju na potrebu standardiziranja jezika i pisma, njihovu dosljednu primjenu u knjigama, medijima, tisku, svakodnevnom saobraćanju, a naročito u školi te potrebu razvijanja izdavačke djelatnosti. Medijsko portretiranje Roma često podržava stigmatizaciju i stereotipe. Njegovanjem tradicijski prisutne nadarenosti Roma za glazbu i ples te prezentacija njihovog stvaralaštva putem medija može promijeniti stereotipe romske okoline te pridonijeti njihovoj afirmaciji. Stoga posebnu pozornost treba posvetiti izvornoj romskoj kulturi, tradicijskim običajima, umjetničkom stvaralaštvu i jeziku.

Romi u Republici Hrvatskoj svoju kulturu i običaje iskazuju putem inicijativa i aktivnosti organizacija civilnog društva te kroz rad amaterskih društava. U Hrvatskoj postoji više romskih kulturno-umjetničkih društava koja nastoje približiti romsku kulturu i običaje zajednici u kojoj Romi žive. Romi svoju kulturu i tradiciju nastoje približiti ostaloj zajednici nastupajući na raznim manifestacijama i festivalima promovirajući romske pjesme i plesove, kao i romsku poeziju, dajući svoj doprinos očuvanju romske kulture i običaja.

Ispitivanja provedena među mladim Romima i njihovim obiteljima pokazala su prilično loše stanje u poznavanju i uporabi romskog jezika u svakodnevnom životu. Istraživanja su potvrdila da neke romske sredine u Hrvatskoj uopće ne govore jezikom svojih predaka i nemaju nikakve navike koristiti se njime, posebice u sredinama gdje romske obitelji žele što bržu i bezbolniju integraciju u hrvatsko društvo. U 2008. godini, u nastojanju sprječavanja odumiranja romskog jezika te opismenjavanja i školovanja Roma na svim razinama, objavljen je prvi Romsko-hrvatski i Hrvatsko-romski rječnik - Romano-kroacijako thaj Kroacijako-romano alavari, autora Veljka Kajtazija.

Hrvatski Sabor je 25. svibnja 2012. godine donio zaključak da se 5. studenoga, u čast objave prvog Romsko-hrvatskog i Hrvatsko-romskog rječnika, proglasi Svjetskim danom romskog jezika. Pored toga, Filozofski fakultet u Zagrebu priprema uvođenje izbornog predmeta romskog jezika na Odsjeku za indologiju i dalekoistočne studije. Filozofski fakultet u Zagrebu, uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta, pomoći će u izdavanju gramatike romskog jezika na hrvatskom jeziku.

ANALIZA SURADNJE DRŽAVNIH TIJELA S ROMSKIM ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA U RAZDOBLJU OD 2009. DO 2011. GODINE – FINANCIJSKI I SADRŽAJNI ASPEKT¹⁰⁶

Analiza suradnje državnih tijela s romskim organizacijama civilnog društva, provedena u studenom 2011.¹⁰⁷, pokazala je sljedeće:

Ministarstvo znanosti obrazovanja i sporta je ministarstvo koje ostvaruje potporu za najveći broj projekata u romskoj zajednici organizacijama civilnoga društva u posljednjem trogodišnjem razdoblju. Ono daje i najveći ukupni iznos sredstava iz državnog proračuna (DP) - 1,4 milijuna kuna u posljednje 3 godine, ukoliko isključimo obvezne doprinose ministarstava za sufinanciranje projekata EU. U tom smislu sredstva ovog ministarstva u ovo područje doznačuju se iz čak tri izvora: triju uprava istog Ministarstva. Razvidno je, međutim, da se radi o relativno malim iznosima projekata. Ti projekti pokrivaju fokusirane aktivnosti za romsku zajednicu, ali se istovremeno njima ne ulaže u direktno jačanje kapaciteta romskih organizacija civilnog društva (OCD), niti u direktnu suradnju s OCD – nema partnerskih projekata s Ministarstvom.

Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva (odnosno njegovu agenciju HZZ) karakterizira visoka razina povlačenja sredstava iz EU fondova, za aktivnosti koje uključuju pripadnike romske zajednice, posebice za uključivanje Romkinja u društvo – primamo pripremu za zapošljavanje i svijet rada. Stoga ovakvi projekti automatski djeluju na integraciju Romkinja i njihove kontakte s većinskom zajednicom, uz efekt poboljšavanja njihovog ekonomskog i društvenog statusa.

Kod ovog tipa projekata radi se i o razmjerno velikim novčanim iznosima (preko 2 milijuna kuna u promatranom razdoblju). No, kod ovakvih EU projekata nisu izvjesne dvije stvari: koliko doista sredstava ide ili biva iskoristivo direktno za korisnice/ke, a koliko se mora trošiti na provedbu i administriranje projekta te koliko su ovakve aktivnosti u praksi učinkovite u smislu stvarnog zapošljavanja Romkinja u kriznim vremenima s visokom stopom nezaposlenosti u općoj populaciji. Na tim pitanjima valja poraditi kod sljedećeg apliciranja na slične EU natječaje.

Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi dodjeljuje sredstva romskim OCD na natječajima i to važnim i problematičnim područjima kao što su osvješćivanje Roma/kinja o svojim pravima, promicanje IT među mladim Romima, edukacije o zdravlju i prevencija ovisnosti. No, radi se o malome broju projekata u promatranom razdoblju te u apsolutnim iznosima malim projektima (140.000 kn ukupna vrijednost dodijeljenih projekata), da bi pokrenuli krupniji razvoj u smislu

¹⁰⁶ U nastavku navodimo skraćeni pregled teksta.: *Analiza i smjernice za osnaživanje romskog civilnog sektora u Republici Hrvatskoj*, Zagreb, 2011/2012 Jagoda Novak, Aron Pecnik, Bajro Bajrić: *Analiza i smjernice za osnaživanje romskog civilnog sektora u Republici Hrvatskoj*, rezultat su projekta pod nazivom "S Romima za Rome" kojeg je Centar za ljudska prava proveo u 2011. i 2012. godini u suradnji s romskom udrugom "Romi za Rome Hrvatske" te uz potporu Ureda za nacionalne manjine Vlade RH i norveškog veleposlanstva. Cilj projekta bio je istražiti kapacitete, potrebe i aktivnosti postojećih romskih udruga u Hrvatskoj, kako bi se dobio cjeloviti pregled romskog civilnog sektora, što je bitan čimbenik u stvaranju preporuka na razini politika za osnaživanje i povećanje vidljivosti romskog civilnog sektora u Republici Hrvatskoj

¹⁰⁷ Jagoda Novak, Aron Pecnik, Bajro Bajrić: *Analiza i smjernice za osnaživanje romskog civilnog sektora u Republici Hrvatskoj*.

ostvarenja projektnih ciljeva u romskoj zajednici, ili koji bi osigurali dugotrajniju održivost projektnih aktivnosti.

Ministarstvo pravosuđa dodjeljuje sredstva romskim OCD-ima u sklopu provedbe zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, kojim su udruge priznate kao legitimni pružatelji primarne pravne pomoći (pravni savjet, informiranje i slično). No, s obzirom na razinu obrazovanosti u romskoj zajednici te nesređenosti statusa (prebivalište, boravište, državljanstvo) za pretpostaviti je da su potrebe u zajednici daleko veće od doznačenih sredstava, koja su u 2010 i 2011. u odnosu na 2009. više nego drastično pala. Na probleme ove populacije valja posebno obratiti pažnju, uvodeći i pružanje pravne pomoći putem stalnih mobilnih timova koji su se u domaćoj i europskoj praksi pokazali vrlo učinkovitim rješenjem za pravne probleme Roma/kinja.

Ministarstvo unutarnjih poslova ne financira projekte udruga putem natječaja, ali razvija dobru suradnju s udrugama na terenu (prevencija kriminala, prevencija diskriminacije, govora mržnje i zločina iz mržnje, prevencija obiteljskog nasilja i trgovine ljudima, maloljetničke delikvencije itd.) te trenutno provodi projekt izgradnje povjerenja u zajednici u Međimurskoj županiji.

Ministarstvo obrane nema popunjene tablice, zbog specifičnosti ovog resornog Ministarstva, već su dani podaci o financijskim odlukama vezanim za temu analize. Navode se *in-kind* doprinosi ovoga ministarstva kod jednokratnih prigodnih obilježavanja (obilježavanje najvećeg romskog blagdana, Đurđevdana). Vrijednost radova postoji, no ne mogu se izraziti u novčanim iznosima – Đurđevdan, 6. svibnja 2009. - montaža i demontaža šatora, stolova i klupa za cca 500 osoba; Đurđevdan, 6. svibnja 2010. - prijevoz, montaža i demontaža 15 poljskih šatora M70 i posudba agregata; Đurđevdan, 6. svibnja 2011. - prijevoz, montaža i demontaža šatora, stolova i klupa za cca. 500 osoba.

Ministarstvo financija nema popunjene tablice, zbog specifičnosti ovog resornog Ministarstva, već su dani podaci o financijskim odlukama vezanim za temu analize. Projekti financirani iz EU fondova PHARE 2005 i 2006 i IPA 2008 te sufinancirani iz državnog proračuna za 2009., 2010. i 2011. bili su povezani s poboljšanjem infrastrukture i životnih uvjeta u romskim naseljima u Međimurju.

Ministarstvo obrane, Ministarstvo unutarnjih poslova i Ministarstvo financija, svatko iz razloga specifičnih za svoj djelokrug rada, ne dodjeljuju sredstva putem natječaja niti sudjeluju u razvoju kapaciteta romskih udruga vezano za svoje sektore. Stoga predstavnici/ce tih ministarstava nisu niti na uobičajen način popunili obrazac upitnika. No, iz podataka koje su podastrili može se ustvrditi da su u suradnji otvoreni ovoj problematici, gdje posebno treba naglasiti ulogu Ministarstva unutarnjih poslova i Ministarstva financija: MUP-a na temama razvoja povjerenja, suzbijanja diskriminacije i govora mržnje te zločina iz mržnje u većinskoj populaciji, kao i suzbijanja kriminaliteta i obiteljskog nasilja u romskoj populaciji. Ministarstvo financija s druge strane uredno sudjeluje u osiguravanju potrebnih udjela sredstava DP-a za sufinanciranje EU projekata (infrastrukturnih primarno, u romskim naseljima).

Međutim, treba naglasiti da dobar rad ovih ministarstava ovisi prvenstveno o strategijama ulaganja u romsku zajednicu drugih – resornih ministarstava (obrazovanja, socijalne politike, zdravstva, gospodarstva, nadležnih Ureda Vlade RH) – odnosno postavljanju jasnih strateških srednjoročnih i dugoročnih prioriteta u području politike uključivanja Roma/kinja, dok ih ova ministarstva u tome smislu trebaju prvenstveno dosljedno pratiti, što su iz zasada dostupnih

podataka spremna čitati. Kvaliteta i ishod projekata ovisit će o dobro izrađenim smjernicama, općim ciljevima i jasnim strategijama spomenutih resornih ministarstava, uz praćenje ostalih.

Vladini uredi međusobno imaju ponešto različitu praksu rada u ovome području, iako ih sve karakterizira redovito dodjeljivanje sredstava romskim i neromskim OCDima koji rade u romskoj zajednici na otvorenim natječajima. *Ured za ljudska prava* ima jasno i usko postavljene kriterije natječaja fokusirajući se na jednu temu (npr. ravnopravnost spolova u romskoj zajednici) te odobravajući relativno male iznose, ali za jasno osmišljene projekte. Slično se u svome radu fokusira i *Ured za zloporabu opojnih droga*, dodjeljujući sredstva za svoje specifično područje.

Ured za udruge, u okviru svoje nadležnosti za programe EU za sektor civilnog društva, odnosno ispunjavanja zadaće osiguravanja uvjeta za razvoj civilnog društva, kontinuirano osigurava mogućnosti za podizanje kapaciteta udruga nacionalnih manjina. Kroz proces programiranja u sklopu CARDS, PHARE i IPA programa, Ured je osigurao mogućnost prijave projekata udruga nacionalnih manjina kroz više natječaja za dodjelu bespovratnih sredstava, a koje su bile usmjerene na podupiranje razvoja organizacija civilnog društva (OCD), odnosno omogućavanje njihova aktivnog doprinosa u područjima demokratizacije i ljudskih prava, anti-diskriminacije te održivog povratka izbjeglica i integracije manjina: CARDS 2003/2004 – shema bespovratnih sredstava *Dobro upravljanje i vladavina prava* (1,2 MEUR); PHARE 2006 – shema bespovratnih sredstava *Omogućavanje aktivnog doprinosa sektora civilnog društva u pretpristupnom procesu u području demokratizacije i ljudskih prava* (1 MEUR); IPA 2008 - shema bespovratnih sredstava *Jačanje uloga i kapaciteta nevladinih organizacija koje nadgledaju provedbu antidiskriminacijskih strategija i njihovo usklađivanje s Pravnom stečevinom EU* (1,1 MEUR); IPA 2009 - shema bespovratnih sredstava *Jačanje kapaciteta OCD za praćenje i zagovaranje na području demokratizacije, ljudskih prava, integracije manjina i održivog povratka prognanika u područjima od posebne državne skrbi* (2 MEUR); IPA 2010 – shema bespovratnih sredstava *Potpora OCD-ima u promicanju i praćenju provedbe politika jednakih mogućnosti i ostalih politika vezanih uz anti-diskriminaciju* (0,6 MEUR). Također, Ured za udruge u okviru IPA I. Komponente za 2012./2013. priprema natječaj u kojem će dio sredstava (1 MEUR) biti alocirani za projekte udruga Roma – *Ensuring access of the Roma national minority to human rights* (Osiguravanje pristupa ljudskim pravima romske nacionalne manjine).

Ured za nacionalne manjine odobrava u posljednjem trogodišnjem razdoblju vrlo malo projekata i malih ukupnih iznosa. Za mjeru Očuvanje tradicijske kulture Roma iz Nacionalnog programa za Rome u 2008. godini dodijeljeno je 218.000 kuna, u 2009. godini 181.000 kuna, a u 2010. godini 175.000 kn. Ured je svu pažnju usmjerio na povlačenje EU sredstava (PHARE i IPA fondovi) te je u tome uspio u velikim apsolutnim iznosima, prvenstveno povlačeći sredstva za izgradnju infrastrukture romskih naselja te pratećih obrazovnih aktivnosti. Pri tome valja naglasiti kako se radi o razmjerno velikim sredstvima za hrvatske prilike, za koja je posebno važno da budu dobro usmjerena, prvenstveno na korisnike/ce u zajednici te da infrastrukturne zahvate prate reforme i sređivanja zemljišnih knjiga, suradnja lokalnih vlasti (načelnici, gradonačelnici) s lokalnim romskim stanovništvom, kontinuirane edukacije o korištenju infrastrukturnih prednosti (edukacije o odlagalištima otpada), kao i mjere koje će osigurati redovito plaćanje režija, s obzirom na često tešku socijalnu situaciju stanovnika ovih naselja.

Također je bitno da se ovakvim infrastrukturnim projektima izbjegava daljnja getoizacija te da se u naseljima grade i zajednički sadržaji (kulturni, obiteljski centru, centri u zajednici), kao i da se aktivnosti EU projekata povezuju s aktivnostima već postojećih institucija sustava i njihovih djelatnika (Centara za socijalnu skrb, domova zdravlja, HZZ-ovih ispostava te Obiteljskih centara) kako bi se postiglo maksimalno efikasno trošenje postojećih resursa i kombiniralo ih s EU izvorima.

Podržani romski projekti od strane *Savjeta za nacionalne manjine* uglavnom su kulturnog sadržaja (folklor, obilježavanje dana Roma, izdavaštvo, itd.) i gotovo redovito su kontinuirani. Kontinuiranost dodjele financijskih sredstava za ovakve projekte je vidljiva i u planovima za 2012. godinu¹⁰⁸, gdje se predviđa sličan iznos potpore. Iako je vrlo pozitivno da postoji kontinuitet u financiranju ovakvih projekata, treba napomenuti da su ovakvi projekti pretežito prigodnog i kulturnog karaktera, tj. ne doprinose izravno jačanju kapaciteta romskih udruga. Ukoliko bi se ovim segmentom osnaživanja kapaciteta romskih OCD bavila druga relevantna tijela državne uprave (npr. Ured za udruge Vlade RH, Ured za ljudska prava, Ured za nacionalne manjine, MZOS), ovakva bi strategija rada Savjeta usmjerena na osnaživanje isključivo kulturnog identiteta bila posve razumljiva i prihvatljiva.¹⁰⁹

Od svih tijela nikakav oblik suradnje, potpore ili financiranja projekata romskih organizacija civilnog društva nisu zabilježili Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture, Ministarstvo zaštite okoliša, prostornoga uređenja i graditeljstva, Ministarstvo turizma, Ministarstvo vanjskih poslova i EU integracija, Fond za zaštitu okoliša i energetska učinkovitost. Budući da je djelokrug ovih tijela povezan i s problematikom uključivanja Roma, potrebno je istražiti mogućnosti za jačanje suradnje ovih tijela s romskim zajednicama i romskim organizacijama civilnog društva.

Sukladno mjerama Nacionalnog programa za Rome, *Ministarstvo kulture* posvećuje pozornost izvornoj romskoj kulturi, jeziku, tradicijskim običajima te umjetničkom stvaralaštvu. Posebnu pozornost posvećuje razvijanju izdavačke djelatnosti s dugoročnim ciljem pripomoći standardiziranju romskog jezika i pisma. Programi se ostvaruju putem Poziva za predlaganje javnih potreba u kulturi Republike Hrvatske i, uz već navedena, obuhvaćaju područje književnog i kulturno-umjetničkog stvaralaštva, knjižničnu djelatnost, međunarodnu kulturnu suradnju kao i druga područja koja se odnose na promicanje odnosno afirmiranje romske kulture i običaja u Republici Hrvatskoj s ciljem očuvanja romskog nacionalnog identiteta i tradicijske kulture.

Ministarstvo kulture sufinanciralo je programe romskih udruga za 2010. i 2011. godinu u ukupnom iznosu od 97.000,00 kn i to kao potporu izdavanju knjiga, otkupu knjiga, književnom manifestacijama, međunarodnoj kulturnoj suradnji te za neizravno sufinanciranje. Brojne knjižnice u Republici Hrvatskoj provode aktivnosti kojima uključuju Rome u rad knjižnica, posjeduju izdvojene zbirke na romskom jeziku, obilježavaju Svjetski dan Roma i održavaju

¹⁰⁸Savjet za nacionalne manjine je RNM tijekom 2010. i 2011. godine dodijelio ukupan iznos od 2.953.000,00 kuna, od toga 2.403.000,00 kuna za ostvarivanje programa kulturne autonomije i 550.000,00 kuna za programe stvaranja pretpostavki za ostvarivanje kulturne autonomije.

¹⁰⁹Ured za udruge drži kako bi vrijedilo razmotriti mogućnost preoblike postojećeg natječaja Savjeta kako bi se omogućilo ulaganje u jačanje sposobnosti romskih udruga. Pri tom podsjeća da su za pružanje izravne tehničke podrške pojedinačnim udrugama, uključujući novoosnovane i slabo kapacitirane udruge, uspostavljene regionalne mreže udruga, financirane od Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva.

stručne skupove na kojima raspravljaju tematiku vezanu uz međukulturalno upoznavanje romske kulture i tradicije (Zagreb, Čakovec, Karlovac, Koprivnica).

Prema navedenom izvješću Ministarstvo kulture podržava programe Roma, u vidu preporuka tijelima regionalne i lokalne samouprave u područjima gdje žive Romi, kako bi lokalna samouprava putem natječaja za financiranje javnih potreba u kulturi u što većoj mjeri podržala programe tradicijske romske glazbe i običaja. Potrebna je evaluacija svih izvještaja koja su zaprimljena od strane lokalne samouprave kako bi se sagledala ukupna uspješnost provođenja navedene mjere. U novoj Nacionalnoj strategiji kao nositelje mjera potrebno je odrediti lokalnu samoupravu kao nositelje mjera koje će doprinijeti uključenosti romske nacionalne manjine u javni i politički život lokalne zajednice.

U prethodnom razdoblju uočena je nedovoljna i često vrlo loše pripremljena natječajna dokumentacija kao i prijavljivanje istih programa na nekoliko nositelja mjera. Provođenje programa edukacije za pripremu natječajne dokumentacije rezultiralo bi transparentnim radom nositelja programa kao i bolje praćenje realizacije programa s ciljem unaprjeđenja djelovanja na području očuvanja romske kulture.

Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva je važan akter za osiguravanje poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva. Prema Izvještaju o financiranju projekata i programa organizacija civilnog društva za 2010. godinu Ureda za udruge iz natječaja Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva romske udruge nemaju niti jednu institucionalnu potporu za 2008., 2009. i 2010. godinu, dok su se u 2010. godini samo iz programa «Naš doprinos zajednici» financirana tri projekta ukupne vrijednosti 44.692,00 kn. Ovdje je važno istaknuti da Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva nije dodijelila ni jednu financijsku potporu romskim udrugama iz programa *Razvoj demokracije i civilnog društva – Aktivnim sudjelovanjem u društvenim procesima* što se može dvojako interpretirati: da romske udruge nisu bile zainteresirane za takav program, pa nisu aplicirale, ili su aplicirale, ali projekti nisu bili dovoljno kvalitetno pripremljeni da bi im se osigurala financijska sredstva. U svakom slučaju očito je da romske udruge treba osnaživati da intenziviraju svoj rad u području aktivnog sudjelovanja u društvenim procesima.

Analiza koju je proveo Centar za ljudska prava u suradnji s udrugom Romi za Rome Hrvatske donosi zaključke sa Sedme proširene sjednice Radne skupine za praćenje Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015. koja je održana 20. studenoga 2009. godine u Zagrebu¹¹⁰ te navodi neke od zaključaka na koje su ukazali pripadnici romske nacionalne manjine nakon rasprave: nedovoljno uključivanje pripadnika romske nacionalne manjine u sve dijelove provođenja projekata, potreba većeg zapošljavanja Roma na samim projektima uključivanje Roma u evaluaciju; te poteškoće pri utvrđivanju prioriteta koji se, sukladno mišljenju pripadnika romske nacionalne manjine, mogu utvrditi samo dijalogom između predstavnika romske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj i nadležnih tijela na državnoj i lokalnoj razini.

¹¹⁰Na sjednici su sudjelovali članovi Radne skupine, članovi Povjerenstva za praćenje provedbe Nacionalnog programa za Rome iz reda romske nacionalne manjine, predstavnici Ministarstva pravosuđa, Središnje agencije za financiranje i ugovaranje programa i projekata Europske unije, Središnjeg državnog ureda za razvojnu strategiju i koordinaciju fondova Europske unije i Hrvatskog zavoda za zapošljavanje. Uzvanici na sjednici bili su gosp. Erol Akdag, Delegacija Europske komisije u Republici Hrvatskoj i gosp. Nazif Memedi, zastupnik u Hrvatskom saboru.

CILJEVI

Ciljevi ovog dijela Strategije postavljeni su u skladu s uočenim kulturnim i društvenim potrebama romske zajednice. Ciljevi su formulirani kroz dijalog između tijela državne uprave predstavnika romske zajednice i organizacija civilnog društva.

Nositelji mjera predviđenih za postizanje ciljeva postavljenih u strateškom području uključivanja u društveni i kulturni život bit će Ministarstvo kulture, Ministarstvo znanosti obrazovanja i sporta, Ministarstvo uprave, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH, Savjet za nacionalne manjine, Ured za udruge Vlade RH, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova i jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave.

OPĆI CILJ: Osnajiti pripadnike romske nacionalne manjine za sudjelovanje u društvenom, kulturnom i javnom životu, radi smanjivanja jaza između pripadnika romske nacionalne manjine u odnosu na ostalo stanovništvo.

POSEBNI CILJEVI

Posebni cilj 1: Postići pozitivnu percepciju romske kulture i identiteta unutar romske nacionalne manjine, unutar većinske populacije te društva u cjelini.

Definicija: Kako bi se ostvario ovaj cilj, poduzimat će se niz intervencija kojima će se djelovati na sakupljanje, predstavljanje i prisutnost romske kulture, jezika i običaja unutar romske i šire zajednice te društva u cjelini. Provodit će se mjere kojima će se stvarati uvjeti za aktivnu provedbu romskih kulturnih/društvenih aktivnosti u svim područjima gdje je romska nacionalna manjina značajno zastupljena, uključujući i uspostavu višenamjenskih centara u tim područjima. Poseban prioritet će biti izgradnja Romskog kulturnog centra koji bi se kao središnja institucija za kulturu Roma izgradio na području Grada Zagreba. Nastavit će se pružanje financijskih potpora za provedbu programa posvećenih izvornoj romskoj kulturi, jeziku, tradicijskim običajima i umjetničkom stvaralaštvu te pokretanju sakupljanja i objavljivanja romske povijesne, književne i kulturne građe (na romskim jezicima i na hrvatskom jeziku). Informiranje javnosti o romskoj nacionalnoj manjini kao i afirmaciji romske kulture u svim javnim medijima (HTV, posebice lokalne radio postaje u područjima gdje je RNM značajno zastupljena) bit će intenzivirano. Aktivnosti će uključiti i edukacije predstavnika medija i predstavnika romske zajednice o afirmaciji Roma putem medija te o načinu promocije pozitivnih aspekata i izjednačenog izvješćivanja o Romima.

Pokazatelji učinka:

- Promjena percepcije pripadnika RNM o vlastitoj grupi
- Socijalna distanca između pripadnika RNM i većinskog stanovništva

Polazna vrijednost:

- Istraživanje početnog stanja (baseline study)

Izvori i način prikupljanja podataka:

- Anketa o prepoznatljivosti
- Eurobarometar ili istraživanje

Posebni cilj 2: Podići razinu uključenosti romske nacionalne manjine, s posebnim naglaskom na žene, u javni i politički život lokalne zajednice.

Definicija: U prvom redu pristupit će se izradi analize o zastupljenosti romske nacionalne manjine u stanovništvu, u predstavničkim tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave radi ostvarivanja prava zastupljenosti propisanih Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina. Kako bi romski predstavnici u savjetodavnim i radnim tijelima uspješno vršili funkcije za koje su izabrani, bit će organizirani seminari za novoizabrane članove vijeća, predstavnike romske nacionalne manjine i JLP(R)S o njihovim funkcijama, pravima i obvezama. Provođit će se edukacije pripadnika romske zajednice, posebice žena i mladih, za sudjelovanje u procesima odlučivanja, o ostvarivanju prava i većoj uključenosti u društveni život. Također će biti organizirane edukacije predstavnika romske zajednice o aktivnostima vezanim uz donošenje, provedbu i/ili praćenje politika na nacionalnoj i EU razini, a vezanim uz Desetljeće za uključivanje Roma. Intenzivirat će se uključivanje predstavnika romske nacionalne manjine za aktivno sudjelovanje u domaćim i međunarodnim seminarima, i drugim skupovima posvećenim bitnim pitanjima za romsku populaciju te za suradnju s predstavnicima Roma iz drugih zemalja i međunarodnim institucijama i asocijacijama.

Pokazatelji učinka:

- Broj pripadnika RNM uključenih u radna, savjetodavna i druga tijela JLP(R)S, disgregirano po rodnoj pripadnosti
- Broj lokalnih inicijativa koje teže uključivanju romske zajednice u procese odlučivanja na lokalnoj razini o pitanjima koja su relevantna za njihov svakodnevni život
- Broj romskih inicijativa prema JLP(R)S i njihova uspješnost u postizanju definiranih ciljeva

Polazna vrijednost:

- Podaci Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske

Izvori i način prikupljana podataka:

- Baza podataka Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske i Baza predstavnika organizacija civilnog društva u savjetodavnim tijelima.

Posebni cilj 3: Ojačati kapacitete udruga i ostalih oblika udruživanja pripadnika romske nacionalne manjine, s posebnim naglaskom na osnaživanje udruga i ostalih oblika udruživanja koje vode Romkinje, za zagovaranje i rješavanje problema u romskoj i široj zajednici.

Definicija: Mjerama predviđenim za postizanje ovog cilja poticat će se partnerstvo i prijenos znanja između organizacija civilnog društva i romskih udruga pri raspisivanju natječaja za financiranje programa/projekata usmjerenih na rješavanje problema romske nacionalne manjine. Mjere će uključiti i organiziranje edukativnih programa za predstavnike romskih udruga o rukovođenju, o osnivanju i upravljanju udrugama, kreiranju i provedbi projekata, zagovaranju, financijskom upravljanju i o sustavnom povezivanju udruga Roma i predstavnika područja naseljenih Romima Edukacija i izgradnja kapaciteta romskih ToT edukatora o svim aspektima upravljanja udrugama i provedbi projekata. Bit će uvedene posebne donatorske linije za financiranje civilnih inicijativa s ciljem demokratizacije i mobilizacije romskih zajednica, s posebnim naglaskom na inicijative žena. Kako bi se osnažili ljudski kapaciteti udruga, vršit će se edukacije predstavnika romskih udruga za informatičko opismenjavanje (ECDL programi) i učenje engleskog jezika. Također će biti organizirane edukacije predstavnika romskih udruga o mogućnostima financiranja njihovih projekata i aktivnosti kroz

EU fondove te o mogućnostima stvaranja partnerstava i umrežavanja s drugim sličnim organizacijama u Republici Hrvatskoj i izvan nje, kroz međunarodne projekte.

Pokazatelj učinka:

- Broj, postotak i vrsta romskih udruga koje uspješno provode projekte zagovaranja i rješavanja problema u romskoj i široj zajednici

Polazna vrijednost:

- Podatke dobiti iz studije početnog stanja (baseline study)

Izvori i način prikupljanja podataka:

- Srednjoročna evaluacija Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina

IV.4.7 Statusna rješenja, suzbijanje diskriminacije i pomoć u ostvarivanju prava za romsku nacionalnu manjinu

STATUSNA RJEŠENJA

Prikaz situacije

Ne postoji čak ni približno točan brojčani podatak o broju Roma u Hrvatskoj koji nemaju riješen status (privremeni boravak, stalni boravak, državljanstvo). Iz evidencija Ministarstva unutarnjih poslova (MUP) o Romima koji su primljeni u hrvatsko državljanstvo u razdoblju od približno 5,5 godina (234 osobe) te uzimajući u obzir one Rome koji nemaju legalni boravak, može se iznijeti samo gruba procjena. Isto tako, prema vrlo slobodnim procjenama do kojih je UNHCR došao u suradnji s pojedinim romskim udrugama te kroz projekte pružanja pravne pomoći Romima, može se procijeniti da otprilike 500 Roma nema državljanstvo niti jedne države (apatridi), a još oko 1.000 nema riješen status, pa bi mogli biti izloženi riziku da postanu apatridi. U svakom slučaju, brojka od 1.500 je najniža sigurno procijenjena brojka Roma koji, široko gledano, nemaju reguliran status u Hrvatskoj. Realni broj je sigurno znatno veći.

Prema evidencijama Ministarstva unutarnjih poslova u razdoblju od 30.8.2007. (od kada se statistički prati podatke o naturaliziranim Romima) do 04.01.2012. godine u hrvatsko državljanstvo primljene su 234 osobe romske nacionalne manjine.

Po zahtjevima osam osoba izdana su zajamčenja o primitku u hrvatsko državljanstvo pod uvjetom da, u roku od dvije godine od dana primitka zajamčenja, Ministarstvu unutarnjih poslova dostave dokaz o otpustu iz dosadašnjeg državljanstva ili dokaz da će dobiti otpust iz dosadašnjeg državljanstva ako budu primljeni u hrvatsko državljanstvo. U postupku je 48 zahtjeva, a 29 postupaka je obustavljeno. Od ukupnog broja osoba primljenih u hrvatsko državljanstvo 86 su maloljetne osobe.

Mobilni timovi osnovani su u svibnju 2004. godine, temeljem mjere 1 poglavlja VI "Statusna pitanja" Nacionalnog programa za Rome, usvojenog u listopadu 2003. godine.

Važećim Nacionalnim programom za Rome, osnivanje i početak rada mobilnih timova utvrđeno je od svibnja 2004. godine, edukacija članova mobilnih timova predviđena je za lipanj 2004. godine, a provedba mjere do kraja iste godine. Aktivnosti vezane uz osnivanje i edukaciju provedene su u postavljenim rokovima. U srpnju 2004. godine mobilni timovi održali su koordinacijske sastanke svojih članova s predstavnicima romske zajednice radi utvrđivanja prioriteta romskih naselja, postupaka i kriterija rada u naseljima te načina prethodnog informiranja Roma o dolasku mobilnog tima na njihovo područje.

Tijekom 2004. i 2005. godine mobilni tim *Grada Zagreba i Zagrebačke županije* održao je sastanke u Gradskom poglavarstvu sa svojim predstavnicima, predstavnicima Vijeća romske nacionalne manjine, Gradskog povjerenstva za Rome, Gradskog ureda za opću upravu, Gradskog ureda za obrt i šport, Gradskog ureda za kulturu, Gradskog ureda za rad i socijalnu skrb, Gradskog ureda za izgradnju grada, Gradskog ureda za upravljanje imovinom grada,

Gradskog ureda za imovinsko pravne odnose, Zavoda za planiranje razvoja grada i zaštite okoliša, Gradskog ureda za katastar te Gradskog ureda za AOP, radi utvrđivanja prijedloga i objedinjavanja svih segmenata gradskog programa za Rome sukladno Nacionalnom programu za Rome. Posebno se raspravljalo o reguliranju statusa privremenog boravka Roma temeljem korištenja nekretnine te o utvrđivanju broja i identiteta romske djece školske dobi koja nisu nigdje prijavljena. U tome cilju obidena su romska naselja Struge, Kozari putevi, i Kozari bok.

Na području *Međimurske županije* od 3. do 23. rujna 2004. godine mobilni timovi obišli su romska naselja u Trnovcu, Kuršancu, Orehovici, Pribislavcu, Sitnicama, Piškorovcu, Podturnu, Donjoj Dubravi i Kotoribi. Na području ove Županije većina Roma ima reguliran status. Početkom 2007. godine članovi mobilnog tima održali su sastanak u naselju Donja Dubrava na temu akcije preseljenja Roma iz tog naselja, a u cilju prijave njihovog prebivališta i ishodovanja osobnih iskaznica.

Na području *Brodsko-posavske županije* radom mobilnog tima obuhvaćeno je oko 1200 Roma. Većina od njih ima hrvatsko državljanstvo, dok su ostali riješili svoj status kroz privremeni ili stalni boravak.

U *Istarskoj županiji* nisu posebno izraženi problemi statusnih pitanja Roma.

U *Osječko-baranjskoj županiji* postoji osam romskih naselja. Uspješno se surađivalo s odvjetnikom za pružanje besplatne pravne pomoći. U kolovozu 2008. godine održan je sastanak mobilnog tima s predstavnikom gradskog Vijeća za Rome i savjetnikom za nacionalne manjine navedene Županije te predstavnikom državne uprave i centra za socijalnu skrb radi rješavanja konkretnih pitanja koji se odnose na status Roma.

U *Primorsko-goranskoj županiji*, tijekom 2004. i 2005. godine obidena su sva romska naselja na području Grada Rijeke, naselje Rujevica, Mario Gennari i Mihačeva Draga te naselja u Crikvenici, na otoku Krku i u Gorskom Kotaru. Većina Roma ima hrvatsko državljanstvo i riješen status temeljem Zakona o strancima. Međutim, problem se javlja u svezi sa stambenim zbrinjavanjem, zaposlenjem te osiguravanjem osnovnih životnih uvjeta (voda, struja i kanalizacija).

U *Sisačko-moslavačkoj županiji* tijekom 2004. godine održano je nekoliko sastanaka radi popisivanja pripadnika romske nacionalne manjine koji nemaju riješen status. U 2006. godini mobilni tim obišao je naselje Capraške Poljane. I na području Varaždinske županije Romi su putem lokalne radio postaje obavještavani o vremenu dolaska mobilnog tima na područje njihovih naselja (Strmec Podravski, naselja na području Grada Ludbrega i općine Petrijanec).

Na području *Vukovarsko-srijemske županije* živi manja populacija Roma (350 osoba), od kojih je većina riješila svoj status kroz stalni boravak, privremeni boravak ili hrvatsko državljanstvo.

Ključni problemi

Nakon proglašenja suverenosti Republike Hrvatske, većina pripadnika romske nacionalne manjine, koji u Republici Hrvatskoj tradicionalno žive, stekla je hrvatsko državljanstvo podrijetlom, a manji dio naturalizacijom, u jednom i drugom slučaju ispunivši zakonske uvjete. Međutim, još uvijek postoje određene poteškoće prilikom dokazivanja državljanškog statusa. Radi se o populaciji koja ne posjeduje identifikacijske isprave, a nakon Drugog svjetskog rata i kasnijih godina došli su u Hrvatsku iz drugih jugoslavenskih republika. Navedene osobe

uglavnom nisu upisivane u knjige hrvatskih državljana, prigodom njihovog ustrojavanja tijekom 1947./48. godine, jer im zavičajnost 1941. godine nije bila u nekom od mjesta na području Hrvatske, pa se sukladno propisima o državljanstvu, koji se primjenjuju kao pravna pravila, ne smatraju hrvatskim državljanima.

Preseljenjem iz druge republike u Hrvatsku nije nastupala automatska promjena republičkog državljanstva, već se radilo isključivo o promjeni prebivališta iz jedne u drugu republiku u okviru bivše SFRJ. Promjena republičkog državljanstva mogla se izvršiti samo na izričit zahtjev osobe. Često se pogrešno smatra da je pripadnik romske manjine imao hrvatsko republičko državljanstvo, jer su mu po propisima važećim do 08.10.1991. godine bile izdane osobne isprave (osobna karta, pasoš, vojna knjižica) i određen JMBG od strane nadležnog tijela. Međutim, isprave su im izdavane odnosno matični broj određen kao državljanima SFRJ, pri čemu je odlučujuća vezna okolnost bila prijavljeno prebivalište u Republici Hrvatskoj, a ne hrvatsko republičko državljanstvo.

U dijelu županija u kojima se prati status pripadnica i pripadnika romske manjine (npr. Brodsko-posavska, Osječko-baranjska, dio Zagreba) postoji veći broj Roma koji nemaju riješen status. To se odnosi na Rome koji dugo žive na tim područjima ili imaju čvrstu poveznicu s Hrvatskom. Kako je cilj strategije da se problemi svih takvih osoba riješe do 2020. godine, rad mobilnih timova proširit će se i na veći dio teritorija RH.

Postoje slučajevi kada pripadnici romske manjine, zbog različitih subjektivnih i objektivnih razloga, ne prijavljuju rođenje djeteta radi upisa u državne matice. Stoga nisu u mogućnosti pribaviti rodni list djeteta, koji predstavlja polazište za reguliranje bilo kakvog statusa. Za vrijeme NR/SR Hrvatske, čak i ona novorođena djeca pripadnika romske manjine koja su bila uredno upisana u hrvatsku maticu rođenih, u velikom broju slučajeva nisu bila nigdje upisana u knjigu državljana drugih republika bivše SFRJ, prema mjestu rođenja njihovih roditelja. U postupcima utvrđivanja hrvatskog državljanstva nailazi se i na objašnjenja matičnih službi da se u predmetima utvrđivanja državljanškog statusa romske populacije obavijesti o rođenju radi upisa u knjigu državljana, često nisu nikamo slale, jer ni roditelji djeteta nisu pouzdano znali svoje osobne podatke.

Značajan broj romske djece stekao je hrvatsko državljanstvo podrijetlom po sili zakona u trenutku rođenja i upisan je u matice rođenih i knjigu državljana u nadležnom matičnom uredu. Pripadnici romske nacionalne manjine koji su u Republiku Hrvatsku došli iz drugih zemalja, nakon što navrše osam godina neprekidno odobrenog boravka u Republici Hrvatskoj do podnošenja zahtjeva, steći će hrvatsko državljanstvo uz ispunjenje i drugih propisanih zakonskih uvjeta. Postupak stjecanja hrvatskog državljanstva prirođenjem ovisi o volji zainteresirane osobe i pokreće se isključivo na njezin zahtjev.

Iako je intencija Nacionalnog programa za Rome rješavanje statusnih pitanja Roma koji su prebivali u Republici Hrvatskoj na dan 08.10.1991. godine, odnosno Roma koji su u Hrvatskoj živjeli dvadeset i više godina, a nisu regulirali svoj status, u praksi je uočeno da se predstavnici romskih udruga često zalažu za rješavanje statusa osoba koje u Republiku Hrvatsku dolaze iz susjednih zemalja i nemaju reguliran boravak u Republici Hrvatskoj ili osoba koje traže rješavanje statusa u Republici Hrvatskoj, a u stvari borave u inozemstvu.

Ključni problem s kojim su Romi suočeni je neodgovarajuća registracija građanskih stanja. Manji broj pripadnika romske manjine ne može steći hrvatsko državljanstvo prirođenjem jer nema reguliran boravak u propisanom trajanju ili su pravomoćno kažnjavani. Neki nisu regulirali status stranca jer nisu upisani ili ne iskazuju interes za upis u evidenciju državljanstva druge države nastale na području bivše SFRJ, čije su državljanstvo stekli podrijetlom. Primjerice, djeca pripadnika romske manjine rođena u Hrvatskoj u razdoblju od 1977. do 1991. godine, čiji su roditelji imali prebivalište na području Hrvatske u trenutku njihovog rođenja, ali nisu bili hrvatski državljani, upisivana su u knjigu državljana matičnog ureda u Hrvatskoj, dakle prema mjestu prebivališta, ali s podatkom o republičkom državljanstvu tadašnje SR Srbije ili SR Makedonije ili SR BiH, ovisno o državljanstvu roditelja. Dok je postojala zajednička savezna država takav je upis bio u funkciji, međutim, nakon raspada SFRJ, činjenica je da takva osoba nema upisa u postojećoj evidenciji državljanstva druge države nastale na području bivše SFRJ. Kako uglavnom sve države sljednice bivše SFRJ imaju u svojim važećim zakonima na ovaj ili onaj način normirano načelo kontinuiteta svojeg državljanstva (u nekim slučajevima povezano s prijavljenim prebivalištem određenog datuma na svojem području), pripadnici romske manjine upućuju se na naknadni upis državljanstva stečenog podrijetlom.

Naputkom za provedbu Zakona o državnim maticama i upisu posvojenja u maticu rođenih (NN 26/08) započela je verifikacija upisa; kad se tom prilikom utvrdi da je u maticu pogrešno upisan podatak o državljanstvu, pokreće se postupak za ispravak pogrešno upisanog podatka. Pučkom pravobranitelju javljaju se, između ostalih, i pripadnici romske populacije s pritužbom da su od strane matičnih ureda upućeni u nadležne policijske uprave kako bi se pokrenuo postupak poništavanja izdanih isprava (osobne iskaznice, putovnice). Budući da je podatak o hrvatskom državljanstvu upisan pogreškom službene osobe (matičara) postavlja se pitanje na koji način je spomenutim Naputkom pružena garancija osobama da pogreška nije ponovo učinjena. Naime, pojedine osobe tvrde da su o ispravljenim podacima u maticama obaviješteni tek kada su se sami obratili matičnom uredu te da nisu imali mogućnosti sudjelovati u takvim postupcima.

Osobe koje se nađu u takvoj situaciji upućuje se na podnošenje zahtjeva za stjecanje hrvatskog državljanstva. Međutim, ukoliko u traženim uvjetima postoji neki nedostatak, takve osobe našle su se, ne svojom krivnjom, u situaciji da su stranci koji tek trebaju regulirati svoj boravak. Nerijetko, osobe koje se nađu u takvim situacijama navode kako plaćanje troškova reguliranja boravka, državljanstva ili novih isprava za njih predstavljanju značajan izdatak.

Budući da se značajan broj Roma nalazi u teškoj socijalnoj situaciji, u razdoblju od 2009. do sada primijećeno je da veliku prepreku reguliranju njihovog boravka u Republici Hrvatskoj čine uvjeti propisani podzakonskim aktima. Zato je nužno pri donošenju propisa nastaviti voditi računa i o osobama koje nedvojbeno imaju čvrstu poveznicu s Republikom Hrvatskom, ali žive u otežanim socijalnim i materijalnim prilikama. Često se radi o osobama koje su rođene u Republici Hrvatskoj ili su do osamostaljenja RH na njenom prostoru živjele desetljećima, a nisu regulirale svoj status upravo zbog tranzicijskih razloga, ili se radi o osobama koje su članovi užih obitelji hrvatskih državljana. Uz okolnost da se radi o mnogobrojnim obiteljima lošeg imovinskog statusa, propisani uvjeti nerijetko za velik broj Roma predstavljaju nepremostivu prepreku za reguliranje privremenog boravka radi spajanja obitelji ili odobravanja stalnog boravka.

Sukladno Zakonu o zdravstvenoj zaštiti stranaca u Republici Hrvatskoj, osobe kojima je odobren privremeni boravak dužne su mjesečno plaćati doprinos za zdravstveno osiguranje. Nemogućnost plaćanja traženog iznosa za zdravstveno osiguranje zbog loših materijalnih prilika pridonosi stvaranju poreznog duga, a dugovanja po tom pitanju po jednoj obitelji predstavljaju značajan novčani iznos¹¹¹.

Međutim, člankom 65. stavkom 1. novog Zakona o strancima propisuje se da osoba koja traži odobravanje privremenog boravka iz humanitarnih razloga ne mora imati osigurana sredstva za uzdržavanje i zdravstveno osiguranje, što je velik doprinos u odnosu na prethodni zakon. Na temelju važećeg Zakona o strancima, donesena je Uredba o načinu izračuna i visini sredstava za uzdržavanje stranca u Republici Hrvatskoj (NN 51/12), a Pravilnikom o statusu i radu stranaca u Republici Hrvatskoj (NN 52/12), socijalna pomoć, naknada za vrijeme nezaposlenosti i doplatka za djecu uračunavaju se u sredstva za uzdržavanje stranca, u slučaju reguliranja statusa stranaca u Republici Hrvatskoj temeljem spajanja obitelji s hrvatskim državljanom. Ovakvim normiranjem, uz minimum zakonom pretpostavljenih uvjeta za reguliranje statusa stranaca u Republici Hrvatskoj, itekako se vodi računa o kategorijama socijalno osjetljivih osoba, uključivši i Rome, pri čemu je potrebno imati u vidu i načelo razmjernosti, te, u skladu s tim, opterećenje sustava socijalne skrbi.

Predstavnici romskih udruga ističu kako su u velikoj većini slučajeva podnositelji zahtjeva za odobravanje privremenog boravka članovi obitelji osoba koje u RH imaju reguliran status, pa bi trebalo naći načina da svoj boravak reguliraju kao članovi obitelji hrvatskih građana, a ne iz humanitarnih razloga, kao što je to bio slučaj do sada. Posebice stoga što postoji potreba da se spajanje obitelji, kao jedna od osnova za odobravanje boravka, posebno vrednuje uzevši u obzir odredbu članka 62. stavka 1. Ustava prema kojoj je obitelj pod osobitom zaštitom države. Pri tomu valja uzeti u obzir da bi u tom slučaju podnositelji zahtjeva bili dužni ispuniti sve zakonske pretpostavke, što najčešće nisu u mogućnosti zbog materijalnih prilika. Uz ovo je važno zamijetiti i da stranci koji imaju odobren privremeni boravak iz humanitarnih razloga, mogu raditi bez dozvole za boravak i rad.

Kako su predstavnici romskih udruga ukazivali na potrebu daljnjeg rada mobilnih timova, ova strategija uključuje novu mjeru koja između ostaloga predstavlja nastavak ranije mjere, odnosno utvrđivanje kontinuiteta rada ovih operativnih timova, budući da su se pokazali kao djelotvoran instrument u rješavanju statusnih pitanja Roma na terenu.

¹¹¹ Ministarstvo unutarnjih poslova ističe kako se reguliranje statusa stranca putem odobrenja stalnog boravka i stjecanja hrvatskog državljanstva ne može temeljiti isključivo na činjenici pripadnosti osobe određenoj etničkoj zajednici. Prema recentnoj upravnosudskoj praksi, uskratom odobrenja za privremeni boravak, zbog nepodmirenja obveza za zdravstveno osiguranje nije povrijeđen Zakon na štetu tužiteljice, jer se radi o zakonskom preduvjetu za odobrenje privremenog boravka u Republici Hrvatskoj. Navodi se da tvrdnja tužiteljice da joj je uskratom odobrenja privremenog boravka u Republici Hrvatskoj onemogućen zajednički život članova njezine obitelji čime da su povrijeđena prava zajamčena Ustavom Republike Hrvatske, Konvencijom o pravima djeteta i Europskom Konvencijom o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda ne utječe na drugačiju odluku iz razloga što tužiteljica prema odredbama Zakona o strancima ima mogućnost reguliranja svog statusa stranca u Republici Hrvatskoj u svrhu spajanja obitelji, ali uz ispunjavanje zakonom propisanih uvjeta (Pošl.broj: Us-12901/2008-7 od 29. ožujka 2012. godine). Okolnost življenja određene osobe na području Republike Hrvatske ne znači da ona ispunjava propisane zakonske pretpostavke za reguliranje svoga statusa u Republici Hrvatskoj. Prisutne su i situacije u kojima osobe odbijaju ispuniti određene zakonom propisane uvjete, primjerice ishoditi otpust iz državljanstva, što je jedna od zakonskih pretpostavki za stjecanje hrvatskog državljanstva prirodjenjem po osnovi prijavljenog boravka u Republici Hrvatskoj.

Kao i do sada mobilne timove bi činili predstavnici nadležnih ministarstava, ureda državne uprave u županijama, centara za socijalnu skrb, romskih nevladinih udruga i predstavnika Roma. Djelovali bi kao što je to utvrđeno i dosadašnjom mjerom na području Grada Zagreba i Zagrebačke županije, Međimurske, Sisačko-moslavačke, Primorsko-goranske, Osječko-baranjske, Istarske, Brodsko-posavske, Varaždinske i Vukovarsko-srijemske županije. I nadalje ova mjera podrazumijeva pružanje pomoći romskoj populaciji u smislu pojašnjenja zakonskih pretpostavaka za reguliranje njihova statusa u Republici Hrvatskoj.

Članovi mobilnih timova pomažu Romima u rješavanju njihovih zahtjeva, u postupcima pokrenutim primjenom Zakona o strancima, Zakona o hrvatskom državljanstvu, Zakona o prebivalištu i boravištu građana, Zakona o državnim maticama te propisima iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite. U njihovom radu aktivno sudjeluju lokalni odnosno regionalni uredi državne uprave, Ministarstva zdravlja i Ministarstvo socijalne politike i mladih kao aktivni dionici ove mjere uz Ministarstvo unutarnjih poslova. Predlaže se da nositelji mjere, uz MUP, budu i Ministarstvo uprave, Ministarstvo zdravlja te Ministarstvo socijalne politike i mladih. I nadalje su kao provoditelji mjera uključene i nevladine organizacije (uključujući romske), predstavnici Roma (poglavito članovi/članice vijeća romske nacionalne manjine te izabrani predstavnici romske nacionalne manjine) i tijela lokalne samouprave.

SUZBIJANJE DISKRIMINACIJE

Opis situacije

Temeljem Zakona o suzbijanju diskriminacije (Narodne novine, br. 85/08), koji je stupio na snagu 01. siječnja 2009. godine, pučki pravobranitelj je postao središnje tijelo nadležno za suzbijanje diskriminacije, koje je obvezno podnositi godišnje izvještaje o pojavama diskriminacije u Republici Hrvatskoj.

Prema posljednjim podacima koji proizlaze iz Izvještaja o pojavama diskriminacije za 2010. godinu¹¹², od svih osnova navedenih u članku 1. Zakona o suzbijanju diskriminacije, najveći broj pritužbi upućenih Uredu pučkog pravobranitelja temelji se na etničkoj pripadnosti podnositelja predstavke. Taj izvještaj posebno ističe lošiji položaj pripadnika romske nacionalne manjine u odnosu na ostale nacionalne manjine, odnosno etničke skupine. Razlog tome su uglavnom predrasude većinskog stanovništva prema pripadnicima romske nacionalne manjine, njihova segregacija i getoizacija te slabiji prosječan stupanj obrazovanja, velika nezaposlenost i siromaštvo.

Unatoč učinjenim naporima Vlade Republike Hrvatske i ostalih nadležnih tijela u cilju sustavnog rješavanja problema kojima je romska nacionalna manjina u Republici Hrvatskoj izložena, potrebno je uložiti dodatan trud posebno u izgradnju djelotvornijeg sustava suzbijanja diskriminacije i zaštite romske nacionalne manjine od svakog oblika diskriminatornog ponašanja, posebno kada je riječ o djelima poput rasne i druge diskriminacije, zločina motiviranog mržnjom i govora mržnje.

¹¹²Pučki pravobranitelj: "Izvješće o pojavama diskriminacije za 2010. godinu"
<<http://www.ombudsman.hr/dodaci/Izvjescje%20o%20pojavama%20diskriminacije%20za%202010.pdf>>

Kako bi se u Republici Hrvatskoj osigurala odgovarajuća zaštita romske nacionalne manjine od svih oblika diskriminacije, potrebno je nastaviti s podizanjem svijesti šire hrvatske javnosti, ali i same romske zajednice, o antidiskriminacijskom zakonodavstvu u Republici Hrvatskoj te se usredotočiti na njegovu učinkovitiju primjenu.

Također je nužno dodatno obrazovati medije i posebno ih senzibilizirati za problematiku diskriminacije romske nacionalne manjine te provoditi kontinuiranu izobrazbu djelatnika koji rade na predmetima povodom diskriminacije pripadnika romske nacionalne manjine. Naposljetku, nužno je unaprijediti suradnju nadležnih tijela s organizacijama civilnog društva koje djeluju na području suzbijanja diskriminacije pripadnika romske nacionalne manjine.

Analizom prikupljenih statističkih podataka u Republici Hrvatskoj na području suzbijanja trgovanja ljudima unatrag dvije do tri godine uočeni su određeni trendovi u ovom području, i to povećanje broja žrtava trgovanja ljudima koji su državljani/ke Republike Hrvatske te činjenica da Republika Hrvatska postaje sve više država porijekla i destinacije za žrtve trgovanja ljudima. Također, u protekle dvije godine pojačano se radilo na identifikaciji žrtava trgovanja ljudima iz romske populacije. Obradom statističkih podataka razvidno je da su pojavni oblici eksploatacije bili seksualna eksploatacija ili posredovanje pri sklapanju dogovorenih brakova, radna eksploatacija odnosno prosjačenje ili prisila na činjenje drugih, srodnih kaznenih djela (džeparenje, krađe u trgovinama i slično). Imajući u vidu da su žrtve bile maloljetne, dakle posebno ranjive, smatramo da je preventivni rad unutar zajednice od jednake važnosti kao i pojačani proaktivni rad policije radi što uspješnije identifikacije potencijalnih žrtava trgovanja ljudima romske nacionalnosti.

POMOĆ U OSTVARIVANJU PRAVA

Opis situacije

Zbog niza razloga koji zajedno uvjetuju težak položaj romske manjine, njezini se pripadnici bilo zbog neinformiranosti, bilo zbog straha od diskriminacije i nepovjerenja u formalni sistem teško obraćaju državnim (upravnim i pravosudnim) tijelima nadležnima za provođenje prava. Potrebna je primarna pravna pomoć, koja ima preventivnu funkciju, doprinosi pravnoj sigurnosti, umanjuje broj nepotrebnih postupaka te rasterećuje sudove i upravna tijela.¹¹³ Kako su organizacije civilnog društva i pravne klinike najudaljenije od države u smislu da se ne poistovjećuju s državnim aparatom, dobar sustav reguliranja primarne besplatne pravne pomoći je prijeko potreban. Također je potrebna suradnja pružatelja primarne besplatne pomoći s lokalnim romskim predstavnicima. Danas se one (OCD-i i Pravne klinike registrirane za pružanje primarne besplatne pravne pomoći) suočavaju s nizom problema, a najvažniji su: tromost i formaliziranost sustava te suženo područje djelovanja.

Problem kod pružanja sekundarne pravne pomoći je da su liste odvjetnika koji pružaju besplatnu pravnu pomoć neažurne, većina odvjetnika ne želi pružati besplatnu pravnu pomoć kroz sustav upravo zbog velike birokracije, a male naknade za rad. Također postoji i problem neinformiranosti o mogućnostima korištenja besplatne pravne pomoći.

¹¹³Zaključci skupa: *Reforma sustava besplatne pravne pomoći: budućnost pravnog savjetovanja?*, od 14. studenoga 2011. u organizaciji Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Veleposlanstvo Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske uz suradnju Ureda pučkog pravobranitelja RH i Centra za ljudska prava.

CILJEVI

Ciljevi ovog dijela Strategije postavljeni su u skladu s uočenim statusnim i diskriminacijskim pitanjima romske zajednice. Ciljevi su formulirani kroz dijalog između tijela državne uprave predstavnika romske zajednice i organizacija civilnog društva. Za svako od tih područja unutar ovog poglavlja postavljeni su zasebni opći i posebni ciljevi.

Rješavanja pitanja statusa, diskriminacije i pružanja potpore u ostvarivanju prava zahtijeva koordinirane aktivnosti i međusektorsku suradnju. Glavni nositelji mjera predviđenih za postizanje ciljeva postavljenih u strateškom području statusnih rješenja, suzbijanja diskriminacije i pomoći u ostvarivanju prava, sukladno ciljevima i mjerama na koje se odnose, bit će Ministarstvo unutarnjih poslova, Ministarstvo uprave, Ministarstvo pravosuđa, Ured pučkog pravobranitelja, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, Savjet za nacionalne manjine, i Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova.

STATUSNA RJEŠENJA

OPĆI CILJ: Potpuno (100%) reguliran status u skladu sa zakonskim okvirom (državljanstvo ili stalni boravak) Roma koji imaju čvrstu poveznicu s Republikom Hrvatskom (ili bivšom SRH) do 2020. godine, uz značajnu potporu nadležnih tijela.

Pojашnjenje: Čvrsta poveznica uključuje rođenje na teritoriju Republike Hrvatske, uža rodbinska povezanost, stanovanje, od interesa su za RH i slično.

Napomena: Ovaj je cilj u skladu s načelima Zagrebačke deklaracije koja je usvojena 27. listopada 2011. godine na međunarodnoj Konferenciji o pribavljanju civilnih dokumenata i upisima u državne matice (sprečavanje bezdržavljanstva) u Jugoistočnoj Europi.

POSEBNI CILJEVI

Posebni cilj 1: Utvrditi, detektiranjem putem mobilnih timova, broj osoba koje imaju značajne poteškoće pri reguliranju statusa u Republici Hrvatskoj.

Definicija: Kako bi se postigao ovaj posebni cilj, bit će formirani multidisciplinarni infopultovi u svim sredinama gdje Romi žive gdje bi im se pružile relevantne informacije o rješavanju statusnog pitanja, suzbijanju diskriminacije, suzbijanju kriminaliteta, pitanjima zdravstvene zaštite, obrazovanja, socijalne skrbi i slično. Također će biti ojačan i proširen rad mobilnih timova, odnosno bit će formirani mobilni timovi za rješavanje statusa Roma na svim područjima gdje postoje saznanja da pripadnici romske nacionalnosti imaju neriješen status. Mobilni timovi sastavljeni su od predstavnika policijskih uprava odnosno policijskih postaja, regionalnih ili lokalnih ureda državne uprave u županijama, predstavnika Vijeća romske nacionalne manjine radi rješavanja statusnih pitanja (npr. upis u državne matice, primitak u hrvatsko državljanstvo, reguliranje boravka). Zbog slučajeva koji uključuju djecu trebaju sudjelovati i centri za socijalnu skrb.

Pokazatelji učinka:

- Broj pokrenutih i riješenih slučajeva
- Udio osoba kojima je riješen status unutar ukupnog detektiranog broja osoba s neriješenim statusom, disagregiran po etničkoj pripadnosti, spolu i dobi

- Udio osoba s riješenim/neriješenim statusom unutar ukupne romske populacije, disagregiran po etničkoj pripadnosti, spolu i dobi

Polazne vrijednosti:

- Broj osoba romske nacionalne manjine s neriješenim statusom utvrđen u procesu detektiranja, disagregiran po etničkoj pripadnosti, spolu i dobi
- Udio osoba s neriješenim statusom unutar romske populacije utvrđen procesom detektiranja, disagregiran po etničkoj pripadnosti, spolu i dobi

Izvori podataka:

- Evidencije i izvješća MUP-a i Ministarstva uprave te ureda državne uprave u županijama

Posebni cilj 2: Podići razinu informiranosti i potaknuti pripadnike romske zajednice na punu suradnju u postupcima rješavanja njihova statusa.

Definicija: Ovaj cilj bit će postignut organiziranjem kampanja usmjerenih na podizanje svijesti i razine informiranosti pripadnika romske zajednice o mogućnosti i načinima rješavanja statusnih pitanja. Intenzivirat će se suradnja s romskim udrugama kako bi aktivno sudjelovale u provedbi mjera usmjerenih na rješavanje statusa Roma.

Pokazatelji učinka:

- Intenzitet rješavanja statusa/povećanje broja zahtjeva za rješavanjem statusa tijekom i nakon aktivnosti
- Broj riješenih statusa u odnosu na broj podnesenih zahtjeva, disagregiran po etničkoj pripadnosti, spolu i dobi

Polazne vrijednosti:

- Broj osoba romske nacionalne manjine s neriješenim statusom utvrđen u procesu detektiranja, disagregiran po etničkoj pripadnosti, spolu i dobi
- Udio osoba s neriješenim statusom unutar romske populacije utvrđen procesom detektiranja, disagregiran po etničkoj pripadnosti, spolu i dobi

Izvori podataka:

- Evidencije MUP-a i Ministarstva uprave te ureda državne uprave u županijama, izvješća o aktivnostima

Posebni cilj 3: Uspostaviti mehanizme za brže i učinkovitije rješavanje statusnih pitanja Roma u Republici Hrvatskoj.

Definicija: Kako bi se postigao ovaj cilj, bit će poduzete aktivnosti usmjerene na uspostavljanje bolje regionalne i međusektorske suradnje radi uklanjanja administrativnih prepreka te povećanja učinkovitosti u rješavanju statusnih pitanja pripadnika romske nacionalne manjine U Republici Hrvatskoj. Ove aktivnosti uključit će unaprjeđenje suradnje između MUP-a, Ministarstva uprave i nevladinih organizacija te romskih udruga iz Republike Hrvatske i nevladinih organizacija u drugim državama. Također će se raditi na jačanju kapaciteta udruga i Vijeća romske nacionalne manjine kako bi se omogućilo njihovo aktivno djelovanje u provedbi mjera unutar ovog cilja.

Pokazatelji učinka:

- Bolja i izravnija međusektorska vertikalna i horizontalna komunikacija
- Vremensko trajanje rješavanja pojedinačnih slučajeva
- Uklonjene poteškoće u komunikaciji i suradnji

Polazne vrijednosti:

- Vremensko trajanje rješavanja pojedinačnih slučajeva
- Poteškoće u komunikaciji

Izvori podataka:

- Evidencije i izvješća MUP-a i Ministarstva uprave te ureda državne uprave u županijama

SUZBIJANJE DISKRIMINACIJE

OPĆI CILJ: Smanjiti diskriminaciju romske nacionalne manjine

POSEBNI CILJEVI

Posebni cilj 1: Podići razinu javne svijesti o potrebi suzbijanja diskriminacije u odnosu na romsku nacionalnu manjinu.

Definicija: u svrhu postizanja ovog posebnog cilja, bit će provedene aktivnosti i akcije usmjerene na romsku nacionalnu manjinu, policiju, stručnu zajednicu, širu javnost, medije, kao i poticanje i pružanje podrške projektima OCD-a. Bit će provedena kontinuirana izobrazba državnih službenika o antidiskriminacijskom zakonodavstvu i njegovoj primjeni u praksi, kontinuirano obrazovanje romske nacionalne manjine o njihovim pravima i obvezama na području suzbijanja diskriminacije, s posebnim naglaskom na položaj Romkinja te kontinuirana izobrazba predstavnika medija o diskriminaciji romske nacionalne manjine i potrebi i mehanizmima njenog suzbijanja. Mjere u okviru ovog cilja također će obuhvatiti podizanje svijesti šire javnosti o antidiskriminacijskom zakonodavstvu u Republici Hrvatskoj i aktivnostima koje se poduzimaju u sustavnom suzbijanju diskriminacije romske nacionalne manjine. Također će biti organizirane javne tribine i seminari te daljnje aktivnosti u provedbi kampanje Vijeća Europe „Dosta!“ Poticat će se i pružati podrška programima i projektima organizacija civilnog društva koje djeluju na području zaštite ljudskih prava romske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj, s posebnim naglaskom na programe i projekte usmjerene afirmaciji i osvještavanju Romkinja o ljudskim pravima i ravnopravnosti spolova

Pokazatelji učinka:

- Smanjenje pojave diskriminacije Roma u svim područjima
- Učinkovitije rješavanje predmeta na području antidiskriminacijskog zakonodavstva
- Senzibiliziranje izvještavanje medija o položaju romske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj
- Postotak/broj osoba koje su čule za kampanju „Dosta“

Polazne vrijednosti:

- Stopa zabilježenih slučajeva diskriminacije Roma

Izvori podataka:

- Izvješća Pučkog pravobranitelja
- Ankete
- Izvješća OCD-a

Posebni cilj 2: Unaprijediti međuresornu suradnju nadležnih tijela s reprezentativnim predstavnicima (npr. članovi vijeća romske nacionalne manjine i predstavnici) romske nacionalne manjine u suzbijanju diskriminacije pripadnika romske nacionalne manjine.

Definicija: U svrhu postizanja ovog posebnog cilja, bit će provedene mjere usmjerene na uspostavu i osiguravanje sustavne komunikacije i prenošenja informacija o stanju ljudskih prava pripadnika romske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj između nadležnih tijela na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini te reprezentativnih predstavnika romske nacionalne manjine. Također će biti uspostavljeni mehanizmi za razmjenu informacija o stanju ljudskih prava romske nacionalne manjine. Poduzet će se aktivnosti usmjerene na unapređenje djelotvornosti rada nadležnih tijela u identificiranju, sprečavanju i suzbijanju pojava oblika diskriminacije romske nacionalne manjine. Također će biti uspostavljena baza podataka o sudskim postupcima vođenima temeljem Zakona o suzbijanju diskriminacije te praćena statistika o zločinima iz mržnje.

Pokazatelji učinka:

- Učinkovitije praćenje položaja romske nacionalne manjine na terenu, učinkovitije rješavanje problema s kojima se susreće romska nacionalna manjina vezano za sve pojavne oblike diskriminacije

Polazne vrijednosti:

- Stopa pojavnosti slučajeva diskriminacije pripadnika romske nacionalne manjine u 2012. godini
- Udio riješenih antidiskriminacijskih predmeta koji se tiču Roma unutar ukupnog broja antidiskriminacijskih predmeta u 2012. godini

Izvori podataka:

- Izvješća Pučkog pravobranitelja
- Sudska izvješća
- Izvješća MUP-a
- Ankete
- Izvješća OCD-a

Posebni cilj 3: Osigurati i unaprijediti provedbu antidiskriminacijskog zakonodavstva od strane nadležnih tijela na svim razinama (nacionalna/regionalna/lokalna) i provedba svih ostalih propisa i zakona uz primjenu antidiskriminacijskih načela (obrazovanje, stanovanje, zdravlje, zapošljavanje).

Definicija: Ovaj cilj bit će postignut osiguravanjem uvjeta za djelotvoran i cjelovit rad nadležnih tijela koji sudjeluju u otkrivanju, postupanju i praćenju rezultata postupaka vođenih zbog zločina iz mržnje radi unapređenja sustava njihovog praćenja te djelotvornije zaštite žrtava i njihovih temeljnih ljudskih prava. Sukladno Protokolu o postupanju u slučaju zločina iz mržnje iz travnja 2011. godine, Ministarstvo pravosuđa će nastaviti izrađivati statističke obrasce te objedinjavati statističke pokazatelje dostavljene od strane pravosudnih tijela o zločinima iz mržnje. Ministarstvo pravosuđa će prikupljene podatke dostavljati svakih šest mjeseci Uredu za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske, do kraja mjeseca za prethodno polugodišnje razdoblje.

Pokazatelji učinka:

- Povećanje stope rješavanja predmeta vezanih uz diskriminaciju Roma
- Skraćivanje vremena trajanja postupaka vezanih uz diskriminaciju Roma pred sudom

Polazne vrijednosti:

- Stopa rješavanja predmeta vezanih uz diskriminaciju Roma
- Prosječno vrijeme trajanja postupaka vezanih uz diskriminaciju pred sudom

Izvori podataka:

- Izvješća Pučkog pravobranitelja
- Sudska izvješća
- Izvješća MUP-a
- Ankete
- Izvješća OCD-a

Posebni cilj 4: Smanjiti pojavnost nasilničkog ponašanja prema Romima djelovanjem policije

Definicija: Kako bi se postigao ovaj cilj, bit će provedene mjere usmjerene na postizanje veće djelotvornosti policije u otkrivanju i sprečavanju nasilja nad Romima i nasilja u romskim zajednicama, implementacijom Strategije djelovanja „Policija u zajednici“, posebice projekata „Reforma operativnog-preventivnog rada policije u odori“ i „Kriminalističke prevencije“. Pored toga Romi će biti poticani na prijavljivanje rasnog i drugih oblika nasilja te će se poboljšati evidentiranje i statističko praćenje broja takvih incidenata. Vršit će se stručno usavršavanje policijskih službenika Ministarstva unutarnjih poslova u provođenju mjera za suzbijanje pojavnosti nasilničkog ponašanja prema Romima te njihova senzibilizacija u pogledu rada s pripadnicima romske zajednice.

Pokazatelji učinka:

- Smanjenje stope nasilničkog ponašanja i rasno motiviranog nasilja - zločina iz mržnje.
- Smanjenje pojavnosti nasilja nad Romima unutar romskih zajednica.
- Smanjenje stope pojavnosti kaznenih djela i prekršaja počinjenih od strane Roma.

Polazne vrijednosti:

- Stope nasilničkog ponašanja i rasno motiviranog nasilja - zločina iz mržnje u 2012. godini
- Stopa pojavnosti nasilja nad Romima unutar romskih zajednica u 2012. godini
- Smanjenje stope pojavnosti kaznenih djela i prekršaja počinjenih od strane Roma.

Izvori podataka:

- Izvješća MUP-a

POMOĆ U OSTVARIVANJU PRAVA

OPĆI CILJ: Omogućiti romskoj populaciji, koja se iz različitih razloga ne obraća nadležnim tijelima, dostupnost informacija, pravnih savjeta i pravne pomoći.

Pojašnjenje: Primarna pravna pomoć, a osobito pravno savjetovanje i informiranje građana izvan i prije sudskih, upravnih i formalnih pravnih postupaka od osobite je važnosti za ostvarenje djelotvornog pravnog sustava u kojem se jednako štite prava svih. Romska populacija radi nedovoljnog poznavanja svojih prava, mehanizama za njihovo ostvarivanje, ali i hrvatskog jezika, treba podršku i poticaj za ostvarenje svojih prava te je stoga nužno osigurati preduvjete koji će im to omogućiti i olakšati.

POSEBNI CILJEVI:

Posebni cilj 1: Povećati dostupnost besplatne pravne pomoći Romima sukladno Zakonu o besplatnoj pravnoj pomoći.

Definicija: Kroz sustavno informiranje građana RH o mogućnostima koje nudi sustav besplatne pravne pomoći, bez izmjene postojećeg zakonodavnog okvira, u skladu s zakonskim rješenjima poglavito u svjetlu Novele Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći (NN 81/11). Primjenom zakonskih odredbi te sustavnom edukacijom svih pružatelja pravne pomoći te nadležnih tijela i romske manjine omogućiti će se dostupnost sustava pravne pomoći i pripadnicima romske nacionalne manjine, na način koji će za rezultat imati iskorištavanje punog potencijala sustava, u skladu sa Zakonom propisanim uvjetima.

Pokazatelji učinka:

- Porast udjela pripadnika romske zajednice koji su zatražili i ostvarili besplatnu pravnu pomoć

Polazne vrijednosti:

- Udio pripadnika romske zajednice koji su zatražili i ostvarili besplatnu pravnu pomoć u 2012. godini

Izvori podataka:

- Evidencije OCD-a ovlaštenih za pružanje primarne besplatne pravne pomoći

Posebni cilj 2: Povećanje vidljivosti instrumenata besplatne pravne pomoći

Definicija: Kako bi se postigao ovaj cilj, bit će provedene mjere i aktivnosti usmjerene na povećanje vidljivosti besplatne pravne pomoći putem informiranja javnosti, putem brošure koja na jednostavan način daje osnovnu uputu korisniku kako ostvariti pravo na pravnu pomoć (po potrebi ista se može i prevesti na romski jezik), info letaka i plakata koji će se distribuirati centrima za socijalnu skrb, HZMO-u, HZZ-u te putem mobilnih timova direktno na terenu.

Pokazatelji učinka:

- Stopa korištenja besplatne pravne pomoći od strane pripadnika romske nacionalne manjine

Polazne vrijednosti:

- Stopa korištenja besplatne pravne pomoći od strane pripadnika romske nacionalne manjine u 2012. godini

Izvori podataka:

- Evidencije OCD-a ovlaštenih za pružanje primarne besplatne pravne pomoći

Posebni cilj 3: Podići razinu dostupnosti besplatne pravne pomoći Romima, osobito u slučaju postojanja sumnje da su žrtve diskriminacije povećanjem dostupnosti pomoći u ostvarivanju prava te povećanjem vidljivosti besplatne pravne pomoći

Definicija: Ovaj cilj podrazumijeva pristup ne samo sudovima, nego svim javnopravnim tijelima. Kako bi se povećala vidljivost besplatne pravne pomoći, provodit će se mjere koje uključuju aktivnosti informiranja javnosti preko kontakt točaka u županijama, plakatima koji će se distribuirati centrima za socijalnu skrb, HZMO-u, HZZ-u, na info-pultovima.

Pokazatelji učinka:

- Promijenjena percepcija o dostupnosti besplatne pravne pomoći
- Povećanje stope korištenja besplatne pravne pomoći

Polazne vrijednosti:

- Percepcija o dostupnosti besplatne pravne pomoći i tretiranja pojavnosti diskriminacije
- Stope korištenja besplatne pravne pomoći

Izvori podataka:

- Evidencije OCD-a ovlaštenih za pružanje primarne besplatne pravne pomoći
- Ankete

IV.4.8 Unaprjeđenje prikupljanja statističkih podataka

Osnovna svrha Nacionalne strategije za uključivanje Roma do 2020. je postizanje postavljenih ciljeva usmjerenih na uključivanje romske zajednice te poboljšanje socio-ekonomskog položaja Roma kako bi se premostio jaz između marginaliziranih romskih zajednica i većinskog stanovništva. Postizanje Strategijom postavljenih ciljeva podrazumijeva integrirani pristup različitim područjima u kojima se ogleda isključenost Roma te implementaciju seta mjera usmjerenih na postizanje svakog posebnog, a u konačnici glavnog cilja.

Kako bi se osiguralo postizanje ciljeva, osim provedbe mjera, potrebno je kontinuirano praćenje njihovih rezultata i učinka kojeg postižu. Proces praćenja podrazumijeva sustavno i kontinuirano prikupljanje, analizu i korištenje informacija potrebnih u procesu upravljanja i donošenja odluka u okviru provedbe mjera i aktivnosti. Proces praćenja omogućuje nositeljima mjera i aktivnosti, ali i ciljanoj skupini procjenu tijeka provedbe te njenih učinaka. Praćenje je svojevrsan alat kojim se analizira postignuće planiranih rezultata u svrhu poboljšanja i donošenja odluka pri provedbi. Cilj praćenja je uočiti pozitivne pojave i razinu postignuća, ali i problema koji se javljaju tijekom same provedbe mjera i aktivnosti. Ovo nositeljima mjera omogućuje pravodobnu reakciju i prilagodbu pristupa te pravodobno i prilagođeno interveniranje. Ovo podrazumijeva redovno i sustavno praćenje izdataka, korištenja resursa, provedbe aktivnosti, ostvarivanja rezultata, upravljanja rizicima i održivosti rezultata.

Upravni Odbor Desetljeća za uključivanje Roma u lipnju 2007. godine preporučio je smjernice za implementaciju Desetljeća, prema kojima zemlje članice trebaju postaviti eksplicitne ciljeve po područjima te razviti adekvatne indikatore i osnovne odrednice za praćenje napretka tijekom vremena. Okvir EU-a za nacionalne strategije integracije Roma do 2020. godine preporučuje primjenu snažnih metoda praćenja za procjenu utjecaja mjera za integraciju Roma, ali i uspostavu mehanizma za prilagodbu strategije sukladno uočenim utjecajima i učincima.

PRIKUPLJANJE PODATAKA

Ne postoje pravne zapreke za prikupljanje etničkih podataka u Republici Hrvatskoj. Ustav Republike Hrvatske u članku 37. garantira osobnost i tajnost podataka: „Svakom se jamči sigurnost i tajnost osobnih podataka. Bez privole ispitanika, osobni se podaci mogu prikupljati, obrađivati i koristiti samo uz uvjete određene zakonom.“ Temeljni zakonski instrument za zaštitu podataka je Zakon o zaštiti osobnih podataka (NN 103/03, 118/06, 41/08, 130/11) te uz njega dvije uredbe: Uredba o načinu vođenja i obrascu evidencije o zbirkama osobnih podataka (NN 105/04) te Uredba o načinu pohranjivanja i posebnim mjerama tehničke zaštite posebnih kategorija osobnih podataka (NN 139/04). Pravni sustav dozvoljava prikupljanje osobnih podataka, uključujući podatke o etničkoj pripadnosti, sukladno međunarodnim standardima, iako je Vijeće Europe izrazilo zabrinutost da su podaci o nacionalnim manjinama nedovoljni kako bi se valjano primijenili zakoni i politike usmjerene na nacionalne manjine.

Kako bi se umanjili nedostaci vezani za postojeće podatke o romskoj populaciji, Hrvatska je u okviru Desetljeća za uključivanje Roma poduzela korake usmjerene na poboljšanje kvalitete informacija o romskoj nacionalnoj manjini. Dostupni su mnogi pokazatelji vezani uz inicijativu Desetljeća za uključivanje Roma. Ipak još uvijek postoje značajni nedostaci i

praznine. Ovo se posebno odnosi na redovito prikupljanje podataka, nasuprot povremene izrade studija i analiza.¹¹⁴

Nepouzdana podaci o stvarnom ukupnom broju Roma otežavaju dobivanje stvarne slike prikupljanjem podataka, jer stope nezaposlenosti, završetka obrazovanja i slični indikatori ne mogu biti pouzdano izračunati. Kako bi se ovi nedostaci umanjili, Hrvatska je proaktivno iskoristila međunarodnu pomoć dostupnu za uključivanje Roma kroz dostupne fondove EU i tehničku podršku. Također je ostvarena suradnja s uredom UNDP-a kako bi se revidirao i poboljšao Akcijski plan Desetljeća te bolje usmjerilo praćenje i procjena učinka.

Jedan od ključnih problema je dostupnost i način prezentacije podataka o napretku mjera usmjerenih na uključivanje Roma. Strateški dokumenti predviđaju izvore podataka i odgovorne institucije za neke od prioritetnih područja, ali i dalje postoji manjak jasnih odredbi koje se tiču dostupnih podataka, mogućih izvora podataka i institucija odgovornih za prikupljanje podataka i izvještavanje.

Također, podaci koji u predviđeni za praćenje i koji se mogu naći u izvještajima su najčešće podaci o članovima romske zajednice primateljima usluga i programa, čime se registrira apsolutni broj osoba obuhvaćenih programima bez prikazivanja što ti brojevi razmjerno znače ili kako su povezani sa širim mjerama ishoda, odnosno rezultatima. Kako bi informacije koju daju brojčani podaci imali pravu vrijednost, podatke je potrebno prikupljati na način koji omogućuje usporedbu s brojkama u opisima za ukupnu populaciju, ili usporedbu broja osoba na koje je određena mjera postigla željeni učinak u odnosu na ukupan broj osoba obuhvaćenih mjerom.

Indikatori trenutno navedeni u izvještajima o provedbi uglavnom su usredotočeni na ulazna sredstva/intervencije, kao što je broj akcija provedenih radi ostvarivanja određenog cilja te na izlazne rezultate u smislu broja korisnika obuhvaćenih akcijom. Međutim, nedostaje mjerenje napretka u smislu ostvarivanja rezultata, odnosno ishoda/učinaka koji je intervencija imala za korisnike, sustav i ostvarivanje cilja.

Još jedan ključni problem je nedostatak podataka o etnicitetu. Podaci disagregirani prema etničkoj pripadnosti potrebni su za jasnu sliku situacije i potreba romske nacionalne manjine. Jedino etnički disagregirani podaci mogu omogućiti točnu procjenu jaza između Roma i ostalog stanovništva u svim područjima te tako omogućiti mjerenje napretka i provedbe na razini države. Nedostatak etnički disagregiranih podataka povezan je s nemogućnošću postavljanja polaznih vrijednosti (referentnih podataka) za predviđene mjere te posljedično onemogućuje usporedbu i evaluaciju kojom bi se moglo provjeriti jesu li mjere koje se provode učinkovite. Stoga je teško pratiti napredak provedbe.

Uz činjenicu da se Romi često nerado deklariraju kao pripadnici romskog naroda, uzrok nedostatka etnički disagregiranih podataka leži u tome što u Republici Hrvatskoj podaci u statistikama općenito nisu disagregirani prema pripadnosti etničkoj skupini ili nacionalnosti. U nekim se ministarstvima ipak prikupljaju etnički disagregirani podaci vezani uz romsku zajednicu. Kao glavna prepreka navode se postojeća zakonska ograničenja za registraciju

¹¹⁴OSI, No Data – No Progress Country Findings, 2010.

<http://www.soros.org/initiatives/roma/articles_publications/publications/no-data-no-progress-20100628/no-data-no-progress-country-reports-20100628.pdf>

etničke pripadnosti korisnika, sadržana u članku 8. Zakona o zaštiti osobnih podataka, koji zabranjuje prikupljanje i analizu podataka građana bez njihova izravna pristanka. Osobni podatak definiran je u članku 2. Zakona kao svaka informacija koja omogućava identifikaciju ispitanika.

Međutim, članak 7. istog Zakona dopušta prikupljanje podataka čak i bez pristanka, „ako je obrada podataka nužna radi ispunjenja zadataka koji se izvršavaju u javnom interesu ili u izvršavanju javnih ovlasti koje ima voditelj zbirke osobnih podataka...“. Budući da se u slučaju praćenja provedbi strategija vladinih dokumenata radi o potrebi od šireg javnog interesa, odnosno o provedbi mjera predviđenih strateškim dokumentima za uključivanje Roma, etnički disagregirano prikupljanje podataka spada u zakonom dozvoljenu kategoriju. Pored toga, budući da se podaci o zaposlenosti, obrazovanju i zdravlju objavljuju u kumulativnom obliku, identiteti pojedinaca ne mogu biti povezani s prezentiranim statističkim podacima te su tako zaštićeni.

Također, uvidom u statističke podatke koji se prikupljaju na svim razinama tijela državne uprave vidljiv je nedostatak i neujednačenost u metodologiji prikupljanja statističkih podataka razvrstanih po spolu u odnosu na pripadnike/pripadnice romske nacionalne manjine. Stoga je nužna implementacija mjera koje će doprinijeti unaprjeđenju prikupljanja podataka disagregiranih prema spolu, a u cilju dobivanja uvida u stvaran položaj Roma/Romkinja.

Ovo je u skladu s Preporukama koje je izradila Radna skupina za unaprjeđivanje prikupljanja statističkih podataka o položaju Romkinja u lokalnim zajednicama i cjelokupnom društvu, u području obrazovanja, zapošljavanja, zdravstvene zaštite te njihovog sudjelovanja u javnom i političkom životu, osnovana od strane Ureda za ravnopravnost spolova. Također, Odbor UN-a za uklanjanje diskriminacije žena, je nastavno na podneseno i pismeno nadopunjeno Drugo i treće periodičko izvješće¹¹⁵ Republike Hrvatske o napretku ostvarenom u primjeni UN Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena¹¹⁶ u svojim Zaključnim komentarima zatražio poduzimanje djelotvornih mjera za uklanjanje diskriminacije Romkinja, kako u društvu općenito tako i unutar njihovih zajednica. Naglašeno je da treba jačati poštivanje njihovih ljudskih prava djelotvornim i proaktivnim mjerama, uključujući i privremene posebne mjere te je posebice istaknuta potreba da se u sljedećem izvješću, s podacima razvrstanim prema spolu, opsežno prikaže položaj žena i djevojčica Romkinja vezano za njihove obrazovne mogućnosti i postignuća, dostupnosti službi za zapošljavanje i zdravstvene zaštite te sudjelovanju u javnom životu i odlučivanju, posebno s obzirom na politike koje ih izravno pogađaju.

Statistički podaci sadržani u Izvješću o provedbi Akcijskog plana za provedbu Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina za 2008. i 2009. godinu nisu bili iskazani po spolu. Prikupljanje statističkih podataka razvrstanih po spolu obveza je koja proizlazi iz članka 17. Zakona o ravnopravnosti spolova (NN 82/08) koji propisuje da „svi statistički podaci i informacije o osobama, koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju u tijelima državne vlasti, tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, pravnim i fizičkim osobama koje obavljaju djelatnost u skladu s propisima, moraju biti iskazani po spolu“.

¹¹⁵ Zaključni komentari Odbora UN za uklanjanje diskriminacije žena na Drugo i treće izvješće Republike Hrvatske prema članku 18. Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena
<<http://www.ured-ravnopravnost.hr/site/preuzimanje/biblioteka-ona/un-konvencija.pdf>>

¹¹⁶ Konvencija UN o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, 18. prosinca 1979, izdanje Ureda za ravnopravnost spolova Vlade RH, 2009. <<http://www.ured-ravnopravnost.hr/site/preuzimanje/biblioteka-ona/14-UN-konvencija.pdf>>

V. OKVIR ZA PRAĆENJE PROVEDBE

V.1. OKVIR ZA PRAĆENJE PROVEDBE

Kako bi se poboljšale metode praćenja učinka mjera, pri izradi Strategije uzete su u obzir preporuke navedene u *Okviru za praćenje Desetljeća za uključivanje Roma – Hrvatska*, koje daju smjernice za postavljanje indikatora za mjerenje učinka mjera u četiri glavna područja uključivanja Roma – obrazovanje, zapošljavanje, zdravlje i stanovanje.

Obrazovanje:

- stope pohađanja – podatak o najvišoj razini završene škole, odnosno najvećeg stupnja kojeg su pojedinci stekli
- stope završavanja (osnovnog i srednjeg obrazovanja) - broj djece koja završe ove razine obrazovanja za određenu školsku godinu, kao i praćenje završetka prema pojedinačnim školskim ocjenama
- stope odustajanja za osnovno i srednje obrazovanje
- stope upisa svih razina obrazovanja (osnovno, srednje, visoko obrazovanje) dobivanjem podataka o postotku članova kućanstva osnovnoškolske i srednjoškolske dobi i usporediti sa brojem onih koji su stvarno uključeni u obrazovni sustav na ovim razinama
- sudjelovanje u predškolskom odgoju
- vrste obrazovnih programa u osnovnim školama koje pokazuju uče li romska djeca prema redovnom nastavnom planu ili prema prilagođenom programu
- sudjelovanje romske populacije u obrazovanju za odrasle (formalnom i neformalnom)
- stope pismenosti

Zapošljavanje:

- stopa nezaposlenosti
- trajanje nezaposlenosti
- nezaposlenost treba pratiti prema stupnju obrazovanja
- zaposlenost prema spolu i zanimanju
- glavni izvori prihoda

Zdravlje:

- stopa smrtnosti i smrtnosti novorođenčadi
- stope procijepljenosti
- opseg pokrivenosti zdravstvenim osiguranjem - broja službeno osiguranih te u odnosu na mogućnosti da pacijent plaća doprinose za lijekove
- broje maloljetničkih trudnoća

Stanovanje:

- kvaliteta stanovanja – raspoloživi stambeni prostor po članu kućanstva te tip stambenog prostora (stan, kuća, baraka, daščara/koliba, drugo/ili, niz soba ili bez soba).
- pristup kućanstava infrastrukturi (adekvatni izvori vode (voda iz vodovoda u stanu ili dvorištu) ili pristup energiji (prvenstveno struji), osnovnoj infrastrukturi (unutarnji toalet, pristup kupaonici ili odlagalištu otpada) i socijalnoj infrastrukturi (vrtići, škole, javni prijevoz, trgovine, ambulante)

Strategija predviđa uspostavljanje/organiziranje sveobuhvatnijeg sustava prikupljanja podataka iz svih segmenata. U sustavima prikupljanja podataka iz svih segmenata u kojima se nacionalna strategija provodi bit će potrebno dopuniti obrasce, baze podataka i izvještaje na način da pružaju mogućnost evidencije pripadnika nacionalnih manjina. Kroz ovaj sustav trebalo bi u svakom od segmenata biti moguće pružiti pokazatelje za pripadnike romske nacionalne manjine, prema dobi i spolu. Pored tijela nositelja provedbe mjera u aktivnosti praćenja trebalo bi uključiti Državni zavod za statistiku, kao i relevantne istraživačke centre i institute.

Također je potrebno voditi računa o tome da se položaj romskih zajednica razlikuje ovisno o regiji u kojoj se nalaze. U cilju provedbe te praćenja i evaluacije, potrebno je detaljnije objasniti regionalne razlike jer one i nadalje predstavljaju veliki izazov za osiguranje jednake razine dostupnosti socijalnih i zdravstvenih usluga.

Za uspješno praćenje provedbe potrebno je također osigurati preduvjete provedbom dvije temeljne aktivnosti (predradnje):

- mapirati ugrožene mikroregije i segregirana i marginalizirana naselja, kako bi se dobio pregled njihovog prostornog položaja te jasna slika stanja u svakoj od tih regija i njihove međusobne razlike
- na nacionalnoj razini donijeti nalog (ili odredbu) o etnički disagregiranom prikupljanju podataka te prikupljanju podataka razvrstano prema spolu i dobi, koji će biti prenesen na niže razine, kako bi se dobili jasni podaci o statusu romske nacionalne manjine u različitim područjima
- uspostaviti mehanizme za prikupljanje podataka o provedbi mjera i aktivnosti vezanih za uključivanje i poboljšanje položaja romske nacionalne manjine sa svih razina na kojima se aktivnosti odvijaju – nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj, što uključuje podatke i pokazatelje tijela javne i izvršne vlasti, ali i podatke i pokazatelje aktivnosti i inicijativa civilnog sektora.

Strategijom su predviđeni sljedeći načini prikupljanja podataka i praćenja provedbe mjera i intervencija:

Posebni cilj 1: Osigurati prikupljanje statističkih podataka o romskoj nacionalnoj manjini u RH (uz poštovanje zaštite osobnih podataka) razvrstanih po spolu i dobi.

Definicija: Kako bi se postigao ovaj cilj, u suradnji s Državnim zavodom za statistiku, unutar svakog tijela državne uprave, u okvirima njegove nadležnosti bit će izrađeni ujednačeni obrasci za praćenje statističkih podataka razvrstanih po spolu i dobi pripadnika romske nacionalne manjine, s usporednim podacima u odnosu na ukupnu populaciju. Također, izradit će se i jednom godišnje ažurirati jedinstvena baza podataka o položaju Roma i Romkinja pri Uredu za ljudska prava i prava nacionalnih manjina VRH.

Pokazatelji učinka:

- Izrađen atlas mikroregija
- Izrađeni obrasci za prikupljanje i praćenje statističkih podataka razvrstanih po spolu i dobi; Uspostavljena baza podataka; dostupnost informacija o etničkoj dimenziji provođenja prava

i pružanja društvenih usluga

- Državna tijela, javne ustanove i službe te javnost imaju potpune i pouzdane informacije relevantne za kontrolu i suzbijanje diskriminacije
- Uspostavljena baza podataka

Rok:

- Tijekom 2013. Godine

Nositelj:

- Tijela državne uprave u suradnji s Državnim zavodom za statistiku
- Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina

Posebni cilj 2: Unaprijediti metodologiju prikupljanja podataka o stopama siromaštva, materijalnoj i socijalnoj deprivaciji, obrazovanju i zapošljavanju te kvaliteti življenja romske populacije

Definicija: Implementirati nove statističke obrasce za centre za socijalnu skrb, domove socijalne skrbi te druge pružatelje usluga u sustavu socijalne skrbi, kojima će biti moguće praćenje statističkih podataka o korisnicima socijalne skrbi i po nacionalnoj pripadnosti, što će uz informatizaciju sustava socijalne skrbi omogućiti bolje praćenje i ciljano provođenje mjera socijalne politike prema ovoj nacionalnoj manjini. Mjere u okviru ovog cilja uključit će analize izvješća centara za socijalnu skrb i drugih tijela (obiteljskih centara, zdravstvenih ustanova, obrazovnih ustanova, organizacija civilnog društva, prikupljanje podataka i provođenje ciljanih istraživanja o učincima mjera socijalne zaštite, dostupnosti i učincima socijalnih usluga, longitudinalna istraživanja s ciljem praćenja pokazatelja vezanih uz socijalni status Roma i Romkinja, kontinuirano praćenje pružanja pomoći socijalne skrbi od strane jedinica lokalne samouprave te snimanje stanja problematike romske populacije na području jedinica lokalne samouprave.

Obrazloženje: Informatičko implementiranje novih statističkih obrazaca u centrima za socijalnu skrb, domovima socijalne skrbi te drugim pružateljima usluga u sustavu socijalne skrbi omogućit će praćenje statističkih podataka o korisnicima socijalne skrbi i po nacionalnoj osnovi, što će nadalje omogućiti bolje praćenje i ciljano provođenje mjera socijalne politike prema pripadnicima romske nacionalne manjine.

Pokazatelj učinka:

- Rezultati kvalitativnog i kvantitativnog istraživanja o siromaštvu, materijalnoj i socijalnoj deprivaciji i kvaliteti života

Polazna vrijednost:

- Rezultati kvalitativnog i kvantitativnog istraživanja o siromaštvu, materijalnoj i socijalnoj deprivaciji i kvaliteti života (UNDP, Svjetska Banka, DG Regio – Anketa kućanstava, 2011.)

Izvori podataka:

- Istraživanja

Nositelj aktivnosti:

- Ministarstvo socijalne politike i mladih u suradnji sa znanstvenim institucijama (npr. Studijski centar socijalnog rada, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, UNDP i dr.).

Posebni cilj 3: Unaprijediti metodologiju prikupljanja podataka o zdravlju, zdravstvenim navikama i drugim zdravstvenim pokazateljima romske populacije.

Definicija: Osmisliti i provoditi različite alate kojima će se omogućiti sustavno prikupljanje podataka o zdravlju i zdravstvenim navikama romske populacije te na taj način omogućiti sustavno praćenje napretka provedenih mjera usmjerenih na poboljšanje zdravstvene zaštite i sveukupnog zdravlja romske populacije.

Pokazatelj učinka:

- Broj i vrsta metoda i alata za prikupljanje podataka o zdravlju, zdravstvenim navikama i drugim zdravstvenim pokazateljima romske populacije.

Polazna vrijednost:

- Provedene epidemiološke ankete, ili obrasci za praćenje kod obiteljskog liječnika preko Centralnog zdravstvenog informacijskog sustava Republike Hrvatske (CEZIH)

Izvori podataka:

- Izvješća i evidencije tijela i službi koje prikupljaju podatke o zdravlju

Nositelj aktivnosti: Ministarstvo zdravlja u suradnji s Državnim zavodom za statistiku i znanstvenim institucijama (npr. Studijski centar socijalnog rada, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, UNDP i dr).

Posebni cilj 4: Unaprijediti metode praćenja uključivanja, zastupljenosti i sudjelovanja romske nacionalne manjine u društvenom, političkom i kulturnom životu zajednice.

Definicija: U svrhu postizanja ovog cilja bit će izrađena analiza o udjelu romske nacionalne manjine u stanovništvu, razvrstano po rodnoj pripadnosti, na lokalnoj i regionalnoj razini u odnosu na zastupljenost u predstavničkim tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave radi ostvarivanja prava zastupljenosti propisanih Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina.

Pokazatelj učinka:

- Izrađena analiza društvene i političke uključenosti Roma na temelju obrazaca za prikupljanje i praćenje podataka
- Ostvarivanja prava na zastupljenost RNM u predstavničkim tijelima

Izvor i način prikupljanja:

- Popis stanovništva 2011. godine
- Ankete
- Izvješća o djelatnostima udruga i potporama

V.2 MEHANIZMI ZA PRAĆENJE PROVEDBE (MONITORING)

Povjerenstvo za praćenje provedbe Nacionalne strategije za uključivanje Roma od 2013. do 2020.godine

U svrhu praćenja provedbe cjelokupnog operativnog dijela Strategije Vlada Republike Hrvatske osnovat će Povjerenstvo za praćenje provedbe Nacionalne strategije za uključivanje Roma. Predsjednik Povjerenstva za praćenje Nacionalne strategije za uključivanje Roma od 2013. do 2020. godine će biti jedan od potpredsjednika Vlade RH, zamjenik predsjednika Povjerenstva će biti zastupnik romske nacionalne manjine u Hrvatskom saboru, a članovi Povjerenstva će biti imenovani na paritetnoj osnovi iz reda predstavnika tijela i institucija Republike Hrvatske i predstavnika romske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj. Strukturu, sastav, nadležnosti i druga pitanja vezana za djelovanje Povjerenstva utvrdit će Vlada RH posebnim odlukama.

V.3 ULOGE DIONIKA U PRAĆENJU PROVEDBE

Radi boljeg funkcioniranja mehanizama i aktivnosti praćenja provedbe mjera i intervencija u okviru Strategije, potrebno je razmotriti i revidirati ulogu Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, kao i uloge Povjerenstva za praćenje provedbe Nacionalnog programa za Rome i Radne skupine za praćenje Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma.

Nositelji mjera u domeni svojih resora bit će odgovorni za praćenje i prikupljanje podataka o provedbi i o učinkovitosti mjera, na osnovu dogovorenih pokazatelja. Nositelji mjera izvještavat će koordinacijsko tijelo o provedbi mjera u 12 mjesečnim intervalima.

Romska zajednica također treba biti aktivno uključena u procese prikupljanja podataka i praćenja provedbe. Jedan od načina za uključivanje romske zajednice je putem osnivanja info-centara u mikro regijama radi snimanja stanja i detektiranja potreba pripadnika romske nacionalne manjine u lokalnoj zajednici. Potrebno je uspostaviti mehanizme za praćenje provođenja Strategije na lokalnom i područnom nivou kroz osnivanje općinskih, gradskih i županijskih povjerenstava za praćenje Strategije u jedinicama lokalne i područne samouprave sa značajnom zastupljenošću romske nacionalne manjine. Povjerenstva se trebaju osnivati na principu paritetne zastupljenosti predstavnika tijela lokalne ili područne samouprave i predstavnika romske nacionalne manjine. Također je jedan od mogućih načina za uspostavu mehanizama za praćenje osnivanje radnih tijela za praćenje provedbe na lokalnom nivou, u čije sastave treba uključiti predstavnike Roma i jedinica lokalnih i područnih (regionalnih) samouprava. Aktivnosti praćenja provedbe mjera na nivou jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave trebaju biti usklađene s aktivnostima praćenja resornih tijela, odnosno Povjerenstva za praćenje Nacionalne strategije za uključivanje Roma od 2013. do 2020. godine.

Metodologija praćenja provedbe

Kako bi osigurali sustavno i svrhovito praćenje provedbe potrebno je osmisliti i izraditi jednostavnu i provedivu metodologiju koja će osigurati razumijevanje svrhe procesa praćenja i uključenosti svih dionika. Praćenje provedbe Strategije provodit će se putem Izvješća o provedbi pratećeg Akcijskog plana za provedbu Nacionalne strategije za uključivanja Roma. ULJPPNM će imenovati tim stručnjaka koji će izraditi metodologiju praćenja provedbe Strategije po pojedinim resorima i razinama provedbe te unificirani format izvješća.

Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina

Uloga ULJPPNM u praćenju provedbe, prikupljanju i objedinjavanju podataka uključit će sljedeće osnovne elemente:

- prikupljanje podataka od nositelja mjera jednom godišnje, do kraja I. kvartala tekuće godine za prethodnu godinu;
- objedinjavanje i obrada podataka u ULJPPNM tijekom II. kvartala tekuće godine;
- izrada Izvješća o provedbi Akcijskog plana Strategije do kraja II. kvartala tekuće godine.

Nositelji mjera

Nositelji mjera odgovorni su za praćenje i prikupljanje podataka o provedbi i o učinkovitosti mjera na osnovu dogovorenih indikatora u okviru svojih nadležnosti. Nositelji mjera bit će dužni izvještavati jednom godišnje koordinacijsko tijelo.

Nositelji mjera, putem Radnih skupina Povjerenstva, izrađuju popis prioriternih mjera koje je potrebno provesti tijekom tekuće godine i predlažu iznos predviđenih novčanih sredstava za ostvarivanje prioriternih mjera.

Romska zajednica

Uloga romske zajednice u prikupljanju podataka i praćenju provedbe mjera od velike je važnosti, stoga njeno sudjelovanje u aktivnostima praćenja mora biti osigurano na svim razinama. Romska zajednica sudjelovat će u praćenju provedbe putem svojih predstavnika u savjetodavnim i radnim tijelima te kroz rad vijeća i predstavnika romske nacionalne manjine.

Kako bi se omogućilo bolje uključivanje romske zajednice u procese praćenja potrebno je osnovati centre za informiranje i podršku (info-centre) u mikroregijama. Uloga info-centara uključit će snimanje stanja i identificiranje potreba pripadnika romske manjine u lokalnoj zajednici, koordiniranje romske zajednice i resornih tijela, prikupljanje podataka i praćenje provedbe programa namijenjenih usmjerenih na uključivanje romske zajednice.

Info-centri će se osnivati temeljem odluka Povjerenstva za praćenje Nacionalne strategije za uključivanje Roma od 2013. do 2020. godine na osnovi prijedloga ULJPPNM, u suradnji s romskim udrugama i JLP(R)S.

Provedbena tijela

Na lokalnoj i regionalnoj razini dio praćenja provedbe i prikupljanja podataka obavljat će ustanove javnog sektora koje obavljaju poslove i pružaju usluge od interesa za zajednicu, što također uključuje pružanje usluga pripadnicima romske manjine. Ove će ustanove kontinuirano i sustavno prikupljati podatke o pruženim uslugama povezanim s mjerama Strategije te korisnicima.

Također je u svrhu boljeg praćenja provedbe potrebno potaknuti osnivanje radnih tijela za praćenje provedbe na lokalnom nivou. Iskustva dosadašnje provedbe na lokalnoj razini ukazuje da su takva tijela djelotvornija ukoliko vodeću ulogu u takvim tijelima imaju članci JLP(R)S..

Regionalna i lokalna vijeća i predstavnici romske nacionalne manjine bi trebali, sukladno svojoj zakonom utvrđenoj ulozi, aktivno sudjelovati u svim aspektima ove Strategije, uključujući provedbu i praćenje. Praćenje provedbe na lokalnoj razini također bi trebao biti jedan od zadataka centara za podršku i informiranje (info-centara) koji će biti osnovani u mikroregijama. Aktivnosti info-centara uključit će snimanje potreba pripadnika romske nacionalne manjine u lokalnoj zajednici, koordinaciju romske zajednice s resornim tijelima, prikupljanje podataka i praćenje provedbe programa namijenjenih pripadnicima RNM.

ULJPPNM u suradnji s romskim udrugama trebao bi koordinirati aktivnosti praćenja provedbe mjera koje provode info-centri.

Domaće i međunarodne organizacije i agencije

Kako bi se osigurala što točnija procjena učinka mjera iz strateških i operativnih dokumenata, u praćenje provedbe mjera Strategije bit će uključene u međunarodne organizacije i agencije koje u svom fokusu imaju provedbu Desetljeća za uključivanje Roma 2005. – 2015., a koje su do sada aktivno pratile i analizirale provedbu strateških dokumenata u Republici Hrvatskoj, ali i u svim zemljama koje su pristupile Desetljeću i u kojima žive veće romske zajednice. Također, u praćenje provedbe trebaju biti uključeni i stručnjaci/kinje i organizacije u Republici Hrvatskoj koje se bave praćenjem i analizom statusa nacionalnih manjina i/ili statusa romske nacionalne manjine.

REVIZIJA I EVALUACIJA

Kako bi se osigurala usklađenost ciljeva i mjera Strategije s kretanjima vezanim uz uključivanje i promjenu socio-ekonomskog položaja Roma, potrebno je provoditi srednjoročnu i nezavisnu vanjsku evaluaciju te periodično revidiranje sadržaja dokumenta. Za koordinaciju aktivnosti revizije bit će zadužen Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina u suradnji s dionicima na nacionalnoj i lokalnoj razini, uključujući i romsku zajednicu kao ciljni skupinu.

Evaluacija

U svrhu procjene rezultata i učinaka mjera definiranih u okviru ciljeva Strategije, periodično će biti organizirane evaluacije provedbe:

Srednjoročna (mid-term) evaluacija, sredinom 2014. godine - uz pomoć nezavisnog stručnjaka i aktivno sudjelovanje romskih udruga, usmjerena na analizu dostupnih primarnih podataka i fokusirane pilot ankete radi identifikacije trendova;

Vanjska nezavisna evaluacija na kraju operativnog/akcijskog plana, u drugoj polovici 2015.godine, koristeći participativne metode, uz aktivnu uključenost predstavnika RNM; provedbenih tijela, JLP(R)S te ostalih dionika.

Evaluacijom će biti obuhvaćeni dokumenti Strategije i pratećeg Akcijskog plana važećeg za period za koji se evaluacija provodi. Tijelo odgovorno za provedbu evaluacije i nositelj aktivnosti vezanih uz evaluaciju bit će Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina.

Revizija

Revizija se odnosi na Nacionalnu strategiju i na akcijske planove i provodi i u slučaju kada se na temelju izvješća utvrdi kako predviđeni ciljevi ili mjere ne donose rezultate ili su neprovedivi. Revizijom se smatra brisanje određenih ciljeva iz Strategije ili mjera iz akcijskog plana i/ili unošenje novih ciljeva u Strategiju ili mjera u akcijski plan, izmjena rokova,

financijskih pokazatelja, glavnih nositelja i indikatora provedbe. Revizija može biti redovita i izvanredna.

Proces redovne revizije Nacionalne strategije ili akcijskog plana pokreće Povjerenstvo za praćenje Nacionalne strategije za uključivanje Roma od 2013. do 2020. godine. ULJPPNM će, u suradnji s nositeljima mjera, na osnovi praćenja učinka i uspješnosti mjera koordinirati proces periodične revizije dokumenta Strategije i akcijskih planova. Proces revizije bit će zasnovan na rezultatima praćenja učinka i uspješnosti mjera te rezultatima zaključcima i preporukama evaluacije provedbe mjera. Tijek postupka revizije bit će sljedeći:

1. Nakon izrade izvješća detektirati slabosti u provedbi te izraditi preporuke za naredno razdoblje
2. Na temelju detektiranih slabosti i izrađenih preporuka pokrenuti proces revizije ciljeva i mjera sadržanih u dokumentu Strategije i pripadajućem Akcijskom planu važećem za razdoblje provedbe obuhvaćen revizijom. Revizijom će se utvrditi koje ciljeve i mjere treba zadržati, izostaviti iz dokumenta ili ih izmijeniti sukladno rezultatima provedbe i preporukama evaluacije.
3. ULJPPNM koordinira proces revizije s nositeljima mjera te sukladno detektiranim slabostima i izrađenim preporukama revidira postojeći dokument tijekom III. kvartala tekuće godine.
4. Konačan prijedlog revidiranog dokumenta Strategije/akcijskog plana utvrđuje Povjerenstvo te ga predlaže Vladi Republike Hrvatske koja ga usvaja u IV. kvartalu tekuće godine s početkom provedbe od 1. siječnja naredne godine.
5. Proces izvanredne revizije pokreće Povjerenstvo za praćenje Nacionalne strategije za uključivanje Roma samostalno ili na inicijativu romskih organizacija i institucija ili na inicijativu pojedinih nositelja mjera. Ukoliko se revizijom i evaluacijom utvrdi da je potrebno mijenjati pojedine mjere, istom će se provesti putem Izvješća o provedbi Akcijskog plana za provedbu Nacionalne strategije. Za pokretanje postupka izvanredne revizije potrebno je Povjerenstvu za praćenje provedbe Nacionalne strategije za uključivanje Roma podnijeti službeni zahtjev za izmjenom konkretnih mjera u okviru Akcijskog programa uz argumentaciju potkrijepljenu konkretnim podacima

VI. Provedba Strategije

VI.1 Uloge provedbenih tijela i partnera

Uspješna provedba ciljeva i mjera predviđenih strategijom zahtijeva usklađeno i koordinirano djelovanje provedbenih partnera, ali i drugih dionika čije su aktivnosti usmjerene na uključivanje i poboljšanje socio-ekonomskog položaja Roma u Hrvatskoj. Ovo podrazumijeva uspostavu mehanizama za usklađeno vertikalnu i horizontalnu koordinaciju i djelovanje.

Koordinaciju i usklađeno djelovanje potrebno je postići između glavnih dionika koji uključuju Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina kao središnju točku za procese uključivanja Roma u Republici Hrvatskoj, tijela državne uprave, javne ustanove i servise, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, civilni sektor općenito te dionike iz redova romske nacionalne manjine, uključujući članove i članice ciljanih romskih zajednica. Ovo podrazumijeva djelovanje i suradnju viših i nižih razina na relaciji ministarstva – javne ustanove i servisi na regionalnoj i lokalnoj razini – jedinice lokalne samouprave – romske zajednice u oba smjera, od gore prema dolje i od dolje prema gore, ali također međusektorsku suradnju dionika na svim razinama.

Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina

Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina imat će ulogu kontaktne točke za praćenje provedbe strateških mjera od strane nositelja mjera i drugih uključenih aktera i dionika. To uključuje, između ostalog, poticanje relevantnih tijela na provedbu mjera, održavanje partnerskog odnosa s romskom i međunarodnom zajednicom te pružanje svih potrebnih podataka i informacija vanjskom evaluacijskom timu, ali i relevantnih informacija zainteresiranoj javnosti.

Kao kontaktna točka, ULJPPNM bi trebao biti služba u koju se u redovitim vremenskim intervalima (minimalno jednom godišnje) slijevaju sve važne informacije vezane za provedbu mjera i aktivnosti povezane s provedbom Akcijskog plana Strategije. Također treba imati pristup podacima i rezultatima praćenja provedbe mjera svakog od nositelja mjera na nacionalnoj i lokalnoj razini.

ULJPPNM bit će zadužen za iniciranje, koordinaciju i provedbu evaluacije i revizije strateškog dokumenta i pripadajućih akcijskih planova. Ured će također biti nositelj određenih mjera u okviru Strategije radi kojih će raspisivati natječaje za financijske potpore, organizirati edukacije te pratiti uspješnost ne samo cjelokupne strategije, već i vlastitih mjera.

Tijela državne uprave i ustanove javnog sektora

Tijela državne uprave i ustanove javnog sektora bit će odgovorne za provedbu mjera i aktivnosti sadržanih u dokumentima Strategije i pripadajućih akcijskih planova u okviru svojih resora. Tijela državne uprave izradit će vlastite planove djelovanja sukladno ciljevima i mjerama postavljenim u Strategiji za uključivanje Roma. Sukladno akcijskim planovima osigurat će i alocirati potrebna sredstva za svaku od mjera. Nadalje TDU će nadzirati i koordinirati provedbu mjera na lokalnoj razini putem ustanova i službi u okviru njihovih resora (vertikalna koordinacija i komunikacija). Također će u svrhu učinkovite provedbe mjera uspostavljati međuresornu suradnju na svim razinama (horizontalna komunikacija i

koordinacija). Ustanove javnog sektora provodit će mjere Strategije na lokalnoj razini u skladu sa svojim nadležnostima.

Tijela državne uprave trebaju dodatno unaprijediti međuresornu suradnju. Mjesečni operativni sastanci nadležnih tijela uvedeni u rujnu 2010., na kojima se međusobno informira i diskutira o provedenim i planiranim aktivnostima vezanim za strateške dokumente za uključivanje Roma bit će nastavljeni. Pored međuresorne suradnje potrebno je uspostaviti i intenzivniju i kvalitetniju suradnju s jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave kako bi provedba mjera na lokalnoj razini bila učinkovitija.

Tijela državne uprave također će donositi srednjoročne politike i alatke za provedbu tih politika te birati tijela partnere, uključujući organizacije civilnog društva koje imaju kapacitet za provedbu mjera i aktivnosti usmjerenih na uključivanje Roma te pratiti učinkovitost provedbe i postignuće rezultata u odnosu na zacrtane politike.

Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave

Uloga jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave ključna je za provedbu mjera i ostvarivanje ciljeva zacrtanih Strategijom. Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave na čijim područjima su smještene i žive romske zajednice nose odgovornost za uključivanje i poboljšanje položaja pripadnika romske zajednice na lokalnoj razini. O razini njihove uključenosti u provedbu mjera obuhvaćenih Strategijom uvelike ovise i rezultati i učinci ovih mjera.

Svakako od posebnog je značaja, i o njoj uvelike ovisi kvalitetna provedba mjera, suradnja između vlasti na državnoj razini i jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Većina mjera strateških dokumenata planirana je na nacionalnoj razini. Inicijative za poboljšanje statusa Roma većinom dolaze s viših razina (državne uprave) i organizacija civilnoga društva koje djeluju u glavnomu gradu. Istovremeno, kako središnje vlasti ne mogu biti u doticaju s nizom konkretnih problema s kojima se susreću lokalne vlasti, nedostaje im dovoljno saznanja o problemima s kojima se suočavaju vlasti na lokalnoj razini. Stoga je važno ostvarivanje suradnje viših i nižih razina vlasti. U tom je kontekstu važno spomenuti i značaj suradnje prvostupanijskih tijela državne uprave u županijama i jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave kako bi se stvorile jače poveznice između nacionalnih politika i njihove provedbe na lokalnoj razini.

Uloga jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave treba obuhvatiti sljedeće:

- Sudjelovanje u mapiranju romskih zajednica na svojem području. JLP(R)S imaju uvid i saznanja o prostornom položaju te drugim specifičnostima romskih zajednica koje žive na njihovim područjima. Stoga bi trebale biti uključene i aktivno sudjelovati u provedbi mapiranja romskih zajednica te određivanju njihovog socio-ekonomskog statusa.
- Izrada općinskih, gradskih i županijskih akcijskih planova za uključivanje Roma jedna je od aktivnosti od posebnog značaja za provedbu mjera Strategije. Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave u kojima romska nacionalna manjina ostvaruje pravo na izbor vijeća ili predstavnika će na temelju Strategije i njoj pripadajućih/pratećih akcijskih planova izraditi i donijeti lokalne i područne akcijske planove koji će sadržavati prioritete mjere s nositeljima i rokovima za uključivanje i poboljšanje položaja romske nacionalne manjine na lokalnoj razini, sukladno uočenim specifičnim potrebama i problemima. U izradu lokalnih i područnih akcijskih planova trebaju biti uključeni svi dionici na lokalnoj

razini, a neizostavno vijeća i predstavnici romske nacionalne manjine, romske udruge i članovi/ce lokalnih romskih zajednica.

- Radi uspješne provedbe ciljeva Strategije i mjera akcijskih planova osnovat će se povjerenstva lokalne i područne samouprave za praćenje nacionalne strategije na svom području. Predsjednik povjerenstva će biti čelnik lokalne, odnosno područne samouprave, zamjenik pripadnik romske nacionalne manjine, a članovi Povjerenstva će biti imenovani na paritetnoj osnovi iz reda predstavnika tijela i institucija lokalne ili područne samouprave i predstavnika romske nacionalne manjine.
- Osnivanje centara za podršku i informiranje (info-centara) u županijama u kojima živi veći broj romske populacije, odnosno veće romske zajednice. Info-centri će biti alat za doseg što je moguće većeg broja pripadnika romske zajednice na lokalnoj razini, posebice u marginaliziranim romskim naseljima, a njihova uloga će biti višestruka i uključivat će aktivnosti iz svih područja obuhvaćenih Strategijom.
- Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave surađivat će u okviru svojih nadležnosti i ovlasti, s tijelima državne uprave na provedbi mjera definiranih Strategijom, kako bi se povećala njihova učinkovitost i utjecaj. Također će sudjelovati u procesima evaluacije i revizije nacionalnih strateških dokumenata te planiranju i kreiranju revidiranih ili novih dokumenata usmjerenih na uključivanje i poboljšanje položaja romske nacionalne manjine.
- JLP(R)S u okviru svojih nadležnosti, a temeljem svojih akcijskih planova, obavljat će aktivnosti i provoditi mjere usmjerene na poboljšanje uvjeta života romske zajednice na svojim područjima. Sukladno svojim planovima i nadležnostima, osigurat će i alocirati sredstva potrebna za provedbu mjera sadržanih u njihovim akcijskim planovima za uključivanje Roma.
- U svrhu poboljšanja kvalitete života i položaja romske nacionalne manjine u zajednicama u kojima žive JLP(R)S će uspostaviti intenzivniju suradnju s vijećima i predstavnicima romske nacionalne manjine u provedbi mjera i aktivnosti usmjerenih na uključivanje Roma.

Civilni sektor

Civilni sektor ima važnu ulogu u ostvarivanju ciljeva Strategije. Uloga civilnog sektora je višestruka –ogleda se u pokretanju i provedbi inicijativa kroz projekte usmjerene na rješavanje različitih problema romskih zajednica, suradnji s institucijama vladinog sektora na provedbi manjih projekata, uključivanju organizacija civilnog društva kao pružatelja usluga i informacija za građane, ali i na razini kreiranja politika. Posebno je značajna uloga Romskih vijeća i udruga za provedbu mjera usmjerenih na uključivanje Roma i poboljšanje njihovog socio-ekonomskog položaja. Stoga vijeća romske nacionalne manjine i romske udruge trebaju preuzeti aktivnu ulogu u provedbi mjera zacrtanih Strategijom te veću odgovornost za postizanje željenih rezultata i učinaka Strategije.

Ključna uloga civilnog sektora je sudjelovanje u praćenju provedbe cjelokupne strategije. Kada se govori o praćenju provedbe mjera Strategije, romski civilni sektor odgovoran je u prvom redu romskim zajednicama. Predstavnici/ce romskog civilnog sektora trebaju biti aktivni sudionici redovitog praćenja, sudionici evaluacija i revizija te članovi Povjerenstva za praćenje. Njihov zadatak je da redovito izvještavaju romske zajednice o tijeku provedbe i

ostvarenim rezultatima. Kako bi civilni sektor mogao ispuniti ovu ulogu, romske udruge i vijeća moraju imati kapacitete potrebne za planiranje, provedbu i praćenje mjera i aktivnosti usmjerenih na uključivanje romske zajednice, za što je potrebna sustavna i odgovarajuća edukacija.

Također je potrebno ojačati vijeća i predstavnike romske nacionalne manjine na lokalnoj razini kako bi mogla u potpunosti vršiti svoju funkciju savjetodavnih tijela te se kvalitetno uključiti u provedbu i praćenje učinaka mjera.

Uz to, potrebno je osnažiti međusektorsku suradnju između tijela vlasti na svim razinama, organizacija civilnog društva i vijeća romske nacionalne manjine te u tu svrhu nastaviti praksu redovitih međusektorskih sastanaka otpočetu u 2010. godini.

VI.2 Financijski okvir provedbe Strategije

Za provedbu mjera predviđenih u okviru ciljeva Strategije potrebno je osigurati financijska sredstva iz raspoloživih izvora, koji uključuju sredstva iz državnog proračuna i proračuna jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave te sredstva iz međunarodnih izvora, u prvom redu raspoloživih fondova Europske unije, ali i drugih fondova usmjerenih na uključivanje socijalno isključenih skupina ili ciljano na uključivanje Roma.

Iznosi potrebni za provedbu svake mjere bit će precizno utvrđeni pratećim Akcijskim planovima, a u okviru Strategije u narednom trogodišnjem razdoblju, Akcijskim planom za provedbu Nacionalne strategije za uključivanje Roma od 2013. do 2020. godine za razdoblje od 2013. do 2015. godine.

Ciljane vrijednosti tijela, ureda i ustanova nositelja mjera predviđenih Strategijom, bit će uvrštene u prateće akcijske planove.

IZVORI FINACIJSKIH SREDSTAVA ZA PROVEDBU STRATEGIJE

SREDSTVA IZ EU FONDOVA – PREDPRISTUPNI FONDOVI – IPA, PROGRAMI UNIJE I INSTRUMENTI KOHEZIJSKE POLITIKE

Do ulaska u Europsku uniju, Republici Hrvatskoj na raspolaganju su sredstva iz pretpristupnih fondova, kroz program IPA - Instrument pretpristupne pomoći Europske unije.

U pripremnom razdoblju osobitu pozornost valja posvetiti procesu izrade Nacionalnog programa reformi te programiranja za financijsku perspektivu 2014-2020 te na prikladan način uključiti ciljeve, mjere i aktivnosti Nacionalne strategije i Akcijskog plana u relevantne dokumente, kako bi se osigurala mogućnost širokog spektra intervencija do 2020.g.

Instrument pretpristupne pomoći (eng. *Instrument for Pre-Accession Assistance* - IPA) pretpristupni je program za razdoblje od 2007. do 2013. godine koji zamjenjuje dotadašnje programe CARDS, Phare, ISPA i SAPARD. Osnovni su ciljevi programa IPA potpora državama kandidatkinjama i državama potencijalnim kandidatkinjama u usklađivanju zakonodavstva s pravnom stečevinom EU te provedbi usklađenih propisa, kao i u pripremanju za korištenje fondova koji će Hrvatskoj biti na raspolaganju kao državi članici Unije (strukturni i poljoprivredni fondovi, Kohezijski fond).

Program IPA uspostavljen je Uredbom Vijeća br. 1085/2006, a 12. lipnja 2007. godine donesena je Uredba Komisije br. 718/2007 (hrv./engl.) o provedbi Uredbe Vijeća EU o uspostavi IPA programa. Uredbom Komisije br. 80/2010 od 28.01.2010. mijenja se i dopunjuje Uredba Komisije br. 718/2007.

Osnovni ciljevi programa IPA su pomoć državama kandidatkinjama i državama potencijalnim kandidatkinjama u njihovom usklađivanju i provedbi pravne stečevine EU te priprema za korištenje Strukturnih fondova. Financijska vrijednost programa IPA za sedmogodišnje razdoblje iznosi 11,468 milijardi eura.

Republika Hrvatska korisnica je IPA programa i to od 2007. godine do trenutka stupanja u članstvo EU. Za sveukupnu koordinaciju programa IPA u RH zaduženo je MRRFEU, a za sveukupno financijsko upravljanje Ministarstvo financija. Financijska vrijednost programa IPA za sedmogodišnje razdoblje iznosi 11,468 milijardi eura.

Prema Višegodišnjem indikativnom financijskom okviru za Republiku Hrvatsku, u razdoblju od 2011. do 2013. godine, Republika Hrvatska će primiti indikativnu alokaciju od oko 479 milijuna eura podijeljenu po sljedećim sektorima:

Indikativne financijske alokacije po sektoru (milijun €)		
2011 – 2013	Period 2011 - 2013	
Pravosuđe i unutarnji poslovi i temeljna prava	64.50	15 %
Reforma javne uprave	8.60	2 %
Okoliš i klimatske promjene	77.40	18 %
Transport	77.40	18 %
Razvoj privatnog sektora	51.60	12 %
Socijalni razvoj	60.20	14 %
Razvoj poljoprivrede i ruralni razvoj	90.30	21 %
Drugo (projekti koji se tiču pravne stečevine EU)	-	-
Ukupno	430.00*	100 %

* Tablica ne uključuje alokacije za komponentu IPA II, Prekogranična suradnja, koja je predmet posebnog Višegodišnjeg indikativnog programskog dokumenta.

PREGLED DOSTUPNIH INSTRUMENATA I PROGRAMA

Instrument prepristupne pomoći Europske unije – IPA

- ▀ **IPA I**– pomoć u tranziciji i izgradnja institucija – uključuje mjere izgradnje institucija i s njima povezanog ulaganja u Republiku Hrvatsku s ciljem ispunjavanja kriterija za pristupanje EU, a s naglaskom na ispunjenje političkih, ekonomskih i kriterija kojima se omogućuje ispunjenje obveza nakon punopravnog primanja Hrvatske u članstvo EU.
- ▀ **IPA II**– prekogranična suradnja, prioriteti kojeg su poticanje prekogranične suradnje; održivi razvoj okoliša; razvoj tržišta – gospodarski razvoj; poboljšanje suživota na vanjskim granicama EU; poboljšanje kvalitete života u graničnim područjima; izgradnja kapaciteta lokalnih/regionalnih/nacionalnih institucija za provedbu EU programa. Ukupna alokacija za RH u okviru IPA komponente II – prekogranična suradnja, za trogodišnje razdoblje od 2007. do 2009. godine iznosi oko 40 milijuna eura, a predlagatelji projekta moraju biti neprofitne pravne osobe.
- ▀ **IPA III**– regionalni razvoj, koja podupire infrastrukturne projekte u sektorima zaštite okoliša i prometa kao i programe poticanja konkurentnosti i regionalnog razvoja. Ova sastavnica predstavlja nastavak programa ISPA i komponente gospodarske i socijalne kohezije programa Phare te predstavlja pripremu za korištenje *Europskog fonda za regionalni razvoj* nakon pristupanja. Potencijalni korisnici su tijela državne uprave, javne i znanstvene ustanove te poslovna zajednica.
- ▀ **IPA IV**– razvoj ljudskih potencijala, koja podupire mjere usmjerene na poticanje zapošljavanja, obrazovanja i usavršavanja te socijalno uključivanje, kao preteča *Europskog Socijalnog Fonda (eng. ESF)*, financira projekte na području socijalne kohezije u svrhu ostvarivanja ciljeva Europske strategije za zapošljavanje. Strateški dokument koji je podloga za program je Operativni program Razvoj ljudskih potencijala 2007-2011 u području zapošljavanja, socijalne uključenosti i obrazovanja. U sklopu operativne strukture tijelo nadležno za Operativni program je Ministarstvo rada i mirovinskoga sustava (MRMS), dok su za pojedine mjere odgovorni MRMS i Ministarstvo socijalne politike i mladih i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (MZOS), pri čemu su Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ, Odjel za financiranje i ugovaranje projekata EU) i Agencija za strukovno obrazovanje (Odjel za financiranje i ugovaranje IPA programa) zaduženi za provedbu odnosno ugovaranje. U uvjetima decentraliziranog sustava provedbe EU projekata, Delegacija Europske unije zadržala je ulogu prethodnog (ex-ante) odobrenja postupaka natječaja i ugovaranja, korisničke institucije izrađuju Upute za prijavitelje/Opise posla/Tehničke specifikacije, dok su za izradu natječajne dokumentacije odgovorna provedbena tijela. Potencijalni korisnici su tijela državne uprave, javne ustanove, socijalni partneri i nevladine udruge.
- ▀ **IPA V**– ruralni razvoj /IPARD - natječaji su u 2012. godini provedeni za mjere: 101 "Ulaganja u poljoprivredna gospodarstva u svrhu restrukturiranja i dostizanja standarda zajednice", 103 "Unaprjeđenje prerade i trženja poljoprivrednih i ribljih proizvoda u svrhu restrukturiranja; 301 "Poboljšanje i razvoj ruralne infrastrukture" i 302 " Diversifikacija i razvoj ruralnih gospodarskih aktivnosti".

Programi Unije

Programi Unije predstavljaju integrirani niz aktivnosti koje usvaja Europska unija u svrhu promicanja suradnje između država članica u različitim područjima povezanim sa zajedničkim politikama EU. Programi Unije su, temeljem posebne stavke u Općem proračunu EU, u pravilu namijenjeni državama članicama Europske unije, ali neki od njih otvoreni su i državama koje se nalaze u procesu približavanja Uniji. Kao takvi smatraju se jednim od važnijih instrumenata pretpriprustne strategije, odnosno upoznavanja država kandidatkinja za članstvo u EU s metodama rada Europske unije te njihovu integraciju u sektorske politike Unije u očekivanju pristupanja.

U Republici Hrvatskoj aktualno je 17 programa Unije čija su sredstva namijenjena za pružanje potpore zemljama članicama za provedbu projekata i programa u okviru različitih područja, kao što su konkurentnost, poduzetništvo, komunikacijske tehnologije, inteligentna energija, mediji, kultura, i druga. Dva od ovih programa su od osobite važnosti za postizanje ciljeva Desetljeća za uključivanje Roma 2005. – 2015. te ciljeva Strategije:

Drugi program aktivnosti Zajednice u području zdravstva 2008. - 2013. (Second programme of Community action in the field of health 2008-2013) je ključno sredstvo kojim Europska komisija ostvaruje ciljeve Strategije EU za zdravstvo. Uspostavljen je za razdoblje od 1. siječnja 2008. do 31. prosinca 2013. godine. Ciljevi programa su: poboljšati zdravstvenu sigurnost građana; promicanje zdravlja, uključujući smanjenje zdravstvenih nejednakosti te promicanje zdravog starenja; širenje informacija o zdravlju, razmjena znanja i najbolje prakse u zdravstvenim pitanjima.

Program Zajednice za zapošljavanje i socijalnu solidarnost (eng. Employment and Social Solidarity Programme - PROGRESS) Program Unije za zapošljavanje i socijalnu solidarnost uspostavljen je Odlukom Parlamenta i Vijeća 1672/2006/EC. Proračun mu je 743,25 milijuna eura za sedmogodišnje razdoblje trajanja. Sastoji se od pet komponenti: (1) Zapošljavanje (Employment): podupire provedbu Europske strategije zapošljavanja (European Employment Strategy). (2) Socijalna zaštita i uključivanje (Social protection and inclusion): podupire provedbu Modela otvorene koordinacije u području socijalne zaštite i uključenosti u društvo. (3) Radni uvjeti (Working conditions): podržava poboljšanje radne okoline i radnih uvjeta, što uključuje zdravlje i sigurnost na poslu. (4) Raznolikost i borba protiv diskriminacije (Diversity and combating discrimination): financira aktivnosti vezane uz učinkovitu implementaciju principa nediskriminacije i promoviranja europske politike poštovanja raznolikosti. (5) Ravnopravnost spolova (Gender Equality): ima za cilj provedbu Strategije za ravnopravnost između žena i muškaraca 2010.-2015.¹¹⁷ i Europskog pakta o ravnopravnosti spolova te podržava učinkovitu provedbu ravnopravnosti i jednakosti spolova. U programu PROGRESS mogu sudjelovati tijela regionalne i lokalne uprave, agencije i zavodi za zapošljavanje, državni statistički uredi, stručnjaci i savjetnici za istraživanja, sveučilišta i istraživački centri, mediji, nevladine udruge (poglavito udruge članice europskih mreža udruge), socijalni partneri.

¹¹⁷ <http://www.ured-ravnopravnost.hr/site/images/pdf/18-eu-strategija1.pdf>

Instrumenti kohezijske politike

Nakon pristupanja Europskoj uniji, Republici Hrvatskoj postat će dostupni Instrumenti kohezijske politike: Europski fond za regionalni razvoj (EFRR), Europski socijalni fond (ESF) i Kohezijski fond koji su u financijskoj perspektivi od 2007. – 2013. Ciljevi instrumenata su: konvergencija, regionalna konkurentnost i zapošljavanje te teritorijalna suradnja. Ukupna financijska alokacija za instrumente je 308 milijardi eura. Zajednička pravna osnova im je Uredba Vijeća 1083/2006.

Europski fond za regionalni razvoj - (engl. *European regional development fund -ERDF*) ima za cilj jačanje ekonomske i socijalne kohezije te smanjivanje razlika u razvoju između regija unutar EU. Uglavnom je usmjeren na infrastrukturne investicije, proizvodne investicije u cilju otvaranja radnih mjesta te na lokalni razvoj i razvoj malog i srednjeg poduzetništva. Republici Hrvatskoj će ERDF biti otvoren nakon pristupanja. Pomoć iz ovog fonda usmjerava se na statističke prostorne jedinice prema klasifikaciji EU tzv. NUTS regije. Ciljevi - kategorije intervencija EU pomoći u programskom razdoblju 2007. - 2013. su 'konvergencija', 'regionalna konkurentnost i zapošljavanje' te 'europska teritorijalna suradnja'. Cilj 'konvergencija' obuhvaća regije koje odgovaraju razini NUTS-a II i regije u kojima je BDP (eng. GDP) po glavi stanovnika ispod 75% EU prosjeka. Ima za zadatak ubrzati približavanje najslabije razvijenih zemalja članica i regija poboljšanjem uvjeta za rast i zapošljavanje, kroz povećanje i poboljšanje kvalitete investiranja u fizički i ljudski kapital, razvoj inovacija i društva znanja, prilagodljivost gospodarskih i društvenih promjena, zaštitu i poboljšanje okoliša kao i administrativne učinkovitosti.

Europski socijalni fond - Ciljevi Europskog socijalnog fonda su smanjenje razlika u životnom standardu i blagostanju u državama članicama Europske unije i njihovih regija te time promicanje gospodarske i socijalne kohezije. Naglašava se promicanje zapošljavanja u EU te pomoć europskim tvrtkama i radnoj snazi u što uspješnijem suočavanju s globalnim izazovima, sljedećim djelovanjima:

- Sredstva se dijele u cijeloj Zajednici i u svim regijama, posebno u onima u kojima je gospodarski razvoj usporen.
- Poboljšanje kvalitete života građana EU omogućavanjem njihovog stjecanja vještina i boljih mogućnosti zapošljavanja.
- U svrhu ostvarivanja navedenih ciljeva za razdoblje od 2010.-2013. godine državama članicama EU dodijeljeno je 75 milijardi eura.
-

Kohezijski fond je financijski mehanizam za financiranje velikih infrastrukturnih projekata u EU na području prometa i zaštite okoliša u svrhu postizanja gospodarske i socijalne kohezije Europske unije te poticanja održivog razvoja.

Drugi strani/međunarodni izvori financiranja

Osim fondova Europske unije kao izvora financiranja za provedbu mjera predviđenih strategijom, bit će korištena i sredstva iz drugih raspoloživih međunarodnih izvora. Za provedbu mjera Nacionalnog programa za Rome u okviru aktivnosti Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta bit će korištena sredstva Fonda za obrazovanje Roma (REF), koja su uključena u proračun za 2012. te projekcije za 2013. i 2014. godinu.

Mogući drugi izvori su Fondacije Otvoreno društvo (OSI), programa Ujedinjenih Naroda, Svjetske Banke i drugih potencijalnih izvora.

VI.3 Vremenski okvir provedbe

Vremenski okvir provedbe mjera predviđenih u okviru svakog pojedinačnog cilja bit će precizno definiran pratećim trogodišnjim akcijskim planovima, a do 2020. godine predviđen je sljedeći vremenski okvir aktivnosti vezanih uz osnovnih etapa u provedbi Strategije:

- Usvajanje Strategije od strane Vlade Republike Hrvatske – 4. kvartal 2012. godine
- Izrada Akcijskog plana sukladno ciljevima strategije –4. kvartal 2012. godine
- Usvajanje Akcijskog plana – 1. kvartal 2013. godine
- Uspostava mehanizama za praćenje provedbe Strategije/Akcijskog plana – 1. kvartal 2013.godine
- Mapiranje mikro regija, provedba potrebnih analiza i prikupljanja podataka za postavljanje početnih vrijednosti za mjere gdje je to potrebno –1. kvartal 2013. godine
- Provedba mjera – kontinuirano od 2013. do 2020.godine
- Praćenje provedbe mjera – kontinuirano od 2013. do 2020. godine
- Izrada trogodišnjih akcijskih planova JLP(R)S – 1. kvartal 2013. godine
- Uspostavljanje mehanizama - povjerenstava za praćenje provedbe lokalnih i područnih akcijskih planova – 2. kvartal 2013. godine
- Srednjoročna evaluacija – 2. kvartal 2014. godine
- Vanjska evaluacija – 3. kvartal 2015. godine
- Revizija strategije – 4. kvartal 2015

Aktivnost	2012. – 2020.								
	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Usvajanje Strategije od strane Vlade RH	█								
Izrada akcijskog plana	█								
Usvajanje Akcijskog plana	█			█			█		
Uspostava mehanizama za praćenje	█								
Mapiranje mikro regija, provedba analiza, prikupljanje podataka, postavljanje početnih vrijednosti	█	█							
Provedba mjera		█	█	█	█	█	█	█	█
Praćenje provedbe		█	█	█	█	█	█	█	█
Izrada trogodišnjih akcijskih planova JLP(R)S		█		█		█		█	
Uspostavljanje mehanizama za praćenje provedbe akcijskih planova JLP(R)S		█		█		█		█	
Srednjoročna evaluacija			█		█		█		█
Vanjska evaluacija				█		█		█	
Revizija strategije				█		█		█	

VI.4 Očekivani rezultati i postignuća Strategije

Nacionalnom strategijom za uključivanje Roma od 2013. do 2020. godine postavljene su smjernice za postizanje suštinskih i trajnih promjena socio-ekonomskog položaja romske nacionalne manjine u Hrvatskoj te za postizanje sveukupnog poboljšanja položaja romske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj smanjivanjem višedimenzionalnog socio-ekonomskog jaza između romskog i ostalog stanovništva te postizanje potpunog uključivanja Roma u sve segmente društva i zajednice.

Općim i posebnim ciljevima te mjerama Strategije nastoji se osigurati sveobuhvatan pristup temeljen na međusobnoj povezanosti mjera i intervencija u različitim područjima. Ovakav pristup zahtijeva dobru koordiniranost različitih tijela i sektora, ali i aktivnu uključenost same romske zajednice.

Postavljeni su pokazatelji rezultata i učinaka/utjecaja mjera koji će omogućiti praćenje implementacije i provedbe mjera i aktivnosti kako bi se omogućilo pravovremena procjena postignuća te upravljanje procesom uključivanja romske zajednice u svim procesima obuhvaćenim strategijom.

Pored pokazatelja, potrebno je postaviti parametre za procjenu očekivanih rezultata i postignuća koji će definirati što ta postignuća i rezultati podrazumijevaju. Smatrat će se da su Strategijom postignuti željeni učinci i postignuća ukoliko se:

- ▀ Mapiranjem područja u kojima se nalaze romske zajednice i u kojima žive Romi dobije jasna slika stanja i statusa romskih zajednica u Hrvatskoj koja će omogućiti jasno definiranje ugroženih mikroregija te segregiranih i marginaliziranih naselja. Jasna slika stanja omogućit će bolju procjenu potreba u različitim romskim zajednicama te tako omogućiti ciljani pristup svakoj od njih, umjesto uhodanog pravocrtnog i jednoobraznog pružanja socijalnih usluga neovisno o statusu njihovih stanovnika. Nastavno, smatrat će se da je učinak postignut ukoliko se osigura ciljani i prilagođeni pristup romskim zajednicama sukladno njihovim potrebama.
- ▀ Uspostave funkcionalni i učinkoviti mehanizmi za provedbu i praćenje provedbe mjera i aktivnosti definiranih Strategijom. Ovo podrazumijeva bolju vertikalnu i horizontalnu povezanost svih nositelja mjera i dionika uključenih u provedbu mjera i aktivnosti, na svim razinama te uspostavu učinkovite međusektorske komunikacije i koordinacije te povezano, ciljano i usklađeno međusektorsko djelovanje na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini
- ▀ Uspostave multisektorski mehanizmi za provedbu mjera na lokalnoj razini. Ovo podrazumijeva uspostavu multi-sektorskih info-centara (centara za podršku i informiranje) u svim područjima u kojima žive veće romske zajednice. Info-centri će omogućiti kontinuirano prisutnost provoditelja mjera na terenu, u romskim zajednicama te pravovremeno i kvalitetno pružanje podrške, socijalnih usluga i informacija stanovnicima segregiranih i marginaliziranih naselja. Ovi timovi neizostavno će uključivati educirane i kvalificirane Rome/Romkinje.
- ▀ Postigne intenzivnije i aktivnije uključivanje jedinica lokalne i područne (regionalne samouprave) u provedbu mjera obuhvaćenih Strategijom. Ovo podrazumijeva izradu županijskih akcijskih planova za uključivanje Roma te djelovanje sukladno njima, povezano

i koordinirano djelovanje dionika na regionalnoj i lokalnoj razini i uspostavu učinkovitih mehanizama za praćenje provedbe i učinka usklađeno s mehanizmima uspostavljenim na nacionalnoj razini.

- ▀ Postigne veća uključenost romske zajednice u planiranju, provedbi i praćenju učinka i rezultata mjera i aktivnosti. Ovo podrazumijeva aktivnu ulogu i preuzimanje veće odgovornosti Roma za postizanje pozitivnih učinaka mjera Strategije u poboljšanju njihovog socio-ekonomskog položaja te povećan osjećaj vlasništva nad rezultatima intervencija.

Također će se smatrati da su Strategijom postignuti željeni učinci ako se praćenjem pokazatelja i mjerenjem postignuća uoče planirane pozitivne promjene u svim područjima. To između ostalog uključuje promjene u području obrazovanja, koje će se očitovati u povećanoj stopi završnosti obrazovnih programa na svim razinama obrazovanja te postizanje bolje kvalitete usvojenog znanja i u konačnici veći broj Roma sa završenim višim stupnjevima obrazovanja. Ove promjene uključuju i pozitivne pomake u smanjenju diskriminacije i socijalne isključenosti Roma u svim područjima, povećanu stopu zapošljavanja i uključivanja u tržište rada, poboljšane uvjete života i stanovanja te riješena statusna pitanja većine Roma.

VI.5 Dodatne preporuke

URED ZA LJUDSKA PRAVA I PRAVA NACIONALNIH MANJINA

- Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina koordinira provedbu mjera sadržanih u strateškim dokumentima RH za uključivanje Roma od strane ministarstava i ureda, a u suradnji s civilnim sektorom. Istovremeno, Ured koordinira samo praćenje, odnosno vanjsku evaluaciju mjera. Ove bi dvije funkcije trebale biti jasno razgraničene. Preciznije – funkcija Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina kao ključnog koordinacijskog tijela, točke prikupljanja i pružanja informacija i podataka trebala bi biti sačuvana i ojačana spram lokalne razine vlasti, dok bi funkcija vanjskog praćenja i evaluacije (vanjska formativna evaluacija) trebala biti povjerena drugom nezavisnom i stručnom tijelu u određenim vremenskim intervalima.
- Radi bolje koordinacije aktivnosti praćenja provedbe mjera i intervencija potrebno je dodatno ojačati kapacitete Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina na način da se postojeća stručna služba Ureda ojača vanjskim suradnicima na lokalnoj razini (npr. Međimurska županija, Osječko-baranjska županija, Grad Zagreb, Rijeka, Istra i Primorje), koji bi pod jasno uređenim uvjetima koje zadaje Ured poticali provedbu i koordinirali mjere u jednoj lokalnoj zajednici.

PREDŠKOLSKO OBRAZOVANJE

- Potrebno je snažnije promicati uključivanje djece u predškolski odgoj i osigurati više mogućnosti za obrazovanje u integriranim skupinama. Potrebno je pojačati angažman vijeća romske nacionalne manjine i udruga koje provode aktivnosti namijenjene socijalnom uključivanju Roma, kako bi porasla informiranost roditelja i drugih dionika na lokalnoj razini o važnosti i mogućnostima uključivanja djece u predškolski odgoj i obrazovanje.
- Razmotriti mogućnost uključivanja osnovnih škola u provedbu programa predškole i predškolskog odgoja, što je naročito važno u lokalnim zajednicama bez organiziranog predškolskog odgoja i u kojima postoji značajan nedostatak kapaciteta za uključivanje djece u programe predškolskog odgoja.
- Ako u pojedinoj sredini ne postoji mogućnost uključivanja u integrirane uvjete predškolskog odgoja u redovnoj ustanovi predškolskog odgoja jer takve ustanove ne postoje ili nema dovoljno kapaciteta za potrebe te sredine, tijela nadležna za osnivanje predškolskih javnih ustanova te nadležna tijela za obrazovanje na područnoj (regionalnoj) i lokalnoj razini trebaju osigurati program predškole, tj. pripreme za polazak u osnovnu školu djece pripadnika romske nacionalne manjine u najmanje jednogodišnjem trajanju u godini prije polaska u osnovnu školu. U takvim sredinama također je potrebna kontinuirana podrška usmjerena ka razvoju i provedbi programa čiji je cilj osnaživanje kapaciteta roditelja za kvalitetan odgoj i rad s vlastitom djecom kako bi ih što bolje pripremili za školu.

- Prema mišljenju stručnjaka centra za socijalnu skrb, stav da bi organizacija “igraonica” po romskim naseljima pojačala segregaciju, predstavlja veliki problem i prepreku za socijalizaciju i bolju prilagodbu romske djece obrazovnom sustavu, budući da romska djeca još godinama neće biti integrirana u mjesne vrtiće. Ovo će značiti gubitak barem još jedne ili dvije generacije romske djece iz sustava školstva. Mobilni dječji vrtići ili “igraonice”, ma kako bili percipirani kao segregacija romske djece, puno bi doprinijeli njihovom boljem uspjehu u kasnijem školovanju.

OSNOVNOŠKOLSKO OBRAZOVANJE

- Mehanizmi za postupanje u slučaju zanemarivanja roditeljske uloge na način da nakon višekratnih pokušaja uspostave kontakta s roditeljima prijavi zanemarivanje uredu državne uprave u županiji i nadležnom centru za socijalnu skrb nisu djelotvorni da bi se postiglo zadržavanje romskih učenika u sustavu. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta predlaže da se u stručnom dijelu provedbe Obiteljskog zakona, kad je riječ o ulozi roditeljstva i mehanizmima za rad s roditeljima, donesu mjere kojih će biti nositelji nadležno Ministarstvo socijalne politike i mladih. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta spremno je na suradnju s navedenim ministarstvima u ostvarivanju mjera koje se odnose na odgovorno roditeljstvo i rad s roditeljima u romskoj zajednici. Mjere kojima bi se to postiglo trebaju predložiti nadležni resori.
- Ulaganje u ljudski kapital jedno je od važnijih komponenata razvoja, a način na koji će se obrazovne te županijske i lokalne vlasti u sljedećih nekoliko godina posvetiti problemu obrazovne segregacije i kvalitete obrazovanja romske djece uvelike će utjecati na sveukupni razvoj županija, općina i gradova u čijem okviru se nalaze velika „romska naselja“. S obzirom na razmjerno malen broj takvih škola u Hrvatskoj ovaj se problem, bude li stvarne političke volje na državnoj i lokalnoj razini, ne bi trebao smatrati nerješivim. Potrebno je izraditi kvalitetne planove desegregacije za područja gdje postoje i gdje se može očekivati nastanak većih romskih naselja te uz korištenje sredstava iz državnog i lokalnih proračuna te pretprijetnih fondova IPA, a kasnije i strukturnih fondova EU, zatvoriti financijsku konstrukciju za njihovu provedbu.
- Posebno valja naglasiti potrebu za dodatnim edukacijama svih djelatnika obrazovnih institucija koje pohađaju romska djeca. Kako bi se djeci osiguralo kvalitetno obrazovanje i kako bi se izjednačile mogućnosti za ostvarivanje jednakih obrazovnih postignuća svoj djeci, nastavnici koji rade s najranjivijom populacijom trebali bi biti motivirani za rad, vrhunski educirani i predani kontinuiranom stručnom usavršavanju. Potrebno je značajno osnažiti mehanizme podrške odgajateljima, učiteljima, nastavnicima, stručnim suradnicima i ravnateljima. Agencija za odgoj i obrazovanje treba preuzeti snažniju ulogu u praćenju rada i edukaciji obrazovnih djelatnika jer postojeći sustav edukacije ne zadovoljava njihove specifične potrebe. Osim toga treba ojačati kapacitete djelatnika Agencije za odgoj i obrazovanje za praćenje kvalitete rada u multikulturalnom okruženju i s djecom iz socijalno depriviranih obitelji, kao i za prepoznavanje diskriminatornih praksi u radu obrazovnih djelatnika. Rad s djecom iz socijalno depriviranih obitelji je osim što je pedagoški izazovan

često i emocionalno vrlo opterećujući te obrazovnim djelatnicima treba osigurati dodatnu specifičnu edukaciju u području nošenja sa stresom, savjetovanje i superviziju.

- Budući da je integracijska odgojno-obrazovna politika prema pripadnicima romske nacionalne manjine dugotrajan proces, osim svih sudionika u odgojno-obrazovnom procesu treba obuhvatiti i druge dionike u socijalnoj zajednici kako bi se osigurala održivost mjera odgojno-obrazovne politike i uklanjale zapreke za njeno ostvarenje, odnosno potrebno je stalno i sveobuhvatno djelovati na razbijanju predrasuda prema različitim društvenim skupinama, uključujući i prema romskoj nacionalnoj manjini tako da se razvijaju i prihvaćaju pozitivni kriteriji gledanja na razlike.

DRUŠTVENO UKLJUČIVANJE I POLITIČKA PARTICIPACIJA ROMA¹¹⁸

- Podaci o stupnju obrazovanja ispitanika obzirom na rodnu i manjinsku zastupljenost ukazuju na znatno manji broj visoko obrazovanih Romkinja u odnosu na ispitane Rome (gotovo polovina je manje fakultetski obrazovanih Romkinja). Ovakva obrazovna struktura navodi na potrebu za propitivanjem javnih politika kojima se potiče obrazovanje Romkinja. Kod srednjoškolskog obrazovanja najviše su zastupljene Romkinje u odnosu na Rome i predstavnike većinske populacije. Iz ovoga je moguće zaključiti da postoji potreba da se u svim savjetodavnim i radnim tijelima koja se bave problemima Roma osobita pozornost obrati na kvalitetu procesa priprema za sastanke tih savjetodavnih i radnih tijela te da se osobita pozornost u radu posveti politikama za osnaživanje romskih predstavnika kojima će se mogući dispariteti moći vezati za razlike u obrazovnoj strukturi s vremenom umanjivati i otklanjati.
- Kada se pogledaju dobiveni rezultati o sudjelovanju istih osoba u više savjetodavnih tijela, postaje razvidno da iste osobe sudjeluju u više savjetodavnih ili radnih tijela. Dobiveni podaci navode na zaključak o važnosti transparentnosti provođenja procesa nominacije, izbora i imenovanja temeljem jasnih kriterija i obaveza onih koji sudjeluju u tim radnim tijelima kako bi se osim načela legalnosti zadovoljilo i načelo legitimnosti predstavnika romske populacije. Važno je poticati participaciju većine ako ne već i ukupne romske manjinske zajednice u izboru njihovih predstavnika u ta radna i savjetodavna tijela te time poticati dioništvo romske nacionalne manjine u javnim poslovima.
- Izbjegavati pojavljivanje jedne osobe u više savjetodavnih ili radnih tijela pri različitim resorima izvršne vlasti, uvođenjem što više predstavnika romske nacionalne manjine u savjetodavna tijela radi unaprjeđenja efikasnosti i raspoloživosti onih koji sudjeluju u radu radnih i savjetodavnih tijela.
- Preporučuje se svim razinama pri kojima su oformljena savjetodavna tijela u kojima sudjeluju i predstavnici romske nacionalne manjine da predvide i učine javno dostupnima podatke o budžetskim rashodima radnih ili savjetodavnih tijela koja se bave problematikom romske nacionalne manjine.

¹¹⁸ Majetić, Mladen, Care International NWB, "Politička participacija Roma s naglaskom na političkoj participaciji Romkinja u zemljama regije", 2011.

- Postupci imenovanja predstavnika romske nacionalne manjine u radna i savjetodavna tijela bi trebali biti provođeni na temelju jasnih i unaprijed poznatih kriterija, uz poticanje participacije većine ako ne već i ukupne romske manjinske zajednice u izboru njihovih predstavnika u ta radna i savjetodavna tijela te time poticanja dioništva romske nacionalne manjine u javnim poslovima.
- Preporučuje se u tim postupcima propisati i zahtijevati izvještavanje o provedenim horizontalnim konzultacijama predstavnika romske nacionalne manjine sa relevantnim dionicima romske populacije kako bi se poticalo predstavnike/ice romske nacionalne manjine na participativne i osnažujuće konzultativne prakse.
- Javna uprava i svi drugi relevantni dionici koji se bave problemima romske populacije su pozvani na veći angažman i sustavnije provođenje konzultativnih procesa, kako vertikalnih tako i horizontalnih, s predstavnicima romske nacionalne manjine koji sudjeluju u radnim i savjetodavnim tijelima kako bi na taj način poticali njihovo značajnije sudjelovanje u kreiranju javnih politika koje se odnose na probleme romske populacije.

UDRUGE

- Zbog specifičnosti romske zajednice, jezika, komunikacije unutar skupine i svojevrsne zatvorenosti, potrebno je podići kapacitet romskih udruga za predstavljanje i zagovaranje. Osposobljavanje za trenere/edukatore osoba koje proizlaze iz ciljane skupine, može značajno povećati učinak Strategije i podići razinu komunikacije među udrugama Roma. Tako osposobljeni treneri/edukatori mogu stvoriti dodanu vrijednost i prema donositeljima odluka, upoznajući ih pobliže sa potrebama i realitetima ciljane skupine. Treneri/edukatori mogu povećati izmjenu informacija i dobrih praksi te pozitivno utjecati i na rad donositelja odluka i na zajednicu iz koje dolaze.
- Nužno je da tijela državne uprave i lokalne i regionalne samouprave osvijeste stvarne potrebe manjina u svojim područjima, kako bi mogli svoje programe i planove rada zaista prilagoditi potrebama i pravima skupine s kojom rade. Pristup zasnovan na pravima i potrebama Roma omogućio bi i bolju alokaciju resursa (materijalnih i nematerijalnih) te veći učinak donesenih odluka.
- Ima primjera da državna tijela samostalno utvrđuju prioritete koji ne zadovoljavaju romsku zajednicu i nedovoljno izražavaju njene potrebe. To posebice vrijedi za projekte koji se odnose na više korisnika, a Romi se jedan od segmenata u projektu: primjerice rješavanje teškoća osjetljivih skupina. U tu se skupinu po inerciji uvrštavaju Romi iako je rješavanje njihovih teškoća kompleksnije i zahtjevnije. Prioriteti se moraju utvrditi samo u dijalogu koji neizostavno uključuje predstavnike pripadnika romske nacionalne manjine. Prije početka izrade projekta, još u idejnoj fazi, nužne su konzultacije državnih tijela s

predstavnicima Roma. To također treba važiti i za projekte koji se izrađuju za veću ciljnu grupu u kojoj su Romi jedan segment šireg projekta.¹¹⁹

- Prilikom utvrđivanja prioriteta potrebno je osigurati harmonizaciju unutar državnih tijela, njihovu suradnju s lokalnom zajednicom te njihov zajednički stalni dijalog s predstavnicima Roma, tako da su projekti s jedne strane usuglašeni među pojedinim resorima i s lokalnom upravom i s druge strane, usuglašeni s Romima.
- Prilikom izrade projekta trebalo bi predvidjeti aktivno sudjelovanje romskih predstavnika u provedbi projekta kao aktivni sudionici i nositelji pojedinih aktivnosti, u ocjenjivačkim komisijama kao članovi kako bi sudjelovali u odabiru najboljeg ponuđača, u internoj i eksternoj evaluaciji projekata, u svim ostalim mogućim fazama provedbe projekta i njegove evaluacije.
- Omogućiti osposobljavanje Roma za izradu i provedbu projekata – edukacijom predstavnika Roma kao jednim od segmenata svakog projekta koji se odnosi na romsku zajednicu; povezivanjem romskih udruga i asocijacija s pojedinim znanstvenim ustanovama te s ostalim nevladinim sektorom kako bi došlo do jačanja kapaciteta romskih predstavnika zajedničkom sinergijom; uključivanjem edukacije romskih predstavnika u redovni proces edukacije državnih službenika na razini države i šire.

¹¹⁹Sedma proširena sjednica Radne skupine za praćenje Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma 2005. – 2015., održana 20.11.2009.

<http://www.vlada.hr/hr/uredi/ured_za_nacionalne_manjine/akcijski_plan_desetljeća_za_uključivanje_roma_2005_2015/sjednice_radne_skupine/sedma_prosirena_sjednica_radne_skupine_za_praćenje_akcijskog_plana_desetljeća_za_uključivanje_roma>

Izdavač:

Ured za ljudska prava nacionalnih manjina
Vlade Republike Hrvatske
Mesnička 23, 10 000 Zagreb

Za izdavača:

mr.sc. Branko Sočanac

Grafičko oblikovanje i tisak:

Narodne novine,d.d. Zagreb

Naklada:

300 primjeraka

Zagreb, 2012.